

«GÜN GƏLƏCƏK AZƏRBAYCAN DÜNYAYA
GÜNƏŞ KİMİ DOĞACAQ».

HEYDƏR ƏLİYEV

HÜQUQI MÜSTƏVİ

ELMİ-NƏZƏRİ, TƏCRÜBİ JURNALI REDAKSIYA ŞURASININ TƏRKİBİ:

Aytən MUSTAFAZADƏ – *Redaksiya şurasının sədri, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun direktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Əli HÜSEYNLİ – *Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının sədri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Milli Məclisin Sədrinin birinci müavini;*

Fərhad ABDULLAYEV – *Azərbaycan Respublikası Konstitusiyə Məhkəməsinin sədri, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Eminə YAZIÇIOĞLU – *İstanbul Universiteti Hüquq fakültəsinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

İrina SOPİLKO – *Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti Hüquq fakültəsinin dekani, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Leonid TİMÇENKO – *Ukrayna Dövlət Vergi Xidməti Akademiyası Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin rəisi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Revol VALEVEY – *Kazan Dövlət Universitetinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Əmir ƏLİYEV – *Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin dekani, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Lətif HÜSEYNOV – *İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Oktay ƏFƏNDİYEV – *Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, “İqtisadiyyatın tənzimlənməsi” kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

İsaxan VƏLİYEV – *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası “Hüquq” kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Arif QULİYEV – *Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti, Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun Beynəlxalq hüquq kafedrası, akademik, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Aleksandr BIKOV – *Ukrayna Ali Radası Qanunvericilik İnstitutu, elmi katib, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Yelena BAQREYEVA – *Rusiya Federasiyası Hökumətinin yanında Maliyyə Universiteti, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Yesberqen ALAUXANOV – *“Qazaxıstanın Elm və Həyatı” beynəlxalq elmi-kütləvi jurnalın baş redaktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;*

Qulu NOVRUZOV – *Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyasının rəisi, gömrük xidməti general-mayoru, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru;*

Etibar ƏLİYEV – *Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru.*

№3(7)

2020-ci ilin yanvar
ayından çıxır.

*Təsisçi və
baş redaktor:*

Əliyev Etibar Əli oğlu,
hüquq üzrə elmlər
doktoru.

Fəxri təsisçi təşkilat:

Azərbaycan
Hüquqşünasları
Konfederasiyası (AHK)

*Müəlliflə redaksiyanın
mövqeyi uyğun olmaya
bilər.*

**Göndərilən əlyazmalar,
fotolar geri qaytarılmır.**

Redaksiyanın ünvanı:

**AZ1070 Bakı şəhəri,
Yasamal rayonu,
Yeni Yasamal y/sahəsi,
Ş.Bünyadzadə küçəsi, 12.**

Tel.: +99412 533 97 90
mob.:+99450 220-24-42;
+99455 230-24-42

vebsayt: law-plane.az

Elektron poçt:

e-mail: a-etibar@rambler.ru

Nəşrin elektron variantının
internet saytı:

www.law-plane.az

URL: <http://www.law-plane.az>

<http://www.hmj.az/index.php/hmj>

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Elmi redaktor — **MƏMMƏDOV R.F.** — Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi Beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Elmi məsləhətçi — **MƏMMƏDOV Ə.Q.** — BDU Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ” kafedrasının müdiri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

Məsul redaktor — **ADİLOV N.A.** — Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, sədrin müşaviri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

Məsləhətçi redaktor — **HÜSEYNOVA F.E.** — BDU Hüquq fakültəsinin “BXH və Avropa hüququ” kafedrası, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

İnzibatçı redaktor — **HƏSƏNZADƏ S.B.** — AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, dosent, hüquq üzrə elmlər doktoru.

Böyük redaktor: — **Zümrüd TURABXANQIZI.**

Redaktorlar:

— **ABBASOV A.Q.** — BDU-nun «İngilis dili» kafedrasının müdiri, Əməkdar müəllim, professor, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

— **AĞAKİŞİYEV Ə.Y.** — BDU-nun dosenti, Əməkdar müəllim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

— **HÜSEYNOV M.H.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas.

Kiçik redaktorlar:

— **ƏLİYEV E.E.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas;

— **ƏLƏSGƏROVA S.Q.** — Azərbaycan Respublikası DİN Baş DYP İdarəsinin əməkdaşı – operator.

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi Milli Gəlirlər Baş İdarəsinin Hüquqi Şəxslərin Dövlət Qeydiyyatı İdarəsində 06.11.2019-cu il tarixdə dövlət qeydiyyatına alınmışdır (dövlət qeydiyyat №-si 1306401681).

30 sentyabr 2021-ci il tarixdə 202
səhifə həcmində çap olunmuşdur.

Tirajı 300 ədəd.

2021

III RÜB

Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin Anım Günü ilə əlaqədar xalqa müraciəti

Müzəffər Ali Baş Komandan, Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti İlham Əliyev sentyabrın 27-də Anım Günü
ilə əlaqədar xalqa müraciət edib.

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEVİN MÜRACİƏTİ

– Əziz həmvətənlər.

Düz bir il bundan əvvəl Ermənistan Azərbaycana qarşı hərbi təxribat törədərək bizim döyüş mövqelərimizi və yaşayış məntəqələrimizi atəşə tutmuşdur. Bu namərd atəş nəticəsində ilk saatlarda mülki şəxslər, hərbiçilər həlak olmuşdur. Mənim əmrimlə Azərbaycan Ordusu bu qanlı cinayətə cavab olaraq genişmiqyaslı əks-hücum əməliyyatına başlamış və 44 gün davam edən İkinci Qarabağ müharibəsində tam Qələbə qazanmışdır. Keçən il dekabrın 2-də mənim Sərəncamımla sentyabrın 27-si Azərbaycanda Anım Günü kimi təsis edilmişdir. İkinci Qarabağ müharibəsində həlak olmuş qəhrəman şəhidlərimizin əziz xatirəsi qarşısında bu gün bir daha baş əyir, onlara Allahdan rəhmət diləyirik. Biz şəhidlərimizi öz qəlbimizdə əbədi saxlayacağıq. Eyni zamanda, bu gün Vətən Müharibəsi Memorial Kompleksinin və Zəfər Muzeyinin təməli qoyulacaq. Bu da keçən ilin dekabrında mənim Sərəncamımla həll olunan məsələdir. Bakıda, şəhərimizin ən gözəl yerlərinin birində İkinci Qarabağ müharibəsinin qəhrəmanlarının şərəfinə möhtəşəm abidə ucaldılacaqdır. Onu da bildirməliyəm ki, bu gün saat 12-də bütün ölkə üzrə bir dəqiqəlik sükut elan ediləcəkdir.

İkinci Qarabağ müharibəsi bizim şanlı tariximizdir. Bu Qələbə tarixdə əbədi qalacaq. Azərbaycan Silahlı Qüvvələri 44 gün ərzində düşmən ordusunu məhv edərək öz ərazi bütövlüyünü bərpa etdi. Mən dəfələrlə demişdim ki, Azərbaycan xalqı heç vaxt işgalla barışmayacaq. Dəfələrlə demişdim ki, nəyin bahasına olursa-olsun biz öz torpaqlarımızı geri qaytaracağıq. Dəfələrlə demişdim ki, düşmən öz xoşu ilə torpaqlarımızdan çıxmasa, biz onu torpaqlarımızdan qovacağıq və belə də oldu. Biz Birinci Qarabağ müharibəsindəki məğlubiyyətlə barışmadıq, güc topladıq, bütün gücləri səfərbər etdik, ordumuzu gücləndirdik, ölkə iqtisadiyyatını gücləndirdik, ölkəmizin nüfuzunu qaldırdıq və öz tarixi missiyamızı şərəflə yerinə yetirdik. Biz düşməni torpaqlarımızdan qovduq və ədaləti, beynəlxalq hüququ bərpa etdik. Biz milli ləyaqətimizi bərpa etdik. Bu gün Azərbaycan xalqı müzəffər xalq kimi yaşayır.

Bu gün Azərbaycan dövləti qalib dövlət kimi yaşayır. Biz bundan sonra müzəffər xalq və qalib dövlət kimi əbədi yaşayacağıq.

Ermənistan döyüş meydanında məğlub olarkən yenə də ən çirkin əməllərə əl atdı, mülki şəxslərə qarşı hərbi təxribat törətdi. Yüzdən çox mülki şəxs erməni faşizminin qurbanı oldu. Bizim şəhər və kəndlərimiz müntəzəm olaraq daim atəş altında idi. Ermənistan qadağan olunmuş silahlardan istifadə edirdi, ağ fosforlu bombalardan istifadə edirdi, ballistik raketlərdən istifadə edirdi. Ancaq heç nə bizi dayandıra bilməzdi. Azərbaycan xalqı əzm, iradə, cəsarət göstərərək bütün bu təxribatlara sinə gərdi. Bizi heç kim və heç nə dayandıra bilməzdi. Müharibə dövründə dəfələrlə Azərbaycan xalqına müraciət edərək deyirdim ki, heç kim və heç nə bizi dayandırmayacaq. Biz ədalət savaşına çıxmışıq. Biz ləyaqət savaşına çıxmışıq. Biz milli qürur savaşına çıxmışıq. Biz müqəddəs savaşa çıxmışıq.

Müharibə dövründə hamımız bir şüarla yaşayırdıq – öldü var, döndü yoxdur. Azərbaycan xalqı Azərbaycan Ordusunun arxasında möhkəm dayanaraq ordumuza əlavə güc verirdi. Günahsız insanların həlak olması, şəhər və kəndlərimizin dağıdılması Azərbaycan xalqının iradəsini qıra bilmədi. Biz hər gün irəli gedirdik, hər gün qələbə qazanırdıq, hər gün yeni uğurlar haqqında məlumatlar daxil olurdu. 44 gün ərzində bir gün də olmayıb ki, biz geriyyə addım atmaq. Ancaq mənfur düşmən, – baxmayaraq ki, onların əlində əlverişli mövqelər var idi, ərazinin relyefi onlara böyük üstünlük təşkil edirdi, baxmayaraq ki, 30 il ərzində 5-6 xətdən ibarət müdafiə istehkamları qurulmuşdu, – geri getməyə məcbur olmuşdur. 44 günlük müharibə zamanı Azərbaycan Silahlı Qüvvələrində bir nəfər də olsun fərari olmamışdır. Ancaq Ermənistan ordusunda 10 mindən çox fərari olmuşdur. Biz şəhidlərimizlə, qazilərimizlə fəxr edirik, eyni zamanda, Vətən müharibəsində qəhrəmanlıq göstərmiş hərbiçilərimizlə, əsgər-zabitlərimizlə fəxr edirik. Onların qəhrəmanlığı, onların fədakarlığı heç vaxt unudulmayacaq. Biz bütün dünyaya göstərdik ki, Azərbaycan xalqı böyük xalqdır, Azərbaycan xalqı bu ədalətsizliklə heç vaxt barışmaq fikrində deyildi.

44 günlük Vətən müharibəsi milli iradə, milli ruh, milli ləyaqət təntənəsi idi. Biz Qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 300-dən çox şəhər və kənd döyüş meydanında işğaldan azad edildi. Biz qan tökərək, şəhidlər verərək bu Qələbəni əldə etdik və düşməni məcbur etdik ki, bizim qabağımızda diz çöksün və kapitulyasiya aktına imza atsın. Həmin düşmən ki, 30 il ərzində bizə meydan oxuyurdu, 30 il ərzində Azərbaycan xalqının şərəf və ləyaqətini tapdalamağa çalışırdı. Azğınlaşmış, harınlamış, quduzlaşmış, qurdurmuş düşmən bizim qabağımızda diz çökdü, ağ bayraq qaldırdı, təslim oldu və məcbur oldu ki, noyabrın 9-dan 10-na keçən gecə kapitulyasiya aktına imza atsın. Bunun nəticəsində yüzlərlə şəhər və kənd bir güllə atmadan, bir şəhid vermədən geri qaytarıldı.

Beləliklə, Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa etdi. Biz müharibəni hərbi-siyasi yollarla həll etdik, müharibə arxada qaldı, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi də tarixdə

qaldı. Azərbaycanda “Dağlıq Qarabağ” adlı inzibati ərazi mövcud deyil və əgər kimsə “Dağlıq Qarabağ” adlı ölüni diriltmək istəyirsə, onu öz ərazisində diriltsin, öz ərazisində “Dağlıq Qarabağ” adlı qurum yaratsın, respublika yaratsın, cəmiyyət yaratsın. Biz də onu tanıyırıq, ancaq Azərbaycanda yox! Bu məsələ öz həllini tapdı. Bunu mən deyirəm – Azərbaycanın Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı. Hər kəs bu sözlərlə hesablaşmalıdır və hesablaşacaqdır.

44 gün ərzində bizə ən böyük dəstək verən qardaş Türkiyəyə bu gün – Anım Günündə öz dərin təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Qardaş Türkiyə və qardaş türk xalqı müharibənin ilk saatlarından Azərbaycanla həmrəy oldular, Azərbaycana öz dəstəyini göstərdilər. Türkiyə rəhbərliyi və əziz qardaşım Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğan tərəfindən verilən açıqlamalar bizə çox böyük siyasi dəstək oldu, bizə əlavə güc verdi və biz bunu heç vaxt unutmayacağıq. 44 günlük Vətən müharibəsi bütün dünyaya Türkiyə-Azərbaycan birliyini bir daha göstərdi.

Bütün digər ölkələr ki, bizə siyasi dəstək göstərdilər, biz onlara da minnətdarıq. Bilirəm ki, xarici ölkələrdə yaşayan milyonlarla azərbaycanlının da ürəyi tarixi Vətəni ilə bir döyünürdü, onlar hər gün gedən döyüşləri izləyirdilər, bizim uğurlarımıza sevinirdilər. Onu da bildirməliyəm ki, 44 gün ərzində və ondan sonra, hətta bu günə qədər mən minlərlə məktub alıram. Həm Azərbaycan vətəndaşlarından, həm dünya azərbaycanlılarından, həm də bizə dost olan müxtəlif ölkələrin vətəndaşlarından dəstək məktubları alıram, həmrəylik məktubları alıram. Müharibədən bir il keçməsinə baxmayaraq, artıq bütün beynəlxalq aləm bizim Qələbəmizlə razılışmış, bunu qəbul edib. Bu gün bölgədə, o cümlədən Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərində gündəliyi formalaşdıran tərəf də Azərbaycandır.

44 gün ərzində biz təkcə öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa etmədik, təkcə düşməni torpağımızdan qovmadıq, təkcə milli ləyaqətimizi bərpa etmədik, biz erməni faşizminin başını əzdik. Bu gün azad edilmiş torpaqlara gələn hər bir insan erməni vəhşiliyinin təzahürlərini öz gözləri ilə görür. Bizim bütün şəhərlərimiz yerlə-yeksan edilib, bütün tarixi abidələrimiz, məscidlərimiz ermənilər tərəfindən ya tam dağıdılıb, ya da təhqir olunub. 67 məsciddən 65-i tamamilə dağıdılıb, qalan yarıdağılmış məscidlərdə mənfur düşmən bizi təhqir etmək üçün, bütün dünya müsəlmanlarını təhqir etmək üçün heyvan saxlayırdı, inək, donuz saxlayırdı. Mən əminəm ki, dünya müsəlmanları buna adekvat reaksiya verəcəklər. Mən bir çox müsəlman ölkələrindən bu məsələ ilə bağlı məktublar alıram. Biz işğal dövründəki erməni vəhşiliyi ilə bağlı, erməni faşizmi ilə bağlı əməli işlər aparırıq, bütün dünyanı məlumatlandırırıq və məlumatlandıracağıq. Ona görə də bizim Qələbəmiz qeyd etdiyim kimi, erməni faşizmi üzərində əldə edilmiş Qələbədir.

Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyi olur və olubdur, ancaq düşmənin xisləti dəyişmişdir. Ermənistanda tüğyan edən azərbaycanofobiya, islamofobiya psixi xəstəlik

dərəcəsinə çatmışdır. Azərbaycanlılara qarşı olan nifrət orada rəsmi ideologiya kimi bərqərar edilib. Əks təqdirdə, bu qədər vəhşilik törədilməzdi. Azad edilmiş torpaqlara hər gələn insan dəhşətə gəlir ki, bunu törədən insan deyil. Mən hətta deyə bilərəm ki, bunu törədən heyvan da deyil. Bunu törədən azğınlaşmış, quduzlaşmış, azərbaycanofob kütlədir, qəbilədir. Buna başqa ad vermək olmaz və bütün dünya bunu görməlidir. Ermənistanın havadarları bunu görməlidirlər. Görmək istəməsələr də, görməlidirlər və görəcəklər, biz göstərəcəyik, bütün dünyaya göstərəcəyik ki, biz hansı bəlanın dərslərini verdik, biz bölgəmizi hansı bəladan xilas etdik. 30 il ərzində bizim bütün tarixi abidələrimizi, milli sərvətlərimizi, təbii resurslarımızı talayan, dağdan düşməyə dərs verilməli idi, yoxsa yox?! Buna baxmayaraq, müharibədən əvvəl mən dəfələrlə demişdim ki, əgər Ermənistan rəhbərliyi öz xoşu ilə, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə riayət edərək torpaqlarımızdan çıxarsa, müharibə təbii ki, istisna ediləcəkdir. Müharibə dövründə də mən bunu dəfələrlə demişəm. Demişəm ki, Ermənistan rəhbərliyi bizə tarix versin, hansı gündə hansı torpağımızdan çıxır və biz müharibəni dayandıрмаğa hazırıq. Ancaq bunu etmədilər. 44 gündən sonra – artıq Ermənistan ordusunun beli qırıldı, biz alınmaz qala sayılan Şuşanı və ardınca 70-dən çox kəndi işğalçılardan azad edəndən sonra düşmən məcbur qalib təslim olub. Bu dərs əbədi dərsdir, bunu heç kim yaddan çıxarmasın!

Erməni faşizmi məhv edilib, ancaq onun təzahürləri görünməkdədir. Bu, çox təhlükəli tendensiyadır, ilk növbədə, Ermənistan dövləti üçün. Mən bunu demişəm, bu gün Anım Günündə şəhidlərimizin əziz xatirəsi önündə bir daha deyirəm, əgər biz görsək ki, erməni faşizmi baş qaldırır, əgər biz görsək ki, xalqımıza, dövlətimizə yeni təhlükə mənbəyi yaranır, heç tərəddüd etmədən erməni faşizminin başını bir daha əzəcəyik. Bunu hər kəs bilsin! Müharibənin və Qələbənin rəmzi olan “Dəmir yumruq” yerindədir, bunu heç kim unutmasın!

Əziz həmvətənlər, Anım Günündə bütün şəhidlərimizin xatirəsi qarşısında, Birinci və İkinci Qarabağ müharibələrinin şəhidlərinin ruhu qarşısında bir daha baş əyir, onlara Allahdan rəhmət diləyirəm. Onların yaxınlarına, qohumlarına deyirəm ki, mən demişdim, onların qanı yerdə qalmayacaq və qalmadı. Biz onların qanını aldığımız! Mən demişdim ki, biz onların qisasını döyüş meydanında alacağıq, belə də oldu. Bu Qələbəni bizə bəxş edən qəhrəman əsgər və zabitlərimiz bizim qürur mənbəyimizdir. Onların qəhrəmanlığı, onların şücaəti, fədakarlığı artıq dastana çevrilib.

Biz bundan sonra qalib ölkə, müzəffər xalq kimi yaşayacağıq və azad edilmiş torpaqları quracağıq, bərpa edəcəyik. O torpaqlara artıq həyat qayıdır, insanlar qayıdır. Bu qayıdışı ən qısa müddət ərzində təmin etmək bu gün bizim başlıca vəzifəmizdir. Öz müraciətimi Qələbəmizin ayrılmaz hissəsi olan sözlərlə tamamlamaq istəyirəm: Qarabağ bizimdir! Qarabağ Azərbaycandır!

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ TÜRKİYƏ RESPUBLİKASI ARASINDA MÜTTƏFİQLİK MÜNASİBƏTLƏRİ HAQQINDA ŞUŞA BƏYANNAMƏSİ

Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Azərbaycanın və bütövlükdə Türk dünyasının qədim mədəniyyət beşiyi olan Şuşa şəhərində görüşünün tarixi əhəmiyyətini vurğulayaraq,

İki dost və qardaş ölkə arasında imzalanmış bütün beynəlxalq sənədlərə, bununla əlaqədar 13 oktyabr 1921-ci il tarixli Qars müqaviləsinə sadıq olduqlarını bir daha təsdiq edərək,

9 fevral 1994-cü il tarixində imzalanmış “Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında dostluq və hərtərəfli əməkdaşlığın inkişafı barədə Müqavilə”ni və “Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Protokol”u, eləcə də 16 avqust 2010-cu il tarixində imzalanmış “Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Müqavilə”ni rəhbər tutaraq,

İki ölkə və onun xalqları arasındakı dostluq və qardaşlıqdan çıxış edərək Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasındakı münasibətlərin keyfiyyətcə yeni, müttəfiqlik səviyyəsinə qaldırılmasının iki ölkə və onların xalqlarının maraq və mənafelərinə xidmət etdiyini vurğulayaraq,

Ümumi maraqların qorunmasında hər iki ölkənin siyasi, iqtisadi, müdafiə, mədəni, humanitar, səhiyyə, təhsil, sosial, gənclər

və idman sahələrindəki imkan və potensiallarının birləşdirilməsinin mühüm əhəmiyyətini dərk edərək,

Beynəlxalq hüququn prinsip və normalarına, o cümlədən də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinə uyğun olaraq global və regional sülh, sabitlik və təhlükəsizliyin təmin edilməsində birgə səylərin davam etdirilməsinin vacibliyini vurğulayaraq,

Müştərək maraq kəsb edən regional və beynəlxalq strateji məsələlərdə fəaliyyətlərin qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilməsinin zəruriliyini ifadə edərək,

Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikasının müstəqilliyi, suverenliyi, ərazi bütövlüyü, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı kimi milli maraqlara söykənən məsələlərdə ikitərəfli və çoxtərəfli formatlarda həmrəylik və qarşılıqlı yardım prinsiplərindən çıxış edərək,

Türk dünyasının davamlı inkişafına yönəlmiş qarşılıqlı fəaliyyətlərin regional və beynəlxalq müstəvilərdə irəli aparılmasında səyləri birləşdirərək,

Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün və Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin müdriyyəsinə söylədikləri “Azərbaycanın sevinci bizim sevincimiz, kədəri bizim kədirimizdir” və “Bir millət, iki dövlət” ifadələrinin xalqlarımızın milli-mənəvi sərvəti kimi dəyərləndirildiyini xüsusi vurğulayaraq,

Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasındakı ikitərəfli münasibətlərin

daha da genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi perspektivlərini hərtərəfli nəzərdən keçirərək,

bəyan edirlər:

Tərəflər iki dost və qardaş ölkə arasında strateji səviyyədə inkişaf edən münasibətlərin durumundan məmnunluq ifadə edərək siyasi dialoqun bütün səviyyələrdə davam etdirilməsinin və qarşılıqlı yüksək səviyyəli səfərlərin əhəmiyyətini qeyd edirlər.

Tərəflər fəxarət hissi ilə bildirirlər ki, Azərbaycan 44 günlük Vətən müharibəsi ərzində qələbə qazanaraq Ermənistanın 30 ildən bəri davam edən təcavüzkar siyasətinə son qoydu, torpaqlarını işğaldan azad etdi, tarixi ədalətin zəfər çalmasını və beynəlxalq hüququn bərpa olunmasını təmin etdi.

Azərbaycan Ermənistanın 30 illik təcavüzünə son qoyulmasında, işğal olunmuş torpaqların azad olunmasında, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsində Türkiyə Respublikasının mənəvi-siyasi dəstəyini yüksək qiymətləndirir. Tərəflər Qafqaz regionunda sabitliyin və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi, bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası, eləcə də region dövlətləri arasında münasibətlərin normallaşdırılması və uzunmüddətli sülhün təmin edilməsi istiqamətində səylərini davam etdirəcəklər. Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikasının xüsusi coğrafi vəziyyəti nəzərə alınacaqdır.

Tərəflər Türkiyənin Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində Türkiyə-Rusiya Birgə Mərkəzinin fəaliyyətinə verdiyi töhfənin regiondakı sülhün, sabitliyin və rifahın təmin edilməsində mühüm rol oynadığını vurğulayırlar.

Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası müstəqillik, suverenlik, ərazi bütövlüyü, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı, dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq prinsiplərini rəhbər tutaraq müttəfiqlik münasibətlərinin qurulmasının siyasi və hüquqi mexanizmlərini müəyyən edirlər.

Tərəflər xarici siyasət sahəsində əlaqələndirmənin və müntəzəm ikitərəfli siyasi məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsinin vacibliyini qeyd edirlər və bu istiqamətdə Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurası çərçivəsində fəaliyyətlərin əhəmiyyətini vurğulayırlar.

Tərəflər öz milli maraq və mənafelərini müdafiə və təmin etməyə yönəlmiş müstəqil xarici siyasət həyata keçirirlər. Tərəflər regional və beynəlxalq miqyasda sabitlik və rifah vasitəsilə sülh, dostluq və mehriban qonşuluğa əsaslanan beynəlxalq münasibətlərin inkişaf etdirilməsi, eləcə də münafişlərin və regional və global təhlükəsizlik və sabitlik məsələlərinin həlli istiqamətində birgə səylər göstərirlər.

Tərəflər aktual xarakter kəsb edən, qarşılıqlı maraq doğuran beynəlxalq məsələlər üzrə həmrəylik və qarşılıqlı dəstək nümayiş etdirərək yaxın və ya üst-üstə düşən mövqedən çıxış etməklə ikitərəfli əməkdaşlığı dərinləşdirəcəklər və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, ATƏT, Avropa Şurası, Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı daxil olmaqla beynəlxalq və regional təşkilatlar çərçivəsində bir-birinə qarşılıqlı dəstək göstərəcəklər.

Tərəflərdən hər hansı birinin fikrincə, onun müstəqilliyinə, suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, beynəlxalq hüququna və ərazi bütövlüyünə zərər verəcək hər hansı bir addımın qarşısını almaq üçün birgə səylər göstərəcəklər.

tövlüyünə, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığına və ya təhlükəsizliyinə qarşı üçüncü dövlət və ya dövlətlər tərəfindən təhdid və ya təcavüz edildiyi təqdirdə, Tərəflər birgə məsləhətləşmələr aparacaq və bu təhdid və ya təcavüzün aradan qaldırılması məqsədilə BMT Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə müvafiq təşəbbüs həyata keçirəcək, bir-birinə BMT Nizamnaməsinə uyğun zəruri yardım göstərəcəklər. Bu yardımın həcmi və forması təxirə salınmadan keçirilən müzakirələr yolu ilə müəyyən edilərək birgə tədbirlər görülməsi üçün müdafiə ehtiyaclarının ödənilməsinə qərar veriləcək və Silahlı Qüvvələrin güc və idarəetmə strukturlarının əlaqələndirilmiş fəaliyyəti təşkil olunacaqdır.

Tərəflərin Təhlükəsizlik Şuralarının milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müntəzəm olaraq birgə iclasları keçiriləcəkdir və bu icaslarda milli mənafə, Tərəflərin maraqlarına toxunan regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərinin müzakirəsi həyata keçiriləcəkdir.

Tərəflər iki qardaş ölkənin silahlı qüvvələrinin müasir tələblərə uyğun olaraq yenidən formalaşdırılması və modernləşdirilməsi istiqamətində birgə səy göstərməyə davam edəcəklər.

Tərəflər minalanmış ərazilərin təmizlənməsi əsas götürülməklə Ermənistan işğalından azad edilmiş rayonlarda həyatın normallaşdırılması istiqamətində fəaliyyətləri dəstəkləyəcəklər.

Tərəflər müdafiə qabiliyyətlərinin və hərbi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə yönələn şəxsi heyət mübadiləsinə, birgə təhsil və təlimlərin keçirilməsinə, iki ölkənin silahlı qüvvələrinin birlikdə fəaliyyət qabiliyyətinin

artırılmasını, müasir texnologiyalara əsaslanan silah və sursatların idarə olunmasında sıx əməkdaşlığı və bu məqsədlə səlahiyyətli struktur və qurumların əlaqəli fəaliyyətinin təmin edilməsinə təşviq edəcəklər. Azərbaycan və Türkiyə digər dost dövlətlərin orduları ilə birlikdə hərbi təlimlərin keçirilməsinə dəstəkləyəcəklər.

Tərəflər milli və beynəlxalq öhdəliklərini nəzərə almaqla dəniz, hava və kosmos sahələrində qarşılıqlı texnologiya mübadiləsinə həyata keçirərək müştərək qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi məqsədilə birgə layihələrin yerinə yetirilməsinə təşviq edəcək və qarşılıqlı müdafiə sənayesi texnologiyalarının inkişaf etdirilməsinə müsbət töhfə verəcəklər, sahib olduqları silah və sursatla təchiz edəcək, onların istehsal texnologiyalarını qarşılıqlı şəkildə təşviq edəcək və hazırda onların ölkələrində mövcud olmayan istehsal sahələrinin yaradılmasını, birgə tədqiqat və istehsalat işlərinin həyata keçirilməsinə, iki ölkənin müdafiə sənayesi qurumlarının texnologiyalar, hərbi təyinatlı məhsullar və xidmətlər sahəsində daxili və beynəlxalq bazarlarda əməkdaşlıq etməsinə dəstəkləyəcəklər.

Tərəflər bildirirlər ki, iki dövlət arasında inkişaf etdirilən və onların milli maraqlarına cavab verən hərbi-siyasi əməkdaşlıq üçüncü dövlətlərə qarşı yönəlməmişdir.

Tərəflər kiber təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğulayırlar və bu sahədə birgə elmi tədqiqat işləri, mütəxəssis hazırlığı həyata keçirəcək, qarşılıqlı texniki əməkdaşlığı təşviq edəcəklər.

Tərəflər ticarət-iqtisadi münasibətlərdə milli iqtisadiyyatlarının və ixracın şaxələndirilməsi, eləcə də perspektiv sahələrdə birgə

istehsalın qurulması, investisiya əməkdaşlığının qarşılıqlı faydalı inkişafı üçün daha əlverişli şəraitin inkişaf etdirilməsi istiqamətində söylərini artıracaqlar. Bu xüsusda Azərbaycan və Türkiyə malların sərbəst hərəkətinin təşkili mexanizmlərinin yaradılması istiqamətində tədbirlər görəcəklər.

Tərəflər regionun və Avropanın enerji təhlükəsizliyinə töhfə verən, təbii qaz mənbə və marşrut saxələndirilməsini təmin edən strateji Cənub Qaz Dəhlizinin həyata keçirilməsində Türkiyə və Azərbaycanın qabaqcıl rolunu vurğulayırlar. Tərəflər Cənub Qaz Dəhlizinin səmərəli şəkildə istifadə olunmasına və daha da inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş söyləri əlaqələndirilmiş şəkildə davam etdirəcəklər. Tərəflər, həmçinin qlobal enerji sektorundakı prosesləri nəzərə alaraq regionun enerji təchizatı təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi üçün elektrik sahəsində də regional əməkdaşlığa töhfə verəcək söylərin artırılaraq davam etdirilməsi üzrə niyyətlərini ifadə edirlər.

Tərəflər iki ölkənin ərazisindən keçən Şərq-Qərb/Orta beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə qarşılıqlı əməkdaşlığı möhkəmləndirəcəklər. Azərbaycan və Türkiyə intellektual nəqliyyat sistemləri texnologiyalarından istifadə etməklə beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin Azərbaycan-Türkiyə hissələrində tranzit-nəqliyyat potensialını daha da inkişaf etdirəcəklər.

Tərəflər Azərbaycan və Türkiyəni birləşdirən Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları ilə Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında dəhlizin (Zəngəzur dəhlizi) açılmasının və həmin dəhlizin davamı kimi Naxçıvan-Qars dəmir yolunun tikintisinin iki ölkə arasında nəq-

liyyat-kommunikasiya əlaqələrinin intensivləşməsinə mühüm töhfə verəcəyini qeyd edirlər.

Tərəflər Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin mövcud səviyyəsinin ümumi regional və beynəlxalq sülh və rifaha töhfə verdiyini, əlaqələrin sadəcə iki ölkəyə deyil, eyni zamanda, regiona sülh və rifah gətirərək başda region ölkələri olmaqla beynəlxalq birliyin sabitlik, sülh və maraqlarına xidmət edəcəyini vurğulayırlar.

Tərəflər regional və beynəlxalq sabitliyə və təhlükəsizliyə mənfi təsir edən müxtəlif təhdid və çağırışlara, xüsusilə terrorçuluğa, onun bütün forma və təzahürlərinə, maliyyələşdirilməsinə, həmçinin kütləvi qırğın silahlarının yayılmasına, mütəşəkkil cinayətkarlığa, çirkli pulların yuyulmasına, narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinə, insan alverinə, qanunsuz miqrasiyaya qarşı mübarizə sahəsində birgə söylərini və əməkdaşlıqlarını genişləndirəcək və dərinləşdirəcəklər.

Azərbaycan Respublikası Türkiyə Respublikasının suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, sərhədlərinin toxunulmazlığına, sabitliyinə və təhlükəsizliyinə qarşı yönəlmiş bütün fəaliyyətləri, o cümlədən terrorçuluğun bütün forma və təzahürlərini pisləyir və Türkiyə Respublikasının terrorçuluğa qarşı apardığı mübarizəni qətiyyətlə dəstəkləyir.

Tərəflər müxtəlif ölkələrdə yaşayan Azərbaycan və türk diasporları arasında əməkdaşlığın daha sıx inkişaf etdirilməsi, onların məruz qaldıqları ümumi problemlər qarşısında birlikdə addımlar atılması və ardıcıl həmrəylik göstərilməsi məqsədilə söylərini birləşdirəcəklər.

Tərəflər ölkələrinin təqdim edilməsi və milli mənafələrinin qorunmasına dair tarixi

həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında diasporal fəaliyyətin əlaqələndirilməsini və qarşılıqlı dəstəyi təşviq edəcəklər.

Tərəflər Ermənistanın Türkiyəyə qarşı əsassız iddialarının, tarixin təhrif olunması və tarixi faktların təhrif olunmaqla siyasiləşdirilməsi cəhdlərinin regionda sülhə və sabitliyə ziyan vurduğunu vurğulayaraq bu kontekstdə 1915-ci il hadisələri ilə bağlı olaraq öz arxivlərini açan Türkiyənin Ermənistandakı və digər ölkələrdəki arxivlərin açılması və bu mövzuda tarixçilər tərəfindən araşdırmaların aparılmasına yönəlmiş söylərini qətiyyətlə dəstəkləyirlər.

Tərəflər 10 dekabr 2020-ci il tarixində imzalanmış “Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında media sahəsində strateji əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu”na uyğun olaraq Azərbaycan-Türkiyə Media Platformasının imkanları nəzərə alınmaqla, iki ölkənin aidiyyəti qurumları arasında informasiya, kommunikasiya və ictimai diplomatiya sahələrində əməkdaşlığı daha da gücləndirəcəklər və bu çərçivədə xarici işlər nazirlikləri arasında davamlı olaraq informasiya üzrə sıx məsləhətləşmələr və mübadilələr həyata keçiriləcəkdir.

Tərəflər parlamentlərarası əməkdaşlığın daha da gücləndirilməsini və bu istiqamətdə qarşılıqlı fəaliyyətin artırılmasını təşviq edirlər.

Tərəflər hər iki xalqın müştərək dəyərlərinin ümdə təzahürlərinə lazımi ictimai dəstəyin göstərilməsini təmin edəcək, tarixi və mədəni irslərinin qorunması üçün birgə fəaliyyət həyata keçirəcəklər.

Tərəflər Türk dünyasının birlik və rifahına xidmət edəcək milli və beynəlxalq söylərin artırılmasına diqqət çəkdiilər.

Tərəflər Türk mədəni irsinin beynəlxalq səviyyədə təbliğ və təşviq edilməsi sahəsində birgə əməkdaşlığı gücləndirəcəklər.

Tərəflər Türk həmrəyliyinin daha da möhkəmləndirilməsi məqsədilə Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurası, Türk Akademiyası, Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu, TÜRKSOY və Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyası çərçivəsində həyata keçirilən fəaliyyətlərə təkan verəcəklər.

Tərəflər bir Tərəfin vətəndaşlarının digər Tərəfin ərazisinə şəxsiyyət vəsiqəsi ilə səyahət etmələri haqqında əldə edilən razılaşmadan məmnunluq ifadə edirlər və həmin razılaşmanın xalqlarımız arasında yaxınlıq və insanlar arasında əlaqələr baxımından müstəsna əhəmiyyətini qeyd edərək, bir Tərəfin vətəndaşlarının digər Tərəfin ərazisində yaşamaq hüququ əldə etmələrini qarşılıqlı prinsipinə uyğun olaraq asanlaşdırmaq üçün müvafiq tədbirlər görülməsini təqdir edirlər.

Tərəflər lazımi dövlət dəstəyini təmin edərək xalqları arasında müştərək dəyərlərə söykənən sıx əlaqələri humanitar, sosial müdafiə, elm, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, gənclər və idman sahələrində daha da inkişaf etdirəcək və dərinləşdirəcəklər. Bu məqsədlə iki ölkənin aidiyyəti qurumları tərəfindən birgə davamlı fəaliyyətlər həyata keçiriləcəkdir.

Bu Bəyannamə Şuşa şəhərində 15 iyun 2021-ci il tarixində, Azərbaycan və türk dillərində olmaqla iki əsl nüsxədə imzalanmışdır, bütün mətnlər bərabər autentikdir”.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Rəcəb Tayyib Ərdoğan,
Türkiyə Respublikasının Prezidenti.

ŞUŞA BƏYANNAMƏSİ AZƏRBAYCAN XALQININ İCTİMAİ-SİYASİ HƏYATINDA MÜHÜM HADİSƏDİR

Şuşa Bəyannaməsi iki qardaş ölkə arasında münasibətlərin gələcəyini müəyyən edən yol xəritəsi kimi diqqət çəkir. Şübhəsiz ki, tarixə əsaslanan bu mühüm sənədin imzalanması ilə Azərbaycan ilə Türkiyə arasında siyasi, sosial-iqtisadi əməkdaşlıq özünün yeni mərhələsinə daxil olur. Bəyannamədə böyük lider və öndərlər Mustafa Kamal Atatürkün və Heydər Əliyevin “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir”, “Türkiyə və Azərbaycan bir millət, iki dövlətdir” kəlamlarının öz əksini tapması isə XXI əsrdə bu qardaşlığın əbədi və dönməz olmasından, strateji müttəfiqlik münasibətlərinə xüsusi əhəmiyyət verilməsindən xəbər verir. Bu Bəyannamə, eyni zamanda, 44 günlük müharibədən sonra bölgədə yaranan yeni əməkdaşlıq imkanlarını reallaşdırmaq istiqamətində önəmli addımlar atan iki qardaş ölkənin sülhə, əmin-amanlığa sadıq qaldığını göstərir. Başqa sözlə, Azərbaycan və Türkiyə bütün potensial gücünü Bəyannamədən irəli gələn vəzifələrin icrasına yönəltməklə, Cənubi Qafqazı sülh regionuna çevirmək məqsədini qarşıya əsas vəzifə kimi qoyur.

Türkiyənin qısa vaxtda Şuşada Baş konsulluğunu açmaq istəyi də qardaş ölkənin bu bölgədə mövqeyinin və gücünün möhkəmlənməsi kimi dəyərləndirilməlidir. Bu, həm də Azərbaycanın daha da güclü-qüdrətli bir dövlət kimi dünyada nüfuzlunun daha da artmasını, beynəlxalq

aləmdə söz sahiblərindən biri kimi tanınmasını şərtləndirir.

Şuşa Bəyannaməsindən danışarkən, bir məqama da xüsusi toxunmaq istərdim. Vətən müharibəsindəki parlaq qələbəmizin əsasında bir sıra amillərlə yanaşı, son illərdə ordu quruculuğunun inkişafı istiqamətində gerçəkləşdirilən layihələr də xüsusi yer tutub. Silahlı Qüvvələrimiz inkişaf etmiş texnologiyalardan peşəkar şəkildə istifadə edib. Bununla da Azərbaycan Vətən müharibəsində müasir döyüş tarixinin tamamilə yeni bir parlaq səhifəsini yazıb. Əməliyyatların zirvəsində isə Şuşa savaşı xüsusi yer tutub.

Bu sözləri ona görə deyirəm ki, Bəyannamədə müdafiə sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı hərbi yardım məsələləri öz əksini tapır. Bu, tarixi nailiyyətdir. Bu, eyni zamanda, bir daha göstərir ki, Azərbaycan və Türkiyə indiyədək olduğu kimi, bundan sonra da hər zaman bir-birinin yanında olacaq, bir-birinin təhlükəsizliyini təmin edəcək.

Şuşa Bəyannaməsində Silahlı Qüvvələrimizin yeni çağırışlara uyğun olaraq yenidən formalaşdırılması, modernləşdirilməsi və hərbi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə yönələn tədbirlərin həyata keçirilməsi bu baxımdan xüsusi diqqət çəkir. İki qardaş ölkənin silahlı qüvvələrinin birlikdə fəaliyyət qabiliyyətinin artırılması, müasir texnologiyalara əsaslanan silah və sursatların idarə olunması

istiqamətində sıx əməkdaşlığı da nəzərdə tutulur. Eyni zamanda, Bəyannamədə bu məqsədlə səlahiyyətli struktur və qurumların qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyətinin təmin edilməsi də vurğulanır.

Silahlı Qüvvələrimizin 44 günlük Vətən müharibəsini parlaq qələbə ilə başa çatdırmasını şərtləndirən bir neçə amilə nəzər salsaq, bunu aydın görə bilərik. Həmin amillərə döyüş hazırlığının bütün tələblərini yerinə yetirmək üçün şərait yaradılması, irimiqyaslı təlimlərin keçirilməsi, ordunun Ali Baş Komandanın diqqəti və səyi nəticəsində müasir silahlarla silahlandırılması, artilleriya və aviasiyanın, eləcə də digər sahələrin inkişaf etdirilməsi daxil edilə bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, beynəlxalq müstəvidə birgə əməkdaşlığımız siyasi, iqtisadi-ticarət, humanitar əlaqələrin genişlənməsinə səbəb olacaq. Enerji təhlükəsizliyinin, Cənub Qaz Dəhlizinin önəmi Türkiyə, Azərbaycan və Avropa üçün çox faydalıdır. Bundan başqa ölkələrin təhlükəsizliyi təmin ediləcək. Türkiyə və Azərbaycan bütün məsələlərdə bir yerdə çıxış edəcəklər.

Xüsusi olaraq hazırkı şəraitdə ticarət sahəsindəki əlaqələrin daha da genişlənməsinə önəm verilir. Bu il martın 1-dən Azərbaycan ilə Türkiyə arasında Preferensial Ticarət Sazişi qüvvəyə minib. Saziş 15 mal qrupunu əhatə edir. Bu saziş iki qardaş ölkə arasında ticarət dövriyyəsinin sürətlə artmasına imkan yaradacaq. Belə ki, növbəti 3 il ərzində ticarət dövriyyəsinin 15 milyard dollara çatacağı gözlənilir.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Şuşada vurğuladı ki, “Türkiyə Petrolları” başda olmaqla, bir çox şirkətlərimizin Azərbaycanda mühüm investisiyaları var və eyni qaydada, SOCAR da başda olmaqla Azərbaycan şirkətlərinin də Türkiyədəki sərmayələri bizi məmun edir. Ümumiyyətlə, enerji sektorunda əməkdaşlıq və qarşılıqlı sərmayə qoyuluşu çoxdan mövcuddur.

Belə bir faktı da göstərmək lazımdır ki, Türkiyə dünya ölkələri sırasında qeyri-neft və qaz sektoru sahəsində ən çox inkişaf etmiş ölkələr sırasına daxildir. Hazırda Türkiyədə qaz yataqları aşkar olunur.

Bəyannamədə Cənub Qaz Dəhlizinin gerçəkləşdirilməsində Türkiyə və Azərbaycanın qabaqcıl roluna xüsusi diqqət yetirilməsi təsadüfi deyil. Bununla bağlı bəzi məqamları xatırlatmaq istərdik. Belə ki, son 18 ildə “Əsrin müqaviləsi” sayəsində ölkəmizin imkanları ardıcıl şəkildə genişlənilib. Qaz ehtiyatları 1 trilyon kubmetrdən çox olan “Şahdəniz” qaz kontraktı üzrə saziş bağlanılıb. Xəzər dənizini Qara dənizlə birləşdirən yeni bir ixrac marşrutu–Bakı-Supsa neft kəməri tikilib. Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərinin inşası Azərbaycanı dünyada, həm də qaz ölkəsi kimi tanıdıb. Bütün bunlarla bərabər, 2007-ci il iyulun 3-də Xəzərin Azərbaycan sektorundakı “Şahdəniz” yatağından hasil edilən təbii yanacaq Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz boru kəməri ilə Türkiyənin qaz kəmərləri sistemində daxil olub. 2011-ci ildə isə Avropa İttifaqı

ilə Azərbaycan arasında Xəzərdən Avropaya birbaşa qaz nəql edən marşrutların yaradılmasını dəstəkləyən strateji enerji əməkdaşlığına dair memorandum imzalanıb və bununla da Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin reallaşdırılması istiqamətində tarixi addım atılıb.

Azərbaycanın təşəbbüskarı və müəllifi olduğu nəhəng enerji infrastrukturuna layihəsi olan Cənub Qaz Dəhlizi hazırda dünyada inkişaf etdirilən ən kompleks təbii qaz boru kəmərləri zənciri kimi qiymətləndirilir. Avropa İttifaqı üçün prioritet enerji layihələrindən biri olan Cənub Qaz Dəhlizi ilk dəfə olaraq Xəzər regionundakı qaz təchizatını Avropa bazarına birləşdirməklə bütün regionun enerji xəritəsini dəyişdirir. Bu baxımdan adı çəkilən dəhliz dünya neft-qaz sənayesində ən mühüm və iddialı layihələrdən biridir.

Cənub Qaz Dəhlizinin seqmentlərini "Şahdəniz-2", Cənubi Qafqaz Boru Kəmərinin Genişləndirilməsi, TANAP və TAP layihələri təşkil edir.

Şuşa Bəyannaməsində, yuxarıda qeyd edilənlərlə bərabər, diqqətə çatdırılır ki, tərəflər iki ölkənin ərazisindən keçən Şərq-Qərb/Orta beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə qarşılıqlı əməkdaşlığı möhkəmləndirəcəklər. Qardaş ölkələr, eyni zamanda, intellektual nəqliyyat sistemləri texnologiyalarından yararlanmaqla beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin Azərbaycan-Türkiyə hissələrində tranzit-nəqliyyat potensialını daha da inkişaf etdirəcəklər.

Göründüyü kimi, artıq bölgədə yeni

nəqliyyat və infrastruktur xəritəsi formalaşmasına başlanılıb. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən indiyədək Asiya və Avropanı birləşdirən yüksək əhəmiyyətli nəqliyyat dəhlizləri yaradıb. Məhz ölkəmizin təşəbbüsü ilə reallaşdırılan Şimal-Cənub, Şərq-Qərb və Cənub-Şimal nəqliyyat dəhlizləri qitələrarası daşınmaların həyata keçirilməsini gerçəkləşdirib. Bu nəqliyyat dəhlizləri istifadəyə verildiyi vaxtdan tarixi İpək yolunun bərpasında mühüm önəm daşıyıb.

Tərəflər Bəyannamədə Azərbaycan və Türkiyəni birləşdirən Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları ilə Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında dəhlizin (Zəngəzur dəhlizi) açılmasının və həmin dəhlizin davamı kimi Naxçıvan-Qars dəmir yolunun tikintisinin iki ölkə arasında nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələrinin intensivləşməsinə mühüm töhfə verəcəyini də bildirirlər.

Sonda onu bildirmək istəyirəm ki, Şuşa Bəyannaməsində öz əksini tapmış müddəalar regionda əmin-amanlığın bərpası, təhlükəsizliyin təmin edilməsi, iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi sahəsində müstəsna rol oynayacaq. Bu işə Türkiyə və Azərbaycanla yanaşı, qonşu dövlətlərin xalqlarına da fayda verəcək.

Arif ŞƏKƏRƏLİYEV,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Univer-
sitetinin kafedra müdiri, Əməkdar
elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru,
professor.

ŞUŞA BƏYANNAMƏSİ QARABAĞIN TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN QARANTIDIR

15 İyun Milli Qurtuluş Gününün builki ildönümü müstəqillik tariximizin daha bir parlaq və şanlı səhifəsi olaraq yaddaşlarda qalacaq. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan arasında imzalanmış müttəfiqlik haqqında Şuşa Bəyannaməsi iki qardaş dövlətin münasibətlərinin yeni mərhələsinin başlanğıcı hesab oluna bilər.

Dost və qardaş Türkiyənin dövlət başçısı Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Şuşaya səfəri bugünün reallıqlarını əks etdirməklə çağdaş tariximizin mühüm səhifələrindən birini təşkil edəcək. Şuşada iki ölkənin dövlət başçılarının müttəfiqlik haqqında Bəyannaməni imzalaması isə Azərbaycan–Türkiyə münasibətlərinə öz möhürünü vurdu. Burada ən mühüm məqam ondan ibarətdir ki, tərəflər təhlükəsizlik amilinə xüsusi önəm verir. Belə ki, Bəyannamədə müdafiə sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı hərbi yardım məsələləri öz əksini tapır. Bu, tarixi nailiyyətdir.

Bu bəyannamənin ərsəyə gəlməsi həm də onu göstərir ki, biz bundan sonra da hər zaman bir yerdə olacağıq. Bundan sonra da bir-birimizin təhlükəsizliyini təmin edəcəyik. Bu günə qədər Türkiyə və Azərbaycan bütün məsələlərdə bir yerdə olduğu kimi, bundan sonra da bu, belə olacaq. Yəni, Türkiyə Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü özünə qarşı, Azərbaycan da Türkiyəyə olan hərbi təhlükəni özünə qarşı qəsd kimi dəyərləndirəcək və bu məsələdə dövlətlərimiz bir- birinə açıq dəstək verəcək. Hesab edirəm ki, bu faktor Ermənistanı və onun havadarlarına qarşı ciddi mesajdır.

Bəyannamənin Qarabağın tacı olan tarixi Şuşa şəhərində imzalanması isə xüsusi məna kəsb edir. Ermənilər və onların havadarları, açıq-gizli revanşistlər anlamalıdırlar ki, əgər Azərbaycana və onun ayrılmaz hissəsi olan Qarabağa nə vaxtsa yenidən hərbi təcavüz etmək niyyətinə düşərlərsə, qarşılarında Türkiyəni də görəəcəklər. Bəyannamənin Şuşa şəhərində imzalanması hər iki ölkənin bu məsələdə qətiyyətli mövqeyinin ifadəsidir. 1921-ci ildə Naxçıvanın təhlükəsizliyi məqsədilə imzalanmış Qars müqaviləsindən 100 il sonra Türkiyə növbəti müqavilə ilə Qarabağın təhlükəsizliyinin qarantına çevrildi.

Şuşada Türkiyənin konsulluğunun açılması dostluq və qardaşlığımızın ölkələrimizə yeni töhfəsi olacaq. Azərbaycanda SİHA müəssisəsinin yaradılması da nəzərdə tutulur ki, bu da hərbi sənayemizin inkişafında ciddi bir amil olacaq.

Sənəddə digər vacib məqamlardan biri geosiyasi əhəmiyyətə malik olan birgə nəqliyyat layihələri ilə bağlıdır. Bəyannamədə Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə bağlı çox açıq ifadələr öz əksini tapıb. Bu da İkinci Qarabağ savaşından sonra yaranmış yeni geosiyasi vəziyyətin nəticəsidir. Bu gün biz Türkiyə ilə Azərbaycanı dəmiryolu və avtomobil yolu ilə birləşdirəcək Zəngəzur dəhlizi haqqında nəinki danışıq, atılan addımlarla, əməli işlərlə bu dəhlizi yaradıırıq.

Türkiyə Prezidentinin öz ailəsi ilə birlikdə 7 ay əvvələcən 28 il müddətində üzünə həsrət qaldığımız qədim Şuşa şəhərini ziyarət etməsi, həqiqətən, tarixi hadisədir. Şuşaya gedərkən yol boyunca cənab Ərdoğan və ailə üzvləri erməni vandalizminin canlı şahidi oldular. Amma bütün bunlar arxada qaldı. Hazırda Qarabağda quruculuq işləri həyata keçirilir və bu prosesdə Türkiyə şirkətləri də yaxından iştirak edirlər. İnanırıq ki, qısa müddətdə doğma Qarabağımız cənnət məkana çevriləcək.

Türkiyə Prezidenti Ərdoğanın Şuşa səfəri zamanı Heydər Əliyev Fondunun əfsanəvi Cıdır düzündə təşkil etdiyi ədəbi-bədii kompozisiya isə milli-mədəni dəyərlərimizə sevgimizi, Şuşanın qədim mədəniyyətimizin ulu beşiyi olduğunu bir daha təsdiqlədi və dünyaya nümayiş etdirdi.

Bütyün bunlar aydın və qəti surətdə göstərir ki, Azərbaycanla Türkiyənin dostluq və qardaşlıq duyğularından qaynaqlanan hərtərəfli əməkdaşlığı və ümumi birliyi bundan sonra müttəfiqlik münasibətləri ilə daha da möhkəmlənəcək. Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi, Azərbaycanla Türkiyənin qardaşlığı sarsılmazdır, cənab Ərdoğanın dediyi kimi Türkiyənin gücü Azərbaycanın gücü, Azərbaycanın gücü isə Türkiyənin gücüdür.

Fatma YILDIRIM,
Milli Məclisin deputatı.

BEYNƏLXALQ VƏ REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİYƏ TÖHFƏ

Artıq bütün dünyaya məlumdur ki, 44 günlük Vətən müharibəsində tarixi zəfərlə dövlətimizin ərazi bütövlüyü bərpa edilib. Bu zəfər bizi 30 il erməni işğalı altında qalan torpaqlarımıza qovuşdurmaqla yanaşı, həm də qardaş Türkiyə Respublikası ilə dostluq əlaqələrimizin daha da möhkəmlənməsinə səbəb oldu. İşğal olunmuş torpaqların azad edilməsində Türkiyənin mənəvi-siyasi dəstəyi xalqımız və cənab Prezidentimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Hələ müharibənin ilk saatlarından Türkiyə Prezidenti cənab Rəcəb Tayyib Ərdoğan Azərbaycanın tək olmadığını, Türkiyənin Azərbaycanın yanında olduğunu bildirmişdir. İşğaldan azad olunmuş torpaqlarda cənab Prezidentin görüşdüyü ilk dövlət başçısı da məhz Türkiyə Prezidenti oldu və Azərbaycan üçün çox önəmli bir tarixdə – Milli Qurtuluş Günündə, Qars müqaviləsindən yüz il sonra iki dost və qardaş ölkə arasında müttəfiqlik münasibətlərinə dair Şuşa Bəyannaməsi imzalandı. Şuşa Bəyannaməsi müstəsna siyasi və tarixi əhəmiyyətə malikdir, Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin “Bir millət, iki dövlət” kəlamı ilə xarakterizə olunan Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri bu Bəyannamə ilə öz zirvəsinə yüksəldi.

Bəyannamə Azərbaycan və Türkiyə əlaqələrinin demək olar ki, bütün sahələrini əhatə edir. İlk növbədə, 2010-cu il avqustun 16-da “Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında” Müqavilə imzalanmışdı və bu müqavilədə tərəflərin hərbi-

siyasi və təhlükəsizlik məsələlərində, eləcə də qonşu və qardaş dövlətlər olaraq bir-birinin müstəqilliyinin, suverenliyinin, ərazi bütövlüyünün, sərhədlərinin toxunulmazlığının təmin olunmasında və qorunmasında bir-biri ilə sıx əməkdaşlıq edəcəyi öz əksini tapmışdır. Bu da onu göstərir ki, möhkəm hüquqi bazaya əsaslanan Bəyannamədəki hərbi yardım barədə müddəalar hər iki ölkənin parlamentində təsdiq edilmiş həmin dövlətlərarası müqavilənin hərbi-siyasi və təhlükəsizlik məsələlərinə dair 1-ci, 2-ci və 3-cü maddələrində öz əksini tapmışdır. Bu fikirlərin Şuşa Bəyannaməsinin müddəalarında yenidən ifadə olunması Ermənistan da daxil olmaqla dünya ictimaiyyəti, o cümlədən regional dövlətlər üçün ciddi siyasi mesajdır. Bu onu bildirir ki, Azərbaycan təhdid və işğalla qarşılaşarsa, Türkiyə təkcə mənəvi-siyasi deyil, həmçinin hərbi dəstək göstərmək hüququna malikdir.

Deməli, Şuşa Bəyannaməsi iki dövlət arasında hazırkı əməkdaşlıq münasibətlərini tənzimləyən sənəd olmaqla bərabər, həm də gələcək münasibətlər, dövlətlərimizin təhlükəsizliyi üçün zəmanətdir. Cənab Ali Baş Komandan bununla əlaqədar demişdir: “Bu onu göstərir ki, biz həmişə bir yerdə olacağıq və bir-birimizin təhlükəsizliyini təmin edəcəyik”.

Bu baxımdan Bəyannamənin bir bəndini xüsusilə qeyd etməliyik: “Tərəflərin Təhlükəsizlik Şuralarının milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müntəzəm olaraq birgə iclasları keçiriləcəkdir və bu iclaslarda milli mənafe,

tərəflərin maraqlarına toxunan regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərinin müzakirəsi həyata keçiriləcəkdir”.

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikasının Təhlükəsizlik Şurası milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 27-ci bəndinə əsasən yaradılan məşvəətçi orqandır və Şuranın sədri cənab Prezidentdir. Təhlükəsizlik Şurası milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində dövlət siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsi, dövlətin xarici və daxili təhlükəsizliyinin əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər verir, milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi, habelə dövlətin konstitusiya quruluşunun, suverenliyinin, müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunması, ölkədə daxili təhlükəsizliyin və ictimai-siyasi sabitliyin vəziyyəti ilə bağlı məsələlərə baxır. Bundan sonra iki dövlətin Təhlükəsizlik şuralarının milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müntəzəm olaraq birgə iclaslarının keçirilməsi, bu iclaslarda milli mənafe ilə yanaşı, tərəflərin maraqlarına toxunan regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərini müzakirə etməsi region üçün olduqca əhəmiyyətli hadisədir.

Qərb və Şərqi qovuşduğu və ölkəmizin də yerləşdiyi bu əlverişli region daim dünya dövlətlərinin diqqət mərkəzində olub. Hazırda Cənubi Qafqaz regionunda yerləşən üç dövlətdən ikisi hərbi təhlükəsizlik baxımından ittifaq hədəflərini müəyyən ediblər. Belə ki, Ermənistan Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının üzvüdür. Gürcüstan isə NATO-ya üzvlük istəyini açıq şəkildə bildirir. Bizim üçün başlıca məqsəd isə hərbi gücümüzün ən yüksək səviyyəyə çatdırılması,

Vətən müharibəsində qazanılmış qələbənin qorunub saxlanılması, həm regional, həm də beynəlxalq səviyyələrdə təhlükəsizlik funksiyalarının yüksək həddə həyata keçirilməsidir. Ölkəmizin milli təhlükəsizlik konsepsiyasında göstərilmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Avratlantik Tərəfdaşlıq Şurası və NATO-nun “Sülh Naminə Tərəfdaşlıq” proqramı çərçivəsində NATO ilə mümkün olan tərəfdaşlıq vasitələrindən tam gücü ilə istifadə edir. Azərbaycan ilə Rusiya arasında mövcud olan münasibətlər də regionun sabitliyi və inkişafı üçün mühüm amildir. Azərbaycan Respublikası Rusiya Federasiyası ilə ikitərəfli əsaslarda, eləcə də Avropa regional təşkilatları, xüsusilə də MDB çərçivəsində çoxtərəfli əsaslarda təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində strateji tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq edir. Biz həmçinin Qoşulmama Hərəkatının da üzvüyük. Rusiyanın Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının üzvü olması, digər tərəfdən Türkiyənin NATO-nun üzvü olması faktı da nəzərə alınmalıdır.

Belə bir mürəkkəb və əhəmiyyətli geosiyasi vəziyyətdə Təhlükəsizlik şuraları səviyyəsində Türkiyə ilə regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərinin müzakirə edilməsi ölkəmizin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edərək həm Azərbaycanın qeyd etdiyimiz mürəkkəb global geosiyasi sistemə inteqrasiyasını sürətləndirəcək, həm də regionda Azərbaycanın mühüm söz haqqına sahib ölkə olması faktını bir qədər də gücləndirəcək. Nəticə olaraq orta maraq kəsb edən regional və beynəlxalq strateji məsələlərdə fəaliyyətlərin qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilməsi ölkələrimizin regional və beynəlxalq çəkisini daha da artıracaq.

Bu, həm də regional və qlobal təhlükəsizliyə töhfə verəcək.

Torpaqlarımızın 30 il işğal altında qaldığı dövrdə BMT-nin qətnamələrinin icra edilməməsi, ATƏT-in Minsk qrupunun qeyri-fəallığı, bəzi dövlətlərin birtərəfli münasibəti bizə haqq vermişdir ki, qardaş ölkə Türkiyə ilə regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərini birgə həll edərək gələcəkdə eyni ədalətsizliklərlə qarşılaşmamaq üçün milli maraqlarımızı birgə qoruyaq və milli təhlükəsizliyimizə qarşı təhdidləri birgə dəf edək.

Beynəlxalq və regional təhlükəsizliyə töhfə vermək hər zaman Azərbaycanın milli təhlükəsizlik siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olub. Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyasında birbaşa göstərilib ki, Azərbaycan Respublikası beynəlxalq sülhün və sabitliyin qorunub saxlanmasına yönəlmiş birgə tədbirlərdə iştirak etməklə, beynəlxalq və regional təhlükəsizliyə töhfə vermək üçün davamlı səylər göstərir. Biz ən həssas bölgələrdə vəziyyətin sabitləşməsinə çalışırıq. Azərbaycan sülhməramlıları Əfqanıstanda NATO-nun başçılığı ilə həyata keçirilən sülhməramlı əməliyyatlarda beynəlxalq koalisiyanın tərkibində təhlükəsizliyin təmin olunmasında iştirak edirlər. 2001-ci ilin 11 sentyabrında Amerika Birləşmiş Ştatlarında baş verən terror hücumlarından sonra beynəlxalq gündəliyin ən vacib məsələlərindən birinə çevrilən terrorçuluğa qarşı mübarizəni tam dəstəkləyən Azərbaycan Respublikası istənilən pərdə altında həyata keçirilən terror fəaliyyəti əleyhinə bir sıra mühüm addımlar atmışdır. Azərbaycan Respublikası beynəlxalq terrorçu təşkilatlara qarşı mübarizəni dəstəkləmək məqsədilə öz

hava məkanını və hava limanlarını açıq elan etmişdir. Ölkəmiz həmçinin qlobal və regional səviyyədə terrorçuluğa qarşı mübarizə məqsədilə qəbul edilmiş bütün konvensiyaların iştirakçısıdır.

Qardaş ölkə ilə Təhlükəsizlik şuralarının birgə iclaslarında regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərinin müzakirəsi bizim qeyd etdiyimiz beynəlxalq və regional təhlükəsizliyə töhfə vermək səylərimizi daha da səmərəli edəcəkdir.

Hazırda ölkələrimiz BMT, ATƏT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı kimi nüfuzlu təşkilatlar daxil olmaqla, bir çox beynəlxalq təşkilatlarda birgə iştirak edir. Regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərinin Türkiyə ilə iki-tərəfli müzakirəsi həm də beynəlxalq məsələlər üzrə qardaş ölkə ilə həmrəyliyimizi daha da artıracaq və dövlətlərimizin üzv olduğu beynəlxalq və regional təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlığını daha da faydalı edəcəkdir.

Bir daha qeyd edək ki, iki dövlətin birlikdə regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərini müzakirə etməsi və bu sahədə ortaya çıxan problemləri həll etməsi Qafqaz regionunda sabitliyin və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi, bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası, eləcə də region dövlətləri arasında münasibətlərin normallaşdırılması və uzunmüddətli sülhün təmin edilməsi üçün mühüm vasitə olacaq.

Ziyafət ƏSGƏROV,
Milli Məclisin Müdafiə, Təhlükəsizlik
və Korrupsiya ilə Mübarizə Ko-
mitəsinin sədri.

QARDAŞLIQ MÜNASİBƏTLƏRİNİ YÜKSƏK ZİRVƏYƏ QALDIRACAQ BƏYANNAMƏ

O gün, həmin məkan – Qarabağ növbəti tarixi hadisəyə şahidlik etdi: Türk dünyasının liderləri – Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev və Türkiyə Cümhurbaşkanı Rəcəb Tayyib Ərdoğan iki dost və qardaş ölkənin mütəfiqliyinin yeni səhifəsini yazdılar.

Azərbaycana, işğaldan azad olunmuş Füzuli və Şuşaya səfər edən iki dövlət başçısı bütün dünyaya birlik və bərabərliyin, sarsılmazlıq və həmrəyliyin növbəti əyani bəyanını ortaya qoydular. Bu həmrəyliyi hələ də gözü götürməyən dairələrə, fitnə-fəsad çevrələrinə əsl qardaşlıq və həmrəyliyin necə olduğunu növbəti dəfə nümayiş etdirdilər. Heç şübhəsiz ki, dostlar sevindi, düşmənlər isə məyus oldular.

2020-ci ilin 8 noyabr Qələbəsinə və 2021-ci ilin “Xarıbülbul” festivalından sonra göz bəbəyimiz, mədəniyyət ocağımız Şuşa, sözün əsl mənasında, növbəti qurtuluşunu, zəfərini yaşadı. İki türk lideri bir araya gələrək, “Mütəfiqlik haqqında Şuşa Bəyannaməsi”nə tarixi möhürlərini vurdular.

Bəyannamədə də qeyd olunduğu kimi, tərəflərdən hər hansı birinin fikrincə, onun müstəqilliyinə, suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığına və ya təhlükəsizliyinə qarşı üçüncü döv-

lət və ya dövlətlər tərəfindən təhdid və ya təcavüz edildiyi təqdirdə, tərəflər birgə məsləhətləşmələr aparacaq, bu təhdid və ya təcavüzün aradan qaldırılması məqsədilə BMT Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə müvafiq təşəbbüs həyata keçirəcək, bir-birinə BMT Nizamnaməsinə uyğun zəruri yardım göstərəcəklər.

Bu yardımın həcmi və forması təxirə salınmadan keçirilən müzakirələr yolu ilə müəyyən edilərək birgə tədbirlər görülməsi üçün müdafiə ehtiyaclarının ödənilməsinə qərar veriləcək və Silahlı Qüvvələrin güc və idarəetmə strukturlarının əlaqələndirilmiş fəaliyyəti təşkil olunacaqdır.

Həmçinin, qeyd edildiyi kimi, tərəflərin Təhlükəsizlik Şuralarının milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə müntəzəm olaraq birgə iclasları keçiriləcəkdir və bu iclaslarda milli mənafe, tərəflərin maraqlarına toxunan regional və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələlərinin müzakirəsi həyata keçiriləcəkdir. Bununla bərabər, tərəflər iki qardaş ölkənin silahlı qüvvələrinin müasir tələblərə uyğun olaraq, yenidən formalaşdırılması və modernləşdirilməsi istiqamətində birgə səy göstərməyə davam edəcəklər.

Eyni zamanda, tərəflər minalanmış ərazilərin təmizlənməsi əsas götürülməklə işğaldan azad edilmiş rayonlarda həyatın normallaşdırılması istiqamətində qarşılıqlı fəaliyyəti dəstəkləyəcəklər. Bununla yanaşı, tərəflər Azərbaycan və Türkiyəni birləşdirən respublikamızın qərb rayonları ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında dəhlizin (Zəngəzur dəhlizi) açılmasının və həmin dəhlizin davamı kimi Naxçıvan–Qars dəmir yolunun tikintisinin iki ölkə arasında nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələrinin intensivləşməsinə mühüm töhfə verəcəyini qeyd edirlər. Fikrimcə, bu bəndlərin şərhinə, uzun-uzadı izahatına da ehtiyac qalmır. Bu sənəddə hər bir məqam açıq və birmənalı şəkildə əksini tapıb.

“Əziz qardaşım Azərbaycanda dəfələrlə olub, ancaq biz ilk dəfə Qarabağ torpağında – Şuşada bir yerdəyik. Bu səfərin tarixi əhəmiyyəti var. Çünki bu gün imzalanmış Müttəfiqlik haqqında Bəyannamə əlaqələrimizi ən yüksək zirvəyə “qaldırır” – deyən Azərbaycan Prezidentinin də bəyan etdiyi kimi, imzalanmış sənədin adı “Müttəfiqlik haqqında Bəyannamə”dir. Bu ad özü-özlüyündə hər şeyi göstərir, hər şeyi deyir. Yəni, biz bu gün keyfiyyətcə yeni əlaqələr qurmuşuq və bu bəyannamədə göstərilən bütün müddəalar bizim gələcək işbirliyimizin təminatçısıdır.

Qeyd olunduğu kimi, bəyannamədə bir çox önəmli məsələlər öz əksini tapır.

Beynəlxalq müstəvidə birgə əməkdaşlığımız, fəaliyyətimiz, siyasi, iqtisadi-ticarət əlaqələri, mədəniyyət, təhsil, idman, gənclər siyasəti, demək olar ki, bütün sahələr əhatə olunur. Türkiyə, Azərbaycan və Avropa üçün enerji təhlükəsizliyinin, Cənub Qaz Dəhlizinin önəmi göstərilir. Və onların arasında iki məsələ xüsusilə qeyd edilməlidir.

Birincisi, müdafiə sahəsində əməkdaşlıq, işbirliyi məsələsi. Müdafiə sənayesi sahəsində və qarşılıqlı hərbi yardım məsələləri bu bəyannamədə öz əksini tapır. Bu, tarixi nailiyyətdir. Bu, bir daha göstərir ki, bundan sonra da hər zaman bir yerdə olacağıq. Bundan sonra da bir-birimizin təhlükəsizliyini təmin edəcəyik, necə ki, bu günə qədər Türkiyə və Azərbaycan bütün məsələlərdə bir yerdədir, bundan sonra da bu, belə olacaq.

İkinci önəmli məsələ nəqliyyat məsələsidir. Bəyannamədə Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə bağlı çox açıq ifadələr öz əksini tapmışdır. Bu da İkinci Qarabağ savaşından sonra yaranmış yeni geosiyasi vəziyyətin nəticəsidir. Bu gün biz Türkiyəni və Azərbaycanı dəmir yolu, avtomobil yolu ilə birləşdirəcək Zəngəzur dəhlizi haqqında nəinki danışıyıq, bu dəhlizi əməli işlərlə yaradıyıq. Müttəfiqlik haqqında imzalanmış birgə bəyannamədə bu məsələnin əks olunması böyük mənə daşıyır.

Eyni zamanda, qardaş ölkə Prezidentinin vurğuladığı kimi, bölgədə təsiri olan hər kəsi həqiqətləri görməyə, Azərbaycan xalqının Zəfərini qəbul etməyə və gələcəyə baxmağa dəvət edirik. Çünki atəşkəs razılaşmasından sonra artıq bölgədə bütün tərəflər üçün yeni əməkdaşlıq imkanları yaranıb. Cənab Ərdöğan söylədi ki, azərbaycanlı qardaşlarımızın bu məsələdə son dərəcə istəklil olmalarının ən yaxın şahidiyik.

Qardaş ölkənin Prezidenti əlavə etdi: “Türkiyə olaraq biz də coğrafi qonşuluq əlaqələrimizi daha dərin əməkdaşlıqlara yönəltmək istəyirik. Ermənistanın ona xoş niyyətlə uzadılan həmrəylik əlini tutmasını, ortaq gələcəyi birlikdə formalaşdırmaq fürsətindən yaxşı istifadə etməsini arzu edirik. Altılı platforma dedik. Bu altılı platformada bildiyiniz kimi, Rusiya, Türkiyə, Azərbaycan, Ermənistan, Gürcüstan və İran var. Bu altılı platforma ilə birlikdə artıq istəyirik ki, bölgə rahatlıqla, sülh içində yaşanan bir bölgə olsun. Bu addımı atmaq üçün biz qardaşımızla birlikdə hər cür fədakarlığa hazırıq. Cənab Putin eyni qaydada bu cür fədakarlığa hazırdır”.

Türkiyə Cümhurbaşqanının bəyan etdiyi kimi, bu istiqamətdə atılacaq addımlarla regionumuz bir sülh bölgəsinə çevriləcək. Bu tarixi fürsətin reallığa söykənməyən həvəslər, ifadələr və fə-

liyyətlərlə qaçırılmaması ən böyük arzudur. Bölgədəki yeni reallığa fayda vermək istəyən hər kəsin nifrət və təhrik siyasətindən əl çəkərək sülh və əməkdaşlığı təşviq etməyə istiqamətlənməsi əsas şərtidir. Belə bir mühit formalaşanda Ermənistan ilə münasibətlərin normallaşması üçün biz də üzərimizə düşəni edəcəyimizi hər fürsətdə deyirik.

Bu ümidverici prosesin Azərbaycan ilə Ermənistanın imzaladıqları atəşkəs razılaşmasını əhatəli və uzaqgörən bir sülh müqaviləsi ilə tamamladıqları halda çox sağlam şəkildə davam edəcəyinə inanırıq.

Bəli, qısa zaman kəsiyində tarixi hadisələrə, zəfərlərə şahidlik edən Şuşamız türklüyün, Türk dünyasının, Azərbaycan – Türkiyə qardaşlığının birliyində öz adını tarixə yazdırdı, Şuşa həm də bir daha birlik və bərabərliyin, dostluq və qardaşlığın simvoluna çevrildi.

Biz hər dəfə növbəti qələbələrə zəfərlər fəth etdikcə Şuşa Bəyannaməsi göz önünə gələcək.

Şuşam, gözün aydın, bəyannamən mübarək olsun! Zəfərin, qələbən mübarək can Azərbaycan, canım Türkiyəm!

Jalə ƏLİYEVƏ,
Milli Məclisin Ailə, qadın və uşaq
məsələləri komitəsinin sədr müavini,
professor.

ŞUŞADAN GÖRÜNƏN YOL

Xalqımız bu il Milli Qurtuluş Günündə daha bir bayram ovqatı yaşadı: İyunun 15-də “Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi” imzalandı. Şuşada qardaşlığın rəmzi olan bəyannamənin imzalanması fəvqəladə bir hadisədir. “Şuşada Müttəfiqlik Bəyannaməsini imzalayarkən əcdadımıza sadıqlığımızı nümayiş etdiririk və gələcək nəsillərə yol göstəririk.” Prezident İlham Əliyevin bu tarixi sözləri 15 iyunda imzalanmış sənədin mahiyyətini çox dəqiq ifadə edir. Şuşa Bəyannaməsi iki qardaş ölkə arasında münasibətlərin keçmişindəki ən gözəl hadisələrdən ilham alaraq, onların ifadə etdiyi dərin mənanı günümüzdə bir daha təsbit və təsdiq edərək, gələcəyimizin aydınlığını müəyyən edir. Müttəfiqlik Bəyannaməsi iki qardaş, dost və qonşu ölkə arasında əlaqələri ən yüksək səviyyəyə qaldırır. Yəni, bu bəyannamədə göstərilən müddəalar keyfiyyətə daha yüksək işbirliyinin təminatıdır. Bu təminatlı gələcəyə imza atmaq siyasi iradə, cəsarət, beynəlxalq vəziyyət və geostrateji gəlişmələri intellektual şəkildə “oxumaq”, siyasi - diplomatik bacarıq tələb edirdi. Üstəlik, bu vacib amillərlə yanaşı, yanar ürək və qardaşlıq ruhunun olması tələb olunurdu.

Tarixə əsaslanan bəyannamədə ulu öndərlərimiz Mustafa Kamal Atatürkün və Heydər Əliyevin kəlamları öz təsdiqini tapıb. XXI əsrdə azad edilmiş Şuşada Müttəfiqlik Bəyannaməsinin imzalanması müdrik rəhbərlərin yanaşma fəlsəfəsinin əbədiləşdirilməsinin təəcəssümü, təsdiqi, təsbitidir: XX əsrin əvvəllərində deyilmiş “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir” (Atatürk), əsrin sonlarında səslənmiş Türkiyə və Azərbaycan “bir millət, iki dövlətdir” (H.Əliyev) kəlamları 15 iyunda Şuşada yenidən çiçəklədi, qardaşlıq dünyamızı ən gözəl rəyihəyə bələdi, dünyamızı aydınladı. Stra-

teji önəm daşıyan işbirliyi sahələrini əhatə edən Şuşa Bəyannaməsində çox önəmli məsələlər öz əksini tapıb. Beynəlxalq müstəvidə işbirliyi, siyasi – hərbi münasibətlər, iqtisadi və ticarət əlaqələri, mədəniyyət, təhsil, idman, gənclər siyasəti və s. Bəyannamədə, həmçinin enerji təhlükəsizliyi, Cənub Qaz Dəhlizinin Türkiyə, Azərbaycan və Avropa üçün önemi göstərilib.

Sənəddə müdafiə sahəsində işbirliyi və qarşılıqlı hərbi yardım məsələlərinin öz əksini tapması xüsusi tarixi uğurdur. 44 günlük Vətən müharibəsində qardaşlığın təntənəsini və gücünü bütün dünyaya göstərən Azərbaycan və Türkiyə dövlətləri bundan sonra da bir yerdə olacağımızı Şuşa Bəyannaməsi ilə dosta da, düşmənə də bəyan etdi. Əslində, biz kiminsə düşməni deyilik, insanlığın düşməninə düşməniyə və Şuşada imzalanan sənəd də, sonra mətbuata verilən açıqlamada deyilənlər də aydın şəkildə göstərdi ki, Azərbaycan – Türkiyə işbirliyindən bölgəyə, qonşulara yalnız fayda gələ bilər. Haqqı, ədaləti,

birgəyaşayışı, sülhpərvər siyasəti təmsil edən Azərbaycan və Türkiyə ikitərəfli münasibətlərini inkişaf etdirməklə 3+3 formatı üçün də geniş qapı açmış olur. Dialoqa, əməkdaşlığa, beynəlxalq hüquq normalarına, iqtisadi - ticari əlaqələri gücləndirməyə qarşı olmayan hər kəsin keçə biləcəyi qapıdan söhbət gedir. Hazırda o qapı Zəngəzur dəhlizinə açılır. Zəngəzur dəhlizi Azərbaycan – Ermənistan – Rusiya üçtərəfli Bəyanatında da öz əksini tapmışdı və Şuşa Bəyannaməsi ilə bir daha gündəmə gəldi. Zəngəzur dəhlizində işlərin müxtəlif bəhanələrlə ləngidilməsinə çalışan Ermənistan rəhbərliyi anlamalıdır ki, dəhlizin qarşısını almaq mümkün deyil. Ləngimələr, ilk növbədə, Ermənistanın özünə ziyandır. Çünki bölgənin ən kasıb, gəlicsiz, kiçik, perspektivsiz ölkəsi odur. Üstəlik, Ermənistan işğalçılığı, terroru açıq dövlət siyasəti halına gətirmiş və məğlub ölkədir. Üzərində Xocalı soyqırımının məsuliyyəti və bütövlükdə Qarabağ cinayəti var. Ermənistan əvvəl – axır Azərbaycana təzminat ödəməli olacaq və s. Belə olan halda, Zəngəzur dəhlizinin iqtisadi, siyasi və digər qazancları Ermənistana daha çox lazımdır.

Beynəlxalq önəm daşıyan bir layihə olmaq etibarilə Zəngəzur dəhlizi böyük geosiyasi, iqtisadi əhəmiyyətə malikdir. Bu layihənin həyata keçirilməsi Şərqdən Qərbə hər kəsin istifadə edə biləcəyi yeni bir ortaq iqtisadi dəhlizin açılması deməkdir.

... Azərbaycanla Türkiyə qardaşdır, dostdur, qonşudur, strateji müttəfiqdir, tam qarşılıqlı anlaşma içindədir... Bəs belə

möhtəşəm və nəcib münasibətlər çələngi yaradan, qardaşlığımızı bu qədər fərqli edən nədir? Çünki hər qardaş dost, hər dost qardaş deyil. Hər qardaş qonşu, hər qonşu qardaş deyil. Hər dost qonşu deyil, hər qonşu dost deyil. Strateji müttəfiqlik, anlaşma da belədir: hər dövlət anlaşma içində ola bilmir, strateji müttəfiqlik edə bilmir. Üstəlik, xalqların və dövlətlərin münasibəti önəmlidir: bəzən bir ölkənin xalqı qardaş olsa da, dövləti ilə dərin anlaşma içində olmur və ya əksinə... Ona görə də, Azərbaycanla Türkiyə arasındakı münasibətlər örnəkdir. Yeri gəlmişkən, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 10 oktyabr 2020-ci ildə Rusiyanın RBK televiziya kanalına verdiyi müsahibədən bir xatırlatma etmək istəyirəm. Onda Vətən müharibəsinin qızgın vaxtları idi. RBK əməkdaşı Bakıda gəzəndə Azərbaycan bayrağı ilə yanaşı, çox sayda Türkiyə bayrağı gördüyünü bildirəndə Prezident bu tarixi sözləri demişdi:

“Türkiyə bayraqlarının çox olması təbiidir. Biz qardaş xalqlarıq. Bu gün Türkiyə ilə Azərbaycan arasında etimad, qarşılıqlı dəstək və münasibətlərin səviyyəsi elədir ki, mənim fikrimcə, dünyanın hər hansı başqa, hətta, ən yaxın ölkələri arasında elə səviyyə yoxdur. Bu, reallıqdır və bu reallığı biz yaratmışıq – Türkiyənin və Azərbaycanın rəhbərliyi. Özü də məsələ bizim ortaq köklərimizlə və ortaq tariximizlə bağlı deyil. Dünyada Türkiyə və Azərbaycan kimi etnik kökləri yaxın olan, lakin öz aralarında döyüşən xalqlar var. Bu, sizə

də çox yaxşı məlumdur. Yaxud, bir-biri ilə intriqqa aparırlar. Buna görə Azərbaycanda Türkiyə bayraqlarının olması reallıqdır və əgər siz Türkiyəyə getsəniz orada da çox yerlərdə Azərbaycan bayraqlarını görərsiniz”.

Bəli, dövlətlərimiz arasındakı münasibətlər bu gün hər iki ölkə rəhbərliyi tərəfindən həyata keçirilən məqsədyönlü siyasətin, siyasi iradənin məntiqi nəticəsi olaraq daha yüksək səviyyəyə çatmaqda, bir sıra sahələr üzrə isə keyfiyyətə yeni müstəviyə keçməkdədir. Tarixi dostluq, qarşılıqlı etimad, səmimi münasibətlər, yüksək strateji tərəfdaşlıq əsasında qurulan Azərbaycan – Türkiyə əlaqələri daim möhkəmlənməkdədir. İki qardaş ölkənin münasibətləri davamlı inkişaf edən münasibətlərdir. Azərbaycan 1991-ci ildə öz dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Türkiyə Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkə oldu. Dövlət böyüklərinin “Azərbaycanın kədəri kədərimiz, sevinci sevincimizdir” (Atatürk) və “Bir millət, iki dövlət” (Heydər Əliyev) kəlamları mənəvi, siyasi, iqtisadi, eləcə də geostrateji mahiyyəti ilə ötən dövr ərzində öz təsdiq və təsbitini tapıb.

Siyasi liderlərin örnək münasibəti tarixi ənənələrimiz, ortağ dəyərlərimiz qədər qiymətlidir. Liderlərin atdığı qəti addımlar Azərbaycan – Türkiyə qardaşlığının, işbirliyinin bütün sahələr üzrə davamlı inkişaf etdirilməsinə nail olan dövlət başçıları İlham Əliyevlə Rəcəb Tayyib Ərdoğanın

dövlətlərarası səviyyədə olduğu kimi, şəxsi münasibətlərdə də əsl qardaşlıq nümayiş etdirməsi olduqca yüksək dəyərə malikdir. Hər iki prezident müxtəlif beynəlxalq tədbirlərdə həmişə öz ölkəsi ilə yanaşı qardaş ölkəyə birmənalı dəstəklə seçilib. Bu, əsl qardaşlıq örnəyidir. Bir-birinə məhz “qardaşım” deyərək müraciət edən İlham Əliyevlə Rəcəb Tayyib Ərdoğanın birliyi və həmrəyliyi, ictimaiyyətimiz üçün də, dünya birliyi üçün də örnəkdir.

Biz, Çanaqqala savaşında Azərbaycan könüllülərinin iştirakı, Azərbaycan qızgəlinlərinin nişan üzüyünü, sırğasını Çanaqqalada türkün zəfəri üçün yardıma göndərməsi, yaxud Nuru Paşa komandanlığındakı Qafqaz Türk – İslam Ordusunun Azərbaycanı, o cümlədən Bakını daşnak - bolşevik və digər yadellilərdən qurtarması ilə xatırlanan şanlı keçmişə, tarixi ənənələrə maliklik. Bu şanlı keçmiş, ruha qıdadır – bu günümüzdə iştirak edir, sabahımızı aydınladır. Heç təsadüfi deyil ki, 44 günlük Vətən müharibəsində Türkiyənin yüksək səviyyəli mənəvi, siyasi, diplomatik dəstəyi fəvqəladə önəm kəsb etdi. “44 gün ərzində qardaş Türkiyənin dəstəyini biz hər an hiss edirdik, bütün Azərbaycan xalqı hiss edirdi. Dünən artıq bəyanatın imzalanmasından sonra Türkiyə televiziyaalarında müşahidə olunan mənzərə çox ürəkaçan idi. Yəni, bizim türk qardaşlarımız bu Qələbəyə öz qələbələrini kimi sevinirdilər. Onsuz da bu, belədir. Bu, bizim müştərək qələbəmizdir, Türkiyə – Azərbaycan birliyinin

təsdiqidir. Bu gün bu birlik tarixdə bəlkə də ən yüksək səviyyədədir. Bu, bizim müş-tərək qələbəmizdir.” Prezident İlham Əliyevin 10 noyabr 2020-ci ildə Türkiyənin Xarici İşlər naziri, Milli Müdafiə naziri və Milli Kəşfiyyat İdarəsinin rəisini qəbul edərkən söylədiyi bu fikirlər dediklərimizin sübutu, mükəmməl ifadəsidir.

Bu səbəblə 44 günlük müharibədəki həmrəyliyimiz, “tarixə düşən örnək qar-daşlıq necə olur?” sualına parlaq cavabdır. İşğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının 2020-ci ildə zəruri əks-hücum əməliyyatı ilə Ermənistan işğalçılarından azad edilməsi zamanı Türkiyə dövlətinin, şəxsən dövlət başçısının, ümumiyyətlə, türk xalqının Azərbaycana göstərdiyi mənəvi, siyasi və diplomatik dəstək sözün həqiqi anlamında təmənnasız qardaşlığın təntənəsi idi. Vətən müharibəsi dövründə Türkiyənin dövlət strukturları Azərbaycanın qələbəsi üçün bütün sferalarda böyük əzmkarlıq göstərdi. Nə qədər beynəlxalq təzyiqlər olsa da, Türkiyə dövləti öz qardaşlıq dəstəyindən əl çəkmədi, mövqeyindən geri addım atmadı.

Əlbəttə, ölkələrimizin iqtisadi imkanları da qardaşlığımızın qüdrətini artırır. Azərbaycan və Türkiyənin mövcud potensialı əlaqələrin iqtisadi sferada, xüsusilə də qarşılıqlı ticarət dövriyyəsinin həcmnin indiki ilə müqayisədə xeyli dərəcədə artırılmasına imkan verir. Artıq bu yöndə bir sıra önəmli addımlar atılıb və birgə iqtisadi layihələrin böyük geosiyasi əhəmiyyət daşıdığı hər

kəsə bəllidir. Məsələn, Türkiyə ilə Azər-baycan arasında qaz satışı və nəqli ilə bağlı bütün məsələlər razılaşdırılıb. Ölkə-lərimiz arasında yeni sazişin imzalanması isə böyük bir coğrafi məkanda gerçəkləş-dirilən enerji siyasətinin əsas konturlarını müəyyən edən ciddi faktorlardan biri ola-caq. Çünki Avropa Birliyi başda olmaqla, qərbi ölkələrinin böyük ümidlərlə baxdığı “NABUKKO” kəmərinin inşa edilməsi xeyli dərəcədə məhz Azərbaycanla Türkiyə arasında razılaşdırılan yeni qaz sazişindən keçir. Bakı – Tiflis – Ceyhan, Bakı – Tiflis – Ərzurum neft-qaz kəmərlərinin istifadəyə verilməsində Azərbaycanın Türkiyə və di-gər ölkələrin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində oynadığı rol müstəsna dır.

İyunun ilk günlərində siyasi müstəvidə işbirliyinin yeni istiqamətlərini müəyyən edən bir səfər gerçəkləşdi. Respublikamızın hakim partiyası YAP-ın nümayəndə heyəti Türkiyənin hakim Ədalət və İnkişaf Parti-yasının (AKP) dəvəti ilə Ankara şəhərində səfərdə oldu. Qardaş ölkələrin hakim par-tiyaları arasında işbirliyinə dair imzalanmış niyyət protokolu partiya təcrübəsinin öy-rənilməsi, davamlı fikir və təcrübə müba-diləsi baxımından xüsusi önəm daşıyacaq. Nümayəndə heyətini qəbul edən cənab Ərdoğan Türkiyə – Azərbaycan əlaqələrinin hazırkı mərhələyə çatmasında Azərbaycan Prezidentinin rolunu yüksək qiymətlən-dirdiyini vurğulayıb, iki qardaş ölkənin münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsi, eləcə də, bundan sonra bölgədə sülhün

bərqərar olması işinə Prezident İlham Əliyevin önəmli töhfələr verəcəyinə əmin olduğunu ifadə edib, hər iki tərəfdən hakim partiyaların roluna toxunaraq, partiya funksionerlərinin öz çalışmalarını yeni çağırışlara uyğunlaşdırmalarının vacib olduğunu söyləmişdi.

Növbəti rəsmi səfər cənab R.T.Ərdöğənin Azərbaycana gəlişi ilə gerçəkləşdi. Bu görüşdə imzalanan müttəfiqlik sənədi bütün dünyaya bəyan etdi ki, Türkiyə Azərbaycanın yanındadır, bu ölkələr bir-birinin təhlükəsizliyi üçün mümkün olan hər şeyi edəcəklər. Bu qardaşlıq əzmi 15 iyunda Şuşa Bəyannaməsi ilə bir daha sübut olundu! Onu da vurğulayaq ki, hərbi sənaye sahəsindəki işbirliyi tərəfdaşlığın önəmini və ölkələrimizin qüdrətini artıran çox mühüm amildir. 44 günlük Vətən müharibəsində PUA-ların böyük rol oynadığı sirr deyil. Müdafiə sənayesi sahəsində əlaqələr ölkələrin hərbi qüdrətini artıracaq və Azərbaycan bu prosesdə istehsal mərkəzi kimi inkişaf edəcək.

Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi, Şuşa Bəyannaməsi Azərbaycanla Türkiyənin qardaşlığını bütün dünyaya bildirən bir mesajdır: “Bu gün qədim şəhərimiz olan Şuşadan verilən açıqlamalar bütün dünyaya səs salacaq, bunun böyük əks-sədası olacaq. Bu səfərin tarixi əhəmiyyəti bundan sonra uzun illər ərzində dillərdə olacaqdır”.

Hazırda Türkiyənin Bakıda səfirliyi, Gəncə və Naxçıvanda konsulluqları fəa-

liyyəət göstərir. Artıq bu sıraya yeni bir ünvan da əlavə olunacaq: Türkiyə Cümhuriyyətinin Şuşa Baş konsulluğu! Bu, diplomatik münasibətlərimizin yeni səviyyəsi deməkdir. Qardaş ölkənin Şuşa Baş konsulluğunun açılmasına dair qəbul olunmuş qərar, iki ölkə arasında münasibətləri dərinləşdirməklə yanaşı, Türkiyənin işğaldan azad olunmuş ərazilərdə aparılacaq bərpa-quruculuq işlərində oynayacağı rolun da aydın ifadəçisidir.

Bir sözlə, Azərbaycanla Türkiyənin qardaşlıq əlaqələri bütün müstəvilərdə inkişaf edir. İşğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası prosesi sürətlə həyata keçirilir. Vətən müharibəsində olduğu kimi, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə aparılan yenidənqurma, təmir-bərpa, habelə minalardan təmizlənmə və s. işlərdə də Azərbaycanla Türkiyə arasında sıx işbirliyi mövcuddur.

Biz dövlət başçılarımıza çox minnətdarıq! Qardaşlıq tariximizə silinməz qızıl səhifələr gətirdikləri üçün minnətdarıq! Minnətdarıq ki, bizə bu qüruru yaşatdılar! Yaşatdılar ki, əcdadların ruhuna şadlıq, gələcək nəsillərə aydın yol olsun! O yol bizə daha böyük gələcək vəd edir. 15 iyun 2021-ci ildə Şuşa şəhərində ən yeni dövr tariximizin, Qafqaz tarixinin, Türk dünyası tarixinin yeni mərhələsinin əsası qoyuldu! Qardaşlığımız əbədi, bayraqlarımız uca olsun!

Qənirə PAŞAYEVA,

Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsinin sədri.

О МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОМ ЗНАЧЕНИИ ШУШИНСКОЙ ДЕКЛАРАЦИИ О СОЮЗНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЯХ АЗЕРБАЙДЖАНА И ТУРЦИИ

О.Ф. Эфендиев,
профессор, доктор юридических наук.

В статье рассматриваются актуальные международно-правовые вопросы, касающиеся значения и необходимости заключения данной Декларации. Обосновывается необходимость заключения мирного договора по завершению и урегулированию азербайджано-армянского вооружённого конфликта, скорейшего Южного Кавказа в зону подлинного мира и добрососедского партнёрства, чтобы создание в ней прочной системы безопасности носило не абстрактный, а реальный характер.

Ключевые слова: Шуша, декларация, вооружённые конфликты южно-кавказские государства, международное сотрудничество и партнёрство, новый миропорядок, азербайджано-армянский мирный договор, и другие.

В доктрине и литературе современного международного права (1) довольно глубокому изучению и исследованию посвящены как различные аспекты, проблемы и виды наиболее важных международных-правовых актов, в частности, договоров, так и их введению в жизнь, юридической силе, действию, прекращению и последствиям.

Но, несмотря на это, некоторые их разновидности, как например, данная

Декларация, как определённый нормативный международно-правовой акт, остаются пока за пределами соответствующего теоретического исследования. И хотя этот акт традиционно неравнозначен по своему значению, юридической силе и характеру понятию международного договора (2), однако, очевидно, что, в данном случае, речь идёт об конкретном соглашении между субъектами международного права, заключенное в интересах соответствующих юридических последствий, с целью установления, изменения или прекращения их взаимных прав и обязанностей.

Так или иначе, независимо от его толкования, на наш взгляд, речь идёт об общепринятом, обыденном понимании своеобразного международно-правового акта, определённой, достигнутой договорённости, взаимном согласии документе между заинтересованными сторонами, устанавливающих закреплённые в политических, экономических и иных взаимоотношениях. Как известно, в доктрине современного международного права различают родовые понятия, обобщённо обозначающие разные по наименованию и содержанию виды нормативно-правовых актов (документов, например, статут, пакт и т.д.), в том числе и декларации о союзнических отношениях.

Такой акт, в процессе его реализации, может состоять из ряда основных и второстепенных характеризующих её признаков, условий и особенностей, которые, в конечном счёте, могут привести к стабильному миру, согласию и примирению. В данном контексте подобный акт воспринимается как форма согласия, согласованности, договорённости относительно прав и обязанностей сторон, предназначенные для регулирования их соответствующих взаимоотношений посредством создания соответствующих международно-правовых обязательств.

Одна из особенностей современного международного права заключается в том, что оно, в своей принципиальной основе, является договорным правом с такой основной формой существования, как и вся система международно-правовых принципов и норм, регулирующих отдельные разновидности международных отношений. Важно, чтобы нормативность такого рода актов (декларации) усиливали бы его юридическую сущность этих отношений, достигнутое заинтересованными сторонами согласие относительно их взаимного поведения в процессе международного общения. Это имеет существенное значение для правильного понимания юридической сущности и правового статуса такого акта в существующей системе международно-правовых документов, поскольку в процессе выработки её текста лежит согласование воли субъектов, а также формируется и закрепляется их общая воля.

Другим определяющим фактором, особенностью для такого рода нормативных международно-правовых актов является

единое понимание необходимости строить свои взаимоотношения исключительно на основе полного равноправия, уважения территориальной целостности, государственной независимости и суверенитета, невмешательства во внутренние дела друг друга (3) и других широко-признанных начал современного международного права. Естественно, реализация этих принципов предполагает более тесное братское сотрудничество и взаимопомощь сторон в развитии различных областей их взаимоотношений.

Так или иначе, термин «декларация» употребляется для обозначения различных международных документов. Однако декларации не во всех случаях являются юридически обязательными. Этот термин часто намеренно выбирается для демонстрации того, что стороны не собираются устанавливать юридически обязательных обязательств, а лишь хотят декларировать определенные чаяния человечества (4). В то же время декларации также могут представлять собой договоры в общем смысле слова, которые должны иметь обязательную силу по международному праву. В этой связи в каждом отдельном случае необходимо определять, намеревались ли стороны устанавливать юридически обязательные обязательства. Выяснение намерений сторон зачастую может быть сложной задачей. Некоторые документы, озаглавленные «декларации», как изначально предполагалось, не должны были иметь обязательной силы, однако позднее их положения могли стать отражением международного обычного права или приобрести обязательный характер в качестве нормы обычного права (5).

Однако, в современной доктрине международного права Декларации, которые должны иметь обязательную силу, классифицируются следующим образом, к примеру: а) декларация может быть договором в собственном смысле слова (6); б) декларация о толковании представляет собой документ, который прилагается к договору с целью дать толкование или разъяснение его положений; в) декларацией может также называться неофициальное соглашение по какому-либо маловажному вопросу; г) ряд односторонних деклараций (заявлений) могут составлять соглашения, имеющие обязательную силу (7), е) односторонние декларации, в которых государство официально объявляет правовые нормы своего поведения в целях их признания другими странами (8), ж) декларации, в которых излагаются общие принципы международного права (9), и др.

Таким образом, декларация, как бы она не называлась (односторонняя, двусторонняя или многосторонняя), представляет собой своеобразный международно-правовой документ, или нормативный акт, в котором государства или другие субъекты могут определять принципы и нормы в области политики, международных отношений или международного права.

Что касается формы и структуры декларации, то она, как правило, выбирается по усмотрению сторон – государств и других международно-правовых субъектов, при том, что само современное международное право не предписывает какой-либо её обязательной формы, не оказывающей влияние на её действие. До-

минирующей в международной практике является письменная форма, хотя декларации, не зафиксированные ни в каких документах, принято называть в исключительных случаях «джентельменскими». Вместе с тем, международное право не содержит каких-либо предписаний об общеобязательном языке деклараций, текст которых чаще всего составляется на языках обеих подписывающих её сторон, и которые признаются при этом аутентичными, иными словами, имеющими одинаковую силу, равно-подлинными. Непосредственно с языком декларации связан вопрос о правилах альтернатива (чередования), подчёркивающее равенство её сторон.

Именно данные требования и предписания характерны и присущи исторической азербайджано-турецкой Декларации о союзнических отношениях, подписанной 15 июня 2021г. Президентом И. Алиевым и Р. Эрдоганом, получившей название Шушинской (10). Существенно, что в ней сделан был акцент на достижение качественно нового, союзнического уровня отношений между этими Республиками, основанный на дружбе и братстве между странами и народами, и служащий их жизненным интересам.

Примечательно и то, что в Декларации была особо подчёркнута приверженность всем ранее подписанным между братскими странами международным актам, таким как например, Карскому договору 13 октября 1921 г., Договору «О развитии дружбы и всестороннего сотрудничества между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой» и Протоколом «О сотрудничестве и взаимопомощи между Азербайджанской Республикой и Турецкой

Республикой», подписанными (9 февраля 1994 г.), Договором «О стратегическом партнёрстве и взаимопомощи между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой» (16 августа 2010 г.), и другим двусторонним документам. Таким образом, документально были не только подтверждены союзнические отношения, но и заложены новые, бессрочные принципы углубления взаимодействия.

Наряду с этим, особо были подчеркнуты важность и значение объединения возможностей и потенциалов обеих стран не только в политической, экономической, оборонной областях, но и культурной, гуманитарной, здравоохранительной, образовательной, социальной сферах, в области молодежи и спорта в защите общих интересов.

Соответствующий международно-правовой акцент был сделан на необходимость продолжения совместных усилий по обеспечению глобального и регионального мира, стабильности и безопасности в соответствии с принципами и нормами международного права, в том числе Уставом ООН. Была также выражена необходимость взаимной координации деятельности в региональных и международных стратегических вопросах, представляющих общий интерес.

Особо подчеркивалась приверженность международно-правовым принципам солидарности и взаимопомощи по двусторонним и многосторонним актам, в которых отражались таким первостепенным положениям как независимость, суверенитет, территориальная целостность Азербайджанской Республики и Турецкой Республики, неприкосновенности их широ-

ко-признанных на международно-правовом уровне границ.

Главным представляется тот фактор, что Шушинская декларация по существу обновила геополитическую ситуацию на Южном Кавказе после победоносной войны в Карабахе. Поэтому нельзя не согласиться с мнением о том, что её «подписание имеет более стратегическое значение после второй Карабахской войны и как бы демонстрирует всем силам, что, собственно, есть мы на Южном Кавказе - Азербайджан и Турция, что Турция (она на регулярной основе это и подтверждает) будет всегда поддерживать Азербайджан. Это такой сигнал разным игрокам в текущей геополитической ситуации в регионе» (11).

Справедливо признаётся и то, что «для России растёт и значимость Азербайджана как игрока в регионе, набирающего силу и выгодного партнера. Кроме того, впереди, и работа над этим активно ведётся, создание по сути новой экономической реальности в регионе, создание новой карты отношений. В разблокировании, в результате нагорно- карабахского урегулирования транспортно-экономических связей, создание транспортных коридоров позволит выиграть всем региональным игрокам... И каждый игрок в регионе заинтересован в том, чтобы проявить активность в этом направлении» (12).

Поэтому закономерным выглядит преамбула Декларации, в которой, всесторонне рассматривая перспективы дальнейшего рассмотрения и углубления двусторонних отношений между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой, было заявлено, что: «Стороны,

выражая удовлетворение состоянием развивающихся на стратегическом уровне отношений между двумя дружественными и братскими странами, отмечают значение продолжения политического диалога на всех уровнях и взаимных визитов на высшем уровне. ... а также, что Азербайджан, одержав победу в 44-дневной Отечественной войны, положил конец продолжавшейся 30 лет агрессивной политике Армении, освободил свои земли от оккупации, обеспечил победу справедливости и восстановление международного права».

С другой стороны, Азербайджаном было высоко оценена морально-политическая поддержка Турецкой Республики в прекращении столь длительной армянской агрессии, освобождении оккупированных земель, восстановлении территориальной целостности Азербайджана. Стороны будут продолжать усилия, направленные на укрепление стабильности и безопасности в Кавказском регионе, восстановление всех экономических и транспортных связей, а также нормализацию отношений между государствами региона и обеспечение долгосрочного мира.

В этом контексте, акцентировалось особое географическое положение Нахчыванской Автономной Республики Азербайджанской Республики. Стороны отдали должное вкладу, внесенному Турцией в работу Турецко-Российского совместного центра на освобожденных от оккупации территориях Азербайджана, играющего важную роль в обеспечении мира, стабильности и благосостояния в регионе. Придерживаясь фундаментальных международно-правовых ценностей, Азербайджанская Республика и Турецкая Республика, а также руководствуясь принципами независимости, суверенитета, территориальной целостности, неприкосновенности признанных на международном уровне границ, невмешательства во внутренние дела государств, Стороны определились и с политическими и правовыми механизмами союзнических отношений. Поэтому неслучайно были отмечены важность координации во внешнеполитической сфере и регулярное проведение двусторонних политических консультаций и подчеркивают в этом контексте значение деятельности между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой в рамках Совета стратегического сотрудничества на высоком уровне.

В случае, если по мнению одной из сторон будет иметь место угроза или агрессия со стороны третьего государства или государств против ее независимости, суверенитета, территориальной целостности, неприкосновенности или безопасности признанных на международном уровне границ, Стороны проведут совместные консультации и в целях устранения данной угрозы или агрессии осуществят инициативы в соответствии с целями и принципами Устава ООН, окажут друг другу необходимую помощь в соответствии с Уставом ООН. После определения путем безотлагательных обсуждений объема и формы данной помощи будет принято решение об обеспечении оборонных нужд для принятия совместных мер и организована координированная деятельность силовых и управленческих структур вооруженных сил.

Подчеркнута была необходимость ре-

Подчеркнута была необходимость ре-

гулярно проводить совместные заседания совета безопасности сторон по вопросам национальной безопасности, на которых будут обсуждаться вопросы национальной обороны, региональной и международной безопасности, затрагивающие интересы сторон. Стороны продолжают прилагать совместные усилия, направленные на реформирование и модернизацию вооруженных сил двух братских стран в соответствии с современными требованиями.

Руководствуясь необходимостью очистки заминированных территорий, Стороны выразили намерение поддерживать деятельность, направленную на нормализацию жизни в районах, освобожденных от армянской оккупации. Стороны будут поощрять направленные на укрепление обороноспособности и военной безопасности обмен личным составом, проведение совместных занятий и учений, повышение способности взаимодействия вооруженных сил двух стран, тесное сотрудничество в управлении оружием и боеприпасами, основанном на современных технологиях, и обеспечение с этой целью координированной деятельности уполномоченных структур и учреждений. Азербайджан и Турция будут поддерживать проведение военных учений вместе с армиями других дружественных государств.

Стороны, осуществляя взаимный технологический обмен в морской, воздушной и космической сферах с учетом национальных и международных обязательств, намерены также поощрять реализацию общих проектов с целью развития совместных способностей и вносить позитивный вклад в развитие взаимных технологий в оборонной промышленности,

обеспечивать своим оружием и боеприпасами, взаимно поощрять их производственные технологии и поддерживать создание производственных отраслей, не существующих в настоящее время в их странах, осуществление совместных исследовательских и производственных работ, сотрудничество структур оборонной промышленности двух стран на внутренних и международных рынках в области технологий, продукции военного назначения и услуг. Одновременно отмечалось, что военно-политическое сотрудничество, развиваемое между двумя государствами и отвечающее их национальным интересам, не направлено против третьих государств.

Стороны подчеркнули важность дальнейшего развития сотрудничества в области кибер-безопасности и будут проводить совместные научные исследования, подготовку специалистов в этой области, поощрять взаимное техническое сотрудничество.

Стороны активизируют усилия, направленные на диверсификацию национальных экономик и экспорта в торгово-экономических отношениях, а также создание совместного производства в перспективных отраслях, развитие более благоприятных условий для взаимовыгодного развития инвестиционного сотрудничества. В этом контексте, Азербайджан и Турция примут меры, направленные на создание механизмов организации свободного передвижения товаров.

Сторонами была подчеркнута ведущая роль Турции и Азербайджана в реализации стратегического Южного газового коридора, вносящего вклад в энергетическую

безопасность региона и Европы, обеспечивающего диверсификацию источников и маршрутов природного газа. С этой целью стороны намерены в координированной форме продолжать усилия, направленные на рациональное использование и дальнейшее развитие Южного газового коридора. Стороны также, учитывая процессы в глобальном энергетическом секторе, выразили намерение продолжать усилия и в электрической сфере с активизацией усилий, вносящих вклад в региональное сотрудничество, для усиления безопасности энергоснабжения региона (13).

Стороны также согласились укреплять взаимное сотрудничество с целью повышения конкурентоспособности проходящего через территорию двух стран Среднего транспортного коридора Восток-Запад. Азербайджан и Турция, используя технологии интеллектуальных транспортных систем, будут и дальше развивать транзитно-транспортный потенциал на азербайджано-турецких участках международных транспортных коридоров.

Вместе с тем было выражено мнение о том, что открытие соединяющего Азербайджан и Турцию коридора между западными районами Азербайджанской Республики и Нахчыванской Автономной Республикой Азербайджанской Республики (Зангезурского коридора) и, как продолжение данного коридора, строительство железной дороги Нахчыван - Карс, которое должно внести важный вклад в интенсификацию транспортно-коммуникационных связей между двумя странами.

В Декларации особо подчеркивалось, что нынешний уровень связей между Тур-

цией и Азербайджаном вносит вклад в общий региональный и международный мир и благосостояние, что связи, принося мир и благосостояние не только двум странам, но и региону, будут служить стабильности, миру и интересам международного сообщества во главе со странами региона.

Стороны выразили намерения далее расширять и углублять совместные усилия и сотрудничество в области борьбы с различными угрозами и вызовами, оказывающими негативное влияние на региональную и международную стабильность и безопасность. Было также подчеркнuto, что Азербайджанская Республика осуждает любую деятельность, направленную против суверенитета, территориальной целостности, неприкосновенности границ, стабильности и безопасности Турецкой Республики, в том числе все формы и проявления терроризма, и решительно поддерживает борьбу, проводимую Турецкой Республикой против терроризма.

Стороны, подчеркивая, что необоснованные притязания Армении против Турции, попытки искажения истории и политизации исторических фактов путем их искажения наносят ущерб миру и стабильности в регионе, решительно поддерживают, в этом контексте, усилия Турции, открывшей свои архивы в связи с событиями 1915 года, направленные на открытие архивов в Армении и других странах и проведение историками исследований на эту тему (14).

Международно-правовое значение Шушинской декларация мы видим, во-первых, в том, что она, на юридическом уровне, однозначно закрепила тот вклад, который

Турция привнесла в восстановление Азербайджаном своей территориальной целостности. Поэтому особое значение имеет, к примеру, открытие генконсульства, что показывает важность города Шуша для Турции.

Во-вторых, и в целом, с точки зрения ближайшей перспективы Южного Кавказа, встречу президентов Азербайджана и Турции в Шуше следует рассматривать как важный этап в становления нового миропорядка на Южном Кавказе. Очевидно и то, что поствоенный мир в настоящее время приобретает свое институциональное значение, а наличие Декларации свидетельствует о том, что страны её подписавшие, ориентированы не только на открытие Зангезурского коридора, но и на саморазвитие всего Южного Кавказа (15).

В-третьих, речь идёт как о дружбе двух братских стран, но и о логистических, технологических решениях, которые нацелены на развитие всего региона с важнейшим элементом системы коммуникаций "Север-Юг" будет именно Зангезурский коридор, и то, что именно вокруг него будет строиться новая инфраструктура, причем не только для Азербайджана и Турции, но и для Армении, а это, само по себе, является важным, принципиальным моментом современного поствоенного мира, поскольку встреча двух лидеров еще раз подчеркнула основательность и серьезность его построения. Что касается роли России, то она является одним из международных субъектов, который этот коридор намерен использовать, поскольку очевидно, что РФ в этом регионе имеет свои конкретные экономические и политические интересы, поэтому не исключено,

что будет использовать свое соответствующее влияние.

В-четвёртых, что касается исключительно Зангезурского коридора, то этот вопрос во многом связан с тем, что Турция пытается в определённой степени снять те опасения, которые есть у Армении в отношении южного транспортного маршрута, который планируется открыть в рамках имплементации трехстороннего заявления по Карабаху. И что особо значимо - проводится попытка показать, что Турция готова к конструктивным отношениям с Арменией для того, чтобы способствовать миру и процветанию региона.

В-пятых, очевидно, и то, что подписание Шушинской декларации заложило основы стратегического сотрудничества между Азербайджаном и Турцией и наступления нового этапа их взаимоотношений. Имеется ввиду, что принятие, в частности, необходимых мер по созданию механизмов свободного движения товаров, соответствует положениям соглашения о преференциальной торговле между нашими странами, вступившее в силу с 1 марта 2021 г., предусматривающее реализацию взаимных компромиссов по 15-ти группам товаров. Основная его цель — достижение целевых значений двустороннего товарооборота.

В ближайшей же перспективе страны, как известно, намерены увеличить товарооборот с 4,5 до 15 млрд долларов. Примечательно и то, что Турция уже занимает одно из ведущих мест крупнейшего торгового партнера Азербайджана (после Италии). Таким образом, подписание данной Декларации, в этом направлении, преследуют новые практические шаги, и

товарооборот будет расти дальше, учитывая дальнейшее развитие потенциала транзитных перевозок на азербайджано-турецких участках международных транспортных коридоров и открытие Зангезурского коридора. Поскольку данный транспортный коридор интегрирован в коридор Восток-Запад, то не исключен рост грузопотока Азербайджана и Турции, а как следствие, ожидается как углубление сотрудничества в экономической сфере, так и подписание новых, взаимовыгодных договоренностей (16).

В-шестых, в этом ракурсе более значимым представляется вопрос о рассмотрении Шушинской декларации как основы другого, качественно нового международно-правового акта, мирного договора об окончании военных действий и состоянии войны между Азербайджаном и Арменией.

Общеизвестно, что в доктрине современного международного права разделяются соответствующие документы об окончании военных действий и состоянии войны, поскольку они отличаются один от другого как по способам их юридического оформления, так и по тем правовым последствиям, которые они порождают для воюющих сторон (17).

Очевидно, что таким видом международного договора должен быть такой мирный договор, который может юридически закрепить, в первую очередь, прекращение состояния войны и восстановление мирных отношений между воюющими странами. В таком договоре, согласно юридическим источникам (18), должны содержаться, например, а) положения и постановления о прекращении военных дей-

ствий и состояния войны, б) урегулировании территориальных вопросов, в) возмещении ущерба, причинённого войной, г) возвращении военнопленных, д) судьбе заключённых до войны договоров и соглашений, и другие положения.

Так или иначе, выглядят закономерными высказывания лидеров Азербайджана и Турции в момент подписания Шушинской декларации о «...необходимости направить связи по географическому соседству на глубокое сотрудничество», о том, что «...мы хотим, чтобы Армения приняла протянутую к ней с добрыми намерениями руку солидарности, правильно воспользовалась возможностью совместного формирования общего будущего...».

Далее обращает на себя обоснованное логическое пояснение о так называемой «шестисторонней платформе» превращения региона в зону мира и эффективного сотрудничества, в которую входят такие международно-правовые субъекты, как Россия, Турция, Азербайджан, Армения, Грузия и Иран». Примечательны также слова о том, что «мы очень хотим, чтобы эта историческая возможность не была бы упущена из-за намерений, выражений и деятельности, не опирающейся на реальность».

Ещё более откровенными являются высказывания о том, что «...при формировании такой среды мы тоже при каждой возможности говорим о том, что сделаем все возможное для нормализации отношений с Арменией. Уверены, что этот обнадёживающий процесс будет продолжаться в весьма здоровой форме, если соглашение о прекращении огня, подпи-

санное между Азербайджаном и Арменией, завершится всеобъемлющим и дальновидным мирным договором» (19).

Именно таким представляется договор, международно-правовой акт (документ), в котором будет зафиксировано явно выраженное согласие между Азербайджаном и Арменией относительно их взаимных прав и обязанностей в политических, экономических и иных межгосударственных отношениях.

Список использованной научной литературы:

1. См. подробно, например, В.М. Шуршалов. Право международных договоров. М. 1979; И.И. Лукашук. Современное право международных договоров. В 2-х томах. М. 2004-2006; А.Н. Талалаев. Право международных договоров: действие и применение. М., 1985; С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. Толковый словарь русского языка. М. 1999; В.С. Иваненко. Международные договоры России как нормативно-правовые акты // Российский ежегодник международного права. 2013. Санкт-Петербург. 2014, стр. 26-51 и др. труды.
2. См. Венская конвенция о праве международных договоров (23 мая 1969 г.)
3. Об этом см., например, О.Ф. Эфендиев. Формы вооружённого вмешательства империалистических держав в дела развивающихся стран (международно-правовой анализ). Автореферат кандидат. диссертации. Свердловск. 1969, и др.
4. Примером является Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию 1992 г.
5. Это касается, в частности, Всеобщей декларации прав человека 1948 г.
6. К примеру, Совместная декларация Соединенного Королевства и Китая по вопросу о Сянгане 1984 г
7. Типичным примером являются декларации (заявления) в соответствии с факультативным положением Статута Международного Суда, которые создают правовую связь между делающими их сторонами, хотя они прямо и не обращены друг к другу; или; сделанная Египтом в 1957 г. односторонняя Декларация о Суэцком канале и порядок ее действия, которая рассматривалась как обязательство международного характера, и др.
8. Такова швейцарская Декларация о постоянном нейтралитете, признанная другими странами, и юридически обязала как государство, сделавшим её, так и другие государства; или Стокгольмская декларация о нейтралитете 1938 г., подписанная Данией, Норвегией, Финляндией и Швецией, определившая правила допуска судов воюющих держав в порты и территориальные воды нейтральных государств; Берлинская декларация о поражении Германии и о взятии на себя верховной власти правительствами четырёх союзных держав 1945 г., и др.
9. Например, Лондонская декларация о праве морской войны 1909 г. (см. Международное право. Учебник. М., 1947, стр. 397).
10. Интернет-ресурс: <https://zerkalo.az/prezidenty-azerbajdzhana-i-turtsii-podpisali-shushinskuyu-deklaratsiyu/>
11. См. Интернет-ресурс: https://moscow.baku.ru/news/politics/direktor_tsentra_izucheniya_novoy_turtsii_yuriy_mavashev_shushinskaya_deklaratsiya_stala_signalom_pa/
12. См. т а м ж е
13. Об этом см., например, О.Ф. Эфендиев. Некоторые международно-правовые проблемы сотрудничества и партнёрства Азербайджана с евроазиатскими странами в аспекте экономической безопасности // «Российский ежегодник международного права 2013» С.-Петербург. 2014, стр. 150-168; Н.Ф. Кислицина, В.Е. Яковлева. Обеспечение безопасности на транспорте на универсальном и региональном уровнях: международно-правовой анализ // Евразийский юридический журнал. № 2. (153) 2021. стр. 33-37 и др.
14. В соответствии с подписанным 10 декабря 2020 г. "Меморандумом о взаимопонима-

нии относительно стратегического сотрудничества между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой в области медиа" стороны с учетом возможностей Азербайджано-Турецкой медиа-платформы еще более усилят сотрудничество между соответствующими структурами двух стран в области информации, коммуникации и общественной дипломатии, в этих рамках между министрами иностранных дел постоянно будут проводиться активные консультации и обмены по информации.

15. Daha detall olaraq, məsələn, O.F. Əfəndiyev, Ə.A. Əliyev. Bəzi beynəlxalq hüquqi problemlər Şərqi Qafqazın sülh və regional təhlükəsizlik sahəsində //Elmi-nezeri, tacrubi jurnal. «Юридическая плоскость». Баку, 2021, № 2, стр.62-72 и др.
16. Bu əlaqədə, qeyd etmək lazımdır ki, Dövlətlər arasında ticarət əlaqələrində Azərbaycanla Türkiyə arasında 2021-ci ilin mart ayından etibarən qüvvədə olan sülh müqaviləsi, xüsusən də

neft və qaz ixracının artımına təsir göstərən faktorları nəzərdən keçirilir. Məsələn, yanvar ayında Azərbaycanın neft və qaz ixracının 907,6 milyon dollarla, bu göstəricinin ötən illə müqayisədə 184 milyon dollar, yəni 25,4% artımına əsaslandırılır.

17. См., к примеру, Международное право. Учебник под ред. А.А. Ковалёва, С.В. Черниченко. М., 2006, стр.245-304, 814-816; Международное публичное право. Учебник. Ответ. ред. К.А. Бекяшев. М. 2008, стр.850-854, 860-869; Международное гуманитарное право. Учебник под ред. И.И. Котлярова. М., 2009 и др.
18. См. Словарь международного права. М. «Международные отношения». 1982, стр.107.
19. Интернет-ресурс: <https://az.sputniknews.ru/expert/20210615/427223573/Shushinskaya-deklaratsiya-Azerbaydzhan-i-Turtsiya-teper-soyuzniki.html>

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏ TÜRKİYƏ RESPUBLİKASI ARASINDA MÜTTƏFİQLİK MÜNASİBƏTLƏRİ HAQQINDA ŞUŞA BƏYANNAMƏSİNİN BEYNƏLXALQ-HÜQUQİ ƏHƏMİYYƏTİ

O.F. Əfəndiyev,
professor, hüquq üzrə elmlər doktoru.

Məqalədə müəllif tərəfindən “Şuşa Bəyannaməsi”nin bağlanması mənəvi, əhəmiyyəti və zəruriliyi ilə bağlı aktual beynəlxalq hüquqi məsələlər elmi cəhətdən nəzərdən keçirilir. Həqiqi sülh və mehriban qonşuluq tərəfdaşlığı formatında mümkün olan Cənubi Qafqaz Azərbaycan-Ermənistan silahlı münaqişəsinin başa çatması və həlli ilə bağlı sülh müqaviləsinin tezliklə bağlanması labüdlüyü əsaslandırılır ki, regionda möhkəm təhlükəsizlik sistemi bərqərar olsun, əsl sülh zonası yaradılsın. Bu, mücərrəd deyil, realıqdır.

Açar sözlər: Şuşa, bəyannamə, silahlı münaqişələr, Cənubi Qafqaz dövlətləri, beynəlxalq əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq, yeni dünya nizamı, Azərbaycan-Ermənistan sülh müqaviləsi və s.

**AZERBAIJAN CUMHURİYETİ İLE TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ARASINDAKİ MÜTTEFİK İLİŞKİLER HAKKINDA ŞUŞA
BİLDİRGESİ'NİN ULUSLARARASI HUKUKİ ÖNEMİ**

**O.F. Efendiyev,
profesör, hukuk doktoru.**

Makale, yazar tarafından “Şuşa Bildirgesi”nin sonuçlandırılmasının anlamı, önemi ve gerekliliği ile ilgili güncel uluslararası yasal konuları bilimsel olarak ele almaktadır. Gerçek bir barış ve iyi komşuluk ortaklığı biçiminde mümkün olan Güney Kafkasya Azerbaycan-Ermeni silahlı çatışmasının sona erdirilmesi ve çözülmesi konusunda bir barış anlaşmasının yapılması gerekliliği, bölgede güçlü bir güvenlik sisteminin kurulması için haklıdır. Bu bir gerçektir, soyutlama değil.

Anahtar Kelimeler: Şuşa, deklarasyon, silahlı çatışmalar, Güney Kafkas devletleri, uluslararası işbirliği ve ortaklık, yeni dünya düzeni, Azerbaycan-Ermenistan barış anlaşması vb.

**INTERNATIONAL LEGAL SIGNIFICANCE OF THE SHUSHA
DECLARATION ON ALLIED RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC
OF AZERBAIJAN AND THE REPUBLIC OF TURKEY**

**O.F. Efendiyev,
professor, Doctor of Law .**

The article scientifically considers current international legal issues related to the meaning, significance and necessity of the conclusion of the "Shusha Declaration" by the author. The necessity of concluding a peace agreement on the end and settlement of the South Caucasus Azerbaijani-Armenian armed conflict, which is possible in the format of a real peace and good neighborly partnership, is justified in order to establish a strong security system in the region. This is a reality, not an abstraction.

Keywords: Shusha, declaration, armed conflicts, South Caucasus states, international cooperation and partnership, new world order, Azerbaijan-Armenia peace agreement, etc.

ŞUŞA BƏYANNAMƏSİ TARİXİ ƏHƏMİYYƏTƏ MALİKDİR

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Şuşada ölkələrimiz arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsini imzalaması müstəsna siyasi və tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Prezidentlər İlham Əliyev və Rəcəb Tayyib Ərdoğan Şuşa Bəyannaməsi ilə iki ölkə arasında imzalanmış bütün beynəlxalq sənədlərə, bununla əlaqədar 1921-ci il 13 oktyabr tarixli Qars müqaviləsinə sadıq olduqlarını bir daha təsdiq ediblər.

Bəyannaməyə əsasən, tərəflər iki dost və qardaş ölkə arasında strateji səviyyədə inkişaf edən münasibətlərin vəziyyətindən məmnunluq ifadə edərək siyasi dialoqun bütün səviyyələrdə davam etdirilməsinin və qarşılıqlı yüksək səviyyəli səfərlərin əhəmiyyətini qeyd ediblər. Azərbaycan və Türkiyə hər iki ölkənin silahlı qüvvələrinin müasir tələblərə uyğun olaraq yenidən formalaşdırılması və modelləşdirilməsi istiqamətində birgə səy göstərməyə davam edəcəklər.

Şuşa Bəyannaməsində yer alan müddəaya əsasən, iki ölkənin-Azərbaycan və Türkiyənin ərazisindən keçən Şərq-Qərb/Orta beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə qarşılıqlı əməkdaşlıq möhkəmləndiriləcək. Azərbaycan və Türkiyə intellektual nəqliyyat sistemləri texnologiyalarından istifadə etməklə beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinin Azərbaycan-Türkiyə hissələrində tranzit-nəqliyyat potensialını daha da inkişaf etdirəcək. Azərbaycan və Türkiyə arasında imzalanmış Şuşa Bəyannaməsi üçüncü dövlətlərə qarşı yönəldilməyib, bunun-

la bağlı Bəyannamədə xüsusi müddəa yer alıb.

İki qardaş ölkə çox böyük fəxarət hissi ilə bildirirlər ki, Azərbaycan 44 günlük Vətən müharibəsi ərzində qələbə qazanaraq Ermənistanın 30 ildən bəri davam edən təcavüzkar siyasətinə son qoydu, doğma torpaqlarını işğaldan azad etdi,

tarixi ədalətin zəfər çalmasını və beynəlxalq hüququn bərpa olunmasını təmin etdi. Bu yolda Türkiyə Respublikasının mənəvi-siyasi dəstəyini Azərbaycan yüksək qiymətləndirir.

Azərbaycan və Türkiyə Qafqaz regionunda sabitliyin və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi, bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası, eləcə də region dövlətləri arasında münasibətlərin normallaşdırılması və uzunmüddətli sülhün təmin edilməsi istiqamətində səylərini davam etdirəcəklər. Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikasının xüsusi coğrafi vəziyyəti nəzərə alınacaqdır.

Şuşa Bəyannaməsinin müddəasına əsasən, tərəflər Türkiyənin Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində Türkiyə-Rusiya Birgə Mərkəzinin fəaliyyətinə verdiyi töhfənin regiondakı sülhün, sabitliyin və rifahın təmin edilməsində mühüm rol oynadığını vurğulayırlar. Tərəflər minalanmış ərazilərin təmizlənməsini əsas götürməklə Ermənistanın işğalından azad edilmiş rayonlarda həyatın normalaşdırılması istiqamətində fəaliyyətlərini dəstəkləyəcəklər.

İmzalanmış Birgə Bəyannamə – Müttəfiqlik haqqında Bəyannamə iki ölkə arasındakı əlaqələri yüksək zirvəyə qaldırır. Yəni, Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri hazırda özünün ən uca zirvəsinə yüksəlib. Xalqlarımızın eyni soykökə, dilə, dinə, mədəniyyətə və bir

çox digər qarşılıqlı bağlara malik olması ölkələrimizi həmişə bir-birinə yaxın edib, xalqlarımız sevincli, kədərli günlərdə də bir-birinin yanında olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev mətbuata verdiyi bəyannatında qeyd etmişdir ki, imzalanmış Bəyannamə tarixə əsaslanır: “Bəyannamədə xalqlarımızın böyük liderləri, öndərləri Mustafa Kamal Atatürkün və Heydər Əliyevin kəlamları öz əksini tapıb. XX əsrin əvvəllərində Mustafa Kamal Atatürk demişdir: “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir”. XX əsrin sonlarında Heydər Əliyev demişdir: “Türkiyə və Azərbaycan bir millət, iki dövlətdir”. Bu tarixi sözlər, kəlamlar bizim fəaliyyətimiz üçün əsas amildir. Biz bu vəsiyyətə sadıq və XXI əsrdə azad edilmiş Şuşada Müttəfiqlik Bəyannaməsini imzalayarkən əcdadlarımıza sadıqlığımızı nümayiş etdiririk və gələcək nəsillərə yol göstəririk”.

Bu Bəyannamənin 2021-ci il tarixində imzalanması təsadüfi deyildir. Çünki, düz 100 il bundan əvvəl tarixi Qars müqaviləsi imzalanmışdır. Məhz 100 ildən sonra azad edilmiş Şuşa şəhərində Müttəfiqlik Bəyannaməsinin imzalanması böyük rəmzi mənə daşıyır. Şuşa Bəyannaməsində Azərbaycan və Türkiyənin beynəlxalq müstəvidə birgə əməkdaşlığı, fəaliyyətləri, siyasi əlaqələri, iqtisadi-ticarət əlaqələri, mədəniyyət, təhsil, idman, gənclər siyasəti və bir çox önəmli məsələlər öz əksini tapır.

Şuşa Bəyannaməsində ticarət-iqtisadi münasibətlərə gəlincə, milli iqtisadiyyatların və ixracın şaxələndirilməsi üzrə sözlərin artırılması, malların sərbəst hərəkətinin təşkili mexanizmlərinin yaradılması istiqamətində zəruri tədbirlərin görülməsi, Cənub Qaz Dəhlizinin səmərəli şəkildə istifadə olun-

masına və daha da inkişaf edilməsinə yönəldilmiş sözlərin əlaqələndirilmiş şəkildə davam etdirilməsi, intellektual nəqliyyat sistemləri texnologiyalarından istifadə etməklə beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin Azərbaycan-Türkiyə hissələrində tranzit-nəqliyyat potensialının daha da inkişafı, Azərbaycan və Türkiyəni birləşdirən Zəngəzur dəhlizinin açılması, regionda nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələrinin bərpası, beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafının təşviqi kimi aktual məsələlər də yer alır. Azərbaycanın Cənubi Zəngəzur dəhlizi layihəsi çox əhəmiyyətli hesab edilir. Bu layihənin həyata keçirilməsi ilə çox böyük əhəmiyyət kəsb edən Şərqdən Qərbə hər kəsin istifadə edə biləcəyi yeni bir ortaq dəhliz açılacaqdır.

Həmçinin vurğulanır ki, Ermənistanın Türkiyəyə qarşı əsassız iddialarının, tarixin saxtalaşdırılması və tarixi faktların təhrif olunmaqla siyasiləşdirilməsi cəhdlərinin regionda sülhü və sabitliyi təhdid etməsi nəzərə alınmaqla, 1915-ci il hadisələri ilə bağlı arxivlərin açılması və bu mövzuda tarixçilər tərəfindən araşdırmaların aparılmasına yönəlməmiş sözlərin qətiyyətlə dəstəklənməsi vacibdir.

İmzalanmış bu tarixi sənəd özündə Azərbaycan və türk diasporları arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi, ümumi problemlərlə bağlı birgə addımların atılması, davamlı həmrəylik göstərilməsi, milli mənafehlərin qorunmasına dair tarixi həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında diaspor fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi və qarşılıqlı dəstəyin verilməsini də ehtiva edir.

Fərid MUSTAFAYEV,
AMEA Torpaqşünaslıq və Aqrokimya
İstitutunun Gənc Alim və Mütəxəssislər Şurasının sədri.

ŞAHİDİ OLDUĞUMUZ ŞANLI TARİX

Xalqımız 15 iyunu bundan sonra iqiqat bayram kimi qeyd edəcək. Milli Qurtuluş Günü, həm də bütün Türk dünyasının ən yeni tarixinin bir başlanğıcı kimi. Bu şanlı tarixin şahidi olmağımızla sonsuz sevinc hissi keçirir, qürur duyuruq.

2021-ci ilin iyun ayının 15-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan qədim Azərbaycan şəhəri, mədəniyyətimizin beşiyi sayılan Şuşada tarix yazdılar. Türkiyə Prezidentinin Şuşaya səfəri ölkələrimiz, xalqlarımız və dövlət başçılarımız arasında olan sarsılmaz dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin həqiqətən də ən yüksək səviyyədə olmasının əyani təzahürü oldu.

Biz ziyalılar bu səfəri ölkəmiz, həm də bütün türk dünyası üçün son dərəcə böyük əhəmiyyət kəsb edən tarixi hadisə kimi qiymətləndiririk. Prezident Ərdoğanın Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərinə ilk dəfə məhz 15 İyun – Milli Qurtuluş Günündə səfər etməsi özlüyündə mühüm əhəmiyyət və məna daşıyır. Səfərin vaxt seçiminin təsadüfi olmadığını əminliklə demək olar. Bu əlamətdar günün Azərbaycan xalqının tarixində həqiqətən böyük başlanğıclar günü olduğu artıq məlumdur.

Şuşanın işğaldan azad edilməsi təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütün müsəlman və türk dünyası üçün olduqca əhəmiyyətli

hadisədir. Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Şuşanı azad edən Azərbaycan Silahlı Qüvvələri Cənubi Qafqaz regionunda kimin əsl söz sahibi olduğunu bir daha bütün dünyaya göstərdi. Türkiyə Prezidentinin Şuşaya səfəri Azərbaycanın arxasında qardaş ölkənin timsalında böyük gücün dayandığının və iki qardaş dövlət arasındakı strateji müttəfiqliyin daha güclü birliyə çevrildiyinin növbəti təsdiqi oldu.

Prezident İlham Əliyev Şuşada mətbuata bəyanatında Türkiyənin müharibə dövründə Azərbaycana dəstəyini yüksək dəyərləndirdi: “İkinci Qarabağ müharibəsi tarixdə qaldı, 44 günlük müharibə nəticəsində Ermənistan ordusu tam məhv edildi. Ermənistan diz çökdü, ağ bayraq qaldırdı, təslim oldu və məcbur olub Şuşa alınandan sonra kapitulyasiya aktına imza atdı və bizim digər bölgələrimiz bir atəş açmadan bizə qaytarıldı. Otuz il yaxın davam edən işğala son qoyuldu. Azərbaycan buna qardaş Türkiyənin dəstəyi ilə son qoydu. Otuz il ərzində aparılan danışıqlar heç bir nəticə vermədi. Bu, bir daha onu göstərir ki, iradə, əzmkarlıq, güc və ədalət olan yerdə hər şey əldə etmək mümkündür. Əlbəttə, Türkiyə kimi müttəfiqi olan Azərbaycan İkinci Qarabağ

savaşında bundan ruhlanaraq tarixi mis-siyanı yerinə yetirdi, ədaləti bərpa etdi, ərazi bütövlüyünü bərpa etdi”.

Prezident İlham Əliyev iki qardaş ölkə arasında imzalanan Bəyannamənin vacibliyini xüsusi vurğulayaraq dedi: “Bu səfərin tarixi əhəmiyyəti var. Çünki bu gün imzalanmış Birgə Bəyannamə -- Müttəfiqlik haqqında Bəyannamə əla-qələrimizi ən yüksək zirvəyə qaldırır. Bəyannamənin adı Müttəfiqlik haqqında Bəyannamədir və bu ad özü-özlüyündə hər şeyi göstərir, hər şeyi deyir. Biz bu gün keyfiyyətcə yeni əlaqələr qurmuşuq və bu Bəyannamədə göstərilən bütün müddəalar bizim gələcək iş birliyimizin təminatçısıdır”.

Birgə Bəyannamədə tarixi Qars mü-qaviləsinə istinad olunur. Qars müqaviləsi 100 il bundan əvvəl imzalanıb. Bu da böyük rəmzi mənə daşıyır. Şuşa şəhərində 100 ildən sonra müttəfiqlik haqqında imzalanan Birgə Bəyannamə ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın, gələcək iş bir-liyinin istiqamətini göstərir.

Qeyd edək ki, Bəyannamədə çox önəmli məsələlər öz əksini tapıb. Bey-nəlxalq müstəvidə iki ölkə arasında birgə əməkdaşlıq, fəaliyyət, siyasi əlaqələr, iqtisadi-ticarət əlaqələri, mədəniyyət, təhsil, idman, gənclər siyasəti, demək olar ki, bütün sahələr əhatə olunub. Enerji təhlükəsizliyinin, Cənub qaz dəhlizinin önəmi Türkiyə, Azərbaycan və Avropa üçün göstərilir və hər bir məsələ çox bö-

yük əhəmiyyət kəsb edir. Müdafiə sənə-yesi sahəsində və qarşılıqlı hərbi yardım məsələləri də Bəyannamədə öz əksini tapıb.

Bu, tarixi nailiyyətdir. Biz bir daha göstəririk ki, bundan sonra da hər zaman bir yerdə olacağıq. Bundan sonra da bir-birimizin təhlükəsizliyini təmin edəcəyik, necə ki, bu günə qədər Türkiyə və Azər-baycan bütün məsələlərdə bir yerdədir, bundan sonra da bu, belə olacaq” deyən ölkə başçısının uzaqgörən siyasəti bir vətəndaş kimi bizi də çox sevindirir.

“Bizim gücümüz Azərbaycanın gücü, Azərbaycanın gücü də bizim gücümüzdür!” Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın bu fikri ölkələrimiz arasında əbədi və sarsılmaz dostluqdan xəbər ve-rir. İnanırıq ki, Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müt-təfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bə-yannaməsi bu tərəfdaşlığın hüquqi əsaslar üzərində yaradılmasına xidmət edəcəkdir.

Azərbaycan və Türkiyə prezidentləri Şuşada Bəyannamə imzalamaqla yeni tarix yazdılar və bu tarix bütün türk dün-yasının həm nüfuzunun, həm də qüdrə-tinin daha da artmasının, güclənməsinin nümayişi oldu. Bu şanlı, möhtəşəm tarixin şahidi olmaqla fəxr edirik!

Natiq İBRAHİMOV,
Lənkəran Dövlət Universitetinin
rektoru, professor.

XALQIMIZIN MİLLİ RUHUNU YAŞADAN İCTİMAİ-SİYASİ XADİM

Azərbaycan xalqı tarixən həyatını millətin taleyi ilə bağlayan, onun hər bir nümayəndəsinin, xüsusilə də gənclərin maariflənməsi, cəmiyyət üçün layiqli vətəndaş kimi yetişməsi və parlaq gələcəyi yolunda əzmlə çalışan zəka sahibləri, ziyalıları və ağsaqqalları ilə qürur duymuş, onları qorumuş, özünün milli sərəvəti saymışdır. Məhz belə müdrək şəxslərin sayəsində xalqımız inkişaf yolunu düzgün müəyyənləşdirmiş, nurlu sabahına doğru inamla irəliləmiş, insanlar arasında müsbət harmoniya qorunub saxlanılmışdır. Bu cür şəxsiyyətlər cəmiyyətin mütərəqqi inkişafı, maariflənməsi və müsbət dəyərləri əxz etməsi naminə yorulmadan çalışmağı özlərinin başlıca həyat amalı sayaraq, bu yolda yüksək əzmkarlıq göstərmişlər. Bu xüsusiyyətlər həm də onları dəyərli şəxsiyyətlər kimi başqalarından fərqləndirmiş, bütövlükdə, cəmiyyət üçün layiqli örnəyə çevirmişdir.

Mənəli ömür yolu, vətənpərvər ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə tanınan belə dəyərli şəxsiyyətlərdən biri də Azərbaycan Ağsaqqallar Şurasının sədri, Milli Məclisin deputatı, hesablayıcı komissiyasının sədri, professor Eldar Quliyevdir. Prinsipiallığı, yüksək idarəçilik keyfiyyətləri, ictimai fəaliyyət əzmi, örnək ola biləcək ictimai-siyasi mövqeyi ilə fərqlənən Eldar müəllim əsl Azərbaycan ağsaqqalı üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətləri öz xarakterində cəmləşdirmişdir. İstər Respublika Ağsaqqallar Şurasının sədri, istər Milli Məclisin deputatı, istərsə də bir alim kimi onun çoxşaxəli, gərgin və səmərəli fəaliyyəti ilə dövlətçilik ideallarına sadıqlıq nümayiş etdirməsi, insanpərvərliyi zəngin daxili aləmindən qaynaqlanır. Həyatının böyük bir hissəsini ictimai-siyasi və elmi fəaliyyətə həsr etmiş Eldar Quliyevin bu

günlərdə 70 yaşı tamam olur. Sinninin bu vədəsinə baxmayaraq, sağlamlığı və gümrəhlığı nəticəsində bu gün də respublikamızın ictimai-siyasi həyatında öz sözünü deyən Eldar Quliyev elimizin dəyərli ağsaqqallarından, ictimai-siyasi və elm xadimlərindən biri kimi təkə Azərbaycanca deyil, ölkəmizin hüdudlarından kənar da yaxşı tanınır. O, zəngin həyatı və geniş diapazonlu fəaliyyəti ilə görkəmli bir şəxsiyyət kimi cəmiyyətimizin inkişafına önəmli töhfələr vermişdir.

Hər bir insan ömrünü yaşamış illərin sayı ilə deyil, ona mənə və məzmun bəxş etmiş əməllərin keyfiyyəti ilə ölçmək daha düzgün olar. Hələ gənc yaşlarında müdrək olmaq, başqalarının qayğısına qalmaq hamıya nəsb olmur. Belə xüsusiyyətlər daxilən saf, zəhmətdən çəkinməyən, vətənpərvər, xalqını, onun maddi-mənəvi dəyərlərini, elmini, incəsənətini, mədəniyyətini sevən və bundan ürəkdən zövq almağı bacaran insanlara məxsus olur. Eldar Quliyev də belə xüsusiyyətlərə malik insandır. Onun ali insani keyfiyyətləri, Vətəni sevməsi, səmimiyyəti, insanlarla münasibəti özünəməxsus tərzdə ifadə olunur.

1951-ci il iyulun 26-da Bakının Sabunçu rayonunda dünyaya göz açan Eldar Allahyar

oğlu Quliyevdə hələ uşaqlıqdan məsuliyyət və çalışqanlıq keyfiyyətləri özünü qabarıq göstərməyə başlamışdır. İstedadı, savadı ilə müəllimlərinin diqqətini cəlb edən Eldar fundamental elmlərin incəliklərinə dərinlən vaqif olmağa çalışmışdır. Çalışqanlıığı və yüksək intizamlılığı onun gələcək uğurlu fəaliyyətinə aparan yoluna körpü salmış, seçiminin müəyyənləşməsinə əsaslı dərəcədə təsir göstərmişdir. Təhsildə fərqlənərək orta məktəbi uğurla başa vurmuş Eldar Quliyev arzularını gerçəkləşdirəcək ünvana – Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutuna (indiki Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti) üz tutmuş, qəbul imtahanlarını müvəffəqiyyətlə verərək ali təhsilini bu universitetdə almışdır.

Əmək fəaliyyətinə gənc yaşlarından başlayan və elmə böyük həvəsi olan Eldar Quliyev 1973-1974-cü illərdə Elmi-Tədqiqat İnstitutunda işləmiş, 1974-1975-ci illərdə həqiqi hərbi xidmətdə olmuşdur. 1975-1987-ci illərdə Respublika Ticarət Nazirliyi sistemində məsul vəzifələrdə çalışmış, 1981-1985-ci illərdə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin aspirantı kimi elmi tədqiqat işi ilə məşğul olmuşdur. 1987-1990-cı illərdə Azərbaycan Mərkəzi Kooperativlər İttifaqında (AMKİ) idarə rəisi işləmişdir. 1990-cı ildə Azərbaycan Mərkəzi Kooperativlər İttifaqı İdarə Heyətinin sədr müavini, 1993-cü ildə İdarə Heyətinin sədri vəzifəsinə seçilərək indiyə kimi ictimai əsaslarla həmin təşkilata rəhbərlik edir. 2011-ci ildən Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin rektoru, iqtisad elmləri doktoru, professorudur. Ölkə ictimaiyyətində qazandığı böyük nüfuz nəticəsində 2020-ci ilin sentyabr ayında Azərbaycan Ağsaqqallar Şurasının sədri

seçilən Eldar Quliyev qısa müddətdə bu təşkilatın fəaliyyətinin müasir çağırışlara uyğun təşkil olunmasını təmin etmişdir. Tutduğu yüksək vəzifələrdə işinin gərginliyinə, çətinliyinə baxmayaraq, hər bir vətəndaşa qarşı xüsusi diqqət və hörmət göstərən qayğıkeş bir rəhbər kimi Eldar müəllimin insanlarla ünsiyyət bacarığı, təmkinliliyi və uzaqgörənliyi örnək sayıla bilər.

Bütün həyatını və fəaliyyətini Azərbaycan dövlətinin və xalqının inkişafına, tərəqqisinə həsr etmiş Eldar Quliyev 2000-ci ildən daha bir məsuliyyətli missiyanı öz üzərinə götürmüşdür. İkinci çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə keçirilən seçkilərdə seçicilərinin böyük etimadını qazanaraq, deputat seçilən Eldar Quliyev bu gün də Milli Məclisin hesablayıcı komissiyasının sədri, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin, həmçinin Azərbaycan–Niderland parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəri, Elm və təhsil komitəsinin və bir sıra işçi qruplarının üzvü kimi millətimizin rifahı naminə tələpəli qərar və qanunların qəbul olunmasında, xalqımızı narahat edən bir çox problemlə məsələlərin həllində, o cümlədən, müstəqil Azərbaycanda həyata keçirilən demokratik islahatların qanunvericilik bazasının hazırlanması işində, qanunların təkmilləşdirilməsində öz səylərini əsirgəmir. Daim fəal ictimai mövqə nümayiş etdirən Eldar müəllim heç zaman ədalətsizliklə barışmır, həmişə mərdlik nümunəsi göstərir. O, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı kimi komissiyaların işində, elm, təhsil, kənd təsərrüfatı, tibb, ekologiya və s. sahələrlə əla-

qədar qanun layihələrinin hazırlanmasında iştirak edir, şəhid ailələri və qazilərlə görüşərək, onlara maddi və mənəvi dayaq olur. Haqqın, ədalətin yerini tutması üçün zəhmət sərfindən usanmayan, öz prinsiplərindən bir addım da geri çəkilməyən Eldar müəllim yalnız parlament seçkiləri zamanı ona etimad göstərmiş vətəndaşların deyil, xalqımızın hər bir nümayəndəsinin sosial qayğılarını, onların üzləşdikləri problemləri daim diqqət mərkəzində saxlayır.

Eldar Quliyevin mövqeyi hər zaman dövlətçilik mövqeyi, ulu öndər Heydər Əliyevin, onun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin siyasi kursuna sadıqlıq mövqeyi olmuşdur. Çünki əsl deputat, millət vəkili, ziyalı və ağsaqqal üçün vacib sayılan mühüm keyfiyyətlərdən biri də onun aydın mövqeyə sahib olmasıdır. Bu mövqe bir çox hallarda öz yolunu müəyyənləşdirmək istəyən, ağsaqqal sözlünə ehtiyacı olan insanlar üçün də istiqamət rolunu oynayır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin “Xalqın, Vətənin taleyi hər bir insanın taleyinə çevrilməlidir!” çağırışını öz həyat kredosuna çevirən Eldar Quliyev taleyini xalqın taleyi ilə bağlayaraq respublikamızın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etmiş, Azərbaycanın həlledici tarixi məqamlarında həmişə milli və dövlət maraqlarını üstün tutaraq xalqa və ölkə başçısına sadıqlıq nümayiş etdirmişdir. O, Azərbaycanımızın gələcək tərəqqisinə, iqtisadi yüksəlişinə istiqamətlənmiş Heydər Əliyev siyasətini fəaliyyətində əsas götürmüşdür. Bu gün də möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin respublikamızda iqtisadi-siyasi sabitliyi, milli-mənəvi birliyi

təmin edən siyasi xəttini dəstəkləyən, müstəqil dövlət quruculuğu prosesində öz imkanlarını əsirgəməyən Eldar müəllim ölkəmizin dünya səviyyəsinə yüksəlməsi üçün onun dinamik inkişafına öz töhfəsini verir.

Eldar Quliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Ağsaqqallar Şurası hazırda xalqımızın milli mənafeyinə xidmət edən fəaliyyətini daha da intensivləşdirmiş və ictimai-siyasi proseslərdə daha yaxından iştirak etməyə üstünlük vermişdir. Belə ki, Azərbaycan ağsaqqalları bu gün qarşılarında duran əsas vəzifələrinin öhdəsindən layiqincə gələrək, ümummilli liderimizin bizə əрмаğan etdiyi, cənab İlham Əliyevin isə daha da inkişaf etdirdiyi və hərtərəfli zənginləşdirdiyi dövlətimizi qoruyur, yaşadır və gələcək nəsillərə ötürürlər. Milli-mənəvi dəyərlərimizin qızıl fondu sayılan bu insanlar cəmiyyətimizin dəyərlər sisteminə daxil olduğu üçün ağsaqqal sözü daim xalqımız tərəfindən ehtiramla qarşılır. Cəmiyyətin sağlam ruhda inkişafı, gənc nəslin yüksək vətənpərvərlik ruhunda böyüməsi üçün Azərbaycan Ağsaqqallar Şurası Eldar Quliyevin başçılığı ilə öz fəaliyyətini son zamanlarda ölkəmizdə davam edən pandemiya ilə mübarizə və işğalçı Ermənistanla müharibə şəraitinə uyğun qurmağa çalışmışdır. Əhali, xüsusilə də gənclər arasında vətənpərvərlik ruhunun yüksəldilməsi, bütün imkanların ərazi bütövlüyümüzün bərpası üçün səfərbər olunması istiqamətində geniş təbliğat işləri aparılmışdır. Həm silahlı qüvvələrimizə, həm də 44 günlük Vətən müharibəsində şəhid olanların ailələrinə və qazilərimizə maddi-mənəvi qayğı göstərilməsi daim diqqət mərkəzində olmuşdur.

Eldar müəllimin birbaşa nəzarəti altında Azərbaycan Ağsaqqallar Şurasının yerli təşkilatlarının fəaliyyətini müasir tələblər səviyyəsində qurmaq üçün təşkilati işlər həyata keçirilmiş, cari ilin yanvar-iyun aylarında mövcud pandemiya şəraitində operativ qərargah tərəfindən qoyulmuş məhdudiyətlərə əməl etməklə rayon və şəhərlərdə keçirilən konfranslarda yerli şuraların yeni əsasnamələri qəbul olunmuş, əhali arasında tanınmış, hörməti və nüfuzu olan şəxslərdən ibarət idarəetmə və nəzarət orqanları formalaşdırılmışdır. Azərbaycan Ağsaqqallar Şurası üzvlərinin və məsul işçilərinin müvafiq rayon və şəhər icra hakimiyyətləri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində təşkil etdikləri bu konfranslarda çıxış edən nümayəndələr ölkəmizdə ağsaqqallara ayrılan xüsusi diqqət və qayğıya görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevə və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevaya öz dərin təşəkkürlərini bildirərək, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin, tarixi ənənələrinin qorunması, təmsil etdikləri ərazidə sosial-iqtisadi və humanitar inkişafa dəstək verilməsi istiqamətində ağsaqqalların qarşısında duran vəzifələrə diqqət yetirmişlər. Eldar Quliyevin sədrliyi ilə ölkəmizin mədəni-ictimai həyatında mühüm rol oynayan, öz sıralarında respublikamızın müdrik ağsaqqallarını, dəyərli ziyalılarını, ictimai-siyasi xadimlərini birləşdirən Azərbaycan Ağsaqqallar Şurası, hər zaman olduğu kimi, 44 günlük Vətən müharibəsi dövründə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin uğurlu daxili və xarici siyasətini təbliğ etmiş, əhaliyə və ordumuza mənəvi dəstək olmuşdur.

Eldar müəllim respublikamızı yaxın və uzaq xaricdə layiqincə təmsil və təbliğ edən böyük ictimai-siyasi xadimlərimizin, ziyalılarımızın sıralarında ön cərgələrdə dayanır. Onun müxtəlif illərdə dünyanın bir sıra ölkələrində beynəlxalq tədbirlərdəki məruzə və nitqlərində, keçirdiyi görüşlərdə respublikamız barədə, ölkəmizin ədəbi-mədəni həyatı, elmi səviyyəsi, geosiyasi vəziyyəti, sürükləndiyi ədalətsiz Qarabağ münaqişəsi və sair problemlər haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması yolunda göstərdiyi fədakarlıq yüksək dəyərləndirilməlidir. O, hər zaman Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatı ilə bağlı ən aktual məsələlərə, ölkəmizdə həyata keçirilən demokratik proseslərə, islahatlara fədakar ictimai xadim, əsl ziyalı, müdrik ağsaqqal və vətəndaş məsuliyyətilə münasibət bildirir, öz əməli fəaliyyəti ilə bu prosesin fəal iştirakçısı olur.

Eldar Quliyevin insanlarla ünsiyyət mədəniyyəti, təmkinliyi, tələbkarlığı, iradəsi, nikbinliyi, gələcəyə inam hissi onu çoxlarından fərqləndirir. Bu keyfiyyətlər onun yüksək təvazökarlığı ilə tamamlanır. Müdrik ağsaqqal imici və yorulmaz əzmi ilə tanınan Eldar müəllim işgüzarlığı, təşkilatçılığı, müasir düşüncə tərzii ilə Azərbaycan xalqı və dövləti tərəfindən layiqli qiymətini almışdır. Vaxtilə tuduğu vəzifələrdəki uğurlu fəaliyyətinə görə bir çox fəxri fərman və dövlət təltifləri ilə mükafatlandırılan Eldar Quliyev 2011-ci ildə Türkdilli dövlətlərin parlamentlərinin "Fəxri millət vəkili" seçilmiş, 2016-cı ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Parlament Assam-

bleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri təyin olunmuşdur. Geniş elmi fəaliyyətinə və iqtisad elminə verdiyi töhfələrə görə Türk Dünyası Araşdırmaları Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının, Almanyanın Hannover şəhərində yerləşən Avropa Təbiət Elmləri Akademiyasının, İtaliya Beynəlxalq İqtisadi və Sosial Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Gürcüstan Respublikasının Suxşvili Texniki Universitetinin fəxri doktoru seçilmişdir. Roma şəhərinin “Fəxri alimi”dir. “Atatürk” Beynəlxalq mükafatı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təltif Komitəsi tərəfindən “Taclı Xidmət” ordeni və İctimai Mükafatlar Şurasının Beynəlxalq Mükafatlar Komitəsi (UNCOPA) tərəfindən “Avropa Xidmət Ordeni”, Avropa Təbiət Elmləri Akademiyası tərəfindən “Senator Ulduzu” və “Qızıl Qartal” ordenləri ilə təltif olunmuşdur. Almanyanın Berlin şəhərində Leybnis adına medalla mükafatlandırılmaqla “Avropanın Əməkdar elm xadimi” fəxri adına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2019-cu il iyulun 3-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 100 illiyi münasibətilə Eldar Quliyevi “Qızıl medal”la təltif etmişdir. Beynəlxalq təşkilatlarda ölkəmizi uğurla təmsil etdiyinə görə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin yaradılmasının 100 illiyi ilə əlaqədar olaraq yubiley medalına layiq görülmüşdür. Türk dünyası Araşdırmaları Beynəlxalq Elmlər Akademiyası Eldar Quliyevi Türk Dünyası elmində xidmətlərinə görə “Böyük Qızıl Ulduz” medalı ilə təltif etmişdir.

Səmərəli ictimai-siyasi fəaliyyətinə görə 2011-ci ilin iyul ayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə ali dövlət mükafatlarından olan “Şöhrət” ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Dövlətin və xalqın öz ləyaqətli övladına böyük diqqət və ehtiram göstəricisi olan bu mükafatlar Eldar Quliyevin necə şərəfli bir ömür və fəaliyyət yolu keçdiyini sübut etməklə yanaşı, həm də gənc nəsil üçün əsl insanlıq və vətəndaşlıq örnəyi kimi böyük tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyır. Lakin biz əminliklə deyə bilərik ki, Eldar müəllim üçün ən böyük mükafat xalqımızın öz dəyərlə ağısaqqalına, yüksək ictimai fəaliyyət əzmi və insanlara örnək ola biləcək siyasi mövqeyi ilə fərqlənən ictimai-siyasi xadiminə olan tükənməz sevgisidir.

İqtisad elmləri doktoru, professor Eldar Quliyevin Azərbaycan və bir sıra keçmiş sovet dövlətləri ilə yanaşı, Türkiyədə, ABŞ-da və Avropa ölkələrində çoxsaylı elmi əsərləri və kitabları nəşr edilmişdir. Onlardan ali məktəblərdə dərs vəsaiti kimi istifadə edilən “Müasir dövrdə xarici-iqtisadi fəaliyyətin dövlət tənzimlənməsinin xüsusiyyətləri”, “Gömrük işinin təşkili”, “Etibarlı ərzaq təminatı sistemi: Kooperasiya və İnteqrasiya problemləri”, “Aqrar iqtisadiyyat” əsərlərini, həmçinin “Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi: reallıqlar, çağırışlar və perspektivlər”, “Qida təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi problemləri və strateji istiqamətləri”, “Kooperasiya Hərəkəti: Təkamülü, Mövcud durumu və İnkişaf meyilləri” monoqrafiyalarını misal göstərə bilərik. 2017-ci ilin mart ayında Almanyanın çap edilmiş, dünyanın ən qlobal problemlərindən birinə – ərzaq təhlükəsizli-

ynə həsr olunmuş “Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi: reallıqlar, çağırışlar və perspektivlər” adlı kitabı ekspert komitəsi tərəfindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İsveçrədə yerləşən mərkəzi kitabxanasının fonduna qəbul edilmişdir.

Milli-mənəvi dəyərlərimizə, həmçinin dinimizə, Allaha sidq-ürəkdən bağlı olan Eldar müəllimin böyüklüyü həm də onun sadəliyindədir. O, heç vaxt özünü zəhmətkeş insanlardan üstün tutmur, onlardan fərqləndirmir.

Zəngin və vüsətli həyat yolu keçən Eldar Quliyev həm də gözəl ailə başçısı, xeyirxah ata və qayğıkeş babadır. Övladlarını yüksək mənəvi ideallar ruhunda tərbiyə edən Eldar müəllimin bu gün nümunəvi ailə ocağı var. Ləyaqətli, nəcib və savab əməllərlə ucalan Quliyevlər xalqını sevən, millətinin tərəqqisi üçün əlindən gələni əsirgəməyən ziyalılar kimi tanınırlar.

Ağılları, ürəkləri fəth edə bilmək yalnız zamanın fəvqündə duran, sağlığında insanların qəlbində ölməzlik məşəlini yandıran, mənəvi nüfuz və böyüklük qazanan şəxslərə nəsib olur. Bu şəxsiyyətlərin həyatı bütöv bir xalqın taleyinə dönür. Taleyini xalqın, millətin taleyi ilə bağlayan bu insanların ömrü də millətin ömrü qədər olur. Şərəflə yaşamış, insanlığa və insanlara örnək olan bu ömür yolunun ən parlaq və yüksək müdriklik zirvəsində dayanaraq bəşəriyyətin tarixinə işıq salan belə şəxsiyyətlər tarixi məqamlarda xalqın taleyinin müəyyənələnməsində mühüm rol oynamaqla adlarını tarixin yaddaşına əbədi həkk edirlər. Və bu gün biz əminliklə deyə bilərik ki, xalqımızın milli ruhunu yaşıdan ictimai-siyasi xadim, müdrik

ağsaqqal, işıqlı şəxsiyyət Eldar Quliyevin adı xalqımızın yaddaşına və qəlbinə qızıl hərflərlə yazılmışdır.

Azərbaycanımızın tərəqqisinə həsr olunan mənəvi ömür yolu, nümunəvi həyat tərzini, gərgin və məsuliyyətli fəaliyyəti ilə xalq arasında nüfuzlu ziyalı və müdrik bir ağsaqqal kimi tanınan və qəbul edilən Eldar müəllimin şəxsiyyətini qiymətləndirmək, şübhəsiz, geniş diapazonlu ictimai-siyasi fəaliyyətinin konturlarını cizmaq çox çətindir. Lakin bu, bir danılmaz faktıdır ki, Allah-Təala onu Vətənin tərəqqisinə istiqamətlənmiş əməli fəaliyyət göstərmək, yaxşılıq və xeyirxahlıq etmək, el-obanın dərdinə-sərinə yaramaq, bir sözlə, insanlıq nümunəsi olmaq üçün yaratmışdır. Fəxr edirik ki, onun kimi müdrik ağsaqqalın, dəyərli ziyalının, əzmkar millət vəkiliyin və vətənpərvər ictimai-siyasi xadimin rəhbərliyi altında çalışmaq bizə nəsib olmuşdur.

Hörmətli Eldar müəllim!

Sizi – xalqına və dövlətinə xidmət duyğusunu hər şeydən üstün tutan görkəmli şəxsiyyəti, xalqın elçisi adını şərəflə daşıyan və hamının sevgisini qazanmış dəyərli insanı Vətənimiz Azərbaycanın sivil, azad, firavan gələcəyi naminə tükənməz enerji və sevgi ilə sərf etdiyiniz ömrünüzün növbəti ildönümü – 70 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edir, Sizə uzun ömür, həmişə görməyə adət etdiyimiz şux yerləş və gümrah görkəm, möhkəm cansağlığı, ailə səadəti, ölkəmizin, xalqımızın tərəqqisi naminə gərəkli ictimai-siyasi fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayırıq. Allah Sizi qorusun!

Azərbaycan Ağsaqqallar Şurası

FƏDAKARLIQ, ZİYALILIQ, XEYİRXAHLIQ NÜMUNƏSİ

Çağdaş dövrümüzün parlaq simalarından olan professor Hafiz Paşayev şərəflə yaşadığı ömrünün 80-ci zirvəsinə qədəm qoyur. Bu zəngin və mənalı ömrün səhifələrini vərəqlədikcə bir daha şahid oluruq ki, görkəmli ictimai-siyasi xadim, peşəkar diplomat, dünya miqyasında tanınan alim, bacarıqlı elm və təhsil təşkilatçısı, əsl ziyalılıq nümunəsi olan Hafiz müəllimin şüurlu həyatı xalqın maariflənməsinə, Azərbaycanın tərəqqisinə və dünyada layiqincə tanıtılmasına həsr olunub.

Əminliklə söyləmək olar ki, professor Hafiz Paşayev ziyalılığı, müdrikliyi, xalqına, Vətəninə bağlılığı, dövlətə, ulu öndərimiz Heydər Əliyev siyasətinə sədaqəti ilə bu gün gənclərimiz üçün bir nümunədir. Bu kamil insanın çoxşaxəli fəaliyyətini izlədikcə görürük ki, o, ömrünün 80-ci zirvəsinə, sözün əsl mənasında, yurdsevər və fədakar fəaliyyəti ilə yüksəlib. Hafiz müəllim istər bir alim kimi yazdığı bir-birindən dəyərli elmi-tədqiqat əsərləri, istər bir diplomat kimi ölkəmizin dünya miqyasında tanıtılmasında müstəsna xidmətləri, istərsə də ictimai-siyasi xadim kimi əsl vətəndaş və ziyalı mövqeyi ilə adını elm, təhsil, diplomatiya, eləcə də ictimai-siyasi tariximizə parlaq hərflərlə həkk etdirmişdir.

Professor Hafiz Paşayevin simasında alim, pedaqoq, diplomat və rəhbər işçi xüsusiyyətləri sadəlik, səmimiyyət, təvazökarlıq, yüksək mədəniyyət və əsl ziyalılıq kimi dəyərlərlə üzvi şəkildə birləşərək onu insanların sevimlisinə, idealına çevirmişdir. Bu yetkin şəxsiyyət zəngin potensialı, yüksək təşkilatçılıq qabiliyyəti, demokratik düşüncə tərzini, müasirliyi, yeniliklərə və təşəbbüslərə açıq olması ilə məşğul olduğu hər bir fəaliyyət

sahəsində, çalışdığı hər bir vəzifədə həmişə insanların hədsiz hörmətini, ehtiram və etibarını qazanıb.

Bu gün elm aləmində görkəmli fizik kimi şöhrət qazanmış Hafiz Paşayev hələ ömrünün gənlik çağlarından – 1964–1967-ci illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda çalışdığı dövrdən yenilikçi, modern düşüncəli tədqiqatçı kimi özünü təsdiqləmişdir. Təsədüfi deyil ki, o, Moskvada nüfuzlu elmi-tədqiqat mərkəzlərindən olan Kurçatov adına Atom Enerjisi İnstitutunun aspiranturasını müvəffəqiyyətlə bitirmiş, elm yollarında inamla yüksəlmiş, gənc yaşlarında elmlər doktorluğu dissertasiyasını müəddifə etmişdir. Hələ sovet dövründən Hafiz Paşayev fizika sahəsində görkəmli alim kimi dünyanın nüfuzlu elm mərkəzlərinin diqqətini cəlb etmiş, bir müddət Kaliforniya Universitetində tədqiqatlarını davam etdirmişdir.

Professor Hafiz Paşayevin 1992–2006-cı illərdə Azərbaycan Respublikasının Amerika Birləşmiş Ştatlarında (eyni zamanda, Meksika və Kanadada) fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri vəzifəsində çalışması onun həyatında böyük bir mərhələ təşkil edir. Bu böyüklük əhatə etdiyi zaman məsafəsini deyil, daha çox Hafiz müəllimin peşəkar diplomat kimi həyata keçirdiyi misilsiz fəaliyyətin miqyasını ifadə edir. Məhz Hafiz Paşayevin peşəkar diplomat kimi söyləri ilə yenicə müstəqilliyini əldə etmiş Azərbaycanın ABŞ-la və bir sıra digər dövlətlərlə, eyni zamanda, beynəlxalq təşkilatlarla diplomatik münasibətlərinin təməl daşları qoyulmuşdur.

Hafiz Paşayev səfir işlədiyi illərdə hər an canı-qanı ilə bağlı olduğu doğma Azər-

baycanın mənafeələrini, milli maraqlarını müdafiə etmişdir. O, ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə, ulu öndərin müdrik tövsiyələri əsasında əzmlə çalışaraq Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasında mühüm rol oynamışdır. Bu fəaliyyəti ilə Hafiz müəllim peşəkar, yüksək erudisiyalı, səriştəli bir diplomat kimi dövlətimizin, xalqımızın adını zirvələrə ucaltmışdır.

2006-cı ildə cənab Prezidentimiz İlham Əliyevin sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər nazirinin müavini – Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Diplomatik Akademiyasının (indiki “ADA” Universiteti) rektoru təyin edilən Hafiz Paşayev həm diplomatiya cəbhəsində peşəkar fəaliyyətini davam etdirmiş, həm də elm və təhsil təşkilatçısı kimi həyatında yeni uğurlara imza atmışdır. Professor Hafiz Paşayevin təşəbbüsü ilə yaradılan “ADA” Universiteti onun fədakar əməyi və müdrik rəhbərliyi ilə qısa müddətdə ölkəmizdə, eləcə də beynəlxalq aləmdə yeni tipli ali təhsil müəssisəsi kimi şöhrət qazanmışdır.

Təsədüfi deyil ki, əsas məqsədi diplomatiya, ictimai münasibətlər, biznes, informasiya texnologiyaları və sistem mühəndisliyi üzrə qlobal liderlər hazırlamaqdan ibarət olan “ADA” Universitetində bu gün dünyanın nüfuzlu alimləri pedaqoji və elmi-tədqiqat fəaliyyəti ilə məşğul olurlar. Xalqımızın istedadlı övladları ilə yanaşı, dünyanın bir çox ölkələrindən olan tələbələr də təhsil almaq üçün məhz bu nüfuzlu ali təhsil müəssisəsini seçirlər. Şübhəsiz, bu günlərdə yaradılmasının 15 illiyi tamam olan “ADA” Universiteti görkəmli elm və təhsil təşkilatçısı, professor Hafiz Paşayevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə elm və təhsil sahəsində aparılan mütərəqqi islahatların, nəzərdə tutulan genişmiqyaslı layihələrin reallaşdırılmasında həmişə olduğu kimi, bundan sonra da aparıcı

rola malik olacaq. Bu modern ali təhsil ocağı XXI əsrin tələblərinə uyğun gənc nəslin yetişdirilməsinə, onların müasirlik və vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsinə öz misilsiz töhfələrini verəcəkdir.

Onu da vurğulamaq lazımdır ki, professor Hafiz Paşayevin səmərəli ictimai-siyasi fəaliyyəti və elmi-pedaqoji xidmətləri dövlətimiz tərəfindən layiqincə qiymətləndirilmişdir. Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamları ilə Hafiz Paşayev çalışdığı sahələrdə səmərəli fəaliyyətinə və sərbəllə xidmətlərinə görə dövlətimizin yüksək mükafatlarına – 2011-ci ildə “Şöhrət”, 2016-cı ildə “Şərəf”, 2019-cu ildə isə 2-ci dərəcəli “Vətənə xidmətə görə” ordeninə layiq görülmüşdür. Bugünlərdə isə dövlət başçısı İlham Əliyevin sərəncamı ilə professor Hafiz Paşayevin Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafında uzunmüddətli səmərəli fəaliyyətinə görə daha bir ali mükafat – 1-ci dərəcəli “Vətənə xidmətə görə” ordeni ilə təltif edilməsi isə görkəmli alimin 80 illik yubileyinə dövlətimizin ən dəyərli töhfəsidir. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, hörmətli Mehriban xanım Əliyevanın dediyi kimi, professor Hafiz Paşayev ömrünün hər bir mərhələsində, çalışdığı hər bir vəzifədə Azərbaycanın maraqlarını hər şeydən üstün tutaraq istər elmi-pedaqoji, istərsə də ictimai-siyasi fəaliyyətində həmişə bir məqsəd – ölkəmizin güclənməsinə, inkişafına xidmət etmişdir.

Nüfuzlu alim, pedaqoq və ictimai xadim olaraq Hafiz Paşayevin cəmiyyətdə yüksək qiymətləndirilən üstün mənəvi keyfiyyətlərindən biri isə onun hər zaman insanlara yaxşılıq etməsi, ehtiyacı olanlara dayaq durması, ətrafındakı insanlara doğru yol göstərməsi, çoxsaylı xeyirxah əməllərin sahibi olmasıdır. Məhz bu mənəvi keyfiyyətləri, özünəməxsus xarakteri onu ağısaqqallıq mər-

təbəsində yüksəltmişdir. Bu gün bizim hər birimizin Hafiz müəllimin ağsaqqal sözünə, dəyərli öyüd-nəsihətlərinə böyük ehtiyacımız var. Eyni zamanda, çox xoşbəxtlik ki, bu müdrik insan öz tövsiyələrini bizlərdən əsirgəmir, xüsusilə gələcəyimiz olan gənclərə ölkəmizin inkişafı, xalqımızın rifahı naminə gərəqli məsləhətlərini verir.

Əlbəttə, xeyirxahlıq, pozitiv düşüncə tərzini, nadir insanlarda cəmlənmiş ziyalılıq və müdriklik, ağıyalıq kimi bütün bu keyfiyyətlər Hafiz müəllimə yaşadığı həyat tərzindən, mənsub olduğu soy-kökədən, ən əsası isə atası – görkəmli yazıçı və alim Mir Cəlal Paşayevdən keçmişdir. Azərbaycanda estetik fikrin formalaşmasında mühüm xidmətləri olan görkəmli alim, ədəbiyyatşünaslıq elminə “Füzulinin poetik xüsusiyyətləri”, “Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905–1917)” kimi orijinal elmi əsərlər bəxş edən, qələmə alındığı gündən indiyə qədər alimlərin, tələbələrin stolüstü kitabı olan “Ədəbiyyatşünaslığın əsasları” dərslisinin müəllifi, yüksək məharət və parlaq istedadla yazılmış bədii əsərləri– hekayə və romanları ilə xalqımızın bir neçə nəslinin düşüncə tərzinin, milli şüurunun formalaşmasında müstəsna xidmətləri olan müəllimlər müəllimi Mir Cəlal Paşayevin hər kəsin bildiyi məşhur bir kəlamı var: “Ən böyük əsərim – ailəmdir”.

Qətiyyətlə söyləyə bilərik ki, bu gün biz professor Hafiz Paşayevin və unudulmaz şəxsiyyət Mir Cəlalin ailəsinin digər üzvlərinin də təmsalında uzaqgörənliklə deyilmiş bu məşhur kəlamın doğruluğunun bir daha şahidi oluruq, bu müdrik qənaəti dönə-dönə təkrar və təsdiq edirik. Eyni zamanda, çox məmnunuq ki, Hafiz müəllim böyük qədirşünaslıq nümunəsi göstərərək, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elmi tarixində parlaq şəxsiyyətlərdən olan, həqiqət, düzlük, mənəvi təmizlik, səmimiyyət mü-

cəssəməsi, Azərbaycanın ali məktəblərinin bayraqdarı sayılan Bakı Dövlət Universitetinin hörmətli, sevimli və unudulmaz müəllimi, nüfuzlu professoru kimi bu gün də xatirələrdə yaşayan Mir Cəlal müəllimin ruhunun və mənəviyyətinin daşıyıcısı kimi atasının uzun müddət çalışdığı, özünün isə məzunu olduğu ali təhsil ocağı ilə mütəmadi olaraq əlaqə saxlayır, onun hərtərəfli inkişafına, xüsusilə son illər aparılan islahatlara mənəvi dəstək göstərir, dəyərli məsləhətlərini əsirgəmir.

Ziyalılıq, xeyirxahlıq və müdriklik təmsalı olan Hafiz müəllim yaşının bu çağında da gənclik həvəsi, yenilik ruhu ilə yazıb-yaradır, elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyətini uğurla davam etdirir. Böyük sevinc hissi ilə söyləmək olar ki, professor Hafiz Paşayev 80 yaşının tamam olmasını ötən yubileylərindən üstün ovqatda, pozitiv əhval-ruhiyyədə qarşılayır. Çünki onun da diplomat kimi uzun illər məşğul olduğu Qarabağ problemi artıq xalqımızın zəfəri ilə tarixə qovuşmuşdur. Möhtərəm Prezidentimiz, yenilməz sərkərdəmiz İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə işğal altında olan torpaqlarımız 44 günlük Vətən Müharibəsindəki parlaq qələbəmiz nəticəsində işğaldan azad edilmiş, Azərbaycanın ərəzi bütövlüyü təmin olunmuşdur.

Azərbaycanın görkəmli ziyalısı, ictimai xadimi, mahir diplomati, fədakar elm və təhsil təşkilatçısı Hafiz Paşayevi əlamətdar yubileyi münasibətilə təbrik edir, görkəmli alimə öz adımdan, məzunu olduğu Bakı Dövlət Universitetinin çoxminli professor-müəllim heyəti və tələbə kollektivi adından möhkəm cansağlığı, uzun ömür, Vətənimizin tərəqqisi, xalqımızın rifahı naminə həyata keçirdiyi irimiqtaslı işlərində, çoxşaxəli fəaliyyətində uğurlar arzulayıram.

Elçin BABAYEV,
Bakı Dövlət Universitetinin rektoru.

TƏRƏQQİNİN ƏSAS DAYAQLARINDAN BİRİ HÜQUQ SİSTEMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİDİR

Prokurorlar demokratik cəmiyyətdə prokurorluğa xas olan funksiyaları yerinə yetirərkən cəmiyyətimizin və dövlətimizin qorunmasında prinsiplilik və peşəkarlıq nümayiş etdirir, cənayətliklə mübarizədə, qanunçuluğun təmin edilməsində, bütövlükdə hüquq sisteminin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayırlar.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Ulu öndər Heydər Əliyev xatırladırdı ki, dövlət iki şeydən sarsıla bilər: “Günahkar cəzasız qalanda və günahsız cəza verildə”. 1993-cü ilin yayından sonrakı proseslər ümummillə liderimizin uzaqgörənliklə söylədiyi həmin fikrin real həyatdakı təsdiqinə çevrildi. Çünki gənc müstəqil Azərbaycan dövləti çoxsaylı təzyiqlərə, təhdidlərə, bədxahlarımızın fitnə-fəsadlarına baxmayaraq, nəinki sarsılmadı, hətta ildən-ilə, aydan-aya inkişaf edərək, müasir dünyanın əsas aktorlarından birinə çevrildi. Biz, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları fəxr edirik ki, dövlətimizin qazandığı böyük nailiyyətlərdə bizim də payımız vardır. Məmnunluqla xatırladırdı ki, Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanları daim ulu öndərin siyasətini dəstəkləmiş, Prezident İlham Əliyevin qarşıya qoyduğu bütün vəzifələri layiqincə yerinə yetirmişlər.

Tam qətiyyətlə deyə bilərik ki, nəinki 1993-2003-cü illərdəki irəliləyişlərimizin, hətta bu günədək qazandığımız bütün uğurların təməlinə, məhz Heydər Əliyev siyasi kursu, onun start verdiyi hərtərəfli islahatlar və xüsusən, gənc müstəqil dövlətimiz üçün hava və su kimi vacib olan hüquq islahatlarının prinsipliliklə davam etdirilməsi dayanır. Ulu öndər çıxışlarından birində demişdir: “Biz istəyirik ki, dövlətimiz tam demokratik, tam hüquqi, tam dünyəvi bir dövlət olsun. Bunun üçün də Azərbaycanda demokratiyanın bərqərar olması, inkişaf etdirilməsi, hüquqi aliliyin təmin olunması əsas vəzifəmizdir”. Heydər Əliyev belə bir perspektivi istəyirdi. Onun siyasi varisi və müasir nailiyyətlərimizin müəllifi olan Prezident İlham Əliyev Azərbaycanı, məhz həmin düstur üzrə inkişaf etdirdi.

Xalqımızın ümummillə lideri başqa bir çıxışında isə demişdir ki, biz humanist, demokratik dövlət qururuq, demokratik prinsiplər əsasında yaşamaq istəyirik: “İnsan hüquqlarının, insan şəxsiyyətinin qorunmasına çalışacağıq. Ancaq gərək insan da dövlətin qanunlarına riayət etsin. Dövlətin qanunlarına əməl etməyən insan dövlətin qanunları əsasında cəzalanmalıdır. Başqa yol yoxdur. Biz özbaşınalıq, hərc-mərcliyə yol verə bilmərik”.

Böyük dövlət xadiminin qeyd etdiyi özbaşınalıq və hərc-mərcliyin nəticələrini Prezident İlham Əliyev Bakıda Hərbi Qənimətlər Parkının açılışındakı nitqində çox aydın ifadə etmişdir: “Hərbi çevriliş edərək, parlament binasını zəbt edərək hakimiyyəti devirdilər və qanunsuz olaraq hakimiyyətə gəldilər... Ondan sonra ölkə faktiki olaraq idarəolunmaz vəziyyətə düşmüşdü. Xaos, anarxiya, özbaşınalıq, hərc-mərclik, talançılıq hökm sürürdü. Kəndlər işğal altına düşürdü, Xalq Cəbhəsi-Müsavat hakimiyyəti Ermənistanla benzini satırdı”.

Mən bu sətirləri qələmə alarkən fəxr edirəm ki, Azərbaycan prokurorluğu, ümumiyyətlə, hüquq-mühafizə orqanlarımız çox böyük mübarizələrdən keçmiş, milli dövlətçiliyin qorunmasında fəal iştirak etmişdir. Atəşkəs dövründə, əmin-amanlıq illərində işləməyə nə var ki?! Çətini məhz cənab Prezidentin xatırladığı illərdə xalqın və dövlətin mənafeyini qorumaq idi. Bizim təcrübəli həmkarlarımız həmin vəzifənin öhdəsindən də layiqincə gəlmişlər.

Prokurorluq orqanlarının vəzifələrində söz düşmüşkən, bir faktı da yada salaq. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ötən il mayın 1-də Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru Kamran Əliyevi bu vəzifəyə təyin ediməsi münasibətilə videoformatda qəbul edərəkən müasir dövrdə prokurorluq orqanlarının üzərinə böyük vəzifələr düşdüyünü qeyd etmişdir.

Dövlət başçımız xatırlatmışdır ki, bu gün ölkəmizin bütün sahələrində olduğu kimi, prokurorluq orqanlarında da daha genişmiqyaslı islahatlara ehtiyac var. Cənab Prezident məmnunluğunu dilə gətirmişdir ki, biz islahatlar aparmaqla ölkəmizi gücləndiririk və ölkəmizin gələcək dayanıqlı inkişafını şərtləndiririk. Tərəqqi islahatlırsız mümkün deyil. Ona görə hüquq mühafizə orqanlarında da digər sahələrdə olduğu kimi, islahatlara böyük ehtiyac var. Ümid edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu bu islahatların aparılmasında uğurlar qazanacaq.

Ancaq dövlət başçımız təkcə islahatların aparılması ilə kifayətlənmir. Prokurorluq orqanlarının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində də kifayət qədər genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. Son 17 ildə bu istiqamətdə həyata keçirilən layihələrin pik nöqtəsi ilə bu il fevralın 8-də tanış olduq. Həmin gün Prezident İlham

Əliyev Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun paytaxtın Binəqədi rayonu ərazisində yeni inzibati bina kompleksinin açılışında iştirak etmişdir.

Həmin faktı yada salmaqda məqsədim odur ki, Baş Prokurorluğun fəaliyyətinə stimol olacaq yeni binanın imkanlarını xatırladım. O tədbirdə dövlət başçımıza məlumat verildi ki, dörd korpusdan ibarət kompleksdə Baş Prokurorluğun altı idarəsi və Elm-Tədris Mərkəzi fəaliyyət göstərəcək. Kompleksdəki bütün otaqlar müasir informasiya-kommunikasiya qurğuları ilə təchiz olunub. Yeni inzibati binada yaradılmış müasir şərait prokurorluq orqanları əməkdaşlarının daha səmərəli və məhsuldar fəaliyyətini təmin edəcək. Eyni zamanda, vətəndaş məmnunluğunun təmin olunması işi də yeni kompleksdə müvafiq standartlara uyğunlaşdırılıb. Elə cənab Prezidentin bizim qarşımıza qoyduğu ilk vəzifələrdən biri də məhz vətəndaş məmnunluğunun təmin olunmasıdır.

Dövlət başçısının fikrincə, insan hüquq və azadlıqlarının, eləcə də vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi Azərbaycan dövlətinin ali məqsədidir. Hüquq mütəxəssislərinin fikrincə isə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunması bir-birindən ayrılmaz, qarşılıqlı asılılıqda olan anlayışlardır. Mütərəqqi hüquqi islahatların həyata keçirildiyi dövlətlərdə iqtisadi və sosial rifahın daha yüksək səviyyədə təmin olunması artıq əksər dövlətlərin təcrübəsində öz təsdiqini tapmışdır. Yəni ölkəmizdə rifahın və inkişafın təmin edilməsini ali dövlət rəhbərliyi tələb edir, mütəxəssislər isə həmin tələbləri reallığa çevirirlər. Şəksizdir ki, bütün bunlar ölkədə qətiyyətlə davam etdirilən islahatlar fonunda baş verir.

Prokurorluq orqanlarında aparılan islahat

hatları isə hörmətli baş prokurorumuz Kamran Əliyev hələ ötən ilin yayında bu şəkildə xarakterizə etmişdir: “Prokurorluq orqanlarında baş verən yeniliklər və dəyişikliklər, fəaliyyətin təkmilləşməsi üzrə görülən tədbirlər ölkədə aparılan kardinal islahatların tərkib hissəsidir. Cinayətkarlığın yeni və daha mürəkkəb formalarının meydana çıxmasına gətirən qloballaşma, cəmiyyətlərin sıx inteqrasiyası və informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı prosesləri hüquq-mühafizə orqanları üçün də yeni çağırışlar formalaşdırır. Bu yeni çağırışlarla şərtlənən hazırkı dövrdə zamanın tələblərinə uyğunlaşmanın əhəmiyyəti dərk edilərək ölkəmizdə ictimai həyatın və dövlət idarəetməsinin bütün sahələrində islahatlar reallaşdırılır ki, bu istiqamətdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən məhkəmə-hüquq sisteminin keyfiyyətə yenilənməsi prosesi çərçivəsində prokurorluq orqanlarında da islahatların həyata keçirilməsi zərurəti ortaya çıxıb”.

Baş prokuror xatırladı ki, hüquq-mühafizə orqanlarında, o cümlədən, prokurorluqda genişmiqyaslı islahatların aparılması məqsədilə yüksəkixtisaslı kadr korpusunun formalaşması mühüm şərt kimi qeyd olunub. Yüksək keyfiyyətli təhsil almış, gənc, peşəkar, bilikli, müasir yanaşmalara malik kadrların irəli çəkilməsi, kadrların peşəkarlığının təkmilləşdirilməsi üçün əlavə tədbirlər görülməsi, prokurorluq orqanlarına yeni qəbul olunacaq işçilərin yüksək nəzəri biliklərə malik olması, eyni zamanda, dövlətçiliyə sədaqət prinsiplərini üstün tutması, həmçinin təcrübəli kadrların da öz biliklərini gənc nəsillə bölüşməsi diqqət yetirilməli məqamlar kimi vurğulanıb.

Fikrimcə, məsələyə bu prizmadan yanaşılması təkcə peşəkarlıqdan yox, həm də vətəndaş təəssübkeşliyindən irəli gəlir. Diqqət yetirin. Qeyd edilir ki, prokurorluq orqanla-

rında kadr islahatları zamanı “gənc, bilikli, müasir yanaşmalara malik kadrların irəli çəkilməsi ilə yanaşı, təcrübəli kadrların da öz biliklərini gənc nəsillə bölüşməsi” bir məsuliyyət, vəzifə olaraq, qarşıya qoyulur. Bu isə növbəti uğurlara zəmin yaradılması deməkdir.

Qeyd edək ki, ötən il mayın 1-də möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin qəbulunda olan baş prokurorumuz, hörmətli Kamran Əliyev bildirmişdir ki, prokurorluq orqanlarının fəaliyyət dairəsi doğrudan da genişdir. Prokurorluğun əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri də təbii ki, ağır cinayətlərə, dövlətə, dövlətçiliyə qarşı yönələn bütün daxili və xarici təhdidlərə qarşı amansız mübarizə aparmaqdır. Bu sahədə təbii ki, prokurorluq orqanları digər dövlət qurumları ilə – həm Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti, həm Daxili İşlər Nazirliyi və digər müvafiq dövlət qurumları ilə birbaşa sıx əlaqədə işləməlidirlər.

Mən qətiyyətlə deyə bilərəm ki, hörmətli baş prokurorun dilə gətirdiyi həmin tezislər bu gün müasir Azərbaycanın həqiqətləri sırasındadır. Biz fəxr edirik ki, 44 günlük Vətən müharibəsi dövründə və xüsusən, ərazilərimizin düşmən əsarətindən azad edilməsindən sonrakı aylarda prokurorluq orqanları böyük məsuliyyət və peşəkarlıqla fəaliyyət göstərmişlər. Əminəm ki, bu tendensiya qarşıdakı bütün aylarda və illərdə, məhz dövlət başçısının qarşımıza qoyduğu şəkildə davam etdiriləcəkdir.

Biz şanlı Azərbaycan dövlətinə, müzəffər Ali Baş Komandana və qalib xalqımıza xidmət etməyin məmnunluğunu yaşayırıq.

Hidayət NURƏLİBƏYOV,
Bakı şəhəri, Nərimanov rayon
prokuroru, kiçik ədliyyə müşaviri.

AZƏRBAYCAN POLİSİNİN İNZİBATI FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLATI-HÜQUQİ FORMA VƏ ƏSASLARI

1991-ci il oktyabrın 18-dən müstəqilliyimizin bərpası ilə ölkəmizdə başlanılan dövlət quruculuğu işlərinin strukturunda təhlükəsizlik mühitinin formalaşmasına da yer verilmişdir. Lakin ilk dövrlərdə yalnız bu sahədə deyil, digər istiqamətlərdə də aparılan işlər uğursuzluğa düçar olmuşdur. Dövrün ən böyük çətinlikləri ilə üzləşən Azərbaycan xalqı ümid yeri olan Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə qayıdışı üçün ulu öndərə müraciət etdi. Siyasi hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə cəmiyyətdəki xaosun aradan qaldırılması üçün qısa zamanda kompleks tədbirlər hazırlanaraq həyata keçirildi.

Bu tədbirlərin strukturunda “Cinayət-karlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında” 9 avqust 1994-cü il tarixli Prezident fərmanı xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Proqram məzmunlu bu fərman ilə qeyd edilən dövrdə vəzifələrin həyata keçirilməsində müxtəlif çətinliklərlə üzləşən hüquq-mühafizə sistemi, o cümlədən polis orqanları üçün yeni inzibati fəaliyyət modeli formalaşdırıldı. Həmin dövrün siyasi-hüquqi və sosial-iqtisadi tələblərinə cavab verən hüquq-mühafizə fəaliyyətinin formalaşdırılması bu fərmanın müəyyən etdiyi qaydaların təmin edilməsi hesabına mümkün olmuşdur.

Məlum olduğu kimi, 12 noyabr 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikasında dövlət quruculuğu üçün vacib sayılan növbəti bir mərhələ başlanmışdır. Həmin gün tariximizə müstəqil dövlətimizin ilk Konstitusiyasının qəbul olunması günü kimi daxil olmuşdur. Bununla da milli hüquqi-tənzipləmə mexanizminin bünövrəsi qoyulmuşdur. Konstitusiyamızda hüquq-mühafizə fəaliyyətinə, o

cümlədən polis orqanlarının inzibati fəaliyyətinə aid zəruri müddəalar təsbit olunmuşdur. Konstitusiyaya əsasən, insan hüquq və azadlıqlarının, eyni zamanda, hüquqi şəxslərin qanuni mənafələrinin hüquqazidd qəsdlərdən qorunması vəzifəsi öz səlahiyyətləri daxilində polisə həvalə edilmişdir. Bu təşkilati-

hüquqi tənzipləmədə polisin hüquqi vəziyyəti, fəaliyyətinin prinsip və əsas istiqamətləri, tərkib hissələri və tabeliyi, həmçinin müxtəlif situasiyalara uyğun fəaliyyəti “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Qanunu ilə müəyyən edilmişdir. Qeyd edək ki, qanun qabaqcıl dövlətlərin təcrübələrinə əsaslanmaqla hazırlanmışdır. Qanunun qəbul edilməsi Azərbaycan Respublikasının Avropa institutlarına inteqrasiya olunduğu dövrün başlanğıcına təsadüf edir. İnteqrasiyanın şərtlərinə uyğun alınan rəylər qanunun redaksiyasında əks olunmuşdur. İnsan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində polisin fəaliyyəti və aşkarlığı, vəzifələrin yerinə yetirilməsində dövlət orqanlarının, yerli özünüidarəetmə orqanlarının və ayrı-ayrı şəxslərin iştirakı, polisin beynəlxalq əlaqələri, həmçinin şəxsin azadlıq, mənzil toxunulmazlığı hüquqlarının məhdudlaşdırılması, fiziki qüvvənin, xüsusi vəsaitlərin və ya odlu silahın tətbiqi əsasları və şərtlərinə aid tənzipləmə qanunun mətnində öz əksini tapmışdır.

Hüquq-mühafizə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi yönündə Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən zəruri təşkilati və hüquqi mexanizmlər formalaşdırılır. Onların strukturunda təlimatların hazırlanması, polis əməkdaşlarının təlimlərə cəlb edilməsi, həmçinin peşəkar zabit korpusunun formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan polisinin yaranmasının 84-cü ildönümündə ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən Daxili İşlər Nazirliyi sistemində mütəxəssis polis kadr hazırlığının vacibliyinin xüsusilə qeyd edilməsi, bu peşənin hərtərəfli öyrənilməsinin zəruriliyini və mövcud imkanlarının artırılmasını şərtləndirdi. Ali Baş Komandanın bu göstərişinin peşəkarlıqla icrası məqsədilə hazırlanmış kompleks planın məzmununda DİN-in xüsusi ali təhsil müəssisəsi olan Polis Akademiyası qarşısında konkret vəzifələr qoyulmuşdur.

1921-ci il sentyabrın 28-də Azərbaycan Xalq Daxili İşlər Komissarlığının məruzəsi əsasında təsis olunmuş Polis Akademiyasının sələfi olan milis məktəbi şanlı bir inkişaf yolu keçmişdir. 1954-cü ildən etibarən məktəb SSRİ-nin ayrı-ayrı regionları üçün kadrlar hazırlamağa başlamışdı. 1957-ci ildə Bakı Milis Məktəbi SSRİ DİN-in Bakı Xüsusi Orta Milis Məktəbinə (BXOMM) çevrilmişdir. 1970–1980-ci illər BXOMM-in tarixində özünəməxsus yer tutur. Ümummilli lider Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi həmin dövrdə milis orqanlarına göstərdiyi qayğı və tələbkarlıq sayəsində BXOMM və onun maddi-texniki bazası inkişaf etmiş, kadr potensialı möhkəmlənmiş və akademiya səviyyəsinə qədər yüksəlmişdir. Məhz bu inkişafın məntiqi nəticəsi olaraq Bakı Xüsusi Orta Milis Məktəbinin bazasında Polis Akademiyası yaradılmışdır.

Dövlətin və Daxili İşlər Nazirliyi rəhbərliyinin Polis Akademiyasının qarşısında qoyduğu vəzifələrin icrası prosesinə başlayan struktur vahidlərdən biri kimi “Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti” kafedrasında professor-müəllim heyəti tərəfindən Türkiyə Cümhuriyyəti, Rusiya Federasiyası, Ukrayna və Belarusun xüsusi ali təhsil müəssisələrinin tədris resursları təhlil edilmiş və pedaqoji təcrübələri öyrənilmişdir. Çox keçmədən qabaqcıl təcrübəyə əsaslanaraq kafedrada polisin inzibati fəaliyyətinə aid tədris və təlim vəsaitləri hazırlanmış və çap olunaraq təhsil alanların istifadəsinə verilmişdir.

Nəzəri biliklərin təcrübə ilə əlaqələndirilməsi, təhsilalanlarda peşə vəzifələrinin icrası prosesində situasiyaya uyğun davranmaq qabiliyyətinin formalaşdırılması məqsədilə tədris kampusunda “Şərti yaşayış” sahəsi nümunəsində fənn kabinetini yaradılmışdır. Fənn kabinetində Bakı şəhərinin Səbail, Yasamal və Binəqədi rayonlarının bir hissəsinin maketləri hazırlanmışdır. Maketlərdə müxtəlif növ kütləvi tədbirlərdə polisin fəaliyyətinə aid təqlid nümunəsi əks etdirilir. İşıqlandırma və istifadə olunan digər elementlərin fərqləndirilməsi hesabına idarəetmə imkanı olan bu təqlid modeli, kütləvi tədbirlərdə polisin qüvvə və vasitələrinin yerləşdirilməsinə və xüsusi şəraitlərdə operativ idarə olunmasına həsr edilmişdir.

Ölkəmizdə hüquq qaydasının və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi yönündə həyata keçirilən təşkilati-hüquqi tədbirlərin davamı olaraq ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən 2001-ci il 30 iyun tarixində Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Əsasnaməsi və strukturu təsdiq edilmişdir. Həmin sənədə əsasən, ictimai qaydanın qorunması və təhlükəsizliyin təmin

edilməsi, yetkinlik yaşına çatmayanların hüquq pozuntularının qarşısının alınması, mülkiyyətin hüquqazidd əməllərdən qorunması üzrə inzibati fəaliyyətin təşkil və təmin edilməsi üçün DİN aparatında və polis orqanlarında ictimai təhlükəsizlik xidmətləri yaradılmışdır.

Polisin inzibati fəaliyyətində əhəmiyyətli növbəti bir institutun formalaşması 12 mart 2007-ci ilə təsadüf edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamına əsasən, polis sahə məntəqələrinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı DİN-in ərazi polis orqanlarında pilot layihəyə start verildi. Layihədə hüquq pozuntularının törədilməsinə şərait yaradan halların təhlili, onların aradan qaldırılması və qabaqçılıq tədbirlərin tətbiqinə həssaslıqla yanaşıldı. Polis sahə məntəqələrinin sayı və dislokasiyasının yenidən müəyyən edilməsi, idarəçiliyin səmərəli qurulması üçün qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi təmin edildi.

Dünya dövlətlərinin müasir təcrübəsinə əsaslanmaqla deyə bilərik ki, ictimai asayişin təmin edilməsi prosesində yalnız hüquqi təsirlərdən deyil, digər amillərdən də istifadə məqsədəuyğun sayılır. Müasir dövrdə vətəndaş cəmiyyəti institutlarının imkanlarından qeyd edilən sahələrdə istifadəsi növbəti bir yenilikdir. Təqdirəlayiqdir ki, Azərbaycanda artıq son on ildə təcrübə cəhətdən effektivliyi ilə müsbət mənada fərqlənən ictimai şura modeli tətbiq edilir. Polisin bu inzibati fəaliyyət modeli müasir idarəetmə elmində və son dövrlər təcrübədə tətbiqinə daha çox rast gəlinən əlaqələndirmə funksiyasına əsaslanır. Yaşayış yeri üzrə ictimai asayişin təmin edilməsi ilə bağlı yaranan sosial problemlərin birgə həlli üçün ayrı-ayrı şəxslər könüllülük

əsasında polis orqanları tərəfindən ictimai təhlükəsizliyin təmin olunması işinə cəlb edilirlər. Burada diqqət çəkən məqam ondan ibarətdir ki, ictimai şuranın fəaliyyəti Azərbaycan xalqının multikultural dəyərlərinə əsaslanır. İctimai şuraya inzibati ərazinin sakinləri sırasından olan şəxslər dəvət edilir. Şurada ağsaqqallara, müharibə veteranlarına, ziyalılara, sosial sahə üzrə işçilərə daha çox üstünlük verilməsi vəzifələrin icrasında effektivliyə zəmin yaradır.

Müasir dövrdə polisin inzibati fəaliyyətinin növbəti bir istiqaməti ölkənin bütün şəhər və rayonlarında “Təhlükəsiz şəhər” Avtomatlaşdırılmış İdarəetmə Mərkəzi və “102 xidməti – Zəng Mərkəzi Sistemi”nin tətbiq olunmasıdır. Bu sistem vasitəsilə əhalinin daha çox olduğu ictimai yerlərdə videokamera ilə müşahidənin aparılması hesabına da ictimai asayiş təmin edilir. Həmin ərazilərdə hüquqpozma törədilməsi ilə bağlı istənilən fakt haqqında məlumatlar dərhal dislokasiyada olan polis əməkdaşlarına ötürülür. Bundan əlavə, təhlükəsiz şəhər kameraları polisin profilaktik fəaliyyətində artıq özünəməxsus yer tutur. Səslənən fikirləri statistik göstəricilər də öz növbəsində təsdiq edir. İnzibati sahə təcrübəsində görülən işlərin nəticəsi barədə statistik məlumatlara görə 2019-cu ildə xırda xuliqanlıq inzibati xətasına görə 10252 protokol, 2020-ci ildə isə 8506 fakt üzrə protokol tərtib edilmişdir. Respublika üzrə 2019-cu ildə xuliqanlıq cinayətləri 790 fakt, 2020-ci ildə isə 502 fakt olmuşdur.

“102 xidməti – Zəng Mərkəzi Sistemi” polisin respublika üzrə mərkəzləşdirilmiş bir inzibati fəaliyyət modelidir. Burada daxili olan zənglərə operativ reaksiya verilməklə məlumatların yerli polis orqanlarına ötürülməsi, sonradan isə onun həlli üzrə həyata

keçirilən fəaliyyətin koordinasiyası təmin olunur. Mərkəzə edilən müraciətlər üçün zənglər bütün mobil operatorlardan pulsuzdur. Hüquqpozma haqqında məlumat verən şəxsə və zərərçəkənə həyata keçirilən tədbirlər haqqında məlumat təqdim olunur.

Daxili İşlər Nazirliyi sistemində reallaşdırılan və tətbiqinə başlanılan yeniliklərin polis əməkdaşlarına öyrədilməsi hər zaman diqqətdə saxlanılır. Konkret sahələr üzrə, xüsusən, polis sahə rəislərinin gündəlik fəaliyyəti haqqında nəzəri biliklərin öyrədilməsi ilə yanaşı, onun tətbiqi sahəsində bacarıqların formalaşdırılması üçün kafedranın təşəbbüsü ilə Polis Akademiyasında “İnzibati sahə” tədris modulu yaradılmışdır. Modulda polisin üzərinə düşən vəzifələrin icrası, yerli dövlət və polis orqanları, o cümlədən polis sahə inspektorlarının fəaliyyəti üçün zəruri olan məlumatlar nəzərdə tutulmuşdur.

Hər tədris ilində digər kafedralarla birgə əyani təhsilin V kurs təhsilalanları ilə əməliyyat-taktiki təlim həyata keçirilir. Bu təlimdə “Şərti polis orqanları” siniflərində rollu oyun interaktiv təlim metodu əsasında təhsilalanlar polis əməkdaşları qismində fəaliyyət göstərirlər. Təlim prosesi növbətçi hissəyə vətəndaş müraciətlərinin daxil olması, törədilən hüquqpozmaya veriləcək rəsmi reaksiya, həmçinin polisin müxtəlif xidmətləri tərəfindən ediləcək hərəkətlər üzrə fəaliyyəti özündə əks etdirir. Bu prosesdə kafedranın professor-müəllim heyəti tərəfindən təhsilalanların peşə bacarıqlarının tətbiqi qiymətləndirilir, eyni zamanda, yol verilən nöqsan və çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün elmi-təcrübi tövsiyələr verilir.

Azərbaycan xalqının dövlətçilik tarixinə müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin qızıl hərflərlə yazdığı 44 günlük

Zəfər müharibəsi nəticəsində erməni işğalından azad edilən ərazilərdə normal həyat ahənginin qurulması məqsədilə zəruri infrastrukturun bərpa edilməsi və ərazilərin yenidən qurulması üçün ilk atılmalı olan addımlar sırasında cinayətkar erməni rejiminin silahlı qüvvələri tərəfindən basdırılan yüz minlərlə minanın təmizlənməsi çox mürəkkəb və xüsusi bir fəaliyyətdir. Vurğulanması vacibdir ki, azad olunan ərazilərdə bərpa işlərinin həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən əlaqələndirmə qərargahı yaradılmışdır. Qərargah tərəfindən təhlükəsizlik tədbirlərinin planlaşdırılması və həyata keçirilməsi təmin olunur. Hazırda bu ərazilərdə təhlükəsizliyin təmin edilməsi müvəqqəti xüsusi idarəetmə mexanizmi çərçivəsində tətbiq edilir. Polis orqanları azad edilən ərazilərə köçürülmüş, digər inzibati ərazi vahidləri ilə xidməti sərhədlər dəqiqləşdirilmiş, eləcə də giriş və çıxış postları qurulmuşdur. Həmin ərazilərdə ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi üzrə aidiyyəti dövlət orqanları ilə birlikdə fəaliyyətin koordinasiyası təmin olunur.

Müstəqil dövlətçilik tarixində polisin sadalanan inzibati fəaliyyət istiqamətləri üzrə mütəxəssis hazırlığına dair həyata keçirilən tədbirlər də arzuolunan nəticələrin əldə edilməsinə yönəlmişdir. Həyat ahənginə uyğun olaraq ölkədə, o cümlədən işğaldan azad edilən inzibati ərazi vahidlərində qanunçuluğun təmin edilməsi üçün polisin fəaliyyəti uğurla davam edir.

Rafiq NƏCƏFQULIYEV,
DİN Polis Akademiyası “Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent.

NAXÇIVAN–ZƏNGƏZUR DƏHLİZİNİN BÖLGƏDƏ SABİTLİK VƏ ƏMƏKDAŞLIQ PERSPEKTİVLƏRİ

Zaman bəşəri maraqlara, ümumi faydalara qarşı çıxanları ağır cəzalandırır. Ermənistanın işğalçılıq siyasəti regional maraqlara da zərbə vurdu. Qərbi Şərqlə birləşdirən tarixi nəqliyyat xətlərindən biri olan Zəngəzur dəhlizi məhz Ermənistanın Azərbaycana ərazi iddiası və hərbi təcavüzü ilə bağlandı. İlk növbədə, Ermənistanın özü blakadaya düşdü. Ən azı, regiondakı 6 dövlətin beynəlxalq aləmə çıxışı çətinləşdi. Bunun Şanxaydan Lissabonadək uzanan dünyanın ən uzun nəqliyyat şəbəkəsinə də mənfi təsiri ciddi duyulmaqdadır.

Ermənistanın özünə, yaxın qonşulara və bütövlükdə beynəlxalq aləmə vurduğu zərbənin amansız cəzasını çəkir, sarsıdıcı aqibətini yaşayır. İşğalçı ölkənin bu “özünəqapanma sindromundan” ayrılması üçün 30 illik sülh danışıqları kifayət etmədiyi kimi, II Qarbağ savaşındakı ağır məğlubiyyət də 7 aydır ki, bəs etmir. Yaxın qonşular və beynəlxalq aləm isə israrlıdır: “Zəngəzur dəhlizi mütləq açılmalıdır!”.

Bütün bunların nəticəsi olaraq Ermənistanın 30 ildən artıq müddətdə donmuş mövqeyi, deyəsən, yavaş-yavaş əriməkdədir. Bu ölkənin siyasi dairələri Zəngəzur dəhlizinin açılmasını hakimiyyət uğrunda mübarizə alətinə çevirsələr də, indiki rəhbərliyi təmsil edən Nikol Paşinyan İrəvandan Naxçıvana, oradan da Azərbaycana gedən yolun açılmasını “uzun müddət evdə oturmuş adamın, nəhayət, çölə çıxmaq ethtiyacı” kimi dəyərləndirmişdir. Ölkəyə “azərbaycanlıların gəlməsi qorxusu”nu xatırladılara isə onun cavabı belə olmuşdur: “Qonşu İrandan və Gürcüstandan azərbaycanlılar

Ermənistana ötən müddətdə həmişə gəlirlər, bu barədə danışılmasa da, odan qorxmaq lazım deyil”.

Qədim Azərbaycan vilayəti, tarixin amansız hökmü ilə iki yerə bölünmüş Zəngəzur təkcə beynəlxalq nəqliyyat dəhlizi deyil, həm də qədim sivilizasiya məkanı olmuş zəngin turizm bölgəsidir. Bu sivilizasiyanı azərbaycanlıların əcdadları ya-

ratdığından Zəngəzurun beynəlxalq və regional turizm şəbəkəsinə qoşulması da, ilk növbədə, Azərbaycanın maraq dairəsində olmalıdır. Zəngəzur nəqliyyat dəhlizinin beynəlxalq önəmini onun hələlik çətin görünən turizm hədəfləri daha da artırabilir. Əvvəla, azərbaycanlılar yaxın 1 əsrdə itirdikləri dogma yerlərə gedə bilmək imkanı qazanarlar. Bundan əlavə, Zəngəzura gələn hər bir xarici turist bu mədəniyyətin xalqımıza məxsus olduğuna əmin olar. Bu zəruri hədəfə çatmaq üçün ölkəmiz indidən lazımı hazırlıq işləri aparmalıdır.

Ölkəmizdə turizmin inkişaf üçün potensial cazibə gücünə malik olan istiqamətlərdən biri Naxçıvan–Zəngəzur–Şuşa turizm marşrutudur. Həm beynəlxalq, həm də Azərbaycan daxili turizm səfərləri üzrə səyahət güzərgahlarında mühüm keçid məntəqəsi olan Zəngəzurdan bu məqsədlə istifadə olunması uzun müddət istifadəsiz qalmış həmin marşrutun imkanlarının reallaşdırmağa imkan verərdi. Bu, eyni zamanda,

2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində ölkəmizin qazandığı parlaq qələbədən sonra bölgədə uzunmüddətli sabitliyin yaradılması yolunda daha bir maraqlı ideyadır.

Turizmin bütün dünyadakı post-konfliktlər dövründə ən yaxşı sabitləşdirici, sosial-iqtisadi, humanitar inkişaf vasitəsi olması bu baxımdan, Naxçıvan–Zəngəzur–Şuşa turizm marşrutunun, ümumiyyətlə, Zəngəzur dəhlizinin gələcək perspektivlərini bir daha ortaya qoyur. Təcavüzkar Ermənistan tərəfindən otuz ilə yaxın müddətdə işğal altında saxlanmış Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin yenidən inkişaf etdirilməsi, bu torpaqlardan köçkün düşmüş dinc əhəlinin öz doğma yerlərinə qaytarılması, ümumilikdə, Cənubi Qafqazda dayanıqlı sülhün bərqərar olunması baxımından Zəngəzurun tanışlıq, rekreasiya və tranzit imkanlarının turizm dövrüyyəsinə cəlb olunması bu bölgədə həllivacib ən əhəmiyyətli məsələlərdən biridir.

Bu mənada, 10 noyabr 2020-ci il tarixdə Azərbaycan, Rusiya və Ermənistanın birgə imzaladığı üçtərəfli razılaşmanın şərtlərinə əsasən, bölgədə kommunikasiyaların yenidən açılması bu turizm marşrutunu da yenidən gerçəyə çevirəcəkdir. Tank üstündə olmasa da, bu dəhliz vasitəsilə 101 il əvvəl olduğu kimi, azərbaycanlılar yenidən keçərək İslam mədəniyyətinin taytaxtı Naxçıvandan Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşayadək bütün Zəngəzura, oradan da Qərbi Azərbaycana çıxış yolu əldə edəcəklər.

Zəngəzur özünün yerləşmə mövqeyi, qeyri-adi təbiəti və tarixi-mədəni zənginlikləri ilə hər kəs üçün cazibədarıdır. Cənubi

Qafqaza ilk dəfə səyahət edən çox sayda əcnəbi üç parçaya bölünmüş böyük Azərbaycan arasındakı bu dilimin xəritədə nədən başqa rəngdə olmasını çox çətin başa düşür. Eləcə də Naxçıvana ilk dəfə səyahət edən turistlər bu ərazinin Azərbaycanın əsas hissəsindən nədən aralı düşdüyünü anlamada çətinlik çəkirlər. Doğurdan da, son min il ərzində baş vermiş tarixi prosesləri bir tərəfə qoyub, hətta mövcud xəritəyə belə diqqətlə baxdıqda Dərbənddən Zəncana, Xəzərdən Kərkükə qədər üç tərəfdən Türk–Oğuz yaşayış məskənləri ilə əhatə olunmuş bir ərazinin nəyə görə hazırda ermənilərə aid olduğu hər kəsdə haqlı suallar yaradır. Hər halda, tarixi ədalət olsaydı, bu belə olmamalıydı!

Tarixi Azərbaycan torpağı Zəngəzurun turizm marağı baxımından öyrənilməsi nostalji deyil və gələcək iqtisadi-humanitar inkişaf perspektivləri baxımından çox əhəmiyyətlidir. Keçmişə qayıdış ona görə vacibdir ki, yeni dövrdə Zəngəzura səyahət edə biləcək hər bir şəxs, xüsusən, gələcək nəsillər bu torpağın əsl sahibləri haqqında təsəvvürlər əldə edə biləcək. Onlar indiki Ermənistanın bir dövlət kimi formalaşdırılması zamanı baş vermiş bütün hadisələrin gerçək üzünü ilə tanış olacaqlar. İndiki dövrdə ermənilər buradakı yerləri erməniləşdirilmiş adları ilə dünyaya tanıtməyə çalışsalar da, onların buraya köçürülməsindən min il əvvəllər mövcud olmuş tarixi abidələr əsl həqiqətə güzgü tutur.

Zəngəzurun türkmənşəli yaşayış məntəqələrinə qayıda bilmək, bu baxımdan, hər bir azərbaycanlının arzusudur. Qərbi Azərbaycanda indiki erməni əhəlinin dördü

üçünün 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsindən sonra buraya köçürülməsi ilə yarandığını və onların heç zaman burada aborigen insanlar olmadığını biliriksə, o zaman Zəngəzurun və digər mahalların da türkmənşəli yaşayış məntəqələri, qədim mədəniyyət nümunələri daim bizim diqqətmizi cəlb edir. Belə yaşayış məntəqələri isə çox da uzaq olmayan keçmişdə yüzlərlə və daha çox olub.

Belə ki, 1932-ci ildə, yəni sovet hakimiyyətinin gücləndiyi bir dövrdə Tiflisdə dərc olunmuş "Sovet Ermənistanının əhalisi" adlı nəşrdə ermənilərin özləri tərəfindən bu ölkədəki 2 min 310 kənddən 2 mininin adının türk mənşəli olduğu göstərilir. Bu ölkədəki 36 rayondan 33-də azərbaycanlıların yaşaması da tarixi sənədlərdə çox ciddi şəkildə əks olunmaqdadır. Zəngəzura gəldikdə isə XX əsrin əvvəllərində bu mahaldakı 7 rayonda 240 azərbaycanlı kəndi olub ki, bu da ermənilər yaşayan məntəqələrin sayından 3 dəfə artıq idi.

Zəngəzurun tarixi çox keşməkeşli olub. Hələ VII əsrdə ərəblərin istilasına məruz qalmış Zəngəzur daha sonra xronoloji olaraq Şəddadi, Səlcuqlu, Məngöl, Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu, Səfəvi, Osmanlı dövlətlərinin tabeliyində olub. Nadir şahın ölümündən sonra Azərbaycanda xanlıqların yaranması ilə Zəngəzur mahalı, əsasən, Qarabağ xanlığının tərkibində olub. XIX əsrin əvvəlində Cənubi Qafqaza rusların gəlməsi ilə başlayan qara günlər Zəngəzurdan da yan keçməmişdir.

Əvvəllər Qarabağ əyalətinin tərkibində Həkəri və Bərgüşad çayları hövzəsindən tutmuş Zəngəzur dağ silsiləsindəki böyük

bir mahalı tutan bu torpaqlar 1841-ci ildə Zəngəzur və Mehridən ibarət olmaqla iki yerə bölünmüşdür. Daha sonrakı dövrlərdə Zəngəzurun taleyi daha da mürəkkəb olsa da, bu ərazinin Qafqaz Albaniyası dövründəki kimi yenə də Azərbaycanın tərkib hissəsi olduğu tarixi sənədlərdə qəti şəkildə öz əksini tapıb. Buna görə də xalqımızın Zəngəzura olan marağı hər bir azərbaycanlının min illər ərzində formalaşmış qan yaddaşından süzülüb gələn Vətən sevgisinin məhsulu kimi dəyərləndirilməli və bütün dünya da bunu belə qəbul etməlidir.

Yüzlər əvvəlki kimi, indi də Zəngəzurdə zəngin tanışlıq və təbii-rekreasiya ehtiyatları vardır. Təəssüf ki, buradakı təbii və tarixi-mədəni turizm ehtiyatları hazırda Ermənistan tərəfində istismar olunub, bu ölkə iqtisadiyyatına külli miqdarda gəlir qazandırır. Ona görə də bunların Azərbaycana məxsus ehtiyatlar kimi tanınması və tanıtılması baxımından, gələcəkdə Naxçıvan–Zəngəzur–Şuşa turizm marşrutunun mühüm cazibə elementləri kimi öyrənilməsinin əhəmiyyəti böyükdür.

Ermənilər 30 ilə yaxın bir dövrdə işğal etdikləri Qarabağ torpağından qovulduqdan sonra onların Azərbaycanın nə qədər sərvətlərini talan etdiyini görəndə dünya birliyi bundan sonra Zəngəzurdə və eləcə də indiki Ermənistanda nə qədər sayda tarixi Azərbaycan kənd və şəhərlərinin erməniləşdirildiyini, alban kilsələrinin qriqoriyanlaşdırılıb erməni abidəsi kimi istismar olunduğunu, azərbaycanlıların təkə XX əsrdə dörd dəfə deportasiya məruz qoyulduğunu, onların tarixi məskənlərinin necə yox edildiyini səyahətlər yolu ilə görəcəkdir. Azər-

baycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin dediyi kimi: “Ermənistan bunu istəsə də, istəməsə də!”.

Naxçıvandan Zəngəzur dəhlizi ilə bu uzun və maraqlı yola çıxanlar, ilk olaraq, Mehri rayonu ilə tanışlıq imkanı əldə edirlər. Azərbaycanlılar üçün bu bir növ daxili turizm marşrutu olsa da gələcəkdə Zəngəzur dəhlizindən istifadə edəcək əcnəbilər üçün bu yol çox maraqlı beynəlxalq turizm marşrutu kimi yaddaşlarda qalacaq. Adının heç cür sona qədər erməniləşdirə bilinmədikləri Mehri cənubda Araz çayı vasitəsilə İranla, qərbdə Ordubadla, şərqdə Zəngilan və şimalda Qafan rayonları ilə həmsərhəddir. Ərazisi, təxminən, 660 kvadrat kilometr olub, yüksək dağlıq lanşafta malikdir. Sovet dövründə rayon ərazisindən, Araz çayı boyunca Azərbaycanın mülkiyyətində olmuş dəmir yolu keçirdi. 1988-ci ildən ermənilərin başladığı münaqişədən sonra bu dəmir yolu da istifadəsiz qalmış, yol infrastrukturunu dağıdılmış, hətta polad relslər belə metal parçası kimi qonşu ölkəyə satılmışdır.

Mehri rayonu ərazisində sonradan adları eybəcər hala salınmış çox sayda azərbaycanlı kəndləri vardır. Hazırda 5 min nəfərdən də az əhalisi olan Mehri şəhəri ilə yanaşı, rayondakı Aynazur, Əlidərə, Əmrah daşı, Bənovşəbuşt, Qul, Maralzəmi, Mülkü, Nüvədi kimi kəndlərin də qədim türklərə aid yurd yerləri olduğunu onların adlarından da görmək olar.

Hazırda Ermənistandakı gərgin demokrafiq vəziyyət ucubatından onların da əksəriyyəti tamamilə boşdur. Mehri özünün yüksək dağ aşırımı ilə seçilir. Şimaldan 2 min 500 metrədən yüksək olan dağ aşırımı və cə-

nubdakı Mehri qalası diqqəti cəlb edir. Zəngəzura köçürülmüş erməniər bir qayda olaraq alban kilsələrinin özləşdirilməsi ilə məşğul olduğundan Mehri qalası qalıqlarının erməniləşdirilməsinə imkan tapmamışdır. Əvəzində, Mehriyə gəlmiş turistlərin yol qeydlərindən və fotosəkillərdən buradakı tipik erməni həyat tərzini elementləri diqqəti cəlb edir. Belə ki, Qarabağdan fərqli olaraq, yaxın keçmişdə bu torpaqlarda döyüşlər olmasa da, dağıdılmış infrastruktur, primitiv sosial-mədəni şərait və Anadolu türklərinin ifadəsi ilə desək, “Hacı Murad dönəmi”ndən qalmış nəqliyyat vəsaitləri və yaşayış binaları Mehridə kəskin nəzərə çarpır.

Tarixi baxımından Zəngəzura səyahət edən turistlər üçün Mehridə ən cazibədar yaşayış məntəqələrindən biri, şübhəsiz, Nüvədi kəndidir. Belə ki, 1920-ci ildə Moskvanın təzyiqi ilə Zəngəzurun Ermənistana verilməsindən sonra Nüvədi kəndi əvvəlcə Zəngilanda qalmışdır. 1969-cu ildə isə rəsmi olaraq Mehri rayonuna hədiyyə olunmuş Nüvədi kəndinin əhalisi sovet hakimiyyəti dövründə bu respublikada azərbaycanlılara qarşı həyata keçirilmiş mənəvi terror və diskriminasiyaya qarşı inadla müqavimət göstərmişdir. Onlar burada gülcü təsərrüfat qurmuş və öz vəsaitləri hesabına sosial-mədəni həyat şəraiti–məktəb, klub, kitabxana, həkim ambulatoriyası yaratmış, 30-dan artıq alim yetişdirmişlər.

1988-ci ilin sonuna yaxın Ermənistandan 250 min nəfər soydaşımızın deportasiyası tamamlansa da, Nüvədi Qərbi Zəngəzurdə azərbaycanlıların son qalası statusunu qoruyub saxladı. Yalnız 1991-ci ilin avqustunda kənd rus əsgərlərinin də dəstəyinə arxalanan

ermənilər tərəfindən işğal olundu və 2 minə yaxın sakini qaçqın düşdü. Buna görə də Naxçıvan–Zəngəzur–Şuşa marşrutunda hər bir azərbaycanlının Nüvədinin hünər dastanı ilə yerində tanış olması, bu kənddə qalmış həyat izlərini öz gözləri ilə görmək istəyi olacaqdır. Turizm marağı baxımından Zəngəzurun hər yerində olduğu kimi, Mehri Nüvədi kəndində də qədim türk tayfalarının izlərinə rast gəlmək olar. Nüvədi yaxınlığındakı Qarqadaş dağındakı Göytürk qayaüstü rəsmlərini xatırladan işarələr qədimdə burada yaşamış qarqar tayfalarından xəbər verir.

Qafan Zəngəzurun böyük rayonlarından biri olub, cənubda Qubadlı və Zəngilan, şərqdə Sisyan və Qorus, cənub-qərbdə Mehri rayonları ilə həmsərhəddir. Ərazisi Mehri rayonundan, təxminən, 2 dəfə çox olub 1345 kvadrat kilometrdir. Əsasən, dağlıq əraziyə malik olub, ən yüksək zirvələri Qarıcıq və Xusdub dağlarıdır. Dəmir yolu xətti vardır. Qafan Bakı və İrəvan şəhərlərindən, təxminən, eyni məsafədədir.

Qafana tarixi nəzərdən baxdıqda, Ermənistan sovet ensiklopediyasında da yazıldığı kimi, bu qədər böyük ərazinin V əsrdən 1920-ci ilə qədər heç bir erməni dövlətinin tərkibində olmadığını görürük. Zəngəzurla ilk dəfə tanış olanlar üçün təkcə Qafan rayonunda 200-dən artıq kənd, çay, göl, dağ zirvəsi adlarının türk mənşəli olduğunu bilmək çox maraqlı faktlardır. Nə qədər erməniləşdirilməyə çalışsalar da, müasir Ermənistan xəritəsində hələ də azərbaycanca adları görmək mümkündür.

Kitabi Dədə Qorqud dastanında da xatırlanan belə yurd yerlərimizə Zəngəzur ma-

halında da rast gəlinməkdədir. Qafanda 1988-ci ilədək 40-a yaxın kənddə azərbaycanlılar yaşamışlar. Lakin 1918-ci ildə bu kəndlərdə, xüsusən, 5 mindən çox əhalisi olmuş Qatar və 2 mindən çox sakini olmuş Oxçu kəndlərində baş vermiş qırğınlar nəticəsində azərbaycanlılara qarşı kütləvi cinayətlər törədilib. Qafana getmək üçün səyyahlar Mehri–Qacaran yolunu seçə bilərlər. İran sərhəddindən 50 kilometr məsafədə, Oxçuçay yatağında yerləşən və keçmiş adı Oxçu olmuş bu şəhər özünün mis-molibden mədənləri ilə tanınır. Buradan, təxminən, 30 kilometr məsafədəki Qafan şəhərinə 40 dəqiqəyə çatmaq olar.

Qafan Zəngəzurun böyük şəhərlərindən biridir. Ermənistanda törədilmiş ən son etnik təmizləmədən sonra 1991-ci ildə şəhərin adı da mənəvi terrora məruz qalaraq rəsmi qərarla “Kapan” adlandırılmışdır. Habuki, “Qaf” dağı haqqında Azərbaycandakı mövcud əfsanəyə görə, Qarıcığa ən yaxın böyük şəhərin adının onunla bağlı olması da ən məntiqli səslənir. Oxçuçayın orta axarındakı Qafan cənub-şərqdən Bərgüşad, cənubdan Mehri dağ silsiləsi, qərbdən Xustub zirvəsi ilə əhatə olunmuşdur. Qafanın təkrarsız təbiəti və florası çox qədimlərdən səyyahları özünə cəlb etmişdir. Qafan Zəngəzurda meşələrlə zəngin olan bir rayondur. Burada Oxçuçay hövzəsinin yuxarı hissəsində “Turşsu” deyilən məşhur mineral bulaqlar vardır. Qazangöl və Yaşılqöl gölləri də Qafanda yerləşir.

Əli CABBAROV,

**Naxçıvan Dövlət Universitetinin dosenti,
Sankt-Peterburq Beynəlxalq Turizm
Akademyasının üzvü.**

MÜASİR DÜNYANIN ÇAĞIRIŞLARI VƏ ELMİN QARŞISINDA DURAN VƏZİFƏLƏR

2020-ci il Azərbaycan xalqı və dövləti üçün görünən və görünməz düşmənlərə qarşı ağır mübarizə ilə yadda qalmışdır. 44 günlük Vətən müharibəsi dövründə qəhrəman Azərbaycan Ordusu müzəffər Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında görünən düşməni qalib gələrək doğma Qarabağ torpaqlarını 30 illik işğaldan azad etdi. Görünməz düşməni - koronavirusa qarşı mübarizə isə müəyyən elmi nailiyyətlərin əldə olunmasına baxmayaraq, hələ də davam edir. İnanırıq ki, ən qısa zamanda bütün dünyanın ənənəvi düzənini pozmuş COVID-19 xəstəliyinə də qalib gələrək həyatımızın əvvəlki ritminə dönmə biləcəyik.

Çətinliklərinə baxmayaraq, AMEA Biologiya və Tibb Elmləri Bölməsinin (BTEB) institutları öz fəaliyyətlərini davam etdirərək bir çox uğurlara imza atmışlar.

AMEA Rəyasət Heyətinin “AMEA-nın 2020-2025-ci illər üçün İnkişaf proqramı”nda və postpandemiya dövrü üçün nəzərdə tutulmuş digər rəsmi qərar və sərəncamlarda biologiya, tibb, aqrar və ekologiya elmlərinə aid bir neçə ən müasir istiqamətin əks olunması müsbət qiymətləndirilməlidir. Həmin proqramda biotəhlükəsizlik, Azərbaycan populyasiyası ilə bağlı elmi tədqiqatlar öz əksini tapmış, biologiya və tibb elmlərinə diqqətin artırılması, xüsusilə patologiyaların, o cümlədən yoluxucu xəstəliklərin molekulyar-genetik metodlarla, eləcə də populyasiya səviyyəsində öyrənilməsi, biotexnologiya, mikrobiologiya, immunologiya, virusologiya, bioinformatika və neyrobiologiya sahələrində ən müasir elmi-texnoloji yanaşmaların - yüksək texnologiyaların, maşınöyrənmə və

süni intellekt metodlarının, riyazi modellərin tətbiqi ilə tədqiqatların daha da genişləndirilməsi kimi vacib məsələlər nəzərə alınmışdır. Sadalanan problemlər ölkədə biologiya, tibb, aqrar və ekologiya elmlərinin AMEA Rəyasət Heyətinin qərarı ilə təsdiq edilmiş 4 başlıca istiqamətin müəyyənləşdirilməsində bazis kimi götürülmüşdür.

dür.

2020-ci ildə aparılmış islahatların fonunda 20-dən çox dövlət proqramının, strateji yol xəritələrinin və digər dövlət tapşırıqlarının icrası və yeni proqramların hazırlanaraq müvafiq şəkildə təqdim edilməsi işi gücləndirilmiş, bu istiqamətlərdə bir neçə yeni mühüm müqavilə bağlanmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Su ehtiyatlarından səmərəli istifadənin təmin edilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” 27 iyul 2020-ci il tarixli sərəncamının icrası çərçivəsində AMEA-nın Yer Elmləri Bölməsi ilə birgə hazırlanmış “Azərbaycanın su mənbələrinin qiymətləndirilməsi, qorunması və su ehtiyatlarından səmərəli istifadə edilməsinə dair 2021-2024-cü illər üzrə Dövlət Proqramı” layihəsi bu sahədə atılmış mühüm addım hesab edilə bilər.

Ötən ilin əvvəllərində Azərbaycan Respublikası “Qırmızı kitabı”nın 2023-cü il üçün nəzərdə tutulmuş III nəşrinin redaksiya

heyəti və daimi işçi qrupu yaradılmış, iş planı təsdiq edilmişdir. Bununla bağlı Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə əməkdaşlıq müqaviləsi imzalanmışdır.

AMEA ilə Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi arasında bağlanmış “Niyət Sazişi”nə uyğun olaraq, BTEB-in elmi müəssisələri tərəfindən təqdim edilmiş layihə təkliflərindən 24-ü qarşılıqlı anlaşma əsasında birgə icra üçün bəyənilmiş, onların sırasından müştərək əməkdaşlığa dair 4 elmi tədqiqat proqramı ilkin olaraq maliyyələşdirilmə məqsədilə seçilmişdir. Ötən il müvafiq tədqiqatlar bölmənin strukturundakı 9 elmi müəssisədə 786 elmi işçi, o cümlədən 5 akademik, 13 AMEA-nın müxbir üzvü, 82 elmlər doktoru, 365 fəlsəfə doktoru tərəfindən aparılmışdır. AMEA-nın Lənkəran Regional Elmi Mərkəzində, Səhiyyə Nazirliyinin və TƏBİB-in 12 elmi tədqiqat müəssisəsində və Azərbaycan Tibb Universitetində, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin 8 elmi tədqiqat institutunda və Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetində, Bakı Dövlət Universitetinin və digər ali təhsil müəssisələrinin müvafiq kafedralarında yerinə yetirilən tədqiqatların əlaqələndirilməsi də BTEB tərəfindən həyata keçirilmişdir.

2020-ci ildə biologiya, tibb, aqrar və ekologiya elmləri sahəsində çoxsaylı elmi nəticələr əldə edilmişdir. Nəticələrin bir qismi BTEB-in əsas tədqiqat istiqamətlərindən biri olan biomüxtəlifliyin, torpaq və su ehtiyatlarının müasir yanaşmalarla tədqiqi, bərpası, mühafizəsi, səmərəli istifadəsi, elektron məlumat bazaları və xəritələrinin yaradıl-

masına aiddir. Bu istiqamətə uyğun olaraq Botanika İnstitutunun alimləri tərəfindən hər il Azərbaycan və elm üçün yeni növlər təsvir edilir. Bu mənada ötən il də istisna olmamış, müasir morfoloji, ekoloji yanaşmalarla aparılan təhlillər nəticəsində Xəzər dənizi və Xəzəryanı regionda yayılmış elm üçün yeni nadir yosun növü aşkar edilmişdir.

Həmçinin molekulyar-bioloji tədqiqatlar nəticəsində ilk dəfə olaraq şabalıd ağacında patogenlik edən *Cryphonectria parasitica* göbələk növü ilə assosiasiyada olan iki yeni virus aşkar edilmişdir. Bitki biomüxtəlifliyinin öyrənilməsi sahəsində Dendrologiya İnstitutunun əməkdaşları da əhəmiyyətli fəaliyyətləri ilə seçilmişlər. Burada Abşeron yarımadasının təbii və mədəni florası təhlil edilərək, 201 fəsilə, 846 cins, 2879 növ və 6 variasiya aşkar edilmişdir.

Zoologiya İnstitutunun əməkdaşları isə fauna müxtəlifliyinin tədqiqi sahəsində mühüm uğurlara imza atmışlar. 2020-ci ildə əldə edilmiş elmi nailiyyətlərdən biri kimi Naxçıvan MR-in Ordubad rayonunda Azərbaycan faunası üçün ilk dəfə katokala sovkası tapılmışdır.

Torpaqların genezisi, ekoloji və meliorativ qiymətləndirilməsi, eroziyası, mühafizəsi və səmərəli istifadəsi sahəsində tədqiqatlar aparılan Torpaqsünaslıq və Aqrokimya İnstitutunun alimləri tərəfindən Azərbaycanın Kür-Araz fiziki-coğrafi vilayəti torpaqlarının 1:100000 miqyasında tədqiqi, CİS əsasında xəritələşdirilməsi və ekoloji qiymətləndirilməsi aparılmışdır. İnstitutda həmçinin geoinformasiya texnologiyaları və kosmik təsvirlər əsasında

BMT-nin Qlobal Torpaq Tərəfdaşlığı proqramının tələblərinə və beynəlxalq inteqrasiya şərtlərinə uyğun Azərbaycanın 1:100000 miqyasında rəqəmsal torpaq xəritəsi işlənilib hazırlanmışdır.

Bölmə institutlarında aparılan tədqiqatların mühüm bir hissəsi aqrobiom müxtəlifliklə bağlıdır. Bu isə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasına dəyərli töhfələr verməkdədir. Bu istiqamətdə fəaliyyətlərini ilbəlil gücləndirən Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutunun (MBBİ) alimləri tərəfindən duz stresinin təsirinə məruz qalmış qarğıdalı bitkisinin yarpaqları ultrastruktur səviyyədə analiz edilmiş, stresin təsirindən mezofil və örtüktopu hüceyrələrinin xloroplastlarında əhəmiyyətli dəyişikliklərin baş verməsi müəyyən edilmişdir. İnstitutda həmçinin yüksək temperatur və su qıtlığı şəraitində kontrast buğda genotiplərində askorbat-qlütation tsikli komponentlərinin gün ərzində temperaturdan asılılıq dinamikasının tədqiqi əsasında müəyyən edilmişdir ki, bitkilər antioksidant fermentlərin aktivliyini, askorbat və qlütationun miqdarını tənzimləməklə stressə müqavimət göstərir.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə Genetik Ehtiyatlar İnstitutunun alimləri tərəfindən də real töhfələr verilmişdir. Burada yumşaq buğdanın yeni "Cənub" və "Mərcani buğda", bərk buğdanın "Korifey-88", üzümün isə "Nərgizi" sortları respublikanın müxtəlif regionlarında becərilmək üçün rayonlaşdırılmış və onlar Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Aqrar Xidmətlər Agentliyi tərəfindən patentləşdirilmişdir. Alimlər tərəfindən Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən toplanılmış

egilops bitkisinin 9 növünə aid 150 nümunə ilk dəfə olaraq, genom səviyyəsində tədqiq edilmiş, əldə edilmiş tək nukleotid polimorfizmlər müxtəlif genomlara malik olan növləri bir-birindən ayırmış və hər bir Aegilops növünü identifikasiya etmişdir. Azərbaycanda yayılmış *Ae. tauschii* növü daxilində isə genetik baxımdan tam fərqli iki qrupun olması aşkar edilmişdir.

İnstitutda Paxlalılar fəsiləsinin 4 cinsinə (Üçyarpaq yonca, Gülülçə, Lərgə, Qarayonca) aid 30 növün toxumlarının mühüm biomorfoloji və taksonomik əlamətləri qiymətləndirilmiş, 16 Qarayonca növü molekulyar markerlərlə analiz edilmiş, sistematik mövqeyinə görə yaxın və uzaq genotiplər, həmçinin növlərarası filogenetik əlaqələr müəyyən edilmişdir.

Ərzaq təhlükəsizliyinə istiqamətlənmiş digər bir tədqiqatda Azərbaycanın müxtəlif biotoplarında yayılmış mikroskopik və iri ölçülü göbələklərdə bioloji aktiv maddələrin sintezi Mikrobiologiya İnstitutunun alimləri tərəfindən ekofizioloji göstəricilərə görə qiymətləndirilmiş, göbələklərin böyümə və inkişaf sərhədləri müəyyən edilmiş, onlardan torpaqların fitosanitar vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına və kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığının yüksəldilməsinə imkan verən preparatların alınması və istehsalının təşkili, eləcə də fitotoksigen və fitopatogen göbələklərin böyüməsini məhdudlaşdıran vasitələrin alınmasının elmi və praktiki əsasları işlənilib hazırlanmışdır.

Son illərdə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq populyasiya səviyyəsində tədqiqatların aparılması olduqca tədqirəlayiq hal kimi qiy-

mətləndirilməlidir. MBBİ-də Azərbaycan genofondunun öyrənilməsi istiqamətində aparılan molekulyar-genetik tədqiqatlar bu mənada xüsusi qeyd edilməlidir. Bir neçə nəsil Azərbaycanda yaşayan və qohum olmayan 765 aborigen azərbaycanlıdan ayrılan DNT nümunələrinin institut alimləri tərəfindən STR markerlərlə tədqiqi nəticəsində hər bir STR lokus üçün populyasiya-genetik və məhkəmə-tibbi parametrləri təyin edilmiş, testlərin dəqiqliyi və STR lokusların məcmusu üzrə kombinə olunmuş parametrlər hesablanmış, 17 dünya populyasiyası arasında multiplə differensiasiya testləri aparılmışdır. Nəticədə Azərbaycan populyasiyası ilə İraq, İran və Türkiyə populyasiyaları arasında bütün STR lokuslar üzrə statistik cəhətdən əhəmiyyətli fərqlərin olmadığı aşkar edilmişdir.

Patologiyaların müalicəsində bitki mənşəli vasitələrdən istifadə edilməsi üzrə tədqiqatlar hazırda dünya elminin prioritetlərindəndir və bu sahədə də nailiyyətlərin əldə edilməsi sevindiricidir.

İnstitutda son illərdə riyazi biologiya və süni intellekt sahəsində ciddi tədqiqat fəaliyyətləri həyata keçirilir və artıq əhəmiyyətli nəticələr əldə edilməkdədir. Bu istiqamətdə 2020-ci ildə makromolekulyar quruluş modellərinin validasiyası üçün atom yerdəyişmə parametrlərinin analizlərinə əsaslanan yeni metod hazırlanmış və açıq lisenziya ilə istifadəyə verilmişdir.

Dövrün tələblərinə uyğun olaraq AMEA-nın bölmə institutları üçün yeni olan tədqiqat istiqamətlərindən biri də koronaviruslar və

onların törətdiyi patologiyalarla bağlıdır. 2020-ci ildə MBBİ-nin alimləri tərəfindən İran İslam Respublikasından olan həmkarlarla birlikdə COVID-19 infeksiyasının sürətli diaqnostikası və ona qarşı təsirli terapevtik maddələrin dizaynı və hazırlanması strategiyaları təklif edilmişdir. SARS-CoV 2-nin genetik müxtəlifliyi, virusun hüceyrəyə endositozunda əsas rol oynayan angiotenzin çevirən fermentin (ACE) polimorfizmi və hüceyrəyə invaziyayı minimuma endirmək üçün ACE reseptorlarının modifikasiya edilmə imkanları araşdırılmışdır.

Bölmənin mühüm tədqiqat istiqamətlərindən biri də patologiyaların fizioloji və molekulyar-genetik əsaslarının tədqiqi, yeni diaqnostika və müalicə üsullarının öyrənilməsi ilə bağlıdır. Artıq neçə illərdir ki, akademik Abdulla Qarayev adına Fiziologiya İnstitutunda qocalmanın molekulyar-genetik və fizioloji əsasları öyrənilir. 2020-ci ildə uzun-ömürlülər də daxil olmaqla müxtəlif yaş qruplarında bukkal epitel hüceyrələrində immunoflüoresent analiz üsulu ilə melatoninin səviyyəsi tədqiq edilmişdir.

İnstitutun alimləri tərəfindən sakit geomaqnit şəraitli ($K_p=1-2$) və zəif geomaqnit həyəcanlanmalar olan günlərdə ($K_p=4$) baş beyinin bioelektrik aktivliyi araşdırılmışdır.

Bölmə institutlarında fundamental tədqiqatlarla yanaşı, tətbiqi işlərə, elmin müvafiq istiqamətlərinə uyğun təsərrüfat fəaliyyətlərinə də getdikcə daha çox diqqət ayrılmaqdadır. 2020-ci ildə bütün çətinliklərə baxmayaraq, elmi tədqiqatların nəticələri üzrə 4 iş istehsalata tətbiq edilmiş, təsərrüfat müqavilələri

əsasında 16 iş görülmüş, 4 patent üzrə tədqiqatlar aparılmışdır. Əlamətdar haldır ki, BTEB-in institutları bir sıra yerli və beynəlxalq layihə müsabiqələrinin qalibləri olmuşlar. Bunlardan AMEA və İtaliya Milli Tədqiqatlar Şurası arasında imzalanmış elmi əməkdaşlıq sazişi üzrə müştərək proqram çərçivəsində müsabiqənin qalibi olmuş 1 layihəni, İtaliya Respublikası Xarici İşlər və Beynəlxalq Əməkdaşlıq Nazirliyi ilə AMEA arasında 2021-2023-cü illər üçün Elmi və Texnoloji Əməkdaşlıq üzrə İcra Proqramı çərçivəsində “Azərbaycanda dəqiq onkologiya üçün mükəmməllik mərkəzinin təşkili” mövzusunda 1 layihəni, Avropa Komissiyasının “Horizon 2020” Tədqiqat və İnnovasiya Proqramının COST (Elm və Texnologiyada Avropa Əməkdaşlığı) fəaliyyəti üzrə 4 məqaləyə qoşulma faktını xüsusi qeyd etmək olar.

Məlumdur ki, akademik elmi tədqiqat müəssisələrinin göstəricilərini qiymətləndirərkən ən mühüm indikatorlardan biri nəşriyyat fəaliyyətlərini əks etdirən rəqəmlərdir. Bu baxımdan 2020-ci il bölmənin institutları üçün məhsuldar olmuşdur. İl ərzində alimlərimiz tərəfindən 859 elmi əsər, o cümlədən 13 kitab (2-si xaricdə), 10 monoqrafiya (1-i xaricdə), 573 məqalə (357-si xaricdə, onlardan 160-ı impakt faktorlu jurnallarda), 262 tezis (118-i xaricdə) nəşr olunmuşdur.

Bütün planlaşdırılan istiqamətlərdə tədqiqatlar savadlı, yüksək hazırlıqlı, lazımı bacarıqlara yiyələnmiş milli kadr potensialının mövcudluğunu tələb edir. Bunu nəzərə alaraq, bölmədə kadr hazırlığı üzrə son illərdə məq-

sədyönlü fəaliyyətlər icra olunur. 2020-ci ildə bölmə institutlarında doktoranturada fəlsəfə doktoru hazırlığı üzrə 43, elmlər doktoru hazırlığı üzrə 26 nəfər təhsil almış, 18 nəfər doktoranturanı bitirmişdir. Dissertanturada fəlsəfə doktorluğu üzrə 94, elmlər doktorluğu üzrə 65 nəfər tədqiqat aparmışdır. Bölmənin 5 institutunda magistratura təhsili yüksək səviyyədə həyata keçirilir. Gənc kadrların beynəlxalq vebinarlarda, tanınmış xarici universitetlərin distant kurslarında iştirakı intensiv xarakter almışdır. Əlamətdar haldır ki, 25 gənc əməkdaş xarici ölkələrin tanınmış universitetlərinin doktoranturasında təhsillərini davam etdirir.

Müştərək elmi tədqiqat işlərinin aparılması, ortaq layihələrin hazırlanması və icrası, elmi tədbirlərin təşkili, birgə beynəlxalq ekspedisiyaların keçirilməsi, nüfuzlu jurnallarda həmmüəllifliklə elmi məqalələrin çapı, kadr hazırlığı məsələləri beynəlxalq elmi əlaqələrin əsas hədəflərindəndir. BTEB-in institutları öz istiqamətləri üzrə 40-dan çox ölkənin 80-ə yaxın elmi tədqiqat və təhsil müəssisəsi, genbankları, nəbatat bağları ilə, eləcə də beynəlxalq mərkəz və təşkilatlarla elmi əlaqələri davam etdirmişlər. Sevindirici haldır ki, bölmə institutlarında 9 beynəlxalq laboratoriya uğurla fəaliyyət göstərir.

2020-ci il ərzində beynəlxalq tədbirlərdə iştirak əsasən onlayn səviyyədə olmuşdur. Ümumi sayı yüzdən çox olan belə tədbirlərdən biri keçən ilin martında UNESKO-nun baş qərargahında bu qurumun Təbiət Elmləri Sektorunun təşkilatçılığı ilə 120-dən çox üzv ölkənin 200-dən artıq səhiyyə, elm və

təhsil nazirlərinin və məsul şəxslərinin iştirakı ilə COVID-19 pandemiyasına həsr edilmiş “Açıq elm” beynəlxalq elmi əməkdaşlıq üzrə virtual dialoq keçirilmişdir.

Hamıya məlumdur ki, hazırda elmi tədqiqat fəaliyyətlərinin xarakterinə ciddi təsir edən amillərdən biri COVID-19 xəstəliyinin global miqyasda törətdiyi pandemiya olmuşdur. Ötən dövr ərzində bölmə əməkdaşlarının COVID-19-la bağlı kütləvi informasiya vasitələrində yüzlərlə məqalə, çıxış, müsahibə və müraciətləri yayımlanmışdır. BTEB-in təşkilatçılığı və müvafiq sahələrdə tanınmış alim və mütəxəssislərin iştirakı ilə “Çin koronavirusu: miflər və gerçəklər, problemə elmi baxış” mövzusunda maarifləndirici seminar, “Koronavirus pandemiyası: elmi tədqiqatlardan sağlam gələcəyin təminatına doğru” mövzusunda beynəlxalq onlayn konfrans keçirilmişdir.

Molekulyar Biologiya və Biotexnologiyalar İnstitutu və Genetik Ehtiyatlar İnstitutu tərəfindən Azərbaycan Respublikası Qida Təhlükəsizliyi İnstitutu və Xüsusi Təhlükəli İnfeksiyalara Nəzarət Mərkəzi ilə birgə “Azərbaycan Respublikasında yayılmış SARS-CoV-2 virusunun genomunun oxunması, beynəlxalq genom bazalarına yerləşdirilməsi və müqayisəli təhlili, təhlükəli patogenlər üzrə genom məlumat bazasının yaradılması” mövzusunda layihə hazırlanaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir.

Son aylar ərzində BTEB-in alimləri artıq Böyük Qayıdışla bağlı fəaliyyətlərə ciddi

şəkildə qoşulmuş, Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin rəhbərliyi ilə fəaliyyət göstərən Ekoloji məsələlər üzrə İşçi Qrup tərəfindən Qarabağ regionunda keçirilən monitorinqlərdə, torpaq və su nümunələrinin götürülməsi və analizlərində iştirak etmişlər.

Ötən il Azərbaycanın haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində də çox iş görülmüşdür. Tərəfimizdən biologiya, tibb və aqrar elmlər sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlara, müxtəlif ölkələrin elmlər akademiyalarının müvafiq bölmələrinin rəhbərlərinə, tanınmış elmi mərkəzlərə, görkəmli elm xadimlərinə erməni işğalçılarının Qarabağda törətdikləri ekoloji fəlakətin, regionun biomüxtəlifliyinə vurulan ziyanların miqyası barədə bəyanatlar ünvanlanmış, sözügedən bəyanatlar 50-yə yaxın ölkə üzrə ümumilikdə 300-dən çox ünvana göndərilmişdir. Bu istiqamətdə fəaliyyətlər bu gün də davam etdirilir.

Azərbaycanda cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində, o cümlədən elm və təhsil sistemlərində aparılan islahatlar, pandemiya qarşı davam edən mübarizə, Qarabağa Böyük Qayıdışın, Azərbaycan dövlətçiliyinin yüksəlişi və inkişafı planlarının gerçəkləşdirilməsi istiqamətində elmi təşkilatlarımızın və alimlərimizin qarşısında bu gün böyük vəzifələr durur və onlar yaxın illərdə daha yüksək nailiyyətlər qazanmağa tam səfərbər edilir.

İradə HÜSEYNOVA,
AMEA-nın vitse-prezidenti,
akademik.

İSLAHATLAR İNSAN HÜQUQLARININ TƏMİNATINA GENİŞ İMKANLAR YARADIR

Müasir Azərbaycanda dövlət quruculuğunun, iqtisadi dirçəlişin, ictimai-siyasi və sosial həyatda tərəqqinin bütöv bir dövrü ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Həmin dövrdən etibarən Azərbaycanda milli mənlilik şüuru yüksəlmiş, kadr korpusunun milliləşdirilməsi istiqamətində qətiyyətli addımlar atılmış, yeni, o cümlədən müxtəlif ixtisaslar üzrə kadrların hazırlanması üçün təhsil ocaqları yaradılmış, qısa müddət ərzində yeni istehsal sahələri təşkil edilərək çoxsaylı böyük zavodlar, fabriklər istifadəyə verilmiş, mühüm sosial dəyişikliklər həyata keçirilmişdir. Nəhayət, 1993-cü ildə Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışı dövlətimizi və xalqımızı özbaşnalıqdan, xaosdan və iqtisadi tənəzzüldən xilas edərək yeni inkişaf strategiyasının təməlini qoydu.

Bu da öz növbəsində müasir Azərbaycanımızı həm siyasi, həm də iqtisadi cəhətdən sabit və dinamik inkişaf yolu seçən bir ölkəyə çevirdi.

Heydər Əliyev siyasi kursu bu gün onun ideyalarına sadıq olan Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Ümummilli liderimizin: “Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm” deyərək qiymətləndirdiyi Prezidentimiz bu gün, xalqın etimadını doğrultmaqla həmin ümidləri gerçəkləşdirir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən yeridilən siyasətin göstəricisi kimi, 2003-cü ildə keçirilmiş seçkilərdə İlham Əliyevin mütləq səs çoxluğu ilə xalq tərəfindən prezident seçilməsində öz ifadəsini tapmışdır. Əslində xalq yalnız İlham Əliyev şəxsiyyətinə deyil, həm də ümummilli li-

derin daxili və xarici siyasətinin uğurlu davamçısı kimi ona səs vermişdi.

Son 30 ilin ən mühüm siyasi hadisəsi - 2020-ci ilin 44 günlük Vətən müharibəsində Ali Baş Komandanın və Azərbaycan Ordusunun əldə etdiyi tarixi hərbi-siyasi zəfər Prezident İlham Əliyevin qətiyyətli, prinsipial, milli maraqları əsas tutan fenomenal liderlik missiyasını bir daha təsdiqləməklə yanaşı, vətəndaşların böyük sevinc və məmnunluğuna səbəb olmuşdur. Azərbaycanın Vətən müharibəsindəki layiqli qələbəsi Prezident İlham Əliyevin regional və qlobal miqyasda nüfuzunu daha da artırmış, ilin yekunları üzrə dünyanın ən uğurlu liderləri sırasında yer almasını təmin etmişdir.

Dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra dünya şöhrətli ümummilli liderimiz tərəfindən cəmiyyət və dövlət həyatının bütün sahələrində olduğu kimi hüquqi sahədə də köklü islahatlar aparılmış, bu islahatların həyata keçirilməsinin əsası isə onun müəllifliyi ilə 1995-ci ildə qəbul olunmuş ilk milli Konstitusiyamızla qoyulmuşdur.

Azərbaycan xalqının milli, mədəni və tarixi ənənələrinə söykənərək, həqiqi, demokratik cəmiyyət yaradılmasına xidmət

edən bu islahatlar ilk növbədə insan hüquqlarının daha etibarlı təmin edilməsinə yönəlmişdir.

Hüquqi islahatlar yolunda inamla irəliləyən Azərbaycan Respublikasında qısa müddətdə hüquq sisteminin təməlini təşkil edən mühüm qanun və məəcəllələr qəbul edilmiş, hüquq-mühafizə orqanlarının funksiya və səlahiyyətlərinə yenidən baxılaraq, bu sahədə fəaliyyət demokratik prinsiplər və beynəlxalq hüquq normalarının tələblərinə uyğunlaşdırılmış, ümumiyyətlə, ölkəmizdə əvvəlkindən prinsipcə köklü sürətdə fərqlənən yeni hüquq sistemi yaradılmışdır.

Konstitusiyamızda hakimiyyət bölgüsü, məhkəmə hakimiyyətinin, xüsusilə hakimlərin müstəqilliyinin təminatı barədə müddəalar təsbit edilmiş, insan hüquqları daha etibarlı təmin edilmiş, insan haqlarının daha etibarlı təmin edilməsi üçün yeni - üçpilləli məhkəmə sistemi yaradılmış, məhkəmələrə müstəsna səlahiyyətlər verilmiş, onların üzərində əvvəllər mövcud olmuş total nəzarətə və müdaxiləyə son qoyulmuşdur.

Eyni zamanda, Konstitusiyamıza görə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq hakimlər test üsulu ilə seçilir. Ölkə başçısının diqqət və qayğısının təzahürü olaraq əksər məhkəmələr statuslarına uyğun yeni binalarla təmin edilmişlər.

Hüquqi islahatın yüksələn xətt üzrə inkişafını daim diqqət mərkəzində saxlayan

hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi haqqında” 19 yanvar 2006-cı il tarixli fərmanı xüsusilə qeyd olunmalıdır. Həmin fərmanla məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsinin növbəti mərhələsi kimi regionların sosial-iqtisadi inkişafı şəraitində əhalinin hüquq institutlarına və hüquqi yardıma tələbatının ödənilməsi üçün yeni məhkəmələrin yaradılması, vətəndaşların narazılıqlarına səbəb olan sui-istifadə, süründürməçilik hallarının və digər nöqsanların aradan qaldırılması, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin və vətəndaşların məhkəmələrə inamının artırılması təmin edilmişdir. Məhkəmələrə müraciət imkanlarının asanlaşdırılması, məhkəmələrin fəaliyyətində yeni informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi, məhkəmə aparatlarının strukturunun və işinin daha optimal şəkildə qurulması, habelə digər mühüm məsələlərin həlli nəzərdə tutulur. Fərmanda Azərbaycan Respublikasının Apellyasiya məhkəmələrinə və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsinə tövsiyə edilir ki, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun öyrənilməsi işini təşkil etsinlər və onu məhkəmə təcrübəsində nəzərə alsınlar.

Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı məhkəmələr tərəfindən “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyası müddələrinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin düzgün və

vahid qaydada tətbiqinin təmini məqsədilə, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu 30 mart 2006-cı il tarixli Qərarı ilə məhkəmələrə bir daha izah edir ki, insan hüquqları müasir dünyada ümumbəşəri mədəniyyətin mühüm tərkib hissəsidir. Konstitusiyamızın 12-ci maddəsinə əsasən insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir.

Ali Məhkəmənin Plenumu insan hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı məhkəmələrə tövsiyəsində bildirir ki, bütün insanlar heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədən əsas hüquq və azadlıqlara malikdirlər. Bu hüquq və azadlıqlar məkan, ərəzi hüdudları ilə bağlı deyil. İnsan hüquqları universal, bölünməzdir. Milli, dini, tarixi, mədəni özünəməxsusluq nəzərə alınmaqla, insan hüquq və azadlıqlarına ali dəyər kimi hörmət və riayət edilməli, onların müdafiəsi təmin olunmalıdır. İnsan hüquq və azadlıqları yalnız qanun, konstitusiya və beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada məhdudlaşdırıla bilər. Hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

Hüquqi sahədə aparılan tədbirlərə Azərbaycan Respublikasında hakim seçkiləri ilə əlaqədar məhkəmə islahatlarının davam etdirilməsini də göstərmək olar. Bu islahatların məqsədi məhkəmələrin müstəqilliyinin və onların fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması, hakimlərin seçilməsi prosedurlarının təkmilləşdirilməsi, Məhkəmə-Hüquq Şurasının yenidən formalaş-

dırılması və hakimlərin seçilməsində yeni seçki qurumunun iştirakının təmin edilməsidir. İslahatlar həyata keçirilərkən Avropa Şurasının və BMT-nin həmin sahə üzrə tövsiyələri nəzərə alınır.

2019-cu il 20 mart tarixində xalqa ənənəvi müraciətində cənab İlham Əliyev cəmiyyətin digər sahələri ilə yanaşı, məhkəmə-hüquq sistemində islahatların davam etdirilməsinin zəruriliyini bir daha bildirmişdir. Dövlətimizin başçısının 3 aprel 2019-cu il tarixli “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” fərmanı keyfiyyətə yeni mərhələdə məhkəmə-hüquq islahatlarının dərinləşməsinə geniş imkanlar açmışdır. Fərmana əsasən, Azərbaycan Respublikasının bütün məhkəmə sədrələrinə və hakimlərinə məhkəmə hakimiyyətinin nüfuzunun artırılması və cəmiyyətdə məhkəmələrə etimadın möhkəmlənməsi üçün fəaliyyətlərində ədalət, qanunçuluq, qərəzsizlik, aşkarlıq, hər kəsin qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi kimi prinsiplərə dönmədən riayət etmək tövsiyə edilmişdir.

Fərmanda müvafiq qurumlara sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı yaranan mübahisələrə müvafiq sahədə daha dərin hüquqi bilik və təcrübəsi olan hakimlər tərəfindən baxılmasını təmin etmək məqsədilə ixtisaslaşmış məhkəmələrin yaradılması istiqamətində təkliflərin verilməsi tapşırılmışdır. Qeyd etməliyə ki, ötən dövr ərzində Fərmandan irəli gələn vəzifələr yerinə yetirilmiş və bu gün məhkəmə sistemində inzibati və kommersiya məhkəmələri fəaliyyət göstərməkdədir.

Aparılan hüquqi islahatlara daxili işlər orqanları da fəal surətdə qoşulmuşdur və 5 fevral 2007-ci il tarixdə “DİN-də insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyanın yaradılması” barədə əmr imzalanmışdır. DİN-in müvafiq əmri ilə yaradılan komissiya “Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı”nın daxili işlər orqanlarına aid müddəalarının yerinə yetirilməsi məqsədilə hazırlanmış tədbirlər planına uyğun olaraq insan hüquqları sahəsində beynəlxalq sənədləri və təcrübəni öyrənmək, müvafiq təhsil müəssisələrinin ədəbiyyat fondunun zənginləşdirilməsi və hüquqi maarifləndirmə işinin genişləndirilməsi istiqamətində lazımi tədbirin görülməsini həyata keçirməklə məşğuldur.

Təbii ki, peşəkar polis kadrlarının hazırlanmasına öz töhfələrini verən və bu il 100 illiyini qeyd edəcək DİN-in Polis Akademiyası ölkəmizdə aparılan hüquqi islahatlardan kənar qala bilməz. Polis Akademiyası təhsil ocağı olmaqla yanaşı, həm də ictimai mühit hesab olunur. Kursantlar burada gələcəyə hazırlanır, xidməti peşə xüsusiyyətlərinə yiyələnməklə yanaşı, həm də nizamnamə qaydalarını öyrənirlər. Bu məqsədlə Polis Akademiyasının “Cinayət prosesi” kafedrası mütəmadi və əməli işlər görərək cəmiyyətin və cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin qaydalarını təsbit edən cinayət-prosessual qanunvericiliyini gələcəyin polis kadrlarına öyrədir.

Cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsinin qanunvericiliyin tələblərinə riayət edilməklə

həyata keçirilməsinin insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasında müstəsna əhəmiyyətə malik olmasını nəzərə alaraq “Cinayət prosesi” kafedrasında ədəbiyyat fondunun zənginləşdirilməsi, bu sahədə beynəlxalq aləmdə mövcud məhkəmə təcrübəsi materiallarından, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq konvensiyalarla bağlı mövzulardan daha geniş şəkildə istifadə olunması təşkil edilir, eyni zamanda hərtərəfli, tam və real biliklər əldə etmələri üçün kursant və dinləyicilərə “Cinayət-prosessual hüquq” fənni ilə yanaşı “Hüquq-mühafizə orqanları”, “Daxili işlər orqanlarında təhqiqat” fənləri tədris olunur.

Ölkəmizdə uğurla həyata keçirilən hüquqi islahatlar artıq yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Beynəlxalq təcrübədən bəhrələnməklə hüquqi islahatlar daim təkmilləşir. Bu mənada məhkəmə hakimiyyəti də cəmiyyətimizlə birlikdə inkişaf edir və müasirləşir. İmzalanan hüquqi aktlar insan hüquq və azadlıqlarının təminatı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bütün bunlar öz növbəsində dövlətimizin bəşəri dəyərlərə sadıqlıyını əyani nümayiş etdirir, insan hüquqlarının qorunmasını daim diqqət mərkəzində saxlandığını bir daha təsdiq edir.

Səyyad AĞAYEV,
Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasının “Cinayət prosesi” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent.

XALQIN QƏLBİNDƏ ƏBƏDİ YAŞAYAN ÜMUMMİLLİ LİDER

Azərbaycanın çağdaş tarixi dünya şöhrətli siyasətçi, dövlət xadimi, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin adı və fəaliyyəti ilə bağlıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının yetişdirdiyi elə bir tarixi şəxsiyyətdir ki, onun haqqında danışanda yalnız həyatı və fəaliyyəti barədə deyil, dövlət idarəçiliyində təmsil olunduğu və Azərbaycan xalqının mühüm tarixi dövrünü əhatə edən bütöv bir qərinədən bəhs etmək lazım gəlir. Ona görə ki, ümummilli lider Heydər Əliyev bütün ömrünü mənsub olduğu xalqa, onun inkişafına, minilliklərin süzgəcindən keçib gələn milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, inkişaf etdirilməsi və gələcək nəsillərə çatdırılmasına həsr edib. Birmənalı şəkildə demək olar ki, ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan dövləti və xalqı qarşısında misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Bu xidmətlər tarixin yaddaşına qızıl hərflərlə yazılıb. Heç şübhəsiz, qətiyyətlə demək olar ki, Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının yetişdirdiyi ən böyük dühalardan biridir. Ulu öndər fəaliyyəti ilə təkcə böyük şəxsiyyət olduğunu nümayiş etdirməyib, həm də malik olduğu qətiyyət və siyasi iradə sayəsində mənsub olduğu xalqı və qurduğu dövləti dünya miqyasında tanıdı bilib.

Keçmiş Sovetlər İttifaqı kimi böyük bir dövlətin zəngin iqtisadi potensialından və geniş imkanlarından istifadə edərək respublikanı tərəqqi yoluna çıxaran Heydər Əliyev yeni və mütərəqqi sənaye sahələrinin yaradılması istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirmişdir. Həmin illərdə respublikanın bütün bölgələrinin inkişafı, istehsalla bilavasitə bağlı olan elmi-tədqiqat sahə-

lərinin genişləndirilməsi sahəsində kompleks tədbirlər görülmüş, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri, mütərəqqi texnologiyaların istehsalatda tətbiqi Azərbaycanın keçmiş İttifaq miqyasında öncül mövqelərə çıxmasına, ölkənin sosial-iqtisadi həyatında yüksəlişə təkan vermişdir.

Ulu öndər Azərbaycanın işıqlı və parlaq gələcəyini görür, xalqımızı bu gələcəyə hazırlayır, respublikanın iqtisadi potensialını gücləndirirdi. O illərin canlı şahidi olan yaşlı nəslin nümayəndələrinin yaxşı xatirindədir ki, Azərbaycan bütün sahələrdə sıçrayışa necə sürətlə nail olmuşdur. Sonralar müstəqil dövlət quruculuğuna açılan yol əslində 1969-cu ildən – Heydər Əliyevin respublika rəhbəri seçildiyi vaxtdan başlamışdır.

Müstəsna xidmətləri ilə əbədlilik qazanan ümummilli lider Heydər Əliyevin mənəvi həyat yolu, zəngin və çoxşaxəli irsi tükənməz ibrət məktəbidir. Ötən illərə nəzər salarkən Azərbaycan xalqının öz müdrik liderinin rəhbərliyi ilə

qazanmış olduğu mühüm tarixi nailiyyətlərin bir daha şahidi oluruq. İntibah və milli şüurun oyanışı Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi ilə başlamış, müstəqilliyimiz məhz onun sayəsində əbədi və dönməz xarakter almışdır.

Ölkəmiz dünyada layiq olduğu mərtəbəyə ulu öndərin uzaqgörənliyi, müdrikliyi, qətiyyəti, dəmir iradəsi, zəngin dövlətçilik təcrübəsi sayəsində yüksələ bilmişdir. Müasir Azərbaycan tarixinin bütöv bir epoxası, önəmli bir mərhələsi ulu öndərimiz Heydər Əliyevin adı və fəaliyyəti ilə bağlıdır. Ümummilli lider Heydər Əliyevin 34 illik rəhbərliyi dövrü Azərbaycan tarixinin ən yüksək inkişaf mərhələsi olmuşdur. Müstəqil ölkəmizin bugünkü uğurları Heydər Əliyev strategiyasının təntənəsidir. Azərbaycan bu gün hərtərəfli və dinamik inkişaf yolundadır, həyatımızın bütün sahələrində yüksəliş, tərəqqi var. İqtisadi artım tempinə görə, respublikamız son illər bütün dünyada lider mövqeyə yüksəlib.

Bu gün ölkəmizdə davam edən geniş quruculuq işləri Heydər Əliyev zəkasının bəhrəsidir. Azərbaycanın tarixinə qurucu və xilaskar kimi daxil olmuş ulu öndərimiz xalqımızın taleyində, mənəvi, siyasi və ictimai həyatında misilsiz xidmətlər göstərmişdir. Azərbaycan tarixinin görkəmli siması olan Heydər Əliyev xalqımızın qəlbində özünə abidə qurmuş şəxsiyyətdir. Azərbaycanın yeni tarixi məhz ulu öndərin liderliyi və müəllifliyi

ilə yaranıb. Bu dahi insan dövlət idarəçiliyinin hər bir mərhələsində vətəninə, xalqına sonsuz məhəbbət və sədaqət hissi ilə yanaşmış, milli ideallara daxilən bağlı olub. Azərbaycanın məşhur isimlərinin malik olduğu ali keyfiyyətlər məcmu halında Heydər Əliyev dühasının kamil şəxsiyyətində təcəssümünü tapır. Ümummilli lider unikal bir siyasi məktəbin, mükəmməl dövlətçilik və idarəçilik sisteminin banisi, milli inkişafı şərtləndirən ideoloji-siyasi irsin müəllifi kimi əbədiyaşarlıq qazanıb.

Ümummilli lider Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin siyasi, iqtisadi əsaslarını yaratmış, xalqın müstəqil və güclü dövlətə sahib olmaq arzusunu reallığa çevirmiş fenomen şəxsiyyət kimi çağdaş tariximizdə əbədiyaşarlıq qazanaraq hələ sağlığında canlı əfsanəyə çevrilmişdir. Məhz dünya miqyaslı ictimai-siyasi xadim Heydər Əliyevin titanik əməyi, qətiyyəti, möhkəm siyasi iradəsi sayəsində müasir Azərbaycan dövləti qurulmuş, ölkəmiz dünya məkanında öz layiqli yerini tutmuşdur.

Ulu öndərin vaxtilə söylədiyi “Heç kəsin şübhəsi olmasın ki, ömrümün bundan sonrakı hissəsini harada olursa-olsun, yalnız və yalnız Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsinə həsr edəcəyəm” kəlamı bu gün də xalqımız tərəfindən qürurla xatırlanır.

Bu gün böyük fəxr hissi ilə qeyd

olunmalıdır ki, xalqımızın ümummilli lideri, dünya şöhrətli siyasi xadim Heydər Əliyevin titanik əməyi, qətiyyəti, möhkəm siyasi iradəsi sayəsində müasir Azərbaycan dövləti qurulmuş, ölkəmiz dünya birliyində öz layiqli yerini tutmuşdur.

Məhz Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı, gələcək tərəqqisi üçün möhkəm əsasların yaradılması zəngin təcrübəyə, böyük istedadla, parlaq zəkaya, ali mənəvi keyfiyyətlərə, yüksək siyasi idarəçilik və liderlik qabiliyyətinə, tükənməz enerjiyə malik Heydər Əliyevin sosial-iqtisadi və hüquqi islahatlar strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində mümkün olmuşdur. Hazırda Azərbaycanda sosial-iqtisadi, ictimai-mədəni həyatın elə bir sahəsi yoxdur ki, həmin sahənin inkişafı ümummilli liderin adı ilə bağlı olmasın.

Müasir dünya tarixində yaradıcı iz qoymuş tarixi şəxsiyyətlərlə orta qədimliklər daşdığı üçün və bəzi hallarda isə həmin siyasi xadimləri belə üstələyən keyfiyyətlərə malik olduğu üçün Heydər Əliyev dünya miqyaslı fenomenal şəxsiyyətdir, Azərbaycan xalqının hər zaman fəxr edəcəyi və həyat yolundan ibrət götürəcəyi böyük bir mütəfəkkirdir. Bütün oxşarlıqlarla yanaşı, Heydər Əliyev şəxsiyyətinin özünəməxsusluğu da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. O, bir çox siyasətçi müasirlərindən fərqli olaraq təkcə öz dövrünün deyil, daha geniş zaman çərçivəsində baş

verən ictimai-siyasi proseslərin axarını müəyyən edə bilən güclü siyasi iradə sahibi, yeni dünya tarixinin rəşadətçi, uzaqgörən bir dövlət xadimidir.

Hər bir tarixi şəxsiyyətin xidmətləri mənsub olduğu xalqın yaddaşında əbədi qalır, ancaq bununla məhdudlaşmır. Çünki elə dühalar var ki, onlar həm də bəşəri əhəmiyyətli işlər görürlər. Azərbaycan xalqının görkəmli oğlu Heydər Əliyev məhz həmin şəxsiyyətlərdəndir. Tarix sübut edir ki, müəyyən səbəblərdən milli dövlətçiliyini və müstəqilliyini itirmək təhlükəsi ilə üzləşən xalqlar çətin sınaqlarda məsuliyyəti üzərinə götürmüş qətiyyətli liderlərin sayəsində mövcudluqlarını qorumuş, çətinliklərə sinə gərmiş, milli ideya ətrafında birləşmişlər. Ulu öndər Heydər Əliyev öz xalqına, Vətəninə sonsuz sədaqəti, tükənməz məhəbbəti, uzaqgörənliyi, xeyirxahlığı, düşünülmüş və gərgin əməyi ilə Azərbaycanın iyirminci əsr ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni və mənəvi həyatında dönüş yaradaraq ümummilli liderlik ucalığına yüksəlmişdir. Müdrik rəhbər böyük fədakarlıqlar hesabına qurub-yaratdığı dövlətin sarsılmazlığını, demokratik yüksəlişini, Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədiliyini, daimiliyini, dönməzliyini təmin etmişdir.

Azərbaycan dövlətçiliyinin müasir tarixinə öz adını əbədi həkk etmiş bu nadir tarixi şəxsiyyətin, fenomenal siyasi xadimin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi illər

intibah, milli tərəqqi, milli oyanış və ən başlıcası müstəqil dövlət quruculuğu dövrü kimi qəbul edilir. Xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyevin siyasi və dövlətçilik fəaliyyətinin ən böyük nəticəsi xalqımıza bəxş etdiyi mükəmməl milli dövlət, müstəqil Azərbaycan Respublikasıdır.

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə gəlişi Azərbaycanı, bütöv bir xalqı məhv olmaq təhlükəsindən xilas etdi. Ulu öndərin Azərbaycan tarixində ən böyük xidmətlərindən biri də olduqca ağır şəraitdə müstəqilliyimizi xilas etmək, hüquq və ədalətə, demokratik inkişafa əsaslanan güclü dövlətçiliyin əsasını qoymaqdan ibarət olmuşdur. Məhz böyük öndərin hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycanın müstəqillik tarixində yeni, real dövlət quruculuğu səhifəsi açılmışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə qayıdıışı ilə başlıca qayəsini müstəqillik, azərbaycançılıq, dövlətçilik, ədalətçilik, demokratiya, milli tərəqqi, dünyəvilik kimi ümumbəşəri dəyərlər təşkil edən yeni bir ideologiyanın əsası qoyulmuş, ölkəmizdə müstəqil dövlət təsisatlarının yaranması və dövlət quruculuğu prosesinin yeni mərhələsi başlanmışdır. Qısa zamanda müdrik rəhbərin dərin məntiqinin, silinməz dəst-xəttinin, zəngin siyasi təcrübəsinin və işıqlı zəkasının ən böyük bəhrələrindən biri olan Kons-

titusiya layihəsi hazırlanmış və geniş ictimai müzakirələrdən keçərək 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi ilə qəbul olunmuşdur. Yeni Konstitusiya Azərbaycanda dövlət quruculuğu sahəsində fundamental islahatlara yol açmışdır. Konstitusiya sovet rejiminin institutlarını, dəyərlər kimi xalqın beyninə yeridilən ideologiyaları əbədilik tarixə gömərək demokratik inkişafın möhkəm bünövrəsini qoymuşdur. Həmin dövrdə məhz ulu öndərin Konstitusiyanın hazırlanması işinə rəhbərlik etməsi onun mükəmməlliyini, siyasi hüquqi akt və tarixi sənəd kimi yüksək nüfuzunu təmin edən əmil olmuşdur. Beynəlxalq ekspertlər tərəfindən dünyanın demokratik konstitusiyalarından biri kimi qiymətləndirilən Əsas Qanunumuz Azərbaycanın qanunvericilik müstəvisini dünyanın mütərəqqi, demokratik dəyərləri ilə zənginləşdirməklə ölkəmizin inkişafının prinsipinə yeni mərhələyə qədəm qoymasının göstəricisinə çevrilmişdir. Məhz bu ali sənəddə sosial dövlət konsepsiyası öz əksini tapmış, Azərbaycan dövlətinin hər bir vətəndaşının rifahının yüksəldilməsinin, onun sosial müdafiəsinin və layiqli həyat səviyyəsinin qayğısına qalındığı bəyan edilmiş, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi elan edilərək bu hüquq və azadlıqların qorunması dövlət hakimiyyəti orqanlarının əsas vəzifəsi kimi müəyyənləşdirilmişdir.

“Yeni Konstitusiyaya Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlətin qurulması, vətəndaş cəmiyyətinin yaranması üçün bütün əsasları yaradıbdır, bütün təminatları veribdir. Bizim borcumuz bu təminatlardan, Konstitusiyanın bizə verdiyi qanuni əsaslardan səmərəli istifadə etmək və ölkəmizdə hüquqi, demokratik dövlət yaratmaq, vətəndaşların, insanların hüquqlarının qorunmasını təmin etməkdən ibarətdir”, - deyən ümummilli lider bununla Konstitusiyanın başlıca hədəflərini müəyyən etmişdir.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illər tariximizin qızıl dövrü kimi yaddaşlara həkk olunmuşdur. Heydər Əliyev universal zəka sahibi olan görkəmli dövlət xadimi idi. Cəmiyyət həyatının ən müxtəlif sahələrinə kamil mütəxəssis səviyyəsində dərinədən bələd olmaqda onunla müqayisə edilə biləcək dövlət xadimi göstərmək çətindir. Haqlı olaraq onun adını dünya siyasətində özünü təsdiq etmiş Corc Vaşinqton, Uinston Çörçill, Şarl de Qoll, Mustafa Kamal Atatürk kimi qüdrətli dövlət xadimləri ilə bir sırada çəkirlər. Həqiqətən dünyada gedən siyasi prosesləri dərinədən təhlil edib dəyərləndirməkdə, nəticələr çıxarmaqda, həll yollarını proqnozlaşdırmaqda da Heydər Əliyev əlçatmaz zirvədə dayanır.

Azərbaycan xalqının böyük oğlu, müasir Azərbaycan Respublikasının xilaskarı və memarı, Yeni Azərbaycan Partiyasının (YAP) yaradıcısı ulu öndər

Heydər Əliyev dühasının əzəməti, böyüklüyü, Azərbaycan xalqı və müstəqil dövlətçiliyimiz üçün göstərdiyi misilsiz, təkrarolunmaz xidmətləri daha aydın və qabarıq şəkildə nəzərə çarpır. Heydər Əliyev yalnız Azərbaycan xalqının deyil, bütövlükdə müsəlmantürk dünyasının bu günədək gəlmiş-keçmiş görkəmli öndərlərindən biridir. Heydər Əliyev tarixin gedişatını dəyişə bilən, yeni tarix yaradan dövlət xadimi idi. Onu Mustafa Kamal Atatürklə, Uinston Çörçillə, Den Syaopinlə müqayisə etmək olar. Qədim dövlətçilik tarixinə malik olan Azərbaycana zaman zaman böyük dövlət xadimləri, sərkərdələr, siyasətçilər rəhbərlik etmişlər. Lakin Heydər Əliyev qədər Azərbaycan tarixində mühüm rol oynayan, xalqına, millətində və dövlətçiliyinə xidmətlər göstərən, onun inkişafı üçün sözün tam mənasında xilaskarlıq missiyasını yerinə yetirən ikinci dövlət xadimini təsəvvür etmək çox çətindir. Ulu öndər respublikamıza rəhbərlik etdiyi hər iki hakimiyyəti dövründə xalqı üçün gördüyü taleyüklü işlərin əhəmiyyətinə görə Azərbaycanın bütün dövlətçilik tarixində heç kimlə müqayisə olunmayan böyük dövlət xadimidir.

Heydər Əliyev şəxsiyyəti Azərbaycan tarixində, milli-siyasi təfəkkürümüzdə, dövlətçilik şüurumuzda çox böyük mənə yükünü daşıyan fenomendir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin hər bir atributu Heydər Əliyevin adı, onun yorulmaz

fəaliyyəti ilə bağlıdır. Ulu öndərin rəhbərliyi ilə xalqımız sosial-iqtisadi tərəqqi, milli oyanış, mədəni intibah, azadlıq hərəkatı mərhələsindən keçərək müstəqillik əldə etmiş, suverenliyini və milli birliyini təmin edərək onu qorumaq imkanlarına malik olmuşdur. Bu gün biz ötən dövrlərin siyasi durumunu dərk etməyə çalışarkən başa düşürük ki, bu böyük insanın bütün fəaliyyəti, bu fəaliyyətin hər səhifəsi, hər mərhələsi dövr və zəmanəmizi ifadə edən əzəmətli bir abidədir. Ulu öndərin keçdiyi yol isə zəngin bir həyat ensiklopediyasıdır. Heydər Əliyev təkcə öz ömrünün, bir insan həyatının müdriklik zirvəsində deyil, bütöv bir xalqın tarixinin yüksək zirvəsindədir. Bu zirvədən yalnız bir ömrün yaşadığı illər deyil, bir xalqın dünəni, bu günü, sabahı görünür. Bu zirvə Heydər Əliyev simasında bütün Azərbaycan xalqının, dövlətçilik, müstəqillik, demokratiya tariximizin yüksəldiyi zirvədir.

Həyatı daim xalq və haqq yolunda mübarizədə keçən Heydər Əliyev məhz malik olduğu fitri istedadı, yüksək intellekti, fenomenal yaddaşı, rəhbərlik məharəti, cəsarəti, mərdliyi, güclü iradəsi, idarəçilik mədəniyyəti, böyük həyat və dövlətçilik təcrübəsi ilə bütün bu çətinliklərin öhdəsindən ləyaqətlə gəlmiş, Azərbaycan dövlətini məhv olmaq təhlükəsindən xilas etmiş, ölkəmizi iqtisadi tənəzzüldən inkişaf və tərəqqi yoluna çıxartmışdır. Heydər Əliyev bü-

tün varlığıyla Azərbaycan xalqına, müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinə bağlı idi və ulu öndər, lazım gələrsə, həyatını belə bu yolda əsirgəməzdi. Ulu öndərin keçdiyi zəngin və şərəfli həyat yolu, xalqımızın mənafeələrini qorumaq üçün bütün dövrlərdə apardığı qətiyyətli mübarizələr, gördüyü işlər, nümayiş etdirdiyi siyasi iradə və Azərbaycanın həqiqi müstəqilliyi yolunda göstərdiyi misilsiz fədakarlıqlar bunun əyani sübutudur. Məhz bütün bunların nəticəsidir ki, həyat fəaliyyətinə dövlət təhlükəsizlik orqanlarında gənc bir əməkdaş kimi başlayan Heydər Əliyev müstəqillik dövründə nəinki Azərbaycan xalqının və bütün dünya azərbaycanlılarının, eləcə də türk dünyasının Lideri səviyyəsinə yüksəldi. Azərbaycanın dövlətçilik tarixinə qızıl hərflərlə yazılan Heydər Əliyev epoxası bir insan ömrünə sığışmayan və hər kəsə nəsib olmayan əlçatmaz zirvə və təkrarolunmaz taleidir.

Heydər Əliyev məqsədyönlü fəaliyyəti və müdrik rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqının tarixində böyük rol oynamış, ümummillə lider statusunu qazanmışdır. Ölkəmizin bugünkü inkişaf yolunun əsas istiqamətlərindən danışarkən birmənalı şəkildə qəbul edilir ki, bu, ilk növbədə, xalqımızın ümummillə lideri Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi siyasi xəttin, düzgün strategiyanın, dərin islahatların ardıcıl davam etdirilməsinin nəticəsidir.

“İnanıram ki, mənim axıra çatdıra bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdıra biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm”. - Ulu öndər Heydər Əliyevin 2003- cü ildə xalqa müraciətində əksini tapan bu fikirlər Prezident İlham Əliyevin son 17 ildə gördüyü işlərə, Azərbaycanın əldə etdiyi uğurlara, ən əsası bugünkü qələbəmizə bələdçilik edir: bugünkü qələbənin məntiqi əsası, bünövrəsi və onu yaradan fəlsəfə Heydər Əliyevin fəaliyyətinin məhsuludur. Bu gün Azərbaycan ən yüksək zirvələri fəth etməklə ulu öndər Heydər Əliyevin görmək istədiyi Azərbaycandır.

Ümummilli liderin dünyaya göz yumduğu günlərdə xalqımıza böyük təsəlli gətirmiş, sabaha inamımızı artırmış “Nə qədər ki, xalqımız var, nə qədər ki, Azərbaycan var – Heydər Əliyev də var olacaqdır” – deyimində ifadə olunmuş uzaqgörənlik və həqiqət zaman keçdikcə daha dərinə və aydın dərk olunur. İllər keçir, ulu öndərin “Azərbaycan dünyaya Günəş kimi doğacaq!” ideali həqiqətə çevrilir. Bu gün Azərbaycan, sözün əsl mənasında, tam müstəqil siyasət yürüdən ölkədir. Bu suveren Azərbaycan dövlətinin öz siyasi dəst-xətti, dövlətçilik siması, inkişaf yolu vardır.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətləri heç bir tarixi şəxsiyyətlə müqayisə-

lunmaz dərəcədə böyükdür, çoxşaxəlidir və qiymətlidir. Heydər Əliyev təkcə bir tarixi şəxsiyyət, yaxud böyük dövlət xadimi deyil, eyni zamanda, müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi və qurucusudur. Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının müstəqil dövlətçilik rəmzi və milli iftixarıdır. Bu böyük insan zəngin və geniş dövlətçilik təfəkkürünə malik olan nadir dövlət xadimlərindən biridir. Dövlətçiliyin nəzəriyyəsi ilə təcrübəsinin möhkəm vəhdətinə nail olmaq və bütün bunları özünün intellektual qabiliyyətləri ilə əlaqələndirməyi bacarmaq Heydər Əliyev fenomeninin əsaslarını təşkil edir.

Çoxəsrlik ənənələrə malik olan Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində Heydər Əliyevin adı və fəaliyyəti ilə bağlı olan epoxa xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Siyasi olimpin zirvəsinə doğru inkişafda Heydər Əliyev adidən aliyə doğru bütün pillələri addım-addım keçmiş, zəngin həyat təcrübəsi əldə etmiş və mükəmməl dövlət idarəçiliyi formalaşdırmışdır.

Bu gün ümummilli lider Heydər Əliyevin zəngin irsinin öyrənilməsi, onun milli dövlətçilik ideyalarının yeni nəsillərə aşılınması məqsədilə 2004-cü ildə yaradılmış Heydər Əliyev Fondu məhz Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi altında Azərbaycanın, eləcə də regionun ən böyük ictimai təşkilatına çevrilib. May ayının 10-u ulu öndərimizin doğum günü ilə yanaşı, dahi

şəxsiyyətin adını daşıyan Heydər Əliyev Fondunun da yarandığı gündür. 17 il öncə yaranan Heydər Əliyev Fondu da ulu öndərin ideyalarından çıxış edərək fəaliyyəti ilə ölkədə həyata keçirilən siyasi kursun daha böyük uğur qazanmasına layiqli töhfələr verir. İctimai təşkilat olan Heydər Əliyev Fondu qarşıya qoyduğu, reallaşdırdığı məqsəd və vəzifələrin əhəmiyyətinə, miqyasına görə ölkəmizdə analoqu olmayan qurumdur. Bacarıqlı təşkilatçılığı, üzərinə götürdüyü vəzifəyə sadıqlığı, iradəsi, ardıcıl və qətiyyətli fəaliyyəti nəticəsində fond həm respublikamızda, həm də xaricdə, nüfuzlu beynəlxalq qurumlarda böyük hörmət qazanıb. Fondun geniş spektri əhatə edən fəaliyyəti, həyata keçirdiyi çoxşaxəli layihələr hər bir azərbaycanlıya yaxşı məlumdur. Fondun əsas məqsədi Azərbaycan xalqının rifahının yüksəldilməsinə yönəldilmiş layihələrin həyata keçirilməsinə yardımçı olmaq, elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, idman, ekoloji sahələrə aid proqramları gerçəkləşdirmək, milli-mənəvi dəyərlərə sadıq gənclər yetişdirmək və xeyriyyəçilikdir. Hər addımı ilə ölkəmizin inkişafına böyük töhfələr verən Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyəti, eyni zamanda, bəşəriyyətin həmrəyliyi üçün sivilizasiyalararası dialoqa yönəlib. Azərbaycanı dünyaya daha yaxından tanıdan, hər zaman köməyə, yardıma ehtiyacı olanların yanında yer alan Heydər Əliyev Fondunun uğurlarının əsasında dayanan əsas amil ona rəhbərlik

edən ölkəmizin birinci xanımı, Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın əzmkarlığı və təşəbbüskarlığıdır. Eyni zamanda, UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri olan Mehriban Əliyeva sülhə və əmin-amanlığa töhfələr verməyi, insanlara qayğı və təmənnasız xidmət amalını, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasını, mədəniyyətimizin, mənəvi dəyərlərimizin təbliğini, milli genefondumuzun qorunmasını və cəmiyyətin diqqətini bu istiqamətlərə cəlb etməyi özünün vətəndaşlıq borcu hesab edir.

Mehriban xanım Əliyeva görkəmli siyasi xadimdir, yüksək təşkilatçı, bacarıqlı idarəçidir, ulu öndər Heydər Əliyevin dövlətçilik kursunun ən fəal təmsilçilərindəndir. Ən əsası isə böyük vətənpərvər və qadın hərəkatının lideridir! Ölkənin birinci xanımı istər ictimai, istərsə də siyasi fəaliyyətində daim ulu öndərin amallarını yaşadır və təbliğ edir. Bu amallara tapınan UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva son illərdəki əzmkar fəaliyyəti ilə məhz belə bir ucalığa yüksəlmiş, cəmiyyətdə böyük nüfuz, ən əsası isə insanların sonsuz məhəbbətini, etimadını qazanmışdır. Azərbaycanın birinci xanımının təşəbbüsü ilə ilk günlərdən həyata keçirilən çoxşaxəli layihələri birləşdirən ümumi ortağ xətt milli genefondun qorunması, saf duyğuların ictimai şüurda möhkəmlənməsi olmuşdur.

Mehriban xanım Azərbaycan Prezidentinin dövlətçilik ideyalarından güc alır. Dövlət rəhbərimizin vətənpərvərliyi, ölkəmizin maraqlarını sədaqətlə, iradə ilə, cəsarətlə qorumağı, xalqımızla sarsılmaz birliyi onun üçün də parlaq bir nümunədir. Bu nümunə Mehriban xanımın fəaliyyətini istiqamətləndirir. Ölkəmizdəki müsbət meyillərə, dəyişikliklərə, inkişafa, Azərbaycanın beynəlxalq arenada nüfuzunun artmasına öz töhfələrini verməyə ruhlandırır. Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti vəzifəsində də öz fəaliyyətini məhz bu prinsiplər əsasında qurub. Onun bu vəzifədə irəli sürdüyü və icrasına birbaşa rəhbərlik etdiyi layihələrin hər biri sosialyönümlüdür. Hər biri vətəndaşları narahat edən köklü problemlərin həllinə yönəlib. Həm xalqımıza, həm də beynəlxalq ictimaiyyətə məlum olduğu kimi, Mehriban xanım Əliyevanın deputatlıq fəaliyyəti dövründə də ölkə həyatının elə bir sahəsi olmayıb ki, oradakı problemlə məsələlər diqqətindən kənar qalsın. Bütün imkan və bacarığını insanların yüksək rifahı naminə humanitar proqramların reallaşmasına, Azərbaycanın dünyada sivil ölkə kimi tanınmasına yönəldən Birinci vitse-prezident köməyə ehtiyacı olan insanlara hər an yardım etməyə hazır olub. Qarşıya qoyulan növbəti prioritet vəzifə isə qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, hə-

yat səviyyəsinin yüksəldilməsidir. Xalq onu sevir və ona inanır. Elə buna görə də Mehriban Əliyevanın sayəsində cəmiyyətin sosial həyatında xeyriyyəçilik ənənələri canlanıb. Birinci vitse-prezident insanlara xeyirxahlığa meyil, başqasının dərdinə şərik olmaq, köməyə ehtiyacı olana yardım əlini uzatmaq kimi hiss və bacarıqları aşılayıb. Mehriban xanım Əliyevanın həyata keçirdiyi böyük missiya Azərbaycanda qadın hüquqlarının yüksək səviyyədə təmin edilməsinə sübut və bütün xanımlarımız üçün örnekdir.

Ötən ilin sentyabrın 27-də Ermənistanın hərbi təxribatlarına qarşı əks-hücum əməliyyatı ilə başlayan və noyabrın 10-da düşmənin təslim olması ilə nəticələnən İkinci Qarabağ müharibəsində Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev xalqımızın çağdaş tarixinə möhtəşəm zəfər salnaməsini yazdı. Azərbaycan misilsiz Qələbə qazandı.

Bu qələbə müstəqil dövlətimizin gücünü, ölkəmizin qüdrətini, xalqımızın döyüş ruhunu, qələbə əzmini dünyaya bir daha təqdim etdi. Qədimdən-qədim Azərbaycan torpağı olan Qarabağın geri qaytarılması uğrunda başladığımız müqəddəs Vətən müharibəsinin böyük qələbə ilə sona çatması çoxminillik tariximizin ən parlaq səhifəsidir. Bu hər bir Azərbaycan vətəndaşının qəlbində böyük qürur və iftixar hissi yaratmışdır. 30 il davam edən işğala son qoyulması,

ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi müasir tariximizin ən möhtəşəm hadisəsidir.

Bu qələbənin siyasi, mənəvi, bəşəri mənası olduqca zəngin və ehtişamlıdır. Və ən əsas odur ki, bütün dünya Azərbaycanın bir dövlət olaraq gücünün bir daha fərqində oldu. Dünya Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin siyasi, diplomatik hazırlığına, bacarıqlı dövlət rəhbəri, Müzəffər Ali Baş Komandan, yenilməz sərkərdə olduğuna bir daha əmin oldu, xalqımızın vətənpərvərliyini, milli birliyini gördü. Beynəlxalq aləm ordumuzun rəşadətinə, əsgərlərimizin igidliyinə şahidlik etdi.

Biz də özümüzü xoşbəxt hesab edirik ki, Azərbaycan tarixində son yüzilliklərin ən parlaq qələbə tarixinin canlı şahidləri olduq. Gələcək nəsillərin keçmişə boylandı hər zaman böyük qürur hissi ilə xatırlayacağı günlərin canlı şahidlərinə çevrildik. Eyni zamanda, haqq davamızın nəticəsi olan bu qələbə xalqımızı daha da bütövləşdirdi, mübariz etdi, milli həmrəyliyimizi gücləndirdi. 44 günlük müqəddəs savaş dövlətimizin və xalqımızın iftixar ünvanına çevrildi. Milli tariximizi nə qədər oxusaq da, gözəl bilsək də, ona hər zaman sadıq qalsaq da, Qarabağsız bu tarix, sanki, tam deyildi. Məhz belə bir mənəvi boşluğu Ali Baş Komandanın böyük cəsarəti, qətiyyəti, Müzəffər Ordumuzun böyük ruh yüksəkliyi, döyüş hazırlığı tamamladı.

Azərbaycan, sadəcə, torpaqlarımızın işğaldan azad olunması ilə kifayətlənmədi, eyni zamanda, ümummilliyət məsələlərindəki həmrəyliyini, xalqımızın parlaq gələcəyini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ölkə başçısının uğurlu rəhbərliyi, hərbi sahədə yeniliklərin tətbiq edilməsi, hərbi texniki bazanın möhkəmləndirilməsi tarixi zəfərin, tarixi Qələbənin qazanılmasında əsas amil oldu.

Bu gün Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qazanılan nailiyyətlər xalqımız tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Azərbaycan xalqı həyata keçirilən səmərəli, məqsədyönlü daxili siyasətin və müstəqil xarici siyasət kursunun uğurlu nəticələrini yüksək dəyərləndirir. Azərbaycan xalqı Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən uğurlu siyasətə alternativ görmür. Tam əminliklə deyə bilərik ki, ulu öndər Heydər Əliyevin ideyaları yaşayır və qalib gəlir, Azərbaycan xalqını daha böyük qələbələrə aparır. Bu gün hər bir azərbaycanlının qəlbində Heydər Əliyev sevgisi dənənkindən daha güclüdür, daha parlaqdır. Nə qədər ki bu vətən var, Heydər Əliyev yaşayacaqdır, nə qədər ki Odlar yurdu Azərbaycan var olacaqdır, ürəklərdə Heydər Əliyev məhəbbəti daha da alovlanacaqdır!

Aydın QASIMOV,
Hüquq elmləri doktoru, professor.

ÜMUMMİLLİ LİDERİN İDEYALARI YENİ MÜSTƏVİDƏ UĞURLA REALLAŞDIRILIR

“...Müstəqilliyin əldə olunması nə qədər çətindir, onun saxlanılması, daimi, əbədi olması bundan da çətindir...”

Heydər ƏLİYEV,
Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri.

“...1993-2003-cü illər sabitlik, inkişaf illəri olmuşdur. Heydər Əliyev bir daha göstərdi ki, ən ağır, böhranlı vəziyyətdən çıxış yolu var. O da düşünülmüş siyasətdir, cəsarətdir, müstəqil siyasət və addımlardır...”

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Vətən və xalq qarşısındakı xidmətlərin müstəsna əhəmiyyəti

Haqq dünyasına köçdükdən sonra hafizələrdə qalmaq və xalqın qəlbində əbədi yaşamaq heç də hər kəsə nəsib olmur. Xalq yalnız sevdiyi insanları yadda saxlayır və onu daim qəlbində yaşadır. Bu sevgini isə yalnız Heydər Əliyev kimi millətini və dövlətini sevmə vətənpərvər insanlar öz müstəsna xidmətləri ilə qazanır. Hər kəsə məlumdur ki, nəhəng tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyev xalqı və vətəni qarşısında misilsiz xidmətləri ilə hələ sağlığında ikən “dünyanın ən böyük azərbaycanlısı” adını qazanmış və bu adı tarixin yaddaşında əbədi həkk etdirmişdir. Buna görə də, ulu öndər Heydər Əliyevin doğum günü hər il respublikamızda, eləcə

də onun hüdudlarından çox-çox uzaqlarda böyük təntənə ilə qeyd olunur, əbədiyaşar liderimizin parlaq xatirəsi dərin ehtiramla yad edilir və əminlik ki, bu ənənə hər zaman davam etdiriləcəkdir.

Gənc yaşlarından dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında qulluq keçən Heydər Əliyevin zəngin elmi, geniş dünyagörüşü, yüksək mədəni-əxlaqi keyfiyyətləri, peşə biliklərini mükəmməl qavraması, nümunəvi xidməti, prinsiplilliyi və mahir idarəçilik qabiliyyəti onun uğurlarının davamlılığını şərtləndirir və müxtəlif mükafatlarla təltif olunan, eləcə də ardıcıl olaraq vəzifədə irəli çəkilən ulu öndər 1967-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri vəzifəsinə qədər yüksəlir, elə həmin ildə də ona general-mayor ali hərbi rütbəsi verilir. Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri vəzifəsinə uzun onilliklərdən sonra ilk dəfə olaraq azərbaycanlının təyin edilməsi, Azərbaycanın, o cümlədən bu orqanın tarixində yeni bir mərhələnin başlanğıcı idi. Heydər Əliyevin bu vəzifəyə gəlişi hər şeydən əvvəl Azərbaycan SSR DTK-nın uğuru idi, çünki artıq bu

orqana səriştəli, təcrübəli və peşəkar, təhlükəsizlik sisteminin daxili iş mexanizmini, əməliyyat heyətinin qarşısında duran vəzifələri dərinədən bilən, ən başlıcası isə xalqın milli maraqlarının təminatçısı olan azərbaycanlı rəhbərlik edəcəkdə.

14 iyul 1969-cu il tarixdə Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə gələn dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev ilk gündən hər cür ideoloji-siyasi və digər maneələrə sinə gərərək Azərbaycan xalqının milli özünüdərk üçün bütün mümkün tədbirləri həyata keçirməyə başlamış, ictimai şüurdakı qorxunu, tərəddüdü aradan qaldırmağa, cəmiyyəti bütün sahələr üzrə gələcək mənəvi yüksəlişlərə ruhlandırmağa müvəffəq olmuş və azərbaycançılıq məfkurəsinin rejimin ideoloji repressiya məşinində boğulmasının qarşısını qətiyyətlə almışdır. Bu sahədə kütləvi informasiya vasitələrinin əhəmiyyətini nəzərə alan müdrik lider Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın 20 mart 1970-ci il tarixli plenumundakı çıxışında onların fəaliyyətindən narazılığını ifadə edərək demişdir: "...Bəzən mətbuat, televiziya və radio işçiləri mədəniyyətin və məişətin inkişafına, xalqın mənəvi həyatına aid mühüm məsələləri lazımı səviyyədə işıqlandırmağı bacarmırlar...". Bu kəsərli çıxışdan sonra mətbuatda, televiziya və radioda xalqın milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini, tarixini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini, incəsənətini, folklorunu təbliğ edən materiallar əhəmiyyətli

dərəcədə çoxalmış, milli irsi təcəssüm edən verilişlər ərsəyə gətirilmiş, ana dilinin təbliği istiqamətində konkret addımlar atılmışdır.

Bütün həyatını doğma xalqına və Azərbaycanın çiçəklənməsinə həsr etmiş ulu öndər milli maraqlara xidmət edən bir çox misli görünməmiş uğurlara imza atırdı ki, onlardan biri həyata keçirilən səmərəli fəaliyyət nəticəsində 1978-ci ildə Azərbaycan dilinin Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının dövlət dili kimi Azərbaycanın Konstitusiyasında təsbit olunması idi. Heydər Əliyev hər zaman deyirdi: "...öz ana dilini bilməyən adamlar şikəst adamlardır...". Bundan başqa, o dövrdə SSRİ məkanında analoqu olmayan hadisə baş verdi. Məhz Heydər Əliyevin söyi nəticəsində böyük dramaturq Hüseyn Cavidin nəşi 1982-ci ildə öz vətəninə, Azərbaycana gətirildi. Müdrik strateq Heydər Əliyevin bütün fəlsəfi konstruksiyası məhz xalqın milli dirçəlişi, milli qürur hissələrinin oyanması ideyasına əsaslanırdı. Qalan hər şey, o cümlədən də iqtisadi inkişafın sürətli həyata keçirilməsi taktikası da milli şüurun yüksəlməsinə təkan verməli, milli dirçəlişin əsas təməlinə çevrilməli idi. Dahi lider Heydər Əliyev kifayət qədər mürəkkəb bir dövrdə azərbaycançılıq məfkurəsinin rejimin ideoloji repressiya məşini ilə boğulmasına imkan verməməklə bərabər, milli düşüncə sahibləri olan ziyalıları da qorumuşdur. Ümummilli lider hələ ötən əsrin 70-ci illərində Azərbaycan xalqının görkəmli

şəxsiyyətlərinin, o cümlədən ədiblərinin və şairlərinin xatirəsini əbədiləşdirməklə, onların əsərlərinin nəşrini təmin etməklə milli ədəbi düşüncənin də inkişafına təkan vermiş, həmçinin azərbaycanlıların necə zəngin tarixə, qədim soykökünə malik olduğunu dünyaya bəyan etdirmişdir. Qətiyyətli rəhbər Nizami Gəncəvinin və İmadəddin Nəsiminin yubileylərinin dünya miqyasında qeyd olunması ilə bağlı partiya qərarlarının verilməsinə belə nail olmuşdur.

Millətin birliyində, həmrəyliyində mühüm rola malik, müqəddəs dəyərlərin qorunmasında müstəsna əhəmiyyəti olan dinə hər zaman xüsusi ehtiramla yanaşan Heydər Əliyev, onun siyasi alətə çevrilməsinə, insanların saf inanclarının cəmiyyətdə gedən proseslərin təsiri ilə adiləşib dəyərini itirməsinə heç zaman imkan verməmişdir. Qeyd olunmalıdır ki, ulu öndər ölkədə islam dininin mütərəqqi dəyərlərinin təşviqinə, formalaşmasına və inkişafına xüsusi diqqət yetirməklə yanaşı, başqa dinlərin də təşəkkül tapmasını, tolerant mühitin yaradılmasını təmin etmiş, dini konfessiyalar arasında qarşılıqlı hörmətə əsaslanan münasibətlərin yaranmasına müyəssər ola bilmişdir.

İstiqlala və firavan istiqbala gedən yol

Ümummillə liderimiz hələ birinci dəfə ölkəmizə rəhbərlik etdiyi ilk günlərdən Azərbaycanı hərtərəfli və sürətli

inkişaf etdirməklə müstəqil güclü dövlətə çevirməyi qarşısına məqsəd qoydu. “İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir” – deyən Heydər Əliyev dərinədən dərk edirdi ki, millətin siyasi müstəqilliyinin özülünü onun iqtisadi cəhətdən azadlığı şərtləndirir. Buna görə də, SSRİ-nin əyalətlərindən biri kimi yaşandığından 60-cı illərin sonlarına doğru həyatın bütün sahələrində, o cümlədən iqtisadi sahədə geriləyən, mənfi meyillərin güclənərək getdikcə daha dərin kök saldığı Azərbaycanda hakimiyyətə gələn dahi öndərin ilk işlərindən biri, respublikada iqtisadi potensialın dağılmasının, ictimai-siyasi həyatda yaranmış tənəzzülün qarşısını almaqdan ibarət oldu. Heydər Əliyevin gərgin əməyinin, yorulmaz fəaliyyətinin və yüksək idarəçilik qabiliyyətinin sayəsində o illər ictimai və iqtisadi sahədəki köklü islahatlar, baş verən dəyişikliklər miqyasına və xalqın rifahının keyfiyyətcə yeni mərhələyə keçməsinə görə Azərbaycanın quruculuq sənəməsində ən parlaq dövrü təşkil etmişdir. Heydər Əliyevin müstəqil dövlətçilik strateji proqramının özünəməxsusluğu onunla səciyyələnirdi ki, burada nəzərdə tutulan tədbirlərin icrası bir sahənin deyil, bütün sahələrin çoxşaxəli inkişafını və milliləşdirilməsini təmin edirdi.

Heydər Əliyevin milli müstəqil dövlət quruculuğuna gedən yolda gördüyü böyük işlər, SSRİ-nin daxili və xarici siyasəti çərçivəsində olsa da, Azərbaycanın xarici aləmlə iqtisadi, mədəni,

elmi və sair sahədə əlaqələrinin genişləndirilməsinə xidmət edirdi. Bu məqsədlə Bakıda ittifaq və beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlər təşkil olunur, eləcə də SSRİ respublikaları və digər xarici ölkələrdə Azərbaycan elmi, mədəniyyəti və incəsənəti günləri keçirilirdi ki, bütün bunlar xarici ölkələrlə, orada yaşayan insanlarla əlaqələrin qurulmasına, azərbaycanlıların xalq olaraq özünəməxsus tarixi, mədəni ənənələrinin hər yerdə tanınmasına, Bakının isə həmin dövrdə dünya miqyasında tanınan mədəniyyət və elm mərkəzinə çevrilməsinə, nəticədə isə Azərbaycan iqtisadiyyatının möhkəmlənməsinə hesablanmışdı.

Ulu öndərin dərinəndən düşünülmüş məqsədyönlü siyasəti nəticəsində Azərbaycanın aqrar-sənaye kompleksi də bir necə dəfə genişləndirildi və ölkənin nəinki ərzaq müstəqilliyi təmin olundu, üstəlik, daxili məhsulun yarısından da artıq çəkisi olan bir sahəyə çevrildi. Azərbaycanın rayonlarında yüzlərlə zavod və fabriklər tikildi. Kəndlərdə əhalinin əksəriyyəti dövlətdən əməkhaqqı almağa başladı. İqtisadi yüksəliş sözsüz ki, bütün sahələrin inkişafına ciddi təkan verdi.

Azərbaycan inkişaf edib yüksəldikcə, onun rəhbərinin də nüfuzu artırdı. Heydər Əliyevin “Sosialist Əməyi Qəhrəmanı” fəxri adını alması, Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd seçilməsi xalqımızı nə qədər qürurlan-

dırırdısa, tarixi düşmənlərimiz olan erməniləri bir o qədər məyus edirdi. Bununla belə, onlar ilk vaxtlar bunu bürüzə vermir, təfəkkür tərzlərinə xas olan yaltaqlıqla vəziyyətdən çıxmağa çalışırdılar. 1982-ci ildə böyük öndərimizin İttifaq rəhbərliyinin ən yüksək pillələrindən birinə - Sovet İttifaqı Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə irəli çəkilməsi isə ermənilər üçün qorxulu yuxuya çevrildi. Heydər Əliyevin Mərkəzi Komitənin Siyasi Bürosuna üzv seçilməsi və ikinci dəfə “Sosialist Əməyi Qəhrəmanı” fəxri adına layiq görülməsi onlara daha bir ağır zərbə oldu. Ümummillə liderimiz yeni vəzifənin də öhdəsindən layiqincə gəlirdi. Heydər Əliyevin şöhrəti artdıqca, ölkə rəhbərliyinin yüksək eşalonda əyləşənlərin də ona qarşı qısqanclıq hissləri güclənirdi və bu ermənipərəst Qorbaçovun hakimiyyətə gəlişindən sonra açıq-aşkar nəzərə çarpırdı. Bu fürsətdən istifadə edən ermənilər onun vəzifədən uzaqlaşdırılması planını işə saldı. Bu prosesə dünyada məşhur olan erməni lobbisi də qoşulmuşdu. Öz əli ilə qurub-yaratdığı Azərbaycanda da bəzi qüvvələrin ona qarşı çıxması Heydər Əliyevi mənən ağrıdırdı. Bu səbəbdən Ulu Öndər 1987-ci ilin oktyabrında vəzifədən istefa verdi. Həmin dövrdə ölkədə yenidənqurma pərdəsi altında bir-birindən mürəkkəb proseslər cərəyan edirdi. Azərbaycanın özəli torpağı olan Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirmək ideyası da ortaya atıldı.

Buna qədər Heydər Əliyev amili, onun gücü, dəmir iradəsi və qüdrəti erməni millətçilərini bu kimi çirkin fikirlərdən çəkindirirdi. Təsadüfi deyildir ki, erməni millətçiləri Dağlıq Qarabağ məsələsini 1987-ci ildə onun siyasi rəhbərlikdən getməsindən heç iki həftə keçməmiş qaldırdı və Dağlıq Qarabağın Azərbaycanından ayrılıb Ermənistanla birləşdirmək fikrini ortaya atdı. Bununla əlaqədar Xankəndidə və Ermənistanda fasiləsiz mitinqlər başlandı. Əlbəttə, o vaxtkı Azərbaycan rəhbərliyi bu təxribatların qarşısında aciz olduğundan öz qətiyyətli mövqeyini ortaya qoya bilməzdi.

Böyük qayıdış hərtərəfli uğurları şərtləndirdi

Sirr deyil ki, Siyasi Bürodan uzaqlaşmağa qərar vermiş Heydər Əliyevin 20 Yanvar faciəsi baş verənədək fəal siyasətlə məşğul olmaq niyyəti yox idi. Ancaq ulu öndər bu hadisəyə biganə qala bilməzdi və qalmaqda. Onun 1990-cı ilin sərt qış günlərində Azərbaycanın Moskvadakı Daimi Nümayəndəliyinə gələrək respublikada 20 Yanvar faciəsini törətmiş Sovet İttifaqı rəhbərliyini kəskin şəkildə ittiham edən qətiyyətli bəyanatla çıxış etməklə, Azərbaycan xalqının yanında olduğunu bildirməsi, yeni tarixi epoxanın başlanğıcında Heydər Əliyevin müstəqillik uğrundakı mübarizəsinin başlanğıcı kimi böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

Təbii olaraq bundan sonra ona qarşı təzyiqlər və təxribatlar kampaniyası geniş vüsət aldı. Həmin kampaniya daxilində hətta onu həbs etmək də istəmişlər. Buna baxmayaraq o, heç nədən və heç kimdən çəkinməyərək Azərbaycanca üz tutsa da, ona Bakıda yaşamağa imkan vermədikləri üçün doğulub boya-başa çatdığı Naxçıvana qayıtdı. Naxçıvanda xalq onu, o, isə xalqı müdafiə etdi. Qeyd olunmalıdır ki, həmin vaxt ermənilərin məkrli niyyəti Naxçıvana da yönəlmişdi, onların planlarında buranın işğalı da nəzərdə tutulmuşdu. Ulu öndər buna imkan verməyərək erməniləri yerində oturtmaqla, Naxçıvanı qorudu və bununla da müstəqilliyin əldə edilməsi üçün həlledici addımlar atdı. Məhz onun təşəbbüsü ilə ilk dəfə olaraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bayrağı dövlət bayrağı elan edildi və Azərbaycanın Ali Məclisinə bu bayrağın dövlət bayrağı kimi qəbul edilməsi barədə vəsətət göndərildi. Bununla yanaşı, Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikasının adı dəyişdirilərək "Sovet Sosialist" sözlərinin çıxarılması da müstəqilliyə doğru gedən yolda atılan çox ciddi addımlardan biri idi. Göründüyü kimi, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə gedən yol dahi öndərin təşəbbüsü, uzaqgörən təfəkkürü, gərgin əməyi, dərin düşüncəsi, iti zəkası, cəsarəti və qətiyyəti hesabına Naxçıvandan başlamışdır.

Hadisələrin məntiqi davamı olaraq, 1992-ci ilin noyabrında siyasi platforması

Azərbaycanın parlaq gələcəyindən xəbər verən Yeni Azərbaycan Partiyası yaradıldı. Yeni Azərbaycan Partiyası öz düzgün fəaliyyəti, həmçinin bilavasitə xalqa və milli maraqlara xidməti sayəsində qısa zaman kəsiyində, 1993-cü ildə iqtidar partiyasına çevrildi. Azərbaycan xalqı növbəti dəfə müdrikliyini göstərərək öz dahi rəhbərinə üz tutaraq onun hakimiyyətə gəlməsini təkidlə xahiş etməklə Yeni Azərbaycan Partiyasının iqtidar partiyasına çevrilməsini reallaşdırdı. Azərbaycanını və xalqını canından çox sevən ulu öndərin bu anda başqa seçimi yox idi. Heydər Əliyev Bakıya gəldi və həmin anda həll edilməli olan ən ümdə məsələni - vətəndaş müharibəsinin dayandırılmasını həll etdi. Bundan sonra, Azərbaycanda sabitlik yarandı və bu böyük islahatların başlanmasına rəvac verdi.

Hər kəsə məlumdur ki, o illərdə Azərbaycan vətəndaş müharibəsindən təzəcə qurtulmuş, atəşkəs rejimini yenidən əldə etmiş ölkə olduğundan, həmin vaxtlarda Azərbaycana sərmayə gətirmək, investorları sərmayə qoymaq üçün həvəsləndirmək, onları inandırmaq həddindən artıq çətin, demək olar ki, mümkünsüz bir məsələ idi. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, ulu öndər 1994-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycanın müstəqillik tarixində mühüm əhəmiyyəti olan "Əsrin müqaviləsi" kimi bir müqavilənin bağlanılmasına nail oldu. O da məlumdur ki, Azərbaycan neftinin dünya bazarlarına çıxmasında

gərgin əməyi olan ulu öndər Heydər Əliyev Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin təməlini öz əlləri ilə qoymuşdur. Bundan sonra, bu gün Azərbaycanı dünyada böyük qaz potensialına malik olan bir dövlət kimi tanıdan "Şahdəniz" layihəsi reallaşdı.

Ümummillilərin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş iqtisadi islahatların sayəsində sürətlə qüdrətlənən Azərbaycanda paralel olaraq digər sahələrdə, o cümlədən hüquq sahəsində əsaslı islahatların aparılmasına zəmin yarandı. 1993-cü ilin ikinci yarısından başlayaraq Azərbaycanda cinayətkarlığa qarşı mübarizə gücləndirilərək qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atıldı. Bu barədə danışılarkən ulu öndərin 9 avqust 1994-cü il tarixdə imzaladığı "Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi tədbirləri haqqında" Fərmanının əvəzsiz rolu xüsusi vurğulanmalıdır. Bu sahədə aparılan islahatlar, o cümlədən sözügedən fərman əsasında hüquqmühafizə orqanlarının fəaliyyəti cinayətkar təzahürlərə, xüsusən də, mütəşəkkil cinayətkarlığa, korrupsiyaya və terrorizmə, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı səfərbər edildi. Bütün bunlar Azərbaycanda ardıcıl və sistemli surətdə hüquqi dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması prosesinə başlamaq imkanını verdi. Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin yo-

rulmaz fəaliyyəti nəticəsində hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu yolu ilə irəliləyən müstəqil respublikamızda vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması, insanların azad, sərbəst yaşaması, qanunun aliliyinin təmin edilməsi üçün ən yüksək tələblərə cavab verən normativ-hüquqi baza yaradıldı. 12 noyabr 1995-ci il tarixdə ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası qəbul edildi. Bu ali hüquqi akt ölkəmizin gələcək inkişaf prioritetlərini müəyyənləşdirməklə bərabər, demokratik-hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun təməlini qoydu. Azərbaycan Prezidenti yanında Əfv Komissiyasının yaradılması və əfv etmə institutunun bərpası isə aparılan humanist siyasətin bariz nümunəsi idi. Xüsusi vurğulanmalıdır ki, 1995-2003-cü illərdə ümummilli lider Heydər Əliyevin imzaladığı 32 əfv fərmanı ilə üç mindən artıq məhkum azadlığa buraxılmış, həmçinin onun təşəbbüsü ilə Milli Məclisin bu dövrdə qəbul etdiyi yeddi “Amnistiya haqqında” qərarı 60 mindən artıq şəxsə şamil edilmişdir.

Azərbaycan etibarlı əllərdədir

Tarixi proseslərin təhlili və müxtəlif dövrlərin təcrübəsi belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, varislik prinsipinə riayət edilmədən dinamik inkişaf, xalqın rifahına xidmət edən ideyalar məcmusunun reallaşmasının davamlı xarakter alması mümkün deyil. Belə ki, bu

halda mövcud olan mütərəqqi ideyalar aşınmalara məruz qalaraq məhvə məhkum ola bilər. Buna görə də, xalqa, cəmiyyətə xidmət edən ideyaların sivil qaydada, demokratik prinsiplər əsasında ötürülməsi cəmiyyətin inkişafı üçün çox vacib amildir. Bu mənada siyasi sələfindən estafet kimi qəbul etdiyi strateji inkişaf kursunu daha da təkmilləşdirməklə zənginləşdirən və yeni dövrün tələblərinə uyğun şəkildə, yüksək dinamizmlə reallaşdıran Prezident İlham Əliyev əsl vətənpərvər və qurucu lider əzmi ilə xalq qarşısında verdiyi vədləri gördüyü işlərlə doğrularaq hər bir vətəndaşın Prezidenti olduğunu sübuta yetirmiş, milli ideyalara sadıqlıqın mükəmməl nümunəsini yaratmışdır. Möhkəm siyasi iradəsi, qətiyyəti, məqsədə doğru inamla irəliləməsi, yüksək erudisiyası, pragmatizmi, təvazökarlığı və sadəliyi, ən əsası Heydər Əliyev siyasi kursunun etibarlı qarantı olması ölkə liderinə xalqın böyük rəğbətini qazandırmışdır. Onun 11 aprel 2018-ci il tarixdə keçirilmiş Prezident seçkilərindəki növbəti parlaq qələbəsi dediklərimizi bir daha təsdiq etmişdir. Möhtərəm Prezident İlham Əliyevin özünü xalqın birinci xidmətçisi kimi bəyan etməsi də məhz Heydər Əliyev ideoloji kursuna, onun siyasi irsinə sədaqətinin göstəricisidir. Xalqına bağlılığını və xalqla iqtidar arasında olan sıx birliyi təcəssüm etdirən belə bir optimist mövqeyin 2003-cü ildən bəri getdikcə daha da möhkəmləndirilməsinin nəticəsidir ki, bu gün respublikamızın dinamik in-

kişafını təmin edən fundamental istiqamətlər sürətlə reallaşır. Azərbaycana ulu öndərin zəngin dövlət idarəçiliyi təcrübəsinin əsaslarını dərindən mənimsəmiş, xalqına xidməti həyat amalına çevirmiş İlham Əliyev kimi müdrik bir siyasətçi rəhbərlik edir və Heydər Əliyev siyasətinə sadıqlığını öz müstəsna xidmətləri ilə əyani şəkildə sübuta yetirir. Möhtərəm Prezident İlham Əliyev dövlət idarəçiliyinin möhkəm təməl prinsipləri əsasında Azərbaycanın sürətlə qüdrətlənməsinin təmin edilməsini özünəməxsus peşəkarlıqla bacarmaqla yanaşı, onun davamlılığının yüksək tempdə inkişafını bu gün də uğurla davam etdirir. Azərbaycanda əldə edilən iqtisadi mənfəətlərin bu gün qloballaşan dünyanın ən qiymətli sərvəti rolunda çıxış edən insan kapitalına çevrilməsi üçün məqsədyönlü addımlar atılır, informasiya cəmiyyət formalaşır, informasiya texnologiyalarının son nailiyyətləri daha böyük sürətlə Azərbaycanın həyatının ayrılmaz bir hissəsinə çevrilir. Bütün bunlarla yanaşı, ölkədə aparılan demokratik islahatlar getdikcə daha geniş vüsət alır, insan hüquq və azadlıqlarının təminatı sistemi daha da mükəmməlləşdirilir, Azərbaycanda tolerant bir mühitin mövcudluğuna şərait yaradan əsaslar möhkəmləndirilir, respublikamızda vətəndaş cəmiyyəti formalaşdırılır. Hər bir vətəndaş onunla dövlət arasındakı münasibətlərdə müəyyən edilmiş rol və vəzifələri, mənsub olduğu dövlətin bu gününə və gələcəyinə görə daşdığı məsuliyyəti daha aydın görür,

hər addımında buna riayət etməyə çalışır.

Bu gün Azərbaycanın yüksək tempdə hərtərəfli qüdrətlənməsindən danışıarkən, xalqına və həyat yoldaşına olan sədaqəti, davranışı, elmi bilikləri, dərin düşüncəsi, peşəkar idarəçilik qabiliyyəti və digər bu kimi əsl Azərbaycan xanımına xas müsbət cəhətləri ilə bütün dünya qadınlarına örnək olan Mehriban xanım Əliyevanın dövlət və xalq qarşısında genişmiqyaslı fəaliyyəti haqqında danışmamaq mümkün deyil. Onun ölkənin Birinci vitse-prezidenti kimi mühüm dövlət postuna gəlişi hazırkı inkişafımızın daha da sürətlənməsinə və uğurlarımızın davamlılığına, həmçinin milli maraqlara hesablanmış bir qərar idi. Heç kəsə sirt deyil ki, xalqımızın qəlbində Mehriban xanıma dərin inam və etimad var. İnsanların öz dərdsəri ilə dolu olan müraciətlərinin çox böyük bir hissəsinin ona ünvanlanması bunun aşkar göstəricisidir. Bu həm də dövlətimizin ədalət gücünə olan inamdır. Prezidentin sosialyönlü siyasətinin gerçəkləşməsində də, Mehriban xanımın zəhməti və fəaliyyəti misilsizdir. Təbiidir ki, vaxtilə onun xarici və daxili siyasətdə apardığı və bütün dünyada etiraf olunan fəaliyyəti hazırda yeni statusda daha yüksək səmərəliliklə davam edir, bu da öz növbəsində xalqımızın və dövlətimizin yeni uğurlarını şərtləndirir.

Möhtəşəm 44 gün – Prezident – xalq birliyinin təntənəsi

Ulu öndərin mükəmməl siyasətinin onun ən layiqli davamçısı cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsindən bəhs edərkən Vətən müharibəsində qazandığımız möhtəşəm qələbəni xüsusi vurğulamaq lazımdır. Ümummilli lider illər öncə böyük uzaqgörənliklə deyirdi: “Qarabağ məsələsini həll edəcəyik. Zaman lazımdır, vaxt lazımdır. Azərbaycan torpaqları heç vaxt onun əlindən gedə bilməz. Bizim işğal olunmuş torpaqlarımız mütləq qaytarılacaqdır. Nəyin bahasına olur-olsun”.

27 sentyabr 2020-ci il tarixdə səhər saatlarında növbəti təxribatlara başlayan Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin cəbhəboyu zonada yerləşən Azərbaycan ordusunun mövqelərini və yaşayış məntəqələrini iriçaplı silahlar, minaatanlar və müxtəlif çaplı artilleriya qurğularından intensiv atəşə tutması ordumuzu mənfur düşmənin layiqli cavabını verməyə vadar etdiyindən Azərbaycan Silahlı Qüvvələri əks-hücum əməliyyatları həyata keçirdi və bununla da ikinci Qarabağ müharibəsi başladı. Bütün xalq Vətən müharibəsinin qələbə ilə başa çatmasını qarşıya məqsəd qoydu. Dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin “Biz birlikdə güclüyük!” şüarı dillərdə əzbər olmaqla xalqı öz liderinin ətrafında daha da sıx birləşdirərək mülki vətən-

daşlarda mübarizə əzmi, hərbcilərimizdə isə böyük ruh yüksəkliyi yaratdı. Ermənistanın növbəti təxribatlarının qarşısını almaq və düşməni sülhə sövq etmək məqsədilə gedən 44 günlük müharibədə müdrik və qətiyyətli Ali Baş Komandan və onun rəhbərlik etdiyi qüdrətli Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin hərbciləri şanlı tarix yazmağa müvəffəq oldular. Elə ilk günlərdən düşməne sarsıdıcı zərbələr vuran qəhrəman övladların sayəsində qısa zamanda ardıcıl uğurlar qazanılmaqla kəndlərimizin, qəsəbələrimizin, yaşayış məntəqələrimizin, eləcə də şəhərlərimizin, o cümlədən Cəbrayılın, Füzulinin, Zəngilanın, Qubadlının və nəhayət Şuşanın işğaldan azad olunması Ermənistanı sülhə sövq etdi və bu biçarə düşmənin kapitulyasiya aktını imzalaması ilə nəticələndi. Bununla da, haqq mübarizəsi hərbi-siyasi qələbəmizlə başa çatdı və ədalət bərpa olundu. Hərbi Prokurorluq işçisi olaraq qeyd olunan dövrlərdə bilavasitə döyüş əməliyyatlarının və əldə olunan ardıcıl zəfərlərin şahidi, eləcə də işğaldan azad olunmuş torpaqlara ilk ayaq basan şəxslərdən biri kimi xüsusi vurğulamaq istərdim ki, müşahidə etdiyim mənzərələrin unudulmaz təəssüratlarını sözlə ifadə etmək mümkün deyil. Ardınca Ağdam, Kəlbəcər və Laçın rayonlarının qan tökülmədən və şəhid verilmədən işğaldan azad edilməsi isə hər birimizdə ömür boyu xatırlanacaq xoş ovqat yaratdı.

Xüsusi vurğulanmalıdır ki, Vətən müharibəsi zamanı Azərbaycan cəmiyyətində indiyə qədər görünməmiş birlik və həmrəylik yaşandı. Cəbhədə şiddətli döyüşlərin getdiyi bir vaxtda siyasi partiya və təşkilatlar, həmçinin ayrı-ayrı tanınmış ictimai-siyasi xadimlər, bütün ziyalılar xalqın, dövlətin, Ali Baş Komandanın, ordunun yanında olduqlarını bəyan edir, ümummilli məsələ ətrafında birlik nümayiş etdirirdilər. Təbii ki, qazanılan bu möhtəşəm qələbə müdrik və yenilməz sərkərdəsi olan qüdrətli ordu və ona dəstək verən əzmkar xalq birliyinin nəticəsi idi.

Hələ 2018-ci ildə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin yaradılmasının 100 illiyi münasibətilə keçirilən hərbi paradda uzaqgörən lider İlham Əliyev demişdir: “Gün gələcək və bu gün işğal altındakı torpaqlar azad olunandan sonra orada qaldırılacaq Azərbaycan bayrağı Azadlıq meydanına gətiriləcək və hərbi paradda göstəriləcək. Biz bu müqəddəs günü yaxınlaşdırmalıyıq və yaxınlaşdırırıq”. Bəli, gözlənilən o möhtəşəm gün gəldi. Dekabrın 10-da paytaxtımızın ən böyük meydanı olan Azadlıq meydanında Vətən müharibəsindəki qələbəyə həsr olunmuş Zəfər paradı keçirildi. Paradın keçirildiyi gün təsadüfi seçilməmiş, düşmənin cəfəng “müstəqillik” tarixinin yaddaşlardan silinməsinə hesablanmışdır. Bu münasibətlə keçirilən möhtəşəm parad böyük zəhmətin, eləcə də uzun

illər ərzində görülmüş nəhəng işlərin bəhrəsi idi. Azərbaycan xalqı tarixi ədalətin bərpa edilməsini bayram edərək müstəqillik illərində əldə etdiyi ən böyük zəfərini beynəlxalq ictimaiyyətə rəsmən elan etdi.

Hər kəsə məlumdur ki, bundan öncə də həmin meydanda bir neçə parad keçirilmişdir. Bu paradın əvvəlki paradlardan fərqi ondan ibarət idi ki, həmin gün, meydandan düşmənin ordusunu darmadağın etməklə ərazi bütövlüyümüzü təmin etmiş Müzəffər Ordu keçirdi. Hər birimizi hədsiz qürurlandıran və hələ də təəssüratlarının təsiri altında olduğumuz bu parad müstəqil Azərbaycanın ilk Zəfər paradı idi. Eyni zamanda, Türkiyə-Azərbaycan əbədi qardaşlığının növbəti təzahürü olan bu hərbi parad həm də Azərbaycanı sevməyən ermənipərəst dövlətlər üçün böyük əhəmiyyətli siyasi bir eyham oldu. Ümummilli lider Heydər Əliyevin müasir tələblərə uyğun gerçəkləşdirilən ali və ölməz ideyalarının ölkəmizə, eləcə də xalqımıza qazandırdığı sadələdiyimiz bütün bu uğurlar qəti əminliklə onu deməyə əsas verir ki, bu mütərəqqi ideyaların müəllifi millətimizin qəlbində əbədi olaraq yaşayacaqdır.

Rasim KAZIMOV,
Azərbaycan Respublikası Hərbi
prokurorunun müavini, ədliyyə ge-
neral-mayoru.

İNSAN HÜQUQLARININ MÜDAFİƏSİ MİLLİ VƏ ÜMUMBƏŞƏRİ DƏYƏR KİMİ

İnsan hüquqlarının effektiv şəkildə müdafiəsi müasir dünyamızda ən yüksək dəyər kimi qəbul edilməklə bütün bəşəri çağırışların önündə dayanır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında məhz insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, ölkəmizin vətəndaşlarının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi bəyan edilmişdir.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən 1998-ci il iyunun 18-də təsdiq edilmiş və ölkəmizdə insan hüquqları sahəsində ilk strateji sənəd olan “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı”nda ümumbəşəri dəyər olaraq daim yüksək qiymət verilən insan hüquqlarının təmini dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyən olunmuşdur.

Azərbaycanda insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin olunması sahəsində son illərdə böyük irəliləyişlər əldə edilmiş, vətəndaş cəmiyyətinin və demokratik hüquqi dövlətin bərqərar olunması, habelə hər bir şəxsin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, eyni zamanda demokratiyanın və vətəndaş cəmiyyəti təsisatlarının inkişafı sahəsində mühüm addımlar atılmışdır.

Müstəqil dövlətimizin insan hüquqlarına verdiyi ali dəyərin bariz təzahürüdür ki, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2007-ci il 18 iyun tarixli Sərəncamına əsasən, insan hüquqlarına dair ilk strateji sənəd hesab olan həmin Dövlət Proqramının qəbul edildiyi 18 iyun tarixi Azərbaycanda İnsan Hüquqları Günü kimi qeyd olunur.

18 iyun – Azərbaycanda İnsan Hüquqları Günü ərəfəsində insan hüquqlarının müdafiəsi və təbliği sahəsində həyata keçirilən fəaliyyəti gücləndirmək, əldə olunmuş nailiyyətlər barədə ictimaiyyəti məlumatlandırmaq, mövcud problemlərin aradan qaldırılması ilə bağlı qarşıda duran vəzifələri müəyyən etmək, habelə əhalinin hüquq düşüncəsini və hüquq mədəniyyətini inkişaf etdirmək, ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyinin zəruriliyini diqqətə çatdırmaq məqsədilə Ombudsman təsisatının təşəbbüsü ilə ənənəvi olaraq hər il olduğu kimi 18 may – 18 iyun tarixlərində ölkəmizdə “İnsan Hüquqları Aylığı” elan olunmuşdur.

Ölkə ictimaiyyətinə ünvanlanmış açıq müraciətimizdə aylıq çərçivəsində xüsusi karantin rejimi qaydalarına ciddi əməl olunmaqla elektron və yazılı mediada, teleradio kanallarında, sosial şəbəkələrdə insan hüquqlarının, o cümlədən sağlamlıq hüquqlarının təbliğinə dəstək verilməsi, onlayn görüşlərin, videokonfransların keçirilməsi, bu mövzuda müxtəlif sosial çarxların hazırlanması tövsiyə olunmuş, insanların müraciətlərinə, pozulmuş hüquqlarının bərpası məsələlərinə həssaslıqla yanaşılması ilə bağlı çağırış edilmişdir.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən 2020-ci ildən etibarən global pandemiya elan olunmuş yeni növ koronavirus (COVID-19) infeksiyasının qarşısının alınması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər dövlət və cəmiyyətdən, bütövlükdə ayrı-ayrı insanlardan həmrəylik, birgə əməkdaşlıq və məsuliyyət tələb etdiyindən ölkəmizdə bu infek-

siyanın geniş yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə profilaktik və mübarizə xarakterli təxirəsalınmaz sosial izolyasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi ilə xüsusi karantin rejimi davam etdirilməkdədir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargah tərəfindən qəbul edilmiş müvafiq qərarlara uyğun olaraq ölkədə kütləvi tədbirlərin keçirilməsi təxirə salındığına görə Ombudsmanın Aparatı və regional mərkəzləri, habelə digər aidiyyəti dövlət qurumları, mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, elm-təhsil müəssisələri, vətəndaş cəmiyyəti institutları, o cümlədən qeyri-hökumət təşkilatları və kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən aylıq çərçivəsində insan hüquqlarının təmini və təbliği istiqamətində silsilə maarifləndirmə tədbirləri canlı təmas olmadan, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə edilməklə həyata keçirilmişdir.

Təsisatımız, o cümlədən Gəncə, Şəki, Quba və Cəlilabadda yerləşən və ətraf rayonları əhatə edən regional mərkəzlərimiz tərəfindən Bakı şəhərində və respublikanın bölgələrində onlayn formada silsilə maarifləndirmə tədbirləri keçirilmiş, habelə təsisatın nümayəndələri müxtəlif qurumlar tərəfindən təşkil olunmuş onlayn görüş və konfranslarda insan hüquqlarına dair müxtəlif mövzularda məruzə və çıxışlar etmişlər. Bununla yanaşı, “İnsan Hüquqları Aylığı” ərzində Milli Preventiv Mexanizm fəaliyyəti çərçivəsində dövlət uşaq müəssisələrinə başçəkmələr keçirilmiş, uşaqların hüquqlarının təmini, tibbi və psixoloji xidmətlərin təşkili vəziyyəti araşdırılmışdır. Eləcə də, regionlarda xüsusi karantin rejiminin tələblərinə əməl etməklə dövlət qurumlarının əməkdaşları üçün informasiya əldə etmək hüququnun

müdafiəsi ilə bağlı Ombudsmanın fəaliyyətinə dair hüquqi maarifləndirici tədbirlər təşkil edilib.

Əsası ümummilliyet lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş humanizm siyasətini uğurla davam etdirən ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin bu il martın 18-də imzaladığı və ümumilikdə, 625 nəfərə şamil olunmuş “Məhkum edilmiş bir sıra şəxslərin əfv olunması haqqında” Sərəncama uyğun olaraq, azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş 475 nəfər cəzasının çəkilməmiş hissəsindən azad edilmiş və cəzaçəkmə müəssisələrindən azadlığa buraxılmışlar.

Müstəqil dövlətimizin insan hüquqlarına verdiyi ali dəyərini bariz təzahürüdür ki, ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2007-ci il 18 iyun tarixli Sərəncamına əsasən, insan hüquqlarına dair ilk strateji sənəd hesab olan həmin Dövlət Proqramının qəbul edildiyi 18 iyun tarixi Azərbaycanda İnsan Hüquqları Günü kimi qeyd olunur.

Sonuncu əfv sərəncamı nəticəsində içərisində ahılların, müxtəlif xəstəlikdən əziyyət çəkənlərin, əlilliyi olan şəxslərin və qadınların da olduğu azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş 98 nəfərin cəzasının çəkilməmiş hissəsi yarıyadək azaldılmışdır. Ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş 2 nəfərin cəzası 25 il müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəzlənmişdir. Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına şərti olaraq məhkum edilmiş 2 nəfər cəzadan azad edilmiş, həmçinin azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş və cəzasının çəkilməsi təxirə salınmış 3 nəfər cəzadan azad olunmuşdur. Eləcə də azadlığın məhdudlaşdırılması cəzasına məhkum edilmiş 9 nəfər və islah işləri cəzasına məhkum olunmuş 12 nəfər cəzanın çəkil-

məmiş hissəsindən, cərimə cəzasına məhkum olunan 23 nəfər isə cəzadan azad edilmişdir.

Yeri gəlmişkən, 72 məhkum müraciət-lərimiz əsasında azadlığa buraxılmış, 3 nəfər ömürlük məhkumun cəzaçəkmə müddəti 25 ilə endirilmiş, həbsdə olan bir qrup şəxsin cəzaları yarıya qədər azaldılmışdır.

Bir məsələni də qeyd etmək istərdik ki, Ombudsmanın Milli Preventiv Mexanizm fəaliyyəti çərçivəsində Ədliyyə Nazirliyi Penitensiar Xidmətinin Tərbiyə müəssisəsində həyata keçirilmiş başçəkmə zamanı yetkinlik yaşına çatmayan məhkum Rəhimov İlham Emil oğlu da qəbul edilmiş, törətdiyi əməldən səmimi peşman olduğunu bildirmiş və əfv olunmasında köməklik göstərilməsi ilə bağlı müraciət etmişdir.

Böyük minnətdarlıq hissi ilə bildirmək istərdim ki, bu məsələyə müvafiq qaydada baxılması və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Əfv Məsələləri Komissiyasının müzakirəsinə çıxarılması ilə bağlı təklifimiz də nəzərə alınmaqla, sonuncu əfv sərəncamı ilə həmin məhkumun cəzasının çəkilməmiş hissəsi yarıya endirilmişdir. Bundan əlavə onun reabilitasiyası və cəmiyyətə inteqrasiyası məqsədilə cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilməsində müvafiq köməklik göstərilməsi ilə bağlı Ombudsmanın Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinə ünvanladığı müraciəti də artıq nəzərə alınmış və həmin məhkumun qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada cəzadan azad edilməsi təmin olunmuşdur.

2020-ci il 27 sentyabr tarixindən başlayaraq Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycana qarşı həyata keçirdiyi növbəti hərbi təcavüz aktı nəticəsində mülki əhali arasında çoxsaylı insan tələfatı baş vermiş, təhsil və səhiyyə müəssisələri, sosial, mədəni, tarixi,

dini obyektlər ağır artilleriya qurğularından və qadağan olunmuş silahlardan istifadə edilməklə dağıdılmışdır.

Ombudsman olaraq, tərəfimdən ilk gündən Naftalan, Tərtər, Gəncə, Bərdə şəhər və rayonlarında, ətraf kəndlərdə yerində fakt-araşdırıcı missiyalar həyata keçirilmiş, 44 günlük Vətən müharibəsi dövründə pozulmuş insan hüquqları ilə bağlı faktlar əsasında 8 bəyanat, videomüraciətlər də daxil olmaqla 15 müraciət, 7 hesabat, 50-dən çox mətbuat açıqlaması hazırlanaraq beynəlxalq təşkilatlara ünvanlanmış, dünya ictimaiyyəti məlumatlandırılmış, çağırışlar edilmişdir. Hesabatlar və müvafiq məlumatlar 2 dildə www.ombudsman.az rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilmiş, mütəmadi olaraq "Facebook" və "Twitter" sosial şəbəkələrində yayımlanmışdır.

Post-müharibə dövründə tərəfimizdən 5 bəyanat ("Metsamor AES-in bütün bölgə üçün potensial təhlükəsi barədə", "Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində işarə olunmamış minalı ərazilərlə bağlı", "BMT-nin "Nasizmin qəhrəmanlıq kimi qələmə verilməsinə, neonasizmə və irqçiliyin müasir formalarının yayılmasına, irqi ayrışkıliyə, ksenofobiyaya və bununla bağlı dözümsüzlüyə qarşı mübarizə" qətnaməsinin icrasına dəstəklə bağlı", "Ermənistan tərəfinin Azərbaycan dövlət sərhədinin Kəlbəcər rayonu istiqamətində təxribata əl atmasına etiraz olaraq", "Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunda Ermənistan tərəfindən basdırılmış minaya düşərək həlak olan mülki şəxslərlə bağlı") və 2 hesabat ("Ermənistan tərəfindən əsirlikdə və girovluqda saxlanıldıqları müddətdə Azərbaycanın hərbi qulluqçularına və mülki şəxslərinə qarşı törədilmiş işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ləyaqəti

alçaldan rəftar və ya cəza halları barədə” və “Azərbaycanlılara qarşı nifrət cinayətləri və nifrət nitqinə dair”) hazırlanaraq müvafiq beynəlxalq təşkilatlara göndərilmişdir.

Ümumilikdə, Vətən müharibəsi nəticəsində, habelə müharibədən sonrakı dövrdə şəhid olmuş hərbi qulluqçularımızın və mülki şəxslərin ailələrinin, qazilərimizin hüquqlarının müdafiəsi və onlara qayğı hazırda qarşımızda duran vacib vəzifələrdəndir. Bu istiqamətdə fəaliyyətimiz çərçivəsində təsisatda Şəhid ailələri və müharibə veteranları ilə iş sektoru yaradılmış, təşəbbüsümüz əsasında onlara dəstək məqsədilə tibbi və psixoloji yardım aksiyaları təşkil olunmuş, gələcəkdə də bu layihələrin davam etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Hesabatlarda Ermənistanın aktiv döyüş əməliyyatları zonasından uzaq məsafədə yerləşən yaşayış məntəqələrini və hərbi əməliyyatların iştirakçısı olmayan mülki əhalini hədəf seçməklə, çoxsaylı dinc sakinləri, o cümlədən uşaq və qadınları qətlə yetirməsi, tarixi, mədəni və dini abidələri, qəbiristanlıqları əməliyyat-taktiki ballistik raket kompleksindən və ağır artilleriya qurğularından istifadə etməklə atəşə tutması nəticəsində törətdiyi cinayətlər obyektiv və real faktlarla diqqətə çatdırılmışdır.

Faktaraşdırıcı missiyaların həyata keçirilməsi prosesinə dəvətimizlə beynəlxalq təşkilatların, xarici ölkələrin milli insan hüquqları və ombudsman təsisatlarının nümayəndələri, yerli və xarici televiziya kanalları və digər media nümayəndələri də cəlb olunmuşdur.

Təşəbbüsümüz əsasında İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT) Ombudsmanlar Assosiasiyasının Prezidenti, Türkiyə Respublikasının Baş Ombudsmanının rəhbərlik

etdiyi nümayəndə heyətinin iştirakı ilə Gəncədə faktaraşdırıcı missiya həyata keçirilmiş və bununla bağlı hesabat dərc olunaraq beynəlxalq ictimaiyyətə təqdim olunmuşdur.

Ermənistanın Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində tarixi-mədəni və dini abidələrə, o cümlədən ətraf mühitə, bioloji müxtəlifliyə, meşələrə, yeraltı və yerüstü təbii ehtiyatlara vurulan ciddi ziyanı nəzərə almadan, ekoloji terror aktları törədərək həll yolu kimi meşələrin yandırılmasını öz hərbi məqsədləri üçün istifadə etməsi faktları beynəlxalq təşkilatlara təqdim olunmuş, xüsusi prosedurların tətbiqi və hüquqi məsuliyyət müəyyən edən tədbirlərin görülməsi tələb edilmişdir. Vətən müharibəsi dövründə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən ölkəmizin mülki əhalisinə qarşı fosfor tərkibli kimyəvi silahlardan dəfələrlə istifadə edilməsi ilə əlaqədar da tərəfimizdən beynəlxalq təşkilatlara müraciət ünvanlanmışdır.

Acı təəssüf hissi ilə qeyd edirik ki, ötən il Vətən müharibəsi zamanı Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın Naftalan, Ağcabədi, Gəncə və Bərdə şəhər və rayonlarında yerləşən mülki yaşayış məntəqələrini ağır artilleriyadan atəşə tutması nəticəsində ümumilikdə 12 uşaq həlak olmuş, 50-si yaralanmış, 4 uşaq hər iki valideynini, bir çox uşaq isə valideynlərindən birini itirmişdir. Ermənistanın Azərbaycana qarşı 30 ilə yaxın davam edən hərbi təcavüzü dövründə çoxsaylı belə hallar baş vermişdir.

Azərbaycan insan hüquqlarının müdafiəsinə milli və ümumbəşəri dəyər kimi böyük hörmət bəsləyən bir ölkə olaraq heç bir əlamətinə görə ayrı-seçkiliyə yol vermədən, hər bir uşağın hüquqlarına hörmət

bəsləyir, onların sülh, multikulturalizm, tolerantlıq şəraitində yaşamasını təmin edir.

1 iyun – Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günü və 4 iyun – Aqressiyanın Günahsız Uşaq Qurbanlarının Beynəlxalq Günü ərəfəsində yayımlanmış videomüraciətimizdə də bütün bu məsələləri işıqlandıraraq, dünya birliyinə uşaqları müharibədən, zorakılıqdan qorumaq, onlarla bağlı hüquq normalarını təmin etmək və BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərində qeyd olunan hədəflərə nail olmaq üçün səyləri birləşdirməyə, uşaqlara qarşı ayrı-seçkiliyə yol verməməyə, onlara qayğı ilə yanaşmağa və dəstək verməyə çağırış edilmişdir.

Uşaqlar və qadınların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində həyata keçirilmiş fəaliyyət çərçivəsində Suriyada davam edən münafişəyə cəlb edilmiş şəxslərin ailə üzvləri ilə bağlı məsələ də diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Azərbaycan vətəndaşları olan yaxın qohumlarını Suriyada axtaran bir sıra şəxslər müxtəlif vaxtlarda Ombudsmana müraciət edərək, həmin ölkədə gedən müharibədə müxtəlif qrupların tərkibində döyüşən qohumlarının, ailə üzvlərinin, o cümlədən qadın və uşaqların oradakı düşərgələrdə girov kimi saxlanıldıklarını, eyni zamanda yaralı və xəstələrin tibbi yardımdan kənar, baxımsız vəziyyətdə qaldıklarını bildirmiş və onların respublikamıza qaytarılmasında köməklik göstərilməsini xahiş etmişdirlər.

Həmin ölkədə köməksiz vəziyyətdə qalan vətəndaşlarımızın qaytarılması istiqamətində zəruri tədbirlərin görülməsi məqsədi ilə müxtəlif vaxtlarda Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə, həmçinin digər səlahiyyətli dövlət qurumlarına müraciətlər etmişik. Beynəlxalq Qırmızı Xaç Ko-

mitəsinin Azərbaycan Nümayəndəliyinin rəhbəri ilə keçirilən görüşdə də Suriya ərazisində girov kimi saxlanılan Azərbaycan vətəndaşlarının mövcud vəziyyətini, onların geri qaytarılması ilə bağlı tədbirlərin həyata keçirilməsi üzrə əməkdaşlıq məsələlərini geniş müzakirə etmişik.

Yeri gəlmişkən, Azərbaycan hökuməti tərəfindən görülmüş tədbirlər nəticəsində 2021-ci ilin 27 may tarixində 6-sı qadın və 14-ü uşaq olmaqla, Suriyanın Cerabus şəhərindəki Amerna düşərgəsində saxlanılan 20 nəfər Azərbaycan vətəndaşının Vətənə repatriasiyası həyata keçirilmişdir.

Ombudsman olaraq tərəfimizdən beynəlxalq təşkilatlara ünvanlanmış müraciətlər əsasında Ermənistan tərəfindən əsir götürülmüş hərbi qulluqçularımızın məsələsi ilə bağlı da sistemli işlər görülmüş, onların qaytarılması üçün lazımı orqanlarla mütəmadi təmaslar saxlanılmış və müraciətlər edilmişdir. Ermənistanda əsir və girovluqda saxlanılmış azərbaycanlı hərbi qulluqçu və mülki şəxslərin ölkəmizə qaytarılmasından sonra həmin şəxslərlə görüşlər keçirilmiş, onlara qarşı işgəncə və pis rəftar halları ilə bağlı faktlar toplanaraq tərəfimizdən beynəlxalq təşkilatlara hesabat şəklində ünvanlanmışdır.

Mandatımıza uyğun olaraq hər hansı ayrı-seçkiliyə yol vermədən erməni əsirlərə də başçəkmələr keçirilmiş, habelə terror cinayəti törətməkdə təqsirli bilinən erməni silahlı qrupun üzvləri ilə bağlı da monitorinqlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, Penitensiar Xidmətin İstintaq Təcridxanasına İşgəncələrin qarşısının alınması üzrə Milli Preventiv Mexanizm fəaliyyəti çərçivəsində həyata keçirdiyimiz başçəkmə zamanı Ermənistan tərəfindən Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərinə göndərilmiş, mülki

şəxslərə və hərbi qulluqçularımızın həyat və sağlamlığına qarşı törətdikləri cinayətlərin qarşısının alınması zamanı saxlanılaraq istintaqa təhvil verilmiş, terror cinayəti törətməkdə təqsirləndirilən silahlı qrupun üzvlərinə tərəfimizdən baş çəkilməmişdir.

Post-müharibə dövründə tərəfimizdən 5 bəyanat (“Metsamor AES-in bütün bölgə üçün potensial təhlükəsi barədə”, “Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində işarə olunmamış minalı ərazilərlə bağlı”, “BMT-nin “Nasizmin qəhrəmanlıq kimi qələmə verilməsinə, neonasizmə və irqçiliyin müasir formalarının yayılmasına, irqi ayrışdırıcıya, ksenofobiyaya və bununla bağlı dözümsüzlüyə qarşı mübarizə” qətnaməsinin icrasına dəstəklə bağlı”, “Ermənistan tərəfinin Azərbaycan dövlət sərhədinin Kəlbəcər rayonu istiqamətində təxribata əl atmasına etiraz olaraq”, “Azərbaycanın Kəlbəcər rayonunda Ermənistan tərəfindən basdırılmış minaya düşərək həlak olan mülki şəxslərlə bağlı”) və 2 hesabat (“Ermənistan tərəfindən əsirlikdə və girovluqda saxlanıldıqları müddətdə Azərbaycanın hərbi qulluqçularına və mülki şəxslərinə qarşı törədilmiş işgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza halları barədə” və “Azərbaycanlılara qarşı nifrət cinayətləri və nifrət nitqinə dair”) hazırlanaraq müvafiq beynəlxalq təşkilatlara göndərilmişdir.

Həmin şəxslər Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya liderləri arasında imzalanmış üçtərəfli bəyanat əsasında hərbi əməliyyatların dayandırılmasından 1 ay sonra, 12-13 dekabr tarixlərində Azərbaycan ərazisində dörd Azərbaycan hərbiçisinin qətlə yetirilməsi, bir mülki şəxsin ağır yaralanması ilə nəticə-

lənən cinayət və terror aktlarının qarşısı alınarkən həbs olunublar.

Başçəkmə zamanı həmin şəxslərlə təkbətək görüşməklə onların hüquqlarının təmini vəziyyəti araşdırılmış, müraciətləri fərdi qaydada dinlənilmiş, onlara öz dillərində hazırlanmış qanunvericilik aktlarını təqdim etməklə hüquqları izah edilmişdir. Tərəfimizdən qəbul olunmuş təqsirləndirilən şəxslər saxlanma şəraitindən, qidalanma və tibbi xidmətdən, onlara göstərilən rəftardan razı olduqlarını bildiriblər. Artıq həmin başçəkmə çərçivəsində apardığımız araşdırmaların nəticəsi əsasında ad hoc hesabat hazırlayaraq beynəlxalq insan hüquqları təşkilatlarına göndərmişik.

Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın cəbhə bölgəsindən uzaq məsafədə yerləşən, əhalinin sıx məskunlaşdığı yaşayış məntəqələrinin qadağan olunmuş silahlardan atəşə tutulması nəticəsində uşaqların qətlə yetirilməsi, o cümlədən Ermənistan tərəfindən uşaqların hərbi əməliyyatlara cəlb olunması, uşaq bağçalarından və məktəblərdən hərbi komandanlıq mərkəzləri, silahsursat anbarları kimi istifadə edilməsi kimi müharibə cinayətlərinə beynəlxalq hüquqi qiymət verilməsi ilə bağlı BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığına, BMT-nin Uşaq Fonduna, BMT-nin Uşaq Hüquqları üzrə Komitəsinə, BMT Baş Katibinin Uşaqlar və Hərbi Münaqişələr üzrə Xüsusi nümayəndəsinə və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Komitəsinə ünvanlanan müraciətlərdə təkzib olunmaz faktlar qeyd olunmuşdur.

Azərbaycan torpaqlarının işğalı dövründə Ermənistan tərəfindən yerləşdirilən müxtəlif növ minalar və digər partlayıcı qurğuların mövcudluğu səbəbindən 2020-ci ilin 10 noyabr tarixində üçtərəfli bəyanatın im-

zalandığı gündən bəri 140-dan çox insan minaya düşmüş, 27 şəxs mina partlaması nəticəsində həlak olmuşdur.

Ermənistan siyasi və hərbi rəhbərliyinin vaxtilə işğal altında saxladıqları bu ərazilərə basdırılan minaların xəritələrinin açıqlanmasından imtina etməsi, hətta Ermənistan ordusunun həmin ərazilərdən çıxarkən xüsusilə mülki ərazilərə işarələnməmiş minaları basdırması, son günlərə qədər təxribat diversiya qrupları vasitəsilə yeni minaların basdırılmasına cəhd etməsi onların daha çox insan tələfatına yol açmaqda və regionda yeni münaqişə ocaqlarının yaradılmasında maraqlı olduğunu göstərir.

Regionda insan həyatına və sağlamlığına ciddi təhdid olan bu vəziyyət bizi dərindən narahat edir. Ölkə Ombudsmanı olaraq bu barədə narahatlığımızı dəfələrlə beynəlxalq insan hüquqları qurumlarına bildirərək, insan tələfatının qarşısının alınması məqsədilə Ermənistan rəhbərliyi qarşısında müvafiq tələblərin qoyulması ilə bağlı müraciətlər etmişik. 4 aprel – Beynəlxalq Mina Xəbərdarlığı və Mina Aksiyasına Yardım Günündə tərəfimdən dünya ictimaiyyətinə ünvanlanmış videomüraciətdə işarə olunmamış minaların insan həyatı üçün potensial təhlükəsini, habelə məcburi köçkünlərin işğaldan azad edilmiş doğma torpaqlarına qayıtması prosesinə maneə törətdiyini nəzərə alaraq, Ermənistan münasibətdə müvafiq addımların atılması ilə bağlı çağırış edilmişdir. Keçirdiyimiz müxtəlif görüşlərdə mütəmadi olaraq mina xəritələrinin verilməməsi ilə bağlı məsələni qaldırmaqda yanaşı, BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarına Kəlbəcərdə qar əridikdən sonra üzə çıxmış minalarla bağlı ayrıca məktub ünvanlamışıq.

Təəssüflə qeyd etmək istərdim ki, mina xəritələrinin verilməsi ilə bağlı Ermənistan hər hansı bir beynəlxalq təzyiqlə göstərilməməsi hər gün daha bir günahsız insanın həyatını itirməsinə səbəb olur. Hesab edirik ki, aidiyyəti beynəlxalq qurumlar baş verən bu insan hüquqları pozuntularına laqeyd yanaşmamalı və mandatları çərçivəsində müvafiq addımları atmalıdırlar.

Məlum olduğu kimi, 2021-ci il iyunun 12-də Ermənistanın Ağdam rayonu üzrə 97 min tank və piyada əleyhinə minanı özündə əks etdirən xəritələri Azərbaycan tərəfinə təqdim etməsi müqabilində Azərbaycanda saxlanılan 15 nəfər erməni hərbi qulluqçunun Ermənistanə təhvil verilməsi ilə bağlı humanitar aksiya həyata keçirilmişdir.

Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş yalnız bir rayonunda 100 minə yaxın müxtəlif növ minanın basdırılması faktı, Ermənistanın baş naziri vəzifəsini icra edən Nikol Paşinyanın seçkiqabağı təbliğat kampaniyası çərçivəsində öz seçiciləri ilə görüşdə Azərbaycana təqdim olunmuş mina xəritəsinin əllərində olan xəritələrin kiçik bir hissəsi olduğunu rəsmi olaraq bəyan etməsi bizim davamlı olaraq beynəlxalq təşkilatlar qarşısında ifadə etdiyimiz narahatlığın nə dərəcədə əsaslı olduğunu bir daha göstərmiş oldu.

Beynəlxalq təşkilatlara ünvanladığımız müraciətdə Ermənistanın işğaldan azad olunmuş ərazilərdə piyada əleyhinə minalar basdırmaqla və minalanmış ərazilərin xəritələrini verməkdən boyun qaçırmaqla beynəlxalq humanitar hüququn fərq qoymadan hücum etmənin qadağan olunması prinsipini, 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyalarının I Əlavə Protokolunun tələblərini pozduğu və bunu rəsmi şəkildə bəyan etməklə beynəlxalq ictimaiyyətə açıq hörmətsizlik nümayiş etdirdiyi bir daha vurğulanmışdır.

Ümumilikdə, Vətən müharibəsi nəticəsində, habelə müharibədən sonrakı dövrdə şəhid olmuş hərbi qulluqçularımızın və mülki şəxslərin ailələrinin, qazilərimizin hüquqlarının müdafiəsi və onlara qayğı hazırda qarşımızda duran vacib vəzifələrdəndir. Bu istiqamətdə fəaliyyətimiz çərçivəsində təsisatda Şəhid ailələri və müharibə veteranları ilə iş sektoru yaradılmış, təşəbbüsümüz əsasında onlara dəstək məqsədilə tibbi və psixoloji yardım aksiyaları təşkil olunmuş, gələcəkdə də bu layihələrin davam etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu günlərdə Ombudsman Aparatı tərəfindən Ermənistan rəhbərliyinin uzun illər azərbaycanlılara qarşı apardığı nifrət siyasəti nəticəsində törədilmiş cinayətlər və nifrət nitqi ilə bağlı videoçarx hazırlanaraq kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılmaqla ictimaiyyətə təqdim edilmişdir. Ermənistan tərəfindən ölkəmizə qarşı həyata keçirilmiş hərbi təcavüz, işğal və etnik təmizləmə siyasəti ilə bağlı faktlar, Ermənistanın siyasi rəhbərliyi səviyyəsində azərbaycanlılara qarşı nifrət ifadə edən nitqlər, Vətən müharibəsi dövründə Azərbaycanın mülki yaşayış məntəqələrinin hədəfə alınması ilə bağlı sosial şəbəkələrdə ermənilərin verdiyi şərhlər və reaksiyalar həmin videoda öz əksini tapmışdır. Bununla yanaşı, münaqişə nəticəsində zərər çəkmiş ərazilərdə həyata keçirdiyimiz faktaraşdırıcı missiya haqqında məlumatlara da yer verilmişdir.

Bundan öncə tərəfimizdən beynəlxalq təşkilatlara Ermənistanın azərbaycanlılara qarşı nifrət cinayətləri və nifrət nitqlərinə dair geniş məzmunlu hesabat göndərilmişdir.

Həmin fəaliyyət zamanı toplanmış materiallar Ermənistan tərəfindən azərbaycan-

lılara qarşı nifrət aşılınması məqsədilə uzun illərdir həyata keçirilən siyasət nəticəsində gənc nəslin də bu ruhda yetişdirilməsini sübut edir ki, bu da bölgədə sülhün bərqərar olmasına böyük maneə yaradır.

Ombudsman təsisatı olaraq, Ermənistanın siyasi və hərbi rəhbərliyinin insan hüquqlarının kobud pozuntusu ilə nəticələnən bu və ya digər ağır cinayət əməllərinin ifşası və onların ədalət mühakiməsinə cəlb olunması istiqamətində fəaliyyətimizi bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Sonda qeyd etmək istərdim ki, COVID-19 pandemiyası səbəbindən 2020-ci il dünya ölkələri üçün olduqca ağır və çətin il olaraq yadda qalsa da, Azərbaycan üçün şərəfli bir il olaraq tarixə düşdü, 44 günlük Vətən müharibəsində xalqımız tarixi Zəfər qazandı.

Bu gün hər bir Azərbaycan vətəndaşı xoşbəxtidir ki, uzun illərdən sonra müstəqil Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü bərpa edildi və şəhidlərin qanı yerdə qalmadı, məcburi köçkünlərimizin öz tarixi ata-baba yurdlarına qayıtmalarına, pozulmuş hüquqlarının bərpasına zəmin yarandı. Beləliklə, Qarabağın Azərbaycanın tarixi və əzəli torpağı olduğu dünya birliyinə bir daha bəyan edildi.

Ölkə Ombudsmanı olaraq xalqımızı 18 İyun – Azərbaycanda İnsan Hüquqları Günü münasibətilə təbrik edir, hər kəsi milli və ümumbəşəri dəyər olan insan hüquqlarının müdafiəsi və təşviqi prosesində fəal iştirak etməyə və bu sahədə daim həmrəylik nümayiş etdirməyə çağırıram!

Səbinə ƏLİYEVA,
Azərbaycan Respublikasının İnsan
Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman), hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ MƏCLİSİNİN BƏZİ DİGƏR
HAKİMİYYƏT ORQANLARI (PROKURORLUQ, MÜVƏKKİL, MƏRKƏZİ
BANK VƏ HESABLAMA PALATASI) İLƏ QARŞILIQLI ƏLAQƏSİNİN
XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ**

**Həsənov Elşad Eldar oğlu,
AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitunun dissertantı, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.**

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin digər hakimiyyət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsindən bəhs edərək onun prokurorluq orqanları və İnsan hüquqları

üzrə müvəkkillə (ombudsmanla) qarşılıqlı əlaqəsini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Hüquq ədəbiyyatında belə bir fikir irəli sürülür ki, prokurorluq qanunun aliliyini müdafiə etdiyindən o, qanunvericilik hakimiyyəti orqanlarına aid edilməlidir (1). Bəzi müəlliflər isə bu fikirlə razılaşmayaraq göstərir ki, prokurorluq qanunvericilik hakimiyyətinə qəti şəkildə aid edilə bilməz. Çünki qanunvericilik hakimiyyətinin başlıca funksiyası qanunların qəbul edilməsindən ibarətdir, prokurorluğun isə belə səlahiyyəti yoxdur. Eyni zamanda, hesab edilir ki, prokurorluq icra haki-

Müasir şəraitdə dövlət quruculuğunun aktual problemlərindən biri kimi bütün hakimiyyət qollarının qarşılıqlı əlaqəsi problemi çıxış edir. Siyasi və hüquqi sistemlərdə həyata keçirilən islahatlar hakimiyyətlərin bölgüsü sistemində məhkəmə hakimiyyətinin yerini yeni prizmadan təyin etmək və nəzəri cəhətdən qiymətləndirmək, onu digər hakimiyyət qollarından fərqləndirmək, bütün hakimiyyət qollarının balansına nail olunması istiqamətində qanunvericiliyi təkmilləşdirmək zərurəti yaradır. Qanunvericilik hakimiyyəti orqanları məhkəmələr üçün normativ hüquqi baza müəyyən etməklə onlara təsir göstərir. Bu normativ hüquqi baza məhkəmə sisteminin təşkili və məhkəmələrin fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərin hüquqi tənzimini özündə əks etdirir. Bununla yanaşı, qanunların özü də qanunvericilik hakimiyyəti orqanları tərəfindən müstəsna olaraq təkbəşinə qaydada deyil, məhkəmə hakimiyyəti ilə əlaqəli surətdə, onun təklifləri nəzərə alınmaqla qəbul edilir. Məhkəmə hakimiyyəti qanunvericilik hakimiyyəti üçün yalnız hüquqtəbiiqetmə materialı təqdim etmir, həm də diqqəti mənəvi normalara və konstitusion prinsiplərə yönəltməklə qanunvericilik fəaliyyətinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir. Mənəvi aspekt, demək olar ki, hər bir qanunda mövcuddur. Ona görə də qanun öz mənəvi orientirlərini itirdiyi hallarda ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi çətinləşir. Burada məhdud korporativ maraqlar naminə qəbul edilmiş qanunlardan söhbət gedir.

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, hüquq, hakimiyyət, qanunvericilik hakimiyyəti, nümayəndəli hakimiyyət, hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipi.

miyyəti orqanlarına da aid edilə bilməz. Belə ki, o, özü icra hakimiyyəti orqanları üzərində nəzarət həyata keçirir və həmin orqanlar nəzarət qaydasında ona tabedirlər (2). Bu məsələ ilə bağlı bəzi müəlliflərin mülahizələri

daha inandırıcı görünür. Onların fikrincə, prokurorluq məhkəmə hakimiyyətinə aid edilsə də, o, hakimiyyətin bölünməsi çərçivəsində aralıq mövqe tutmaqla, qanunçuluğa nəzarət üzrə unikal dövlət orqanı kimi hakimiyyətin hər üç qoluna – həm qanunvericilik hakimiyyətinə, həm məhkəmə hakimiyyətinə, həm də icra hakimiyyətinə xidmət edir (3).

Keçmiş SSRİ Ali Sovetinin və müttəfiq respublikaların Ali sovetlərinin təcrübəsinin öyrənilməsi həmin dövr üçün nümayəndəli hakimiyyət orqanları ilə prokurorluq orqanlarının qarşılıqlı əlaqəsinin xarakterik xüsusiyyətlərini və əsas formalarını aşkara çıxarmağa imkan verir. Belə formalardan biri prokurorların Ali sovetlərin sessiyalarında və onların Rəyasət Heyətinin iclaslarında iştirakı ilə bağlı idi. Sessiya qaydasında prokurorluqların fəaliyyətinin təhlilinə, onların üzərinə qoyulmuş funksiyaların yerinə yetirilməsinə, ayrı-ayrı qanunlara riayət olunmasının təmin edilməsinə dair məsələlər müzakirə edilirdi. Bir tərəfdən, müvafiq qanunvericilik aktlarına baxılması zamanı məruzələr və çıxışlar çərçivəsində prokurorluq orqanlarının fəaliyyətinin ayrı-ayrı tərəfləri təhlil edilir, onların ünvanına irad və təkliflər səsləndirilirdi. Digər tərəfdən isə, Ali sovetlərin sessiyalarında rəhbər vəzifə tutan prokurorlar çıxış edərək, müvafiq aktları hüquq tətbiqetmə praktikası nəzərə alınmaqla qiymətləndirir və qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflər irəli sürürdülər. SSRİ və müttəfiq respublikaların Ali sovetlərinin prokurorluq orqanları ilə qarşılıqlı əlaqəsində başlıca kəşimə nöqtəsi dövlət və ictimai təşkilatlar tərəfindən qanunçuluğa əməl olunmasına nəzarət məsələsi idi. Bu özünü belə bir mexanizm çərçivəsində daha aydın biruzə

verirdi: Rəyasət Heyəti ayrı-ayrı qanunların icrasını nəzarətdə saxlayır, prokurorlar isə onların tətbiqini təhlil edir və Rəyasət Heyətinin iclaslarında həmin təhlilə dair məruzə ilə çıxış edirdilər (4). Beləcə, ali dövlət hakimiyyəti orqanları bütövlükdə bu və ya digər qanunvericilik aktlarına əməl olunması vəziyyətini və dövlət orqanlarının bu istiqamətdə fəaliyyətini qiymətləndirmək, onun yaxşılaşdırılması üzrə tədbirlər işləyib hazırlamaq imkanı əldə edirdilər. Dövlət orqanları tərəfindən bu və ya digər qanunların pozulması haqqında prokurorların təqdim etdiyi aktlara baxılması Ali sovetlərin fəaliyyətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Deputatların və ictimaiyyət nümayəndələrinin iştirakı ilə yerlərdə yoxlamalar aparıldıqdan sonra hazırlanan təqdimatları hərtərəfli müzakirə etməklə və qanunçuluğa dönmədən əməl olunması üzrə zəruri tədbirləri qeyd etməklə Ali Sovetlərin Rəyasət heyətləri dövlət orqanlarının və təşkilatlarının işinin keyfiyyətinə səmərəli təsir göstərir, habelə prokuror nəzarətinin yaxşılaşdırılmasına yardım edirdilər (5).

Sovet dövründə prokurorlar və deputatlar sıx qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərirdilər. Prokurorlar deputatlara hüquqi yardım göstərirdi. Qanun pozuntularının qarşısının alınmasında iştirak etmək deputatların vəzifəsi kimi çıxış edirdi. Bununla bağlı prokurorlar deputatlara mühazirələr oxuyur və seminar məşğələləri keçirdilər. Aşkar edilmiş istənilən qanun pozuntusu barədə deputat prokurorluq orqanlarına məlumat verə bilərdi. Öz növbəsində, prokurorluq orqanları bu məlumatlara lazımi şəkildə reaksiya verməyə, deputat səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsinə əngəl yaradan şəxsləri qanunvericiliyə uyğun olaraq məsuliyyətə cəlb etməyə borclu idi (6).

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ilə prokurorluq orqanları arasında qarşılıqlı əlaqənin əsas formaları kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar:

– qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Milli Məclisə qanun layihəsi təqdim etmək;

– qanun layihələrinin hazırlanması üzrə işçi qruplarda təmsil olunmaq;

– qanunvericiliklə nəzərdə tutulduğu və dəvət olunduqları hallarda Milli Məclisin və onun komitələrinin iclaslarında iştirak etmək.

Təsədüfi deyildir ki, “Prokurorluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qanunçuluq və hər kəsin qanun qarşısında hüquq bərabərliyi prinsiplərini prokurorluğun fəaliyyətinin əsas prinsipləri sistemində ilk sırada təsbit edir (7).

Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu “Prokurorluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq qanunların icra və tətbiq olunmasına prokuror nəzarəti təcrübəsini öyrənir və ümumiləşdirir, prokuror nəzarətinin təkmilləşdirilməsi və hüquq pozuntularının qarşısının alınması üçün tədbirlər hazırlayıb həyata keçirir.

Prokurorluq orqanları ilə qanunvericilik hakimiyyətini təmsil edən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi arasında qarşılıqlı əlaqələrdən bəhs edərkən qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 5-ci bəndinə uyğun olaraq prokurorluğun fəaliyyətinin ümumi qaydaları parlament tərəfindən müəyyən edilir. Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsi Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin təqdimatına əsasən

parlamentin razılığı ilə həyata keçirilir (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin I hissəsinin 11-ci bəndi və 133-cü maddəsinin 3-cü hissəsi). Dövlətimizin Naxçıvan Muxtar Respublikasını da ehtiva edən unitar quruluşunu nəzərə alaraq göstərmək lazımdır ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası prokurorunun, Naxçıvan Muxtar Respublikasının rayon, şəhər və ixtisaslaşmış prokurorlarının vəzifəyə təyin edilməsi və vəzifədən azad edilməsi barədə təklifi Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri irəli sürür. Təklif Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının 5-ci maddəsinin II hissəsinin 11-ci bəndinə və 46-cı maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndinə əsasən irəli sürülür. Çünki Ali Məclisin sədri Muxtar Respublikanın ali vəzifəli şəxsidir (8).

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına 2002-ci il avqust ayının 24-də keçirilən referendumla edilən dəyişikliklərlə prokurorluğa qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun verilməsi ilə hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsində və inkişafında onun rolu artdı. Başqa sözlə, prokurorluq orqanlarının insan hüquq və azadlıqları sahəsində praktiki fəaliyyətlə yanaşı, qanun yaradıcılığı və vətəndaş quruculuğu prosesində fəal iştirak imkanları yarandı. Bununla da Azərbaycan Respublikası Prokurorluğuna dövlət başçısının, Milli Məclis deputatlarının, Ali Məhkəmənin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin müvafiq qanun layihələrini və digər məsələləri Milli Məclisin müzakirəsinə təqdim etmək hüququnun verilməsi, fəaliyyəti bilavasitə qanunların tətbiqi və icrasına nəzarətlə bağlı olan bu dövlət təsisatının qanunvericilik təşəbbüsü hüququndan istifadə edərək qüvvədə olan normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsinə, qanunvericilikdə mövcud olan müəyyən boş-

luqların və nihilizm təzahürlərinin aradan qaldırılmasına, yeni yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyən qanun və hüquq normalarının qəbuluna dair təkliflər verməklə beynəlxalq tələblərə uyğun hüquq sisteminin formalaşdırılmasında daha yaxından iştirakı təmin edildi (9).

İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) özünün əsas funksiyalarından bir çoxunu digər dövlət hakimiyyəti orqanları ilə qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirir. Bu kontekstdə onun parlamentlə qarşılıqlı əlaqəsini qeyd etmək məqsədmüvafiq olardı. Belə qarşılıqlı əlaqənin formaları normativ hüquqi aktlarda öz əksini tapmışdır. İlk növbədə, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatlarının fəaliyyətinin yoxlanılması Müvəkkilin səlahiyyətlərinə aid deyil. Müvəkkil Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi məqsədi ilə qanunların qəbul edilməsinə, ləğv edilməsinə və ya qanunlarda dəyişikliklər edilməsinə dair təkliflər verə bilər. Müvəkkil Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə amnistiya elan edilməsi barədə təklif verə bilər. Müvəkkilin vəzifəyə seçilməsində, toxunulmazlığına və vaxtından əvvəl səlahiyyətlərinə xitam verilməsində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi bilavasitə iştirak edir. Belə ki, “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən, Müvəkkili Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdim etdiyi üç namizəd arasından Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 83 səs çoxluğu ilə seçir (10). Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Müvəkkilin seçilməsi ilə bağlı qərarı qəbul

etmədikdə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 15 gün müddətində digər üç şəxsini namizədliyini Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edir. Müvəkkilin toxunulmazlığına yalnız Azərbaycan Respublikası Baş prokurorununun təqdimatına əsasən, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 83 səs çoxluğu ilə qəbul edilmiş qərarı ilə xitam verilə bilər. Müvəkkilin səlahiyyətlərinə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin təşəbbüsü ilə və ya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatı əsasında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 83 səs çoxluğu ilə qəbul edilmiş qərarı ilə xitam verilir. Müvəkkilin səlahiyyətlərinə vaxtından əvvəl xitam verildikdə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 30 gün müddətində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə yeni Müvəkkilin seçilməsi üçün üç şəxsini namizədliyini təqdim edir. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 15 gün müddətində Müvəkkilin seçilməsi ilə bağlı müvafiq qərar qəbul edir.

Müvəkkilin parlamentlə qarşılıqlı əlaqə formalarından biri onun illik məruzələri kontekstində reallaşır. Cari il bitdikdən sonra 2 aydan gec olmayaraq Müvəkkil ölkədə insan hüquqlarının qorunması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinə illik məruzəni təqdim edir və həmin məruzə ilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi qarşısında çıxış edir. İllik məruzədə insan hüquqlarını pozan, Müvəkkilin tələbləri ilə hesablaşmayan dövlət və yerli özünüidarə orqanlarının, vəzifəli şəxslərin adları çəkilir və bununla əlaqədar görülmüş tədbirlər barədə məlumat verilir. Müvəkkilin illik məruzəsində insan hüquqlarının təmin edilməsi ilə əlaqədar ümumi fikir, rəy və tövsiyələr öz əksini tapmalıdır. İllik məruzə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə, Azərbaycan Respubli-

kasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinə və Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna göndərilir. Məruzə “Azərbaycan” qəzetində və “Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik toplusu”nda dərc olunur (“Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun 14-cü maddəsi).

Q.S.Əlibəyli qeyd edir ki, Ombudsmanın fəaliyyətinin Milli Məclisin parlament nəzarəti sahəsindəki səlahiyyətlərinə aid edilməsi yolverilməz hesab olunmalıdır. Belə ki, bəzi digər ölkələrdən fərqli olaraq, Azərbaycan Respublikasında Ombudsman Milli Məclis tərəfindən seçilsə də, parlamentin orqanı kimi deyil, tamamilə müstəqil təsisat kimi fəaliyyət göstərir. “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Qanununa uyğun olaraq, Ombudsmanın Milli Məclisə insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi məqsədilə qanunların qəbul edilməsinə və ya yenidən baxılmasına dair, habelə amnistiya elan edilməsi barədə təklif verməsi, ölkədə insan hüquqlarının qorunması haqqında Milli Məclis qarşısında illik məruzə ilə çıxış etməsi isə Ombudsmanın fəaliyyətini parlament nəzarəti ilə eyniləşdirməyə əsas vermir. Qeyd etmək lazımdır ki, Ombudsman həmin məruzəni Prezidentə də təqdim edir (11).

Azərbaycan Respublikasında İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin özü qanunvericilik təşəbbüsü hüququna malik deyildir. Bu isə mənfi hal kimi qiymətləndirilməlidir. Belə ki, fəaliyyət istiqamətlərindən biri qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsindən ibarət olan dövlət orqanı, təbii ki, qanunvericilik tə-

şəbbüsü hüququna malik olmalıdır. Əksər xarici dövlətlərin ombudsmanı bu hüquqa malikdir. Dünyanın 48 müxtəlif ölkəsini təmsil edən 76 ombudsman arasında onların fəaliyyətinin əsas məqamları ilə bağlı aparılmış sorğuda müvafiq sualı cavablandıran respondentlərin 89,5%-i qanunvericilik təşəbbüsü hüququna malik olduqlarını göstərmişlər (12). Bu institutun funksiyası həm pozulmuş hüquqların bərpa edilməsi, həm də insan hüquqlarının mümkün pozulması hallarının qarşısının alınması, onların ilkin səbəblərinin aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsindən ibarətdir. Belə hüquq pozuntusu faktları isə dövlət-hüquq sistemində müəyyən qüsurların olmasını göstərir. Həmin qüsurların iki əsas səbəbi vardır: birinci, dövlət orqanları və onların ayrı-ayrı nümayəndələri tərəfindən Konstitusiyaya və qanunvericilik aktlarında təsbit edilmiş hüquq normalarına əməl edilməməsi; ikinci, qanunvericiliyin özünün təkmil olmaması, Konstitusiyaya və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun gəlməməsidir.

Müxtəlif qanunvericilik aktları arasında ziddiyyətlərin olması onların birmənalı şəkildə təfsir və tətbiq edilməsinə mənfi təsir göstərməklə Konstitusiyaya və beynəlxalq hüquq normalarına birbaşa zidd olan və fundamental insan hüquqlarını pozan və ya məhdudlaşdıran müxtəlif normativ hüquqi aktların qəbul edilməsinə gətirib çıxara bilər. Məlumdur ki, belə aktların müstəqil və qərəzsiz qiymətləndirməyə ehtiyacı vardır. Belə qiyməti isə bilavasitə pozulmuş insan hüquqlarının bərpası ilə məşğul olan və insan hüquqları ilə bağlı vəziyyəti və bu sahədə müşahidə edilən inkişaf dinamikasını öyrənən bir institut verə bilər. Beləliklə, bu funksiyanın İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (Ombudsman)

institutu tərəfindən həyata keçirilməsi daha məqsədmüvafiqdir. Şikayətlərlə iş qanunvericilik təşəbbüsü üçün Müvəkkilə zəruri materiallar verir. Bu halda əsas funksional gərginlik Müvəkkilin aparatının analitik fəaliyyətlə məşğul olan əməkdaşlarının üzərinə düşür. Şikayət və müraciətlərin təhlilindən başqa, qüvvədə olan qanunvericiliyin və baxılmaqda olan (hələ qəbul edilməyən) qanun layihələrinin monitorinqinin aparılması da zəruridir. Belə monitorinqin aparılması normativ hüquqi aktların Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, beynəlxalq hüquq normalarına uyğunluğu fonunda onların ekspert qiymətləndirilməsinin aparılmasına, habelə qanunvericiliyin insan hüquqları ilə bağlı vəziyyətə təsirini öyrənməyə (qiymətləndirməyə) imkan verir. Bu təhlil əsasında qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında yeni qanun layihələri irəli sürülə bilər (13). Monitorinq və təhlillərin aparılması zamanı Müvəkkil yanında ictimai və ekspert şuraları, habelə hüquqşünas alimlər və hüquq müdafiə təşkilatları mühüm rol oynaya və köməklik göstərə bilərlər.

Azərbaycan Respublikasında İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilə qanun layihələri üzərində ilkin nəzarət həyata keçirmək imkanının verilməsi məqsədmüvafiq olardı. Qanunda Müvəkkilin belə fəaliyyətini təsbit edən norma olmasa da, o, bu istiqamətdə tədbirlər həyata keçirə, məsələn, sonradan mənfəətli nəticələr doğura biləcək qanun layihələrini aşkara çıxara, onların Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və mövcud qanunvericiliyə uyğunluğunu yoxlaya, insan hüquqlarına əməl edilməsi baxımından mümkün nəticələrini qiymətləndirə, hüquq və azadlıqlarla bağlı qanun layihələrinə dair öz rəyini qanunvericilik orqanına göndərə bilər.

Həmçinin parlamentlə İnsan hüquqları üzrə Müvəkkilin qarşılıqlı əlaqələrinin daha səmərəli qurulması baxımından Milli Məclisdə «İnsan hüquqları üzrə müvəkillə iş üzrə» xüsusi komitənin yaradılması əhəmiyyətli ola bilər.

İstifadə edilmiş mənbələr

1. Николаева, Л.А. Становление правового государства // Государство и право, - 2005. № 5, - с. 6-7.; Петрухин, И.Л. Состязательность и правосудие // Государство и право, - 2004. № 10, - с. 133. (- с. 128-137.)
2. Григонис, Э.П. Государственный механизм России: история и современность / Э.П.Григонис. - Санкт-Петербург: СПбГУАП, - 2007, - с. 92. (-158 с.)
3. Бойков, А.Д. Третья власть в России / А.Д.Бойков. – Москва: Юрист, - 1997, - с. 202-203. (- 208 с.); Рохлин, В.И. Прокурорский надзор в Российской Федерации. Учебник / В.И.Рохлин. - Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский институт экспертов, 2001, с. 16-17. (- 112 с.)
4. Азовкин, И.А. Высшие представительные органы власти в СССР / И.А.Азовкин. - Москва, - 1969, - с. 357. (- 564 с.)
5. Семенов, А.С. Взаимодействие прокуратуры с органами государственной власти и органами местного самоуправления в сфере обеспечения законности / А.С.Семенов. – Москва: Норма, - 2015, - с. 30-32. (- 270 с.)
6. Слива, А.Я. Контрольная деятельность Советов: состояние и резервы перестройки / А.Я.Слива. – Москва: Политиздат, - 1987, - с. 126. (- 304 с.)
7. “Прокурорлуq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu: [Elektronresurs] / URL: <http://www.e-qanun.az/framework/5229>
8. Джамалова, Г. Прокуратура Азербайджанской Республики и Российской Федерации в системе разделения властей // Azərbaycan Respublikasının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 98-ci ildönümünə

- həsr olunmuş “XXI əsrdə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində müasir nəzəri və praktiki yanaşmalar” mövzusunda elmi-nəzəri konfransın materialları. Bakı, 2021, - 5 may, s. 566. (s. 564-569).
9. Prokurorluq orqanlarının əsas hədəfi qanunun aliliyinin təmin olunmasıdır: [Elektronresurs] / URL: <https://genprosecutor.gov.az/az/page/azerbaycan-prokurorlugu-100/meqalaleler/prokurorluq-orqanlarinin-esas-hedefi-qanunun-aliliyinin-temin-olunmasidir>
 10. “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu: [Elektronresurs] /URL: <http://e-qanun.az/framework/1407>
 11. Əlibəyli, Q.S. Azərbaycan Respublikasında parlament nəzarəti: problemlər və həlli yolları // Bakı Universitetinin Xəbərləri, Sosial-siyasi elmlər seriyası, - 2012, № 3, s. 35-36 (s. 33-45).
 12. Kempt, U, Mille M. The role and the function of the ombudsman: personalized parliamentary control in forty-eight different states // The International Ombudsman Yearbook, 1999, pp. 196-211 (p. 205).
 13. Aslanov, Z.N. Azərbaycan Respublikasında İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin fəaliyyətinin konstitusiyaya hüquqi əsasları. Monoqrafiya / Z.N.Aslanov. Bakı: Avropa, 2011, s. 152-153 (204 s.).

**ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
МИЛЛИ МЕДЖЛИСА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
С НЕКОТОРЫМИ ДРУГИМИ ОРГАНАМИ ВЛАСТИ (ПРОКУРАТУРА,
ОМБУДСМЕН, ЦЕНТРАЛЬНЫЙ БАНК И СЧЕТНАЯ ПАЛАТА)**

Гасанов Эльшад Эльдар оглы

Одной из актуальных проблем государственного строительства в современных условиях является проблема взаимодействия всех ветвей власти. Реформы политической и правовой систем требуют пересмотра и теоретической оценки места судебной власти в системе разделения властей, выделения ее среди других ветвей власти и совершенствования законодательства для достижения баланса между всеми ветвями власти. правительство. Законодательная власть влияет на суды, создавая для них нормативную базу. Данная нормативно-правовая база отражает правовое регулирование вопросов, связанных с организацией судебной системы и деятельностью судов. При этом сами законы принимаются законодательной властью не исключительно самостоятельно, а совместно с судебной властью с учетом ее предложений. Судебная власть не только обеспечивает законодательные органы правоохранительными материалами, но также служит для повышения качества законодательной деятельности, уделяя особое внимание нормам морали и конституционным принципам. Моральный аспект присутствует почти в каждом законе. Поэтому, когда закон теряет свою моральную направленность, трудно вершить правосудие. Речь идет о законах, принятых в интересах узких корпоративных интересов.

Ключевые слова: Конституция Азербайджанской Республики, Милли Меджлис Азербайджанской Республики, закон, власть, законодательная власть, представительная власть, принцип разделения властей.

FEATURES AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF THE INTERACTION OF THE MILLI MAJLIS OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN WITH SOME OTHER AUTHORITIES (PROSECUTOR'S OFFICE, OMBUDSMAN, CENTRAL BANK AND CHAMBER OF ACCOUNTS)

Hasanov Elshad Eldar oğlu

One of the urgent problems of state building in modern conditions is the problem of interaction of all branches of government. Reforms in the political and legal systems make it necessary to redefine and theoretically assess the place of the judiciary in the system of separation of powers, to distinguish it from other branches of government, and to improve the legislation to achieve a balance of all branches of government. The legislature influences the courts by establishing a regulatory framework for them. This normative legal framework reflects the legal regulation of issues related to the organization of the judicial system and the activities of courts. At the same time, the laws themselves are adopted by the legislature not exclusively on its own, but in conjunction with the judiciary, taking into account its proposals. The judiciary not only provides law enforcement material for the legislature, but also serves to improve the quality of legislative activity by focusing on moral norms and constitutional principles. The moral aspect is present in almost every law. Therefore, when the law loses its moral orientation, it is difficult to administer justice. We are talking about laws adopted in the name of narrow corporate interests.

Keywords: Constitution of the Republic of Azerbaijan, Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan, law, power, legislative power, representative power, principle of separation of powers.

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ MİLLİ MECLİSİNİN DİĞER BAZI MAKAMLARLA (SAVCILIK, OMBUDSMAN, MERKEZ BANKASI VE SAYIŞTAY) ETKİLEŞİMİNİN ÖZELLİKLERİ VE GELİŞME OLASILIKLARI

Hasanov Elşad Eldar oğlu

Modern koşullarda devlet inşasının acil sorunlarından biri, hükümetin tüm dallarının etkileşimi sorunudur. Siyasal ve hukuk sistemlerinde yapılan reformlar, yargının kuvvetler ayrılığı sistemi içindeki yerinin yeniden tanımlanmasını ve teorik olarak değerlendirilmesini, diğer devlet kollarından ayırt edilmesini ve tüm yargı organları arasında bir denge sağlanması için mevzuatın iyileştirilmesini gerekli kılmaktadır. Devlet. Yasama organı, mahkemeler için düzenleyici bir çerçeve oluşturarak mahkemeleri etkiler. Bu normatif yasal çerçeve, yargı sisteminin organizasyonu ve mahkemelerin faaliyetleri ile ilgili konuların yasal düzenlenmesini yansıtmaktadır. Aynı zamanda, yasaların kendisi yasama organı tarafından münhasıran kendi başına değil, önerileri dikkate alınarak yargı ile birlikte kabul edilir. Yargı, yasama organı için yalnızca yasa uygulama materyali sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ahlaki normlara ve anayasal ilkelere odaklanarak yasama faaliyetinin kalitesini artırmaya da hizmet eder. Ahlaki yön hemen hemen her yasada mevcuttur. Bu nedenle, hukuk ahlaki yönünü kaybettiğinde adaleti sağlamak zordur. Sınırlı şirket çıkarları için kabul edilen yasalardan bahsediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, hukuk, güç, yasama gücü, temsil gücü, kuvvetler ayrılığı ilkesi.

СИСТЕМА СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Шувалов Игорь Иванович,
председатель Государственной корпорации развития «ВЭБ РФ», кандидат юридических наук.
e-mail: pr_shuvalova@veb.ru

В статье определены основные (непосредственные) субъекты предпринимательской деятельности. Особое внимание уделено дискуссионным вопросам участия некоммерческих организаций и обособленных структурных подразделений юридического лица в предпринимательской деятельности. В результате автор поддерживает позицию, согласно которой с определенными оговорками некоммерческие юридические лица можно отнести к субъектам предпринимательской деятельности. В отношении филиалов и представительств как обособленных структурных подразделений юридического лица сформулирован вывод о невозможности их включения в перечень субъектов предпринимательской деятельности. Правовое положение филиала определяется тем, что он не является юридическим лицом, а представляет собой часть или структурное подразделение организации, а следовательно, не может выступать в качестве самостоятельного субъекта предпринимательской деятельности. При этом ведение бизнеса филиалами должно рассматриваться как продолжение предпринимательской деятельности непосредственно создавших их юридических лиц.

В статье предложена авторская систематизация субъектов предпринимательской деятельности по признаку субъектного состава, в основу которой положен критерий полноты предпринимательского правового статуса с разграничением

субъектов на публично-правовые и частно-правовые. Выбранный критерий систематизации имеет не только теоретическое, но и практическое значение. Его суть заключается в разработке единых критериев поддержки тех или иных субъектов бизнеса, в том числе в период социально-экономического кризиса, а также установление специальных правовых режимов для отдельных категорий субъектов предпринимательской деятельности, связанных с ограничением их правового статуса.

Ключевые слова: субъект предпринимательской деятельности, классификация, некоммерческие организации, коммерческие организации, обособленное структурное подразделение, государственная корпорация.

К числу основных субъектов предпринимательства относятся коммерческие юридические лица, а также физические лица, имеющие статус индивидуальных предпринимателей. В соответствии с законодательством основная цель их деятельности заключается в получении прибыли.

Некоммерческие организации создаются для достижения социальных, благотворительных, научных, образовательных и иных направленных на получение общественных благ целей, не связанных с получением прибыли. Гражданский кодекс РФ (далее – ГК РФ) также наделяет некоммерческие организации правом (при соблюдении ряда условий) заниматься деятельностью, направленной на получение дохода.

Несмотря на то, что ГК РФ разрешает некоммерческим организациям заниматься такой деятельностью, а Федеральный закон «О некоммерческих организациях»¹ прямо указывает на возможность осуществления некоммерческими юридическими лицами предпринимательской и иной приносящей доход деятельности (п. 2 ст. 24), в юридической литературе нет единства в решении вопроса об их признании субъектами предпринимательской деятельности.

По мнению Е.А. Суханова, некоммерческие юридические лица не относятся к «постоянным участникам профессионального оборота»². Подобной точки зрения придерживается В.В. Долинская, которая исключает некоммерческие организации из числа субъектов предпринимательства.³

На наш взгляд, наиболее правильную позицию отстаивает С.Д. Могилевский, который считает, что «в праве осуществления предпринимательской деятельности все равны».⁴

Действительно, с определенными оговорками некоммерческие юридические лица можно отнести к субъектам предпринимательской деятельности. Некоммерческие организации, в отличие от коммерческих юридических лиц, создаются в общественно полезных целях, следовательно, они не обязаны осуществлять предпринимательскую и иную приносящую доход деятельность, поскольку цель их создания заключается не в получении прибыли. Соответственно предпринимательские интересы таких юридических лиц ограничены возможностью получения дохода для реализации своих уставных задач.

Некоммерческие организации не должны быть заинтересованы в максимизации получаемого от осуществления предпринимательской деятельности дохода, в этом также заключается одно из отличий осуществления предпринимательской деятельности некоммерческими и коммерческими юридическими лицами, что од-

1 Федеральный закон от 12.01.1996 № 7-ФЗ (ред. от 08.06.2020) "О некоммерческих организациях" // Собрание законодательства РФ, 15.01.1996, № 3, ст. 145.

2 Гражданское право: Учебник: В 2 т. / Отв. ред. Е.А. Суханов. М., 1998. Т. 1, с.181.

3 Долинская В.В. Современные проблемы и тенденции теории юридических лиц // Государство и право на рубеже веков: Материалы Всероссийской конференции. Гражданское право. Гражданский процесс / Отв. ред. Т.Е.Абова. М., 2001, с. 111.

4 Но при этом для коммерческой организации как участника предпринимательской деятельности эта деятельность является обязательной, ибо ее основная цель - извлечение прибыли. Следовательно, коммерческие организации всегда участвуют в предпринимательской деятельности, поскольку: а) это соответствует самой природе этих видов юридических лиц (коммерческих); б) они обязаны осуществлять такую деятельность в силу прямого указания закона. Некоммерческие организации не обязаны выступать участниками предпринимательской деятельности, поскольку законом в качестве основных целей устанавливаются иные, нежели извлечение прибыли. Для некоммерческой организации быть участником предпринимательской деятельности - это право, а не обязанность. См.: Могилевский С. Автономная некоммерческая организация: правовые вопросы // Хозяйство и право. Приложение. 2006. № 10, с.13.

нако не препятствует их отнесению к субъектам предпринимательской деятельности. При этом, вступая в предпринимательские отношения, некоммерческие организации наравне с коммерческими обязаны соблюдать все нормы, регулирующие сферу предпринимательства.

Данный вывод подтверждается судебной практикой. Так, Верховный Суд РФ в своем постановлении от 23 июня 2015 г. прямо указал, что на приносящую доход деятельность некоммерческой организации должны распространяться нормы, применимые к лицам, осуществляющим предпринимательскую деятельность.⁵ В другом своем постановлении Верховный Суд РФ прямо отнес некоммерческие организации к числу лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность.⁶

К некоммерческим организациям закон относит также государственные корпорации (госкорпорации). Однако закреп-

ление за госкорпорациями статуса некоммерческих организаций представляется весьма сомнительным, поскольку анализ их правового статуса свидетельствует о том, что они являются полноправными участниками предпринимательских отношений. При этом их предпринимательская деятельность носит вспомогательный характер, поскольку, как ранее было отмечено, извлечение прибыли не является основной целью их создания. Следовательно, предпринимательская правосубъектность некоммерческих организаций носит ограниченный характер. Вместе с тем нормы специальных законов, которыми учреждаются госкорпорации, позволяют сделать вывод о том, что они осуществляют хозяйственную, коммерческую, инвестиционную и иную приносящую доход деятельность без каких-либо ограничений.⁷ Так, Агентство по страхованию вкладов вправе осуществлять до-

5 Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 23 июня 2015 г. № 25 "О применении судами некоторых положений раздела I части первой Гражданского кодекса Российской Федерации" // Бюллетень Верховного Суда РФ, № 8, август, 2015.

6 Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 23.04.2019 № 10 "О применении части четвертой Гражданского кодекса Российской Федерации" // Бюллетень Верховного Суда РФ, № 7, июль, 2019.

7 В частности, ВЭБ. РФ осуществляет различные банковские операции и операции на рынке ценных бумаг, действует в статусе кредитора и инвестора без каких-либо ограничений. Вместе с тем, ВЭБ. РФ создан в целях содействия в обеспечении долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации и создании условий для устойчивого экономического роста, повышения эффективности инвестиционной деятельности и расширения инвестирования средств в национальную экономику посредством реализации проектов в Российской Федерации и за рубежом, в том числе с участием иностранного капитала, направленных на развитие инфраструктуры, промышленности, инноваций, особых экономических зон, защиту окружающей среды, повышение энергоэффективности, поддержку экспорта и расширение доступа российской промышленной продукции (товаров, работ, услуг) на зарубежные рынки, а также иных проектов и (или) сделок в рамках осуществления инвестиционной, внешнеэкономической, консультационной и иной предусмотренной законом деятельности (п. 1 ст. 3 Федерального закона от 17.05.2007 № 82-ФЗ (ред. от 07.04.2020) "О государственной корпорации развития "ВЭБ. РФ" // Собрание законодательства РФ, 28.05.2007, № 22, ст. 2562).

вольно обширный перечень инвестиционных и торговых операций, которые приносят доход.⁸

Это говорит о том, что госкорпорации являются активными участниками предпринимательских отношений, и как справедливо отмечено в научной доктрине, «представляют собой новую форму государственного предпринимательства».⁹

Не менее спорным является вопрос определения правового статуса Центрального Банка Российской Федерации (Банка России). Решение данного дискуссионного вопроса имеет не только теоретическое, но и практическое значение, поскольку Банк России является одной из ключевых фигур в обеспечении экономической стабильности государства, участвует в разработке экономической политики Правительства РФ. Основы функционирования Банка России установлены в Конституции РФ,¹⁰ при этом Основной Закон не относит

Банк России ни к одной ветви власти.¹¹

Как уже было отмечено, Банк России осуществляет свою основную функцию по защите и обеспечению устойчивости рубля независимо от других органов государственной власти. Одним из элементов его независимости выступает финансовая независимость, которая проявляется в реализации многочисленных возложенных на Банк России полномочий за счет собственных доходов. Доходы Банка России формируются в результате проведения установленных в специальном федеральном законе банковских операций и сделок, а также от участия в капиталах кредитных организаций, то есть Банк России не получает федерального финансирования. В то же время уставный капитал и иное имущество Банка России являются федеральной собственностью.

Следовательно, можно сделать вывод о том, что Банк России обладает особым

8 В соответствии с Федеральным законом "О страховании вкладов в банках Российской Федерации" Агентству разрешено инвестировать временно свободные средства фонда обязательного страхования вкладов в депозиты Банка России и (или) в иные активы, объекты инвестирования (п. 2 ст. 15); оно вправе приобретать акции (доли) банков - участников системы страхования вкладов (п. 6 ст. 15) и т.д. (Федеральный закон от 23.12.2003 № 177-ФЗ (ред. от 25.05.2020) "О страховании вкладов в банках Российской Федерации" // Собрание законодательства РФ, 29.12.2003, № 52 (часть I), ст. 5029).

9 Иншакова А.О., Кагальницкова Н.В. Обусловленность правовым статусом законодательного признания полномочий госкорпораций по осуществлению публичных функций // Власть Закона. 2017. № 3, с. 22 - 31.

10 В соответствии с пунктами 1 и 2 ст. 75 Конституции РФ «... Денежная эмиссия осуществляется исключительно Центральным банком Российской Федерации. Введение и эмиссия других денег в Российской Федерации не допускаются... Защита и обеспечение устойчивости рубля - основная функция Центрального банка Российской Федерации, которую он осуществляет независимо от других органов государственной власти».

11 Вместе с тем, Конституция РФ не раскрывает правовой сущности данного субъекта, что позволяет некоторым авторам сделать вывод о том, что Банк России следует отнести к органам государственной власти. По мнению В.Ю. Патенковой, еще один аргумент, который может свидетельствовать об отнесении Банка России к органам власти, заключается в наделении его правом издания нормативных актов в форме указаний, положений и инструкций (Патенкова В.Ю. Правовой статус Банка России // Юрист. 2017. № 9, с. 38 - 41).

статусом. Имеющий по закону организационно-правовую форму юридического лица, он представляет собой уникальное правовое образование, созданное с целью стабильного развития экономики страны в целом.¹² Не представляется возможным признать его органом публичной власти, хотя он наделен государственно-властными полномочиями, участвует в предпринимательском обороте в целях обеспечения одновременно публичных интересов (стабильности национальной валюты и т.д.), а также частного интереса, который заключается в получении на постоянной основе прибыли, без которой он не сможет реализовать публично-правовую цель.

Изложенное свидетельствует о том, что Банк России можно отнести к публично-правовым субъектам предпринимательской деятельности. В этой ситуации

следует согласиться с высказанной в научной доктрине позицией о том, что «правовое положение Банка России безусловно говорит в пользу реально существующего в нашем правовом порядке юридического лица публичного права».¹³

Спорным в научной доктрине также является вопрос о наделении предпринимательской правосубъектностью различных объединений юридических лиц. С точки зрения традиционного цивилистического подхода такие объединения не имеют статуса юридического лица, вследствие чего они не являются правосубъектными, что не позволяет отнести их к субъектам предпринимательской деятельности.¹⁴ Противоположную позицию в той или иной степени отстаивают сторонники предпринимательского права.¹⁵ В частности, В.В. Лаптев признает за производственно-хозяйственными комплексами, не обладающими статусом юри-

12 Уставный капитал и иное имущество Банка России являются федеральной собственностью.

В соответствии с целями и в порядке, которые установлены специальным федеральным законом, Банк России осуществляет полномочия по владению, пользованию и распоряжению имуществом Банка России, включая золотовалютные резервы Банка России. Изъятие и обременение обязательствами указанного имущества без согласия Банка России не допускаются, если иное не предусмотрено федеральным законом. Государство не отвечает по обязательствам Банка России, а Банк России - по обязательствам государства, если они не приняли на себя такие обязательства или если иное не предусмотрено федеральными законами. При этом Банк России осуществляет свои расходы за счет собственных доходов (ст. 2 Федерального закона от 10.07.2002 № 86-ФЗ (ред. от 03.04.2020) "О Центральном банке Российской Федерации (Банке России)" (с изм. и доп., вступ. в силу с 12.04.2020) // Собрание законодательства РФ, 15.07.2002, № 28, ст. 2790).

13 Лаутс Е.Б. Правовые аспекты антикризисного регулирования рынка банковских услуг и институт банкротства кредитных организаций: монография. М.: Юстицинформ, 2018.

14 См.: Гражданское право: Учебник / Под ред. Е.А. Суханова. М., 2002. Т. 1, с. 69.

15 В большинстве современных учебников по предпринимательскому праву предпринимательские объединения, производственно-хозяйственные комплексы, холдинги рассматриваются в качестве субъектов предпринимательской деятельности. См.: Предпринимательское (хозяйственное) право: Учебник / Под ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского. М., 2006. Гл. 6; Предпринимательское право России: Учебник / Под ред. В.С. Белых. М., 2008. Гл. 3; Предпринимательское право России: Учебник / Под ред. В.В. Гушина, В.А. Гуреева. М., 2008. Гл. 5 и т.д.

дического лица, некоторые элементы предпринимательской правосубъектности.¹⁶ Аналогичной точки зрения придерживается, например, Н.И. Михайлов.¹⁷

На наш взгляд, данная позиция заслуживает поддержки. Безусловно, различные объединения юридических лиц не обладают статусом юридического лица, тем не менее они могут вступать в предпринимательские отношения. Более того, законодатель рассматривает их как объединенную группу хозяйствующих лиц, которые связаны между собой отношениями, основанными на экономической зависи-

мости, как единого хозяйствующего субъекта.¹⁸ Примечательно, что по этому пути идет и формирование судебной практики.¹⁹

Нет единства среди ученых и в вопросе отнесения к субъектам предпринимательской деятельности структурных подразделений организаций. По мнению В.С. Белых, отношения, которые возникают между подразделениями юридического лица, являются по своей правовой природе внутрикорпоративными. Деятельность таких подразделений осуществляется внутри юридического лица.²⁰

16 Лаптев В.В. Акционерное право. М., 1999, с. 127.

17 Михайлов Н.И. Научно-практический комментарий к Федеральному закону "О финансово-промышленных группах" (постатейный). М., 2004, с. 32.

18 Так, с точки зрения антимонопольного законодательства предполагается, что участники группы лиц, например, холдингов, будучи формально автономными юридическими лицами, являются составными частями общей системы, управляются из единого центра и занимаются предпринимательской деятельностью для достижения интересов группы в целом. Именно поэтому ряд предписаний антимонопольного Закона обращены в целом к группе лиц (Федеральный закон от 26.07.2006 № 135-ФЗ (ред. от 24.04.2020) "О защите конкуренции" (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.07.2020) // Собрание законодательства РФ", 31.07.2006, № 31 (1 ч.), ст. 3434).

19 Так, Конституционный Суд РФ в Постановлении от 24 февраля 2004 г. № 3-П констатировал: "Ряд заявителей являлись миноритарными акционерами дочерних обществ крупных акционерных обществ, структурированных по типу холдинга, где консолидация акций имела своей основной задачей построение вертикально интегрированных предпринимательских структур в рамках программы по переводу дочерних обществ на "единую акцию", принадлежащую основному обществу, и преследовала цели, соответствующие критерию общего для акционерного общества блага: создание единого центра прибыли, улучшение управления дочерними обществами, повышение стоимости акций основного общества, повышение инвестиционной привлекательности и в конечном счете - приобретение конкурентных преимуществ как на внутреннем, так и на международном рынке" (Постановление Конституционного Суда РФ от 24.02.2004 № 3-П // Собрание законодательства РФ", 01.03.2004, № 9, ст. 830).

20 Вместе с тем, по мнению В.С. Белых, в отношениях между юридическим лицом и его обособленными подразделениями возникает проблема «... вещно-правовой принадлежности имущества... Существенным отличием в данном случае является обособление имущества, передаваемого филиалу (представительству), выражающееся в отдельном бухгалтерском учете, территориальной удаленности, документальном оформлении фактической передачи имущества путем составления актов приема-передачи. Все сказанное свидетельствует о наличии определенных общественных связей, складывающихся между юридическим лицом и его обособленными подразделениями в процессе надления имуществом (Предпринимательское право России: Учебник для бакалавров / Отв. ред. В.С. Белых. М., 2014, с. 44-45).

На первый взгляд, данную точку зрения можно было бы поддержать. В соответствии с законодательством обособленные структурные подразделения юридического лица наделяются обособленным имуществом, могут иметь банковские счета. Обособленные подразделения могут осуществлять предпринимательскую деятельность (исключительно филиалы) от имени юридического лица.

Вместе с тем филиалы и представительства не являются субъектами вещных прав, поскольку наделение их обособленным имуществом вовсе не означает его отчуждение в пользу обособленного структурного подразделения. При этом обособленные подразделения юридического лица не несут ответственности. Иск к филиалу предъявить нельзя ни в гражданском, ни в арбитражном процессе. Ответчиком должно быть юридическое лицо.

В свою очередь, наличие или отсутствие по месту нахождения обособленного подразделения банковского счета не влияет на правовое положение филиала. Как справедливо отмечено в юридической литературе, «формальное наличие у филиала (представительства) таких признаков, как территориальная отдаленность имущества, наличие отдельного баланса по учету имущества филиала, возможность открытия и ведения банковского счета, не может рассматриваться как основа для признания полноценной имущественной обособленности филиалов и представительств. С точки зрения законодательства и права

такое обособление не имеет самостоятельного юридического значения».²¹

Управление обособленным территориальным подразделением осуществляется органами управления самого юридического лица, а также руководителем филиала, который действует на основании доверенности. Филиалы и представительства также не являются налогоплательщиками и плательщиками сборов, в качестве таковых признаются непосредственно юридические лица, создавшие обособленные структурные подразделения.

Таким образом, правовое положение филиала определяется тем, что он не является юридическим лицом, а представляет собой часть или структурное подразделение организации, следовательно, не может выступать в качестве самостоятельного субъекта предпринимательской деятельности. При этом осуществляемая филиалами предпринимательская деятельность должна рассматриваться как продолжение предпринимательской деятельности непосредственно создавших их юридических лиц.

Принимая во внимание обширный субъектный состав участников предпринимательской деятельности, а также весьма существенные различия в их правовом статусе, неудивительно, что в научной доктрине предлагаются различные классификации субъектов предпринимательской деятельности: по характеру выполняемых функций,²² по форме собствен-

21 Белых В.С., Берсункаев Г.Э. Правовые формы принадлежности имущества субъектам предпринимательской деятельности // Вещные права: система, содержание, приобретение: Сб. науч. тр. в честь проф. Б.Л. Хаскельберга / Под ред. Д.О. Тузова. М.: Статут, 2008, с. 39 - 51.

22 По этому критерию выделяются субъекты, непосредственно ведущие предпринимательскую деятельность (индивидуальные предприниматели и коммерческие организации).

ности, на базе которой действуют субъекты предпринимательской деятельности²³, по форме ее организации²⁴, по видам деятельности²⁵ и т.д.²⁶

Считаем возможным предложить следующую систематизацию субъектов предпринимательской деятельности.

Классифицировать субъектов предпринимательской деятельности возможно на опосредованных и непосредственных.

К опосредованным участникам относятся государство, его субъекты и муниципальные образования, которые в силу

их правовой природы не могут осуществлять предпринимательскую деятельность самостоятельно и реализуют ее опосредованно через создаваемые уполномоченные органы (органы власти). Согласно гражданскому законодательству публично-правовые образования позиционируются как особые субъекты гражданского права (ст. 124 и 125 ГК РФ).

К непосредственным субъектам предпринимательской деятельности следует отнести в первую очередь коммерческие организации и индивидуальных предпри-

23 В РФ признаются и защищаются равным образом частная, государственная, муниципальная и иные формы собственности (ч. 2 ст. 8 Конституции РФ). Все коммерческие организации, кроме унитарных предприятий, все некоммерческие организации, кроме учреждений, являются собственниками своего имущества. Унитарные предприятия действуют на базе государственной или муниципальной собственности. Будучи юридическими лицами, унитарные предприятия используют государственное, муниципальное имущество на основе принадлежащих им вещных прав на имущество - хозяйственного ведения или оперативного управления (ст. ст. 114, 115 ГК РФ).

24 По форме организации предпринимательской деятельности различаются индивидуальные предприниматели - физические лица и организации - юридические лица.

25 Виды деятельности могут предопределять положение хозяйствующего субъекта в качестве налогоплательщика. Например, организации и индивидуальные предприниматели, производящие сельскохозяйственную продукцию и (или) выращивающие рыбу, осуществляющие ее первичную и последующую (промышленную) переработку и реализующие эту продукцию, при условии что в общем доходе от реализации товаров (работ, услуг) доля дохода от реализации произведенной ими продукции, включая продукцию первичной переработки, составляют не менее 70%, могут перейти на уплату единого сельскохозяйственного налога в порядке, предусмотренном нормами главы 26.1 НК РФ "Система налогообложения для сельскохозяйственных товаропроизводителей (единый сельскохозяйственный налог)". Организации и индивидуальные предприниматели, занимающиеся видами деятельности, предусмотренными главой 26.3 НК РФ (например, оказанием бытовых услуг, розничной торговлей), обязаны платить единый налог на вмененный доход для отдельных видов деятельности, если система налогообложения в виде такого налога введена законом субъекта РФ. Уплата организациями единого налога заменяет налог на прибыль, на имущество, налог на добавленную стоимость, за исключением НДС, взимаемого при импорте товаров (п. 4 ст. 346.26 НК РФ).

26 См.: Предпринимательское право: Правовое сопровождение бизнеса: учебник для магистров / Р.Н. Аганина, В.К. Андреев, Л.В. Андреева и др.; отв. ред. И.В. Ершова. М.: Проспект, 2017. 848 с.; Предпринимательское право Российской Федерации: Учебник / Е.Г. Афанасьева, А.В. Белицкая, В.А. Вайпан и др.; отв. ред. Е.П. Губин, П.Г. Лахно. 3-е изд., перераб. и доп. М.: НОРМА, ИНФРА-М, 2017, 992 с.; Белых В.С. Правовое регулирование предпринимательской деятельности в России: Монография. М.: Проспект, 2009, 432 с. и т.д.

нимателей. Первые из них создаются, а вторые получают соответствующий статус для осуществления предпринимательской деятельности в целях получения прибыли. Осуществление предпринимательской деятельности данной категорией субъектов является обязательной. В свою очередь в рамках данной категории можно выделить субъектов естественных монополий, малый и средний бизнес и т.д.

К непосредственным участникам предпринимательской деятельности относятся также субъекты с особым (ограниченным) предпринимательским правовым статусом. Данную категорию субъектов условно предлагаем разделить на публично-правовых и частноправовых участников предпринимательской деятельности.

К публично-правовым участникам можно отнести органы публичной власти, а также коммерческие организации, созданные публично-правовыми образованиями или с их непосредственным участием, включая государственные корпорации. Органы власти выполняют возложенные на них публичные функции, при этом на постоянной основе за вознаграждение оказывают услуги. Органы публичной власти обладают как публично-правовым, так и частноправовым статусом. Вступая в предпринимательские отношения, органы власти реализуют свой частноправовой статус.

К категории публично-правовых участников предпринимательской деятельности с особым правовым статусом целесообразно отнести коммерческие организации, создаваемые публичными образованиями или с их участием, что обусловлено особыми условиями их создания и ликвида-

ции, осуществлением ими предпринимательской деятельности, деятельности, направленной на обеспечение публичного интереса, особыми условиями государственной поддержки, в том числе в период социально-экономического кризиса, а также иными дополнительными привилегиями или ограничениями.

К частноправовым субъектам предпринимательской деятельности с особым (ограниченным правовым статусом) предлагаем отнести некоммерческие организации, создаваемые юридическими или физическими лицами без участия публично-правовых образований, включая холдинги и иные объединения юридических лиц. Предпринимательская деятельность таких организаций носит второстепенный характер, обусловленный целями их создания.

В основе предлагаемой классификации субъектов предпринимательской деятельности по признаку субъектного состава положен критерий полноты предпринимательского правового статуса с разграничением субъектов на публично-правовых и частноправовых.

Считаем, что выбранный нами критерий систематизации субъектов предпринимательской деятельности имеет не только теоретическое, но и практическое значение. Его суть заключается в разработке единых критериев поддержки тех или иных субъектов бизнеса, в том числе в период социально-экономического кризиса, а также в установлении специальных правовых режимов для отдельных категорий субъектов предпринимательской деятельности, связанных с ограничением их правового статуса. Ведь в условиях

введения экономических санкций в отношении того или иного государства и его ответных действий фактически речь идет о ведении экономического противостояния или экономической войны, что существенно подрывает сложившиеся условия хозяйствования и осуществления предпринимательской деятельности.

Установление таких специальных правовых режимов должно иметь существенные отличия в зависимости от состояния экономики и поставленных целей в тот или иной период его развития.

Список используемой литературы:

1. О конституционных основах статуса Банка России. Конституционно-правовой статус Центрального банка Российской Федерации / Отв. ред. П.Д. Баренбойм. М.: Юридический дом "Юстицинформ", 2000, с. 28 - 31.
2. Белых В.С. Правовое регулирование предпринимательской деятельности в России: Монография. М.: Проспект, 2009, 432 с.
3. Белых В.С., Берсункаев Г.Э. Правовые формы принадлежности имущества субъектам предпринимательской деятельности // Вещные права: система, содержание, приобретение: Сб. науч. тр. в честь проф. Б.Л. Хаскельберга / Под ред. Д.О. Тузова. М.: Статут, 2008, с. 39 - 51.
4. Гражданское право: Учебник / Под ред. Е.А. Суханова. Т. 1. М.: Издательство БЕК, 2002, 816 с.
5. Гражданское право: Учебник: В 2 т. / Отв. ред. Е.А. Суханов. Т. 1. М.: Издательство БЕК, 1998, 816 с.
6. Долинская В.В. Современные проблемы и тенденции теории юридических лиц // Государство и право на рубеже веков: Материалы Всероссийской конференции. Гражданское право. Гражданский процесс / Отв. ред. Т.Е. Абова. М.: ИГП РАН, 2001, с. 110-116.
7. Иншакова А.О., Кагальницкова Н.В. Об условенности правовым статусом законодательного признания полномочий госкорпораций по осуществлению публичных функций // Власть Закона. 2017. № 3, с. 22 - 31.
8. Лаптев В.В. Акционерное право. М.:Юридическая фирма "Контракт"; ИНФРА-М, 1999, 254 с.
9. Лаутс Е.Б. Правовые аспекты антикризисного регулирования рынка банковских услуг и институт банкротства кредитных организаций: монография. М.: Юстицинформ, 2018, 412 с.
10. Михайлов Н.И. Научно-практический комментарий к Федеральному закону "О финансово-промышленных группах" (постатейный) / Отв. ред. акад. В.В. Лаптев. М.: Волтерс Клувер, 2004, 352 с.
11. Могилевский С. Автономная некоммерческая организация: правовые вопросы // Хозяйство и право. Приложение. 2006. № 10, 64 с.
12. Патенкова В.Ю. Правовой статус Банка России // Юрист. 2017. № 9, с. 38 - 41.
13. Предпринимательское (хозяйственное) право: Учебник / Под ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского. М.: Волтерс Клувер, 2006, 538 с.
14. Предпринимательское право России: Учебник / Под ред. В.В. Гущина, В.А. Гуреева. М.: ЭКСМО, 2008.
15. Предпринимательское право России: Учебник / Под ред. В.С. Белых. М., 2008, 656 с.
16. Предпринимательское право России: Учебник для бакалавров / Отв. ред. В.С. Белых. М.: Проспект, 2014, 656 с.
17. Предпринимательское право Российской Федерации: Учебник / Е.Г. Афанасьева, А.В. Белицкая, В.А. Вайпан и др.; отв. ред. Е.П. Губин, П.Г. Лахно. 3-е изд., перераб. и доп. М.: НОРМА, ИНФРА-М, 2017, 992 с.
18. Предпринимательское право: Правовое сопровождение бизнеса: учебник для магистров / Р.Н. Аганина, В.К. Андреев, Л.В. Андреева и др.; отв. ред. И.В. Ершова. М.: Проспект, 2017, 848 с.

**SYSTEM OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY'S ENTITIES IN
THE RUSSIAN FEDERATION**

**Shuvalov Igor Ivanovich,
Chairman of the State Development Corporation "VEB.RF", PhD in Law.**

The article defines the main (direct) subjects of entrepreneurial activity. Special attention is paid to the discussion issues of participation of non-profit organizations and separate structural divisions of a legal entity in business activities. As a result, the author supports the position that, with certain reservations, non-commercial legal entities can be classified as business entities. In relation to branches and representative offices as separate structural divisions of a legal entity, a conclusion is made that it is impossible to include them in the list of business entities. The legal status of a branch is determined by the fact that it is not a legal entity, but is a part or structural division of the organization, and therefore cannot act as an independent business entity. At the same time, doing business by branches should be considered as a continuation of the business activities of the legal entities that created them directly.

The article offers the author's systematization of business entities on the basis of their subject composition, which is based on the criterion of completeness of the business legal status with the differentiation of subjects into public and private law. The selected criterion of systematization is not only of theoretical but also of practical importance. Its essence is to develop common criteria for supporting certain business entities, including during the socio-economic crisis, as well as to establish special legal regimes for certain categories of business entities associated with limiting their legal status.

Keywords: business entity- entrepreneurial activity's, classification, non-profit organizations, commercial organizations, separate structural division, state corporation.

**RUSİYA FEDERASİYASINDA SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİ
SUBYEKTLƏRİNİN SİSTEMİ**

**Şuvalov İqor İvanoviç,
"VEB. RF" Dövlət İnkişaf Korporasiyasının sədri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.**
e-poçt: pr_shuvalova@veb.ru

Məqalədə sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas (birbaşa) subyektləri müəyyən edilmişdir. Qeyri-kommersiya təşkilatlarının və hüquqi şəxsin ayrı-ayrı struktur bölmələrinin sahibkarlıq fəaliyyətində iştirakının mübahisəli məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir. Nəticədə müəllif, müəyyən qeydlərlə qeyri-kommersiya hüquqi şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyəti subyektləri kimi təsnif edilə biləcəyi mövqeyini dəstəkləyir. Hüquqi şəxsin ayrı-ayrı struktur bölmələri kimi filial və nümayəndəliklərə gəldikdə, onların sahibkarlıq subyektləri siyahısına daxil edilməsinin mümkün olmadığı qənaətinə gəlinmişdir. Filialın hüquqi statusu, hüquqi şəxs olmadığı, bir

təşkilatın bir hissəsi və ya struktur vahidi olması və buna görə də müstəqil sahibkarlıq fəaliyyəti subyekti kimi çıxış edə bilməməsi ilə müəyyən edilir. Eyni zamanda, filiallar tərəfindən iş aparılması onları birbaşa yaradan hüquqi şəxslərin sahibkarlıq fəaliyyətinin davamı kimi qiymətləndirilməlidir.

Məqalədə sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərin hüquqi statusunun dövlət və özəl hüquqi şəxslərə ayrılması kimi meyar əsasında müəlliflər tərəfindən sistemləşdirilməsi mövzusu təklif olunur. Sistemləşdirmə üçün seçilmiş meyar yalnız nəzəri deyil, həm də praktiki əhəmiyyətə malikdir. Onun mahiyyəti, sosial-iqtisadi böhran dövründə də daxil olmaqla, müəyyən sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin dəstəklənməsi üçün vahid meyarların hazırlanmasından, habelə onların hüquqi statusunun məhdudlaşdırılması ilə əlaqədar müəyyən kateqoriyalı sahibkarlıq fəaliyyəti subyektləri üçün xüsusi hüquqi rejimlərin formalaşdırılmasından ibarətdir.

Açar sözlər: təsərrüfat subyekti, təsnifat, qeyri-kommersiya təşkilatları, kommersiya təşkilatları, ayrıca struktur vahid, dövlət korporasiyası.

RUSYA FEDERASYONU'NDAKI TİCARİ KURULUŞLAR SİSTEMİ

Shuvalov İgor İvanoviç,

Devlet Kalkınma Kurumu "VEB. RF" Başkanı, Hukuk Felsefesi Doktoru.

e-posta: pr_shuvalova@veb.ru

Makale, girişimcilik faaliyyətinin ana (doğrudan) konularını tanımlar. Kar amacı gütməyən kuruluşların ve tüzel kişiliğin bireysel yapısal birimlerinin girişimcilik faaliyetlerine katılımı konusundaki tartışmalı konulara özel önem verilmektedir. Sonuç olarak yazar, ticari olmayan tüzel kişilerin belirli notlarla ticari kuruluşlar olarak sınıflandırılabilirliği görüşünü desteklemektedir. Tüzel kişiliğin ayrı yapısal birimler olarak şubeleri ve temsilcilikleri ile ilgili olarak, bunların ticari kuruluşlar listesine dahil edilmesinin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır. Bir şubenin yasal statüsü, tüzel kişilik olmaması, bir organizasyonun veya yapısal birimin parçası olması ve dolayısıyla bağımsız bir ticari işletme olarak hareket edememesi ile belirlenir. Aynı zamanda şubelerin işletilmesi, onları doğrudan oluşturan tüzel kişilerin girişimcilik faaliyetlerinin bir devamı olarak düşünülmelidir.

Makale, ticari kuruluşların yasal statüsünün kamu ve özel hukuk tüzel kişilerine ayrılması gibi kriterler temelinde girişimciler tarafından sistematizasyon konusunu önermektedir. Sistematizasyon için seçilen kriterler sadece teorik değil, aynı zamanda pratiktir. Özü, sosyo-ekonomik kriz sırasında da dahil olmak üzere belirli ticari kuruluşların desteklenmesi için ortak kriterlerin geliştirilmesi ve ayrıca yasal statülerinin kısıtlanmasıyla bağlantılı olarak belirli ticari kuruluş kategorileri için özel yasal rejimlerin oluşturulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: ticari işletme, sınıflandırma, kar amacı gütməyən kuruluşlar, ticari kuruluşlar, ayrı yapısal birim, devlet şirketi.

MÜASİR DÖVRDƏ AZƏRBAYCANDA İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNİN FORMALAŞMASI: HÜQUQİ ASPEKTLƏR

Etibar Əliyev,
Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının üzvü, Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO kafedrasının professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru.

e-mail: a-etibar@rambler.ru,
telefon:+99450 220 24 42.

Fatimə Hüseynova,
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ kafedrası”nın dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com,
telefon:+99450 206 24 42

Məqalədə müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında “elektron dövlət” quruculuğunun hüquqi əsasları kontekstində informasiya cəmiyyətinin formalaşmasının konseptual hüquqi aspektlərinə dair məsələ elmi cəhətdən araşdırılır. Belə bir doktrinal təfərrüatı formullaşdırılır. Belə bir doktrinal təfərrüatı formullaşdırılır. Belə bir doktrinal təfərrüatı formullaşdırılır. Belə bir doktrinal təfərrüatı formullaşdırılır. Belə bir doktrinal təfərrüatı formullaşdırılır.

Azərbaycan Respublikasının milli hüquq sferasında informasiya hüququnun mövqeyi barədə qeyd edilir ki, informasiya hüququ müasir dövrdə dövlətdaxili hüquq sistemində müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmış iqtisadi hüququn tərkibində yarım sahə statusuna malikdir.

Açar sözlər: elektron dövlət quruculuğu, elektron hökumət, informasiya cəmiyyəti, informasiya hüququ, informasiya münasibətləri, informasiya infrastrukturunu, informasiya iqtisadiyyatı, informasiya qanunvericiliyi, dövlət tənzimləməsi, hüquq subyektləri.

Hər şeydən əvvəl qeyd etməliyik ki, müasir dövrdə dünya yeni texnologiyaların hesabına sürətlə inkişaf edir, dəyişir, inteqrasiya prosesləri dərinləşir, global informasiya texnologiyaları bazarında fəal canlanma müşahidə olunur və bütün bunlar yüksək texnologiyaların tətbiqi sayəsində baş verir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin söylədiyi kimi, “Dünya inkişafının indiki mərhələsinin başlıca meyilləri mədəni inteqrasiya və qloballaşmadır” və “Texnika, elm, texnologiyalar böyük sürətlə inkişaf edir. Buna görə də, biz də Azərbaycanda bu inkişafda öz yerimizi tapmağa çalışmalı, onu sürətləndirməli və qabaqcıl ölkələrlə bir sırada olmalıyıq” [2;3;25.1]. Məhz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin yürütdüyü məqsədyönlü və ardıcıl siyasət nəticəsində ölkədə informasiya-kommunikasiya sahəsində global informasiya cəmiyyətinə inteqrasiya prosesləri uğurla aparılır.

Vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olunmasında informasiya atributu

əhəmiyyətli rol oynayır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında (1995-ci il) məlumat azadlığı prinsipi (maddə 50) əsas insan hüquqlarından biri kimi təsbit olunmuşdur [1,s.14]. Həmin maddəyə görə, hər kəsin qanuni yolla istədiyi məlumatı axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı vardır; dövlət kütləvi informasiyanın azadlığına təminat verir.

Terminoloji lüğətlərə görə, "informasiya" (lat.informatio,ing.infotmation) anlayışının mənə yükü şəxslər, predmetlər, faktlar, hadisələr və proseslər haqqında onların təqdim olunma formasından asılı olmayaraq, müvafiq məlumatları ehtiva edir [24,s.374]. İnformasiya axtarışı isə informasiya sorğusunun mövzusunə aid olan və ya zəruri faktları əks etdirən məlumatların (məsələn, kağız, maqnit, elektron və ya optik daşıyıcı üzərində yazılmış informasiyanın) axtarılması prosesidir [19,s.116].

Ölkəmizdə bu istiqamətdə həyata keçirilən islahatların yeni mərhələsi başlayır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, "ən müasir texnologiyalar Azərbaycanda bütün sahələrdə tətbiq edilməlidir" [4;25.6]: "Hökumət buludu" (G-Cloud), "Böyük həcmli məlumatlar" (Big Data), "Ağıllı şəhər" (Smart City), "Ağıllı kənd" (Smart Village) və sairə elektron rəqəmsal sistemlərin tətbiqi nəticəsində sosial-iqtisadi, o cümlədən sağlamlığın qorunması problemlərin həllinin asanlaşdırılmasına, dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin effektivliyinin yüksəlməsinə, turizm sektorunun sürətli inkişafına nail olunacaq, Azərbaycanın innovasiya-startap mərkəzinə çevrilməsinə və müasir informasiya cəmiyyətinin formalaşmasına münbit şərait yaranaçaq [25.5;25.8].

İnformasiya cəmiyyətinin formalaşması və sürətli inkişafı ictimai həyatın bütün sferalarını əhatə edir və bu sahədə yaranan ictimai münasibətlərin – informasiya münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsini şərtləndirir.

Hüquq ədəbiyyatı səhifələrində informasiyanın 3 forması fərqləndirilir [16, s.51]: bioloji informasiya, maşın informasiyası və sosial informasiya. İnformasiya və cəmiyyətin qarşılıqlı təsiri bütün ictimai həyatın tənzimlənməsində əhəmiyyətli struktur cərəyanların baş verməsi ilə nəticələnir ki, informasiya cəmiyyəti belə dəyişikliklərin ən böyük və parlaq nümunəsidir.

İnformasiya cəmiyyətinin sistem şəklində komponentləri aşağıdakı elementlərdən ibarətdir: biliklərə pərəstiş, informasiya infrastruktur, informasiya əmək bazarı, informasiya iqtisadiyyatı, dövlət idarəetmə və sosial sahələrin informasiyalaşdırılması, informasiya mədəniyyəti və informasiya qanunvericiliyi.

Qeyd etməliyik ki, informasiya cəmiyyətinin bərqərar olmasında, formalaşmasında və inkişafında (məsələn, inzibati idarəetmə sistemində, əhəlinin sağlamlığının qorunması istiqamətində, təhsil sahəsində və s.) yaranan genезis informasiya münasibətləri aparıcı rol oynayır. Bu növ ictimai münasibətlərin nizama salınması və tənzimlənməsi müvafiq hüquq normaları vasitəsilə həyata keçirilir ki, həmin hüquq normaları informasiya qanunvericilik aktlarında təsbit olunmuşdur və onların məcmusu informasiya hüququnu formalaşdırır [16,s.15]. Bu kontekstdə Azərbaycanda informasiya qanunvericiliyinin təşəkkül tapması proseslərinə və bu sahədə bəzi normativ hüquqi aktlara nəzər salaçaq.

"Azərbaycan Respublikasının inkişafı nəminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə 2003–2012-ci illər üçün

Milli Strategiya” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. Milli Strategiyanın icrası ilə əlaqədar “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005 – 2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan)” və “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2010 – 2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan)” adlı sənədlər informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) ictimai həyatın bütün sferalarında (elm və təhsil müəssisələri, seçkilərdə səsvermə zamanı, tibbi xidmət və digər idarəetmə və sosial təminat sahələrində) tətbiqini və informasiya cəmiyyəti quruculuğunu əsas məqsəd kimi müəyyənləşdirirdi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 02.04.2014-cü il tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014–2020-ci illər üçün Milli Strategiya” təsdiq olunmuşdur. Sözügedən sənəd ölkədə artıq formalaşmış informasiya cəmiyyətinin inkişaf etdirilməsini və müasir dövrdə vətəndaşların ictimai həyatın aktiv üzvünə çevrilməsini əsas hədəf kimi ehtiva edir. Həmçinin Dövlət Başçısı tərəfindən “Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı” (2006-cı il), “Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı” (2011-cı il), “Şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Milli Strategiya” (2007-ci il), “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016 – 2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”, “Açıq Hökumətin təşviqinə dair 2012

– 2015-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı” və s. bu kimi vacib aktların qəbul olunmasını xüsusilə qeyd edirik [14,s.7;16,s.7;25.2;25.4]. Adıçəkilən sənədlər “elektron hökumət”, “elektron cəmiyyət”, “elektron vətəndaş”, “elektron təhsil”, “elektron tibb”, “elektron ticarət”, “elektron sığorta” və s. prioritet sahələrin formalaşmasına, bütövlükdə isə ölkədə vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, habelə vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunmasına xidmət edir. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının müasir çağırışları və əsas prioritetləri də deyilənləri təsdiq edir [16,s.7;15;23].

Təqdirəlayiq hal kimi qeyd edirik ki, İKT-nin inkişaf etdirilməsi baxımından, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16.01.2013-cü il tarixli 2664 nömrəli Sərəncamı ilə 2013-cü il Azərbaycan Respublikasında “İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları ili” elan edilmiş və bu istiqamətdə dövlət tərəfindən məqsədyönlü, kompleks və davamlı fəaliyyət həyata keçirilmişdir [25.3].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13.07.2012-ci il tarixli 685 nömrəli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi və onun tabeliyində “ASAN xidmət” stasionar və səyyar mərkəzlərinin yaradılması diqqətəlayiqdir [25.2;25.8]. Azərbaycan brendi kimi vətəndaşlara göstərilən bu xidmət növü operativlik, şəffaflıq, nəzakətlik, məsuliyyət, etik davranış qaydalarına nəzarət, rahatlıq və müasir innovasiya vasitələrinin tətbiq edilməsi meyarları əsasında həyata keçirilir. Prezident İlham Əliyevin müəllifi olduğu bu yeni xidmət modeli qısa müddətdə ölkədə ictimai xidmət sahəsində dönüş yaradaraq

əhali arasında o qədər populyarlaşdı ki, bunun davamı olaraq belə xidmət mərkəzlərinin regionlarımızda da yaradılmasına başlanıldı, həmçinin göstərilən xidmətlərin sayı və növü çoxaldı. Hazırda respublikamızda fəaliyyət göstərən 20-dən çox “ASAN xidmət” mərkəzində vətəndaşlara müxtəlif dövlət orqanları, eləcə də özəl şirkət və müəssisələr tərəfindən ümumilikdə 300-dən çox xidmətin həyata keçirilməsi cəmiyyətdə “vətəndaş-məmur” məmnunluğunu təsdiqləyən reallıqdır. Qabaqcıl və səmərəli təcrübə kimi bu modeldən artıq bir sıra xarici ölkələrdə də istifadə olunur. Qeyd etməliyik ki, ölkədə rəqabətədavamlı və yüksək ixrac potensialı, innovativ İKT sənayesinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə, Dövlət Başçısının təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində “İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondu” və “Yüksək Texnologiyalar Parkı” yaradılmışdır. Təsis olunan bu qurumlar iqtisadiyyatın güclənməsinə, xarici investisiyaların cəlb edilməsinə və ölkədə İKT məhsullarının istehsalının genişlənməsinə, yeni yaranan şirkətlərin fəaliyyətinin təşkilinə və innovativ təşəbbüslərə (“start-up”) maliyyə və təşkilati dəstəyi təmin edəcək [16,s.66]. Həmçinin rabitə və yüksək texnologiyalar sektoru ilə bağlı Azərbaycan Hökumətinin təşəbbüsü kimi BMT tərəfindən dəstəklənən ölkəni tranzit-informasiya məkanına çevirəcək TASİM (Trans Avrasiya Super İnformasiya Magistralı) layihəsinin icrası həyata keçirilir. Frankfurtan Honkonqa istiqamətlənən əsas tranzit xəttinin yaradılmasını nəzərdə tutan bu layihə Avropa və Asiyada ən böyük informasiya mübadiləsi mərkəzlərini birləşdirəcək Çin, Qazaxıstan, Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədən ke-

çərək Almaniyaya qədər uzanacaq, eləcə də ehtiyat Şimal tranzit xətti Rusiya, Ukrayna və Polşadan keçəcəkdir [25.2;16,s.66].

Qloballaşma dövründə informasiya cəmiyyətinin formalaşması və informasiya qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində mühüm əhəmiyyət kəsb edən aşağıda göstərilən normativ hüquqi aktlar diqqətəlayiqdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12.09.2018-ci il tarixli 263 nömrəli Fərmanı ilə “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, inteqrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları” (bundan sonra – Qaydalar) təsdiq edilmişdir [25.2;25.3].

Adıçəkilən aktda informasiya cəmiyyəti kontekstində işlədilən terminlərə normativ anlayış verilir, onların məna yükü açıqlanır, informasiya sisteminin formalaşdırılmasının ümumi prinsip və tələbləri müəyyənləşdirilir.

Sözügedən Qaydaların məqsədləri üçün istifadə olunan, elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyət kəsb edən əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

– dövlət informasiya ehtiyatı – mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, dövlət mülkiyyətində olan və paylarının (səhmlərinin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslər, dövlət adından yaradılan publik hüquqi şəxslər, həmçinin yerli özünüidarəetmə orqanları (bundan sonra – qurumlar) tərəfindən formalaşdırılan elektron sənədlər və ya sənədlər toplusundan (sənədləşdirilmiş informasiyadan) ibarət məlumat bazaları, reyestrlər və digər informasiya resursları;

– dövlət informasiya sistemi – müvafiq qurumlar tərəfindən formalaşdırılan, informasiya proseslərinin həyata keçirilməsini təmin edən dövlət informasiya ehtiyatlarının,

texniki və proqram vasitələrinin nizamlanmış məcmusu;

– informasiya prosesləri – dövlət informasiya sistemində olan informasiya ehtiyatlarında məlumatların toplanılması, axtarılması, təhlili, emalı, mühafizəsi və ötürülməsi ilə bağlı fəaliyyət;

– dövlət informasiya ehtiyatının və sisteminin formalaşdırılması – dövlət informasiya ehtiyatının və sisteminin yaradılması, həmçinin formalaşdırılması, genişləndirilməsi, bölünməsi və ya birləşdirilməsi üzrə layihənin hazırlanması, texniki və proqram vasitələr toplusunun təşkil edilməsi, onların istismardan əvvəlki sınaqlarının aparılması, istismara verilməsi, dövlət qeydiyyatına alınması və dövlət reyestrinin aparılması;

– dövlət informasiya ehtiyatının və sisteminin inteqrasiyası – dövlət informasiya ehtiyatının və sisteminin səmərəli təşkili və istifadəsi, informasiyanın ilkin mənbədən əldə edilməsi və təkrarçılığın aradan qaldırılması üçün mübadiləsinin təmini məqsədi ilə informasiya ehtiyatları və sistemləri arasında qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması;

– Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi (EHİS) – qurumların informasiya ehtiyatlarının və sistemlərinin əlaqələndirilməsini, həmin ehtiyat və sistemlərdə olan sənədlərin, habelə informasiyanın qanunla müəyyən edilmiş qaydada əldə edilməsini, elektron xidmətlərin mərkəzləşdirilmiş qaydada təqdim olunmasını və subyektlərin onlardan istifadəsini təmin edən dövlət informasiya sistemi və s.

Qaydalarda təsbit olunduğu kimi, dövlət informasiya ehtiyatı və sistemi qurumların hüquqlarının həyata keçirilməsi, funksiyalarının və vəzifələrinin icrası və ya elektron xidmətlərin təşkili məqsədilə aşağıdakı prin-

siplər nəzərə alınmaqla formalaşdırılır: mötəbərlik, unikalıq, dayanıqlılıq, təhlükəsizlik, modulluq və miqyaslılıq, inteqrasiya imkanı, effektivlik, səmərəlilik və s.

Mötəbərlik prinsipi dedikdə dövlət informasiya ehtiyatında saxlanılan məlumatların həqiqiliyini təsdiqləyən və yoxlanılmasına imkan verən mexanizmlərin təmin edilməsi başa düşülür.

Unikalıq prinsipi dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərində eyni informasiyanın təkrar yaradılmasının yolverilməzliyini, informasiyanın ilkin mənbə hesab edilən dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərində bir dəfə yaradılmasını və digər informasiya sistemləri və ehtiyatlarının inteqrasiya vasitəsilə bu ilkin mənbədən informasiyanı əldə etməsini və ondan istifadə olunmasını ehtiva edir.

Dayanıqlılıq prinsipinin sətiraltı məna yükü dövlət informasiya ehtiyatı və sisteminin fasiləsiz işləməsinin təmin edilməsini bildirir.

Təhlükəsizlik prinsipi – sertifikatlaşdırılmış proqram təminatından və proqram-texniki vasitələrdən istifadə edilməsi, məlumatlarla, o cümlədən fərdi məlumatlarla bağlı informasiya mübadiləsi zamanı normativ hüquqi aktların tələblərinə riayət edilməsi, təşkilati, texniki və texnoloji tədbirlər həyata keçirməklə informasiyanın mühafizəsinin təmin edilməsi deməkdir.

Modulluq və miqyaslılıq prinsipi dedikdə mövcud informasiya sistemində ciddi dəyişikliklər edilmədən proqram-texniki komponentlərin inkişaf etdirilməsi başa düşülür.

İnteqrasiya imkanı prinsipi, mahiyyətcə, informasiyanı digər dövlət informasiya ehtiyatı və sistemi ilə mübadilə etmək imkanının olmasını ehtiva edir.

Effektivlik prinsipinin məzmunu formalaşdırılan dövlət informasiya ehtiyatı və sisteminin təyinatı üzrə tələblərə cavab verməsini əhatə edir.

Səmərəlilik prinsipi isə, mahiyyət etibarlı ilə, mümkün qədər az resurs istifadə edilməklə nəzərdə tutulan nəticənin əldə olunmasını bildirir.

Göstərilən prinsiplərlə yanaşı, məsuliyyət prinsipinin də adı xüsusilə çəkilməlidir. Belə ki, məsuliyyət prinsipi aşağıdakı müddəalardan ibarətdir:

1. Dövlət informasiya ehtiyatına və sisteminə daxil edilməsi üçün natamam və ya təhrif olunmuş informasiyanın təqdim edilməsində təqsirkar olan, məlumatların informasiya ehtiyatına və sisteminə daxil edilməsində təhrifə, saxtakarlığa yol verən, habelə informasiya ehtiyatında və sistemində olan informasiyanı qanunsuz məqsədlərlə istifadə edən və yayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları ilə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar;

2. Dövlət informasiya ehtiyatının və sisteminin formalaşdırılması, aparılması, inteqrasiyası və arxivləşdirilməsində iştirak edən qurumlar bu sahədə hüquq və vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə, o cümlədən məlumatların ilkin mənbələrindən istifadə edilməməsinə görə məsuliyyət daşıyırlar;

3. Dövlət informasiya ehtiyatından və sistemindən informasiyanın əldə edilməsi və digər istifadə qaydalarının pozulmasına görə istifadəçilər Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları ilə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar;

4. Dövlət informasiya ehtiyatının və sisteminin sahibləri və operatorları informasiya əldə edilməsinin təşkilinə görə normativ hü-

quqi aktlarla müəyyənləşdirilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

Müasir informasiya cəmiyyətinin formalaşmasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yuxarıda adıçəkilən 12.09.2018-ci il tarixli 263 nömrəli Fərmanı xüsusilə əhəmiyyətlidir. Həmin Fərmana uyğun olaraq, dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərində müvafiq sahə üzrə toplanan məlumatların sistemliyini təmin etmək, dövlət informasiya ehtiyatları və sistemləri arasında məlumat mübadiləsinin səmərəliliyini artırmaq və əhaliyə elektron xidmətlərin göstərilməsində idarəetməni optimallaşdırmaq məqsədi ilə Elektron Hökumət İnformasiya Sisteminin ilkin olaraq aşağıdakı altsistemləri yaradılmışdır:

– kommunal sahədə idarəetmənin təmin edilməsi üçün zəruri olan məlumatların toplanıldığı və emal edildiyi informasiya sistemlərinin və ehtiyatlarının inteqrasiyasını, monitorinqlərin və analitik təhlillərin aparılmasını, proqnozların hazırlanmasını və qeyd edilən sahədə mərkəzləşdirilmiş elektron xidmətlərin göstərilməsini təmin edən – Kommunal Xidmətlər Vahid İnformasiya Sistemi;

– sosial xidmətlər sahəsində idarəetmənin təmin edilməsi üçün zəruri olan məlumatların toplanıldığı və emal edildiyi informasiya sistemlərinin və ehtiyatlarının inteqrasiyasını, monitorinqlərin və analitik təhlillərin aparılmasını, proqnozların hazırlanmasını və qeyd edilən sahədə mərkəzləşdirilmiş elektron xidmətlərin göstərilməsini təmin edən – Sosial Xidmətlər Vahid İnformasiya Sistemi;

– kənd təsərrüfatı sahəsində idarəetmənin təmin edilməsi üçün zəruri olan məlumatların toplanıldığı və emal edildiyi informasiya sistemlərinin və ehtiyatlarının inteqrasiyasını,

monitorinqlərin və analitik təhlillərin aparılmasını, proqnozların hazırlanmasını və qeyd edilən sahədə mərkəzləşdirilmiş elektron xidmətlərin göstərilməsini təmin edən – Aqrar Xidmətlər Vahid İnformasiya Sistemi.

Qeyd edə bilərik ki, Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin formalaşması ictimai həyatın və dövlət idarəetmə sisteminin bütün sferalarını əhatə edir: sosial-İqtisadi, inzibati, hərbi, elmi-texniki, mədəni, nəqliyyat, təhsil, səhiyyə, kənd təsərrüfatı, aqrar sektor və s.

Ən parlaq nümunə kimi göstərə bilərik ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı 2020-ci il sentyabrın 27-dən başlayan növbəti hərbi təcavüzünə cavab olaraq, Azərbaycan xalqı işğal altındakı torpaqlarımızın azad edilməsi məqsədilə Vətən müharibəsinə başladı. Haqq və Şərəf işimiz olan, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda gedən mübarizədə qəhrəmanlıq göstərən əsgər və zabitlərimiz, Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin ətrafında “Dəmir yumruq” kimi birləşərək düşmənə qarşı sarsıdıcı zərbələr endirildi və torpaqlarımız işğaldan azad olundu [10,s.9-16]. 44 günlük Vətən müharibəsinin zəfərlə başa çatmasında ən müasir innovativ texnologiyalardan çevik və səmərəli istifadə edilməsi bu qələbəyə nail olunmasında öz töhfəsini verdi. Həmçinin hərbi-siyasi sahədə informasiya savaşında da dərin zəkasını, soyuq məntiqini, strateji düşüncəsini, hazırcavablığını, diplomatik-siyasi erudisiyasını ortaya qoyan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev yorulmaz səylər göstərərək beynəlxalq müstəvidə feyk xəbərlərin yayılmasına qarşı əsl reallıqları məhz informasiya vasitələrindən aktiv şəkildə yararlanmaqla nümayiş etdirdi [25.8].

İqtisadi fəaliyyət sferasında rabitə-informasiya münasibətlərinin tənzimlənməsində tətbiq olunan yeni texnologiyalar sistemi təqdirəlayiqdir [12,s.574-576]. Bu kontekstdə “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2005-ci il), “Rabitə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1997-ci il), “Dövlət sirri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2004-cü il), “Kommersiya sirri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2001-ci il), “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2010-cu il), “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi” (2000-ci il) və digər normativ hüquqi aktlar əhəmiyyətli rol oynayır.

İctimai asayişin qorunması və cinayətkarlığa qarşı aparılan mübarizə tədbirlərində ən yeni innovasiya vasitələrindən səmərəli şəkildə istifadə edilir. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 29.04.2010-cu il tarixli 253 nömrəli əmri ilə “DİN-in Vahid Məlumat-Axtarış Sistemini yaradılması ilə əlaqədar təşkilati tədbirlərə dair” müvafiq təlimatlar təsdiq edilmişdir və onlar polis orqanlarında Vahid Məlumat-Axtarış Sistemindən istifadə qaydalarını müəyyənləşdirir. Sözügedən sistem özündə cinayətkarlıqla mübarizə, asayişin mühafizəsi, yol hərəkəti təhlükəsizliyi sahəsində zəruri məlumatları cəmləşdirir; bu Sistemə həm də şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlər, axtarışda olan şəxslər, avtonəqliyyat vasitələri, sürücülük vəsiqələri, odlu silahlar və s. haqqında informasiyalar daxildir; o, həm də Məlumat Portalı adlanır. Bundan başqa, aşağıdakı aktlar da polis-informasiya hüququ üçün əhəmiyyətlidir: “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999-cu il), “Əmə-

liyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999-cu il), “Yol hərəkəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1998 -ci il), Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.04.2008-ci il tarixli 744 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Giriş-çıxış və qeydiyyat” idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi haqqında Əsasnamə”, “Mərkəzləşdirilmiş kriminal və axtarış uçotlarının təşkili və aparılması qaydaları barədə” Təlimat (2012-ci il), “Cinayət və hadisələr barədə əməliyyat məlumatlarının hazırlanması və təsdiq edilməsi qaydalarına dair” Təlimat (2015-ci il), “Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında veb saytların işinin təşkili qaydalarına dair” Təlimat (2008-ci il), “DİN-in Təhlükəsiz Şəhər və “102” xidmətlərinin əsasnamələri” (2009-cu il) və s. [13,s.512-517].

Gömrük işi sahəsində informasiya sistemlərinin və informasiya texnologiyalarının tətbiq olunması, eləcə də gömrük orqanlarının fəaliyyətində elektron məlumat sistemlərindən effektiv istifadə edilməsi xüsusilə qeyd ediləndir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında malların gömrük sərhədindən keçirilməsi barədə məlumatların toplanması, təhlili, elektron üsullarla işlənməsi yolu ilə xarici ticarətin gömrük statistikasını aparılır. Göstərilən sahədə gömrük-informasiya münasibətlərinin nizama salınmasında aşağıdakı aktlar mühüm rol oynayır:

– “Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi” (2011-ci il);

– “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2004-cü il);

– “Xarici ticarətin gömrük statistikasının nəşr olunması Qaydası” (Azərbaycan Res-

publikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ilə qəbul edilmişdir, 2012-ci il);

– “Gömrük işində informasiya sistemlərindən, informasiya texnologiyalarından və onların təminat vasitələrindən istifadə Qaydaları” (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı ilə qəbul edilmişdir, 2012-ci il);

– “Azərbaycan Respublikası – Rusiya Federasiyası arasında keçirilən mallar və nəqliyyat vasitələri barədə ilkin məlumat mübadiləsinin təşkilinə dair” Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Federal Gömrük Xidməti (Rusiya Federasiyası) arasında Protokol (Bakı, 2017-ci il – Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 06.09.2017-ci il tarixli 1595 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir);

– “Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında keçirilən mallar və nəqliyyat vasitələri haqqında ilkin məlumat mübadiləsinin təşkili barədə” Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi arasında Saziş (Bakı, 2017-ci il - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23.02.2017-ci il tarixli 1266 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir) və s. [17,s.394-427].

Vətəndaşların müraciət etmək hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı münasibətlərin tənzimlənməsində də elektron informasiya sistemlərindən səmərəli istifadə olunur. Bu sırada aşağıdakı normativ hüquqi sənədləri göstərə bilərik:

– “Vətəndaşların müraciətləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2015-ci il);

– “Dövlət orqanlarında, dövlət mülkiyyətində olan və paylarının (səhmlərinin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxs-

lərdə və büdcə təşkilatlarında vətəndaşların müraciətləri ilə bağlı kargüzarlığın aparılmasına nəzarətin həyata keçirilməsi Qaydası” (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23.06.2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir);

– “Yerli icra hakimiyyəti orqanlarında vətəndaşların müraciətləri üzrə vahid elektron informasiya sistemindən istifadə Qaydaları” (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29.04.2015-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir);

– “Telefon müraciət xidməti vasitəsilə şifahi müraciətlərin edilməsi, qəbulu, qeydiyyatı və cavablandırılması Qaydası” (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 01.09.2016-cı il tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir);

– “Dövlət orqanlarında çağrı mərkəzlərinin fəaliyyətinin təşkili Qaydaları” (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 25.02.2015-ci il tarixli Qərarı ilə qəbul edilmişdir) və s. [22,136 səh.].

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 21.08.2020-ci il tarixli Sərəncamı ilə ictimai xarakter daşıyan kommunal, yol və nəqliyyat problemləri, infrastrukturun cari təmiri, abadlaşdırılması və təmizliyi ilə bağlı şikayətlərin elektron xəritə üzərində qeyd edilməklə operativ surətdə aidiyyəti dövlət qurumlarına göndərilməsini və həmin şikayətlərə baxılmasının nəticələrinin izlənilməsinə təmin edən “ASAN müraciət” informasiya sistemi yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi sözügedən informasiya sisteminin operatoru müəyyən edilmiş və onun mobil tətbiqi formalaşdırılmışdır. “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin for-

malaşdırılması, aparılması, inteqrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi və elektron hökumətlə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12.09.2018-ci il tarixli 263 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq, “ASAN müraciət” informasiya sisteminin digər dövlət informasiya ehtiyatları və sistemləri ilə Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi vasitəsilə əlaqələndirilməsi, habelə yerli icra hakimiyyəti orqanlarının “ASAN müraciət” informasiya sistemində çıxışı təmin olunmuşdur [25.3;25.5].

Həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 01.06.2020-ci il tarixli Fərmanı ilə “Elektron məhkəmə” informasiya sistemi haqqında Əsasnamə təsdiq edilmişdir. Bu Əsasnamə “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin formalaşdırılmasının, aparılmasının, digər qurumların informasiya sistemləri və ehtiyatları ilə Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi vasitəsilə inteqrasiyasının, habelə İnformasiya sistemi ilə bağlı mühafizə tədbirlərinin təmin edilməsinin hüquqi, təşkilati və texnoloji əsaslarını müəyyən edir. İnformasiya sisteminin tətbiqi insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının səmərəli müdafiəsinə, məhkəməyə müraciət imkanlarının genişlənməsinə, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin səmərəliliyinin və şəffaflığının artırılmasına, süründürməçilik və sui-istifadə hallarının qarşısının alınmasına, aşkarlığın və operativliyin təmin edilməsinə, məhkəmə qərarlarının icrasına nəzarətin effektivliyinin artırılmasına, elektron kargüzarlığın və elektron sənəd dövriyyəsinin təmin olunmasına xidmət edir. Təqdirəlayiq haldır ki, hazırda məhkəmə və proses iştirakçıları tərəfindən ərizə, şikayət və digər sənədlərin elektron formada tərtib edilməsi,

göndərilməsi, qəbulu, sənədlərin elektron qeydiyyatı və elektron dövryyəsi Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 10-1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan “Elektron məhkəmə” informasiya sistemindən istifadə qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilir [25.2].

Bununla yanaşı, qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 04.06.2010-cu il tarixli Fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidmətinin vahid miqrasiya məlumat sistemi haqqında Əsasnamə” təsdiq olunmuş, həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13.02.2021-ci il tarixli Fərmanı ilə “Elektron su təsərrüfatı” informasiya sistemi haqqında Əsasnamə” təsdiq edilmiş, eləcə də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 07.05.2021-ci il tarixli Fərmanı ilə prokurorluq orqanlarının fəaliyyətində müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqini təmin edən “Elektron prokurorluq” informasiya sistemi yaradılmışdır. Həm də aqrar sektorun dövlət tərəfindən dəstəklənməsində şəffaflığı və hesabatlılığı təmin etmək üçün “Elektron kənd təsərrüfatı” informasiya sistemi formalaşdırılmış və onun Əsasnaməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23.12.2019-cu il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir [25.3,25.7,25.8].

Təqdirəlayiq hal kimi göstərə bilərik ki, Azərbaycanda nəqliyyat sahəsində İKT vasitələrinin qəbul edilməsi, o cümlədən əhalinin sağlamlığı və səhiyyə sferasında müvafiq hüquq normalarını ifadə edən ikitərəfli beynəlxalq müqavilə praktikası mövcuddur. Belə müqavilə sənədlərində sağlamlığın qorunması və səhiyyənin inkişaf etdirilməsi istiqamətində bir sıra müddəalar ehtiva olunur [15,s.159-160]:

– limanlarda tətbiq olunan səhiyyə rəsmiləşdirilmələrinin asanlaşdırılması və sürətləndirilməsinə dair zəruri tədbirlərin görülməsi, heyət üzvlərinə tibbi yardım göstərilməsi və ya onların xəstəxanalarda yerləşdirilməsi (məsələn, “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Bolqarıstan Respublikası Hökuməti arasında ticarət gəmiçiliyi haqqında” 2004-cü il tarixli Sazişin 8, 12 və 14-cü maddələri);

– səhiyyədə informasiya texnologiyalarından istifadə olunması, o cümlədən məsafədən tibbi konsultasiyaların keçirilməsi (məsələn, “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Tacikistan Respublikası Hökuməti arasında rabitə və informasiyalaşdırma sahəsində əməkdaşlıq haqqında” 2007-ci il tarixli Sazişin 2-ci maddəsi);

– hava nəqliyyatından istifadə etməklə ölkəyə daxil olan şəxslərə münasibətdə sağlamlığa nəzarət tədbirlərinə dair qüvvədə olan qanunvericiliyin tətbiqi (məsələn, “Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çexiya Respublikası Hökuməti arasında hava nəqliyyatı haqqında” 2010-cu il tarixli Sazişin 5-ci maddəsi) və s.

Ümumiyyətlə, müasir dövrdə “Sosial aktivlik” milli layihəsi çərçivəsində aparılan işlər nəticəsində ölkə əhalisinin müəyyən hissəsi könüllülük fəaliyyətinə cəlb olunmuşdur [25.5]. Bu məqsədlə təhsil, səhiyyə, gənclər, ekologiya, mədəni irsin qorunması, sosial xidmət, yoxsulluğun azaldılması və s. sahələrdə müvafiq layihələr həyata keçirilir. Hazırda ölkəmizdə dövlətin ciddi dəstəyi və cəmiyyətin sosial sifarişi nəticəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi (ASAN xidmət), Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi

Nazirliyinin tabeliyində Dayanıqlı və Operativ Sosial Təminat Agentliyi (DOST), Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin (KOBİA) “KOB Dostu” şəbəkəsi yaradılmışdır. Sözügedən sosial xidmət müəssisələri çərçivəsində “ASAN xidmət” mərkəzləri (stasionar və səyyar), “myGov”, “ASAN viza”, “ASAN imza”, “ASAN könüllüləri”, “Könüllü DOST”, “Gənc DOST”, “Gümüşü DOST”, “Virtual DOST”, “Məzun evi” və s. layihələr fəaliyyət göstərir və bu hərəkətlər müasir gəncliyin avanqardına çevrilmişdir. Təqdirəlayiq haldır ki, əhaliyə xidmət, əmək, məşğulluq, sosial müdafiə və sosial təminat sahələrində əksər xidmətlər artıq tam elektronlaşdırılmışdır. Belə ki, hazırda “e-xidmətlər”, “e-satınalma”, “e-aqro”, “e-sosial”, “INNOLAND”, “Əmək müqaviləsi bildirişi”, “Ünvanlı yardım” (VEMTAS), “Əlillik” (TSERAS), “Sığorta”, “Pensiya”, “Məşğulluq”, “e-arayış” və s. sistem/altsistemlər vasitəsilə qeyd olunan istiqamətlərdə xidmətlər elektron şəkildə formalaşdırılaraq, fiziki və hüquqi şəxslərin istifadəsinə verilmişdir. Eləcə də vətəndaşların müraciətləri və onların məlumatlandırılması məqsədilə 101, 102, 103, 112, 142, 152, 161, 195, 902, 961 və s. çağrı mərkəzləri və qaynar xətlər fəaliyyət göstərir.

Qloballaşma dövründə informasiya cəmiyyətinin formalaşdırılması istiqamətində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman, sərəncam və tapşırıqlarının icra vəziyyətinə nəzarətin elektron qaydada həyata keçirilməsi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin səmərəlilik göstəriciləri əsasında qiymətləndirilməsini təmin edən “Dövlət Nəzarəti İnformasiya Sistemi” yaradılmışdır. “Dövlət Nə-

zarəti İnformasiya Sisteminin iş Qaydası” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30.01.2021-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir [25.2;25.6;25.7]. Bu Qayda İnformasiya sisteminin formalaşdırılmasının, aparılmasının və ondan istifadə edilməsinin, habelə İnformasiya sistemi ilə bağlı mühafizə tədbirlərinin təmin edilməsinin hüquqi, təşkilati və texnoloji əsaslarını müəyyən edir.

Sözügedən İnformasiya sisteminin tətbiqi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasında dövlət nəzarətinin təşkili və icra intizamının təmin edilməsi istiqamətində görülən işlərin səmərəliliyinin artırılmasına, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman, sərəncam və tapşırıqlarının, Azərbaycan Respublikası Birinci vitse-prezidentinin və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası rəhbərinin tapşırıqlarının icra vəziyyətinə nəzarətin elektron qaydada həyata keçirilməsinə xidmət edir. İnformasiya sistemi üzərində sahiblik və istifadə hüququnu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası həyata keçirir, qanunvericiliyə müvafiq qaydada İnformasiya sisteminin aparılmasını təmin edir.

Göstərilən İnformasiya sisteminin fəaliyyəti aşağıdakı prinsiplər əsasında həyata keçirilir:

– səmərəlilik – mümkün qədər az resurs istifadə etməklə nəzərdə tutulan nəticənin əldə olunması;

– istifadə rahatlığı – informasiya mübadiləsinin əlavə əməliyyat aparılmadan birbaşa yerinə yetirilməsi;

– çeviklik – İnformasiya sisteminin dəyişən tələblərə uyğun olaraq sürətli şəkildə yenilənə və dəyişdirilə bilməsi.

Dövlət Nəzarəti İnformasiya Sistemi ilə digər informasiya sistemi və ehtiyatları arasında qarşılıqlı əlaqələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun həyata keçirilir.

Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, qloballaşma dövründə Azərbaycan Respublikasında səmərəli və effektiv fəaliyyət göstərən və ictimai həyatın, eləcə də dövlət idarəetmə orqanlarının bütün sferalarını əhatə edən informasiya cəmiyyətinin formalaşması prosesi uğurla davam edir. Müasir dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları artıq hamı üçün o qədər əlçatandır ki, istənilən ictimai proseslə bir andaca tanış olmaq və xidmətdən yararlanmaq mümkündür. Bəzi müəlliflər tərəfindən informasiya cəmiyyəti quruculuğu kontekstində "İnformasiya Məcəlləsi"nin yaradılması problemi də nəzərdən keçirilir [16,s.13]. Gələcəkdə belə məcəllələşdirilmiş aktın qəbul edilməsi müvafiq sahədə informasiyanın axtarışı, əldə edilməsi, istehsalı, yenidən emalı, istehlakı üzrə yaranan və dövlət tərəfindən qorunan ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, «N» nəşriyyatı, 2015, 52 s.
2. Heydər Əliyev. Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayırıcında. Bakı: XXI əsr – yeni nəşrlər evi, 2001, 55 s.
3. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1 – 46 kitab / Buraxılışa məsul: R.Ə.Mehdiyev. Bakı: Azərneşr, 1997-2013.
4. İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir. 1 - 109 kitab Bakı: Azərneşr, 2003-2021.
5. İmanov K.S. «Əqli mülkiyyət: çıxış və prezentasiyalarda». Toplu. Bakı, 2012, s. 4.
6. Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti / Ağamusa Axundovun redaktəsi ilə. Bakı, "Lider nəşriyyat" , 2004 , 728 s.
7. Aynurə Əliyeva, Fatimə Hüseynova, Etibar Əliyev. Azərbaycanda "COVID-19" pandemiyası: tibbi və hüquqi aspektlər // Hüquqi möstəvi e.n.t. jurnalı. Bakı, 2020, № 4, s.65-76.
8. Hüquq ensiklopedik lüğəti / Müəlliflər kollektivi. Baş redaktor – M.F.Məlikova.Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyasının Baş Redaksiyası,1991, 544 s.
9. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslük / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. Bakı, «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2018, I cild, ümumi hissə, 752 s.; II cild, xüsusi hissə, 704 s.
10. Elçin Babayev.Bizi məharətli idarəçilik,birlik və həmrəylik xilas edir // Hüquqi möstəvi e.n.t. jurnalı. Bakı, 2020, № 4, s.9-16.
11. Əliyev E.Ə. Beynəlxalq nəqliyyat hüququ. Dərslük. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşr. Bakı: «QHT nəşriyyatı» MMC, 2013, 614 s.
12. Əliyev E.Ə., Hüseynova F.E., Qəmbərov H.D. İqtisadi hüquq. Dərslük. Bakı: «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2019, 624 s.
13. Əliyev E.Ə. Polis hüququ. Dərslük. Yenidən işlənmiş və təkmilləşdirilmiş II nəşr. Bakı: "Günəş-B" nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2019, 552 s.
14. Əliyev Ə. İ. İnsan hüquqları. Dərslük.Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşr. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı , 2019, 352 s.
15. Fatimə Etibar qızı Hüseynova. Sağlamlığın qorunmasının beynəlxalq-hüquqi tənzimlənməsi və milli qanunvericilik. Bakı,"Kooperasiya" nəşriyyatı, 2016, 232 s.
16. İnformasiya hüququ.Dərslük / Kollektiv müəlliflər: Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədralı Ş.S. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019 , 448 s.
17. Qulu Novruzov,Heydər Qəmbərov, Fatimə Hüseynova. Gömrük hüququ. Dərslük / Məsul redaktor - Etibar Əliyev.Bakı,"Zərdabi Nəşr"MMC nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2021,592 s.

18. Konstitusiya və hüququn əsasları. Dərslik. 8-ci nəşr / Allahverdiyev S.S.. Bakı, «Hüquq Yayın Evi», 2018, 452 s.
19. Müasir beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə istifadə edilən terminlər. Xarici iqtisadi biliklərə dair azərbaycanca - rusca – ingiliscə lüğət - məlumat kitabı / Müəllif-tərtibçilər: Əfəndiyev O.F., Əliyev E.Ə. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2005, 676 s.
20. Rəşad Əzizov. Elektron hüququn əsasları. elaw/az. Bakı, "Ziya" nəşriyyatı, 2009, 148 s.
21. Rəşad Əzizov. "Internet" şəbəkəsində tənzimləmənin müqayisəli - hüquqi təhlili. Monoqrafiya. Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 2017, 216 s.
22. Vətəndaşların müraciətləri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Normativ hüquqi aktlar toplusu / Buraxılışa məsul: Kərimli B.C. Bakı, "Hüquq Yayın Evi", 2017, 136 s.
23. Алиева Айнура Этибаровна. Синдром сухого глаза. Монография (на русском языке). Баку, изд-во "Кооперация", 2016, 154 с.
24. Юридическая энциклопедия. Издание 5-е, дополненное и переработанное / Под ред. М.Ю.Тихомирова. М.: Юринформцентр, 2005, 972 с.
25. Elektron informasiya resursları (URL – Uniform Resource Locator):
 25.1. www.aliyev.by.ru
 25.2. www.e-qanun.az;
 25.3. www.president.az;
 25.4. www.kabmin.gov.az;
 25.5. www.sosial.az;
 25.6. www.azerbaijan-news.az;
 25.7. www.respublika-news.az;
 25.8. www.xalqqazeti.com.

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В
АЗЕРБАЙДЖАНЕ В СОВРЕМЕННУЮ ЭПОХУ : правовые аспекты**

Этибар Алиев,

член Конфедерации юристов Азербайджана, профессор кафедры ЮНЕСКО «Права человека и информационное право» юридического факультета Бакинского государственного университета, доктор юридических наук.

электронная почта: a-etibar@rambler.ru,

телефон: +99450 220 24 42.

Фатима Гусейнова,

Бакинский государственный университет, Юридический факультет, Кафедра международного частного права и европейского права, доцент, доктор философии по праву.

э-почта: lawyer.fatima85@gmail.com,

тел. +99450 206 24 42

В статье автор с научной точки зрения исследует концептуальные аспекты формирования информационного общества в контексте правовых основ «электронного правительства» в Азербайджанской Республике в современную эпоху. Сформулировано такое доктринальное определение, что системные компоненты информационного общества состоят из следующих элементов: поклонение знанию, информационная инфраструктура, информационный рынок труда, информационная экономика, информатизация государственного управления и социальной сферы, информационная

культура и информационное законодательство. Становление и быстрое развитие информационного общества охватывает все сферы общественной жизни и определяет правовое регулирование общественных отношений - информационных отношений.

Что касается положения информационного права в сфере национального права Азербайджанской Республики, то отмечается, что в современную эпоху информационное право имеет статус подотрасля в структуре экономического права, сформировавшегося как самостоятельная отрасль права в отечественной правовой системе.

Ключевые слова: учреждение электронного государства, электронное правительство, информационное общество, информационное право, информационные отношения, информационная инфраструктура, информационная экономика, информационное законодательство, государственное регулирование, юридические лица.

FORMATION OF THE INFORMATION SOCIETY IN AZERBAI JAN IN THE MODERN AGE: legal aspects

Etibar Aliyev,

Member of the Azerbaijan Lawyers Confederation, Professor of the UNESCO Chair "Human Rights and Information Law", Faculty of Law, Baku State University, Doctor of Law.

e-mail: a-etibar@rambler.ru,

phone: +99450 220 24 42.

Fatima Huseynova,

Baku State University, Faculty of Law Department of International Private Law and European Law, Associate Professor, doctor of philosophy in the field of law.

e-mail : lawyer.fatima85@gmail.com,

phone: +99450 206 24 42

The author scientifically examines the conceptual aspects of the formation of the information society in the era of in modern age in the context of the legal basis of "e-government" in the Republic of Azerbaijan. Such a doctrinal definition is formulated that the system components of the information society consist of the following elements: worship of knowledge, information infrastructure, information labor market, information economy, informatization of public administration and social spheres, information culture and information legislation. The formation and rapid development of the information society covers all spheres of public life and determines the legal regulation of public relations - information relations. The formation and rapid development of the information society covers all spheres of public life and determines the legal regulation of public relations - information relations.

Regarding the position of information law in the sphere of national law of the Republic of Azerbaijan, it is noted that information law has a semi-field status in the structure of economic law formed as an independent branch of law in the domestic legal system in modern age.

Keywords: e-government building, e-government, information society, information law, information relations, information infrastructure, information economy, information legislation, state regulation, legal entities.

AZERBAIJAN'DA BİLGİ TOPLUMUNUN MODERN ÇAĞDA OLUŞUMU: yasal yönler

Etibar Aliyev,

Azərbaycan Avukatlar Konfederasyonu Üyesi, UNESCO "İnsan Hakları ve Bilgi Hukuku" Kürsüsü Profesörü, Hukuk Fakültesi, Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Doktoru.

e-posta: a-etibar@rambler.ru,

telefon: +99450 220 24 42.

Fatima Hüseynova,

Bakü Devlet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Uluslararası Özel Hukuk ve Avrupa Hukuku Anabilim Dalı, doçent, hukuk alanında felsefe doktoru.

e-posta: lawyer.fatima85@gmail.com,

telefon: +99450206 24 42

Makalede yazarlar, Azerbaycan Cumhuriyetinde "e-devlet" in yasal dayanağı bağlamında modern çağda bilgi toplumunun oluşumunun kavramsal yönlerini bilimsel olarak incelemektedirler. Böyle bir doktrinsel tanım, bilgi toplumunun sistem bileşenlerinin şu unsurlardan oluştuğu formüle edilmiştir: bilgiye tapınma, bilgi altyapısı, bilgi işgücü piyasası, bilgi ekonomisi, kamu yönetimi ve sosyal alanların bilgilendirilmesi, bilgi kültürü ve bilgi mevzuatı. Bilgi toplumunun oluşumu ve hızlı gelişimi, kamusal yaşamın tüm alanlarını kapsar ve halkla ilişkiler - bilgi ilişkilerinin yasal düzenlemesini belirler.

Azerbaycan Cumhuriyeti milli hukuku alanında bilişim hukukunun konumuna gelince, modern çağda iç hukuk sisteminde bilgi hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak oluşturulan ekonomik hukuk yapısında bilgi hukukunun yarı alan statüsüne sahip olduğu belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: e-devlet kurumu, e-devlet, bilgi toplumu, bilgi hukuku, bilgi ilişkileri, bilgi altyapısı, bilgi ekonomisi, bilgi mevzuatı, devlet düzenlemesi, tüzel kişilikler.

HAKİMLƏR KORPUSUNUN FORMALAŞMASININ KONSTITUSİON-HÜQUQİ ƏSASLARI

Vəliyev Kamran İsxan oğlu,
İxtisas: 5607.01 – Konstitusiyaya hüququ;
bələdiyyə hüququ.

baycan Respublikasının ümumi məhkəmələri və digər ixtisaslaşdırılmış məhkəmələri həyata keçirirlər" [1].

Məqalədə müəllif tərəfindən qeyd olunur ki, məhkəmə sisteminin demokratik prinsiplərə uyğun formalaşması hakimlərin müstəqilliyinə təsir edən mühüm amillərdən biridir. Müasir dövrdə müstəqil Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin formalaşması ilə əlaqədar aparılan islahatlar və qəbul edilən qanunvericilik aktları bütövlükdə demokratik prinsiplərə uyğundur.

Qeyd olunan məhkəmələrin hakimlər korpusunun formalaşmasının hüquqi əsasları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, "Konstitusiyaya məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda və "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında"

Açar sözlər: Azərbaycan, hakimlər korpusu, maddə, konstitusiyaya, məhkəmə, mülki.

Hakimlər korpusunun demokratik prinsiplərə uyğun olaraq formalaşması mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələdir. T.N.Neşatayeva haqlı olaraq bildirir ki, "hakimlər korpusunun ədalətli formalaşması hakimlərin müstəqilliyinə təsir edən amillərdən biridir" [9, s. 15].

Z.M.Qasımov düzgün olaraq qeyd edir ki, "hakim vəzifəsini yüksək səviyyədə savada malik olan ədalətli şəxslər tutmalıdırlar" [8, s. 220].

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən, "Azərbaycan Respublikasında məhkəmə hakimiyyətini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi, Azərbaycan Respublikasının apellyasiya məhkəmələri, Azər-

Azərbaycan Respublikasının Qanununda öz əksini tapmışdır. Hakimlər korpusu formalaşdırılarkən həmçinin "Hakimlərin Statusuna dair Avropa Xartiyası", "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri", "Avropa Hakimlərinin Məşvərət Şurası"nın Tövsiyələri, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Cinayətkarlığın qarşısının alınması və hüquq pozuntusu törədənələrə müraciət"lə bağlı 26 avqust - 6 sentyabr 1985-ci il tarixlərdə İtaliyanın Milan şəhərində keçirilmiş 7-ci Konqresində qəbul edilərək 29 noyabr 1985-ci il tarixdə Baş Assambleyanın 40/32 nömrəli qətnaməsi ilə təsdiq edilmiş "Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinin əsas prinsipləri" [10], "Hakimlərin təyin edilməsi məsələsinə dair" Venesiya Komissiyasının 16-17 mart 2007-ci tarixli Məruzəsi [7] və digər beynəlxalq sənədlər rəhbər tutulur. Çünki Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən, "Azərbaycan Respublikasının

tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir".

Yuxarıda qeyd olunan qanunvericilik aktlarının, o cümlədən beynəlxalq sənədlərin hakimlər korpusunun formalaşmasının qanunvericilik bazasının möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyəti vardır.

"Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"ndə hakim korpusunun formalaşması ilə bağlı dövlətin üzərinə aşağıdakı öhdəliklər qoyulur: "Hakim vəzifəsinə seçilmiş şəxslər müvafiq qabiliyyətlərə, əxlaqi keyfiyyətlərə və iş qabiliyyətinə, həmçinin zəruri peşə hazırlığına və ixtisasa malik olmalıdırlar.

Hakim vəzifəsinə namizədi qiymətləndirərkən, təkcə onun hüquq sahəsində bilikləri və ümumi peşəkar qabiliyyətləri deyil, həmçinin ictimai əhəmiyyətli məsələlər barədə məlumatlı olması və həssaslığı, şəxsi keyfiyyətləri (o cümlədən, etika, təmkin, nəzakət, vicdanlılıq, sağlam düşüncə, təvazökarlıq və dəqiqlik) və ünsiyyət vərdişləri də nəzərə alınmalıdır. Hakim vəzifəsinə namizədin siyasi, dini və digər əqidə və meylləri hakimin öz vəzifə borclarını yerinə yetirməsinə mane olduğu hallar istisna olmaqla, nəzərə alınmamalıdır.

Hakimlərin seçilməsi zamanı işə aidyyəti olmayan əsaslara görə hər hansı ayrı-seçkiliyə yol verilməməlidir. Hakim vəzifəsinə namizəd barəsində irəli sürülən həmin ölkənin vətəndaşlığına malik olmaq tələbi işə aidyyəti olmayan əsaslara görə ayrı-seçkilik hesab edilməməlidir. Bir məqama diqqət yetirmək lazımdır ki, məhkəmə orqanlarının tərkibi cəmiyyətin bütün təbəqələrini ədalətlə əks etdirsin.

Hakimlərin təyin edilməsi üçün məsuliyyətin müstəqil şuraya və ya komissiyaya həvalə edildiyi ölkələrdə belə müstəqil orqanın üzvləri onların bacarıqları, təcrübəsi, məhkəmə fəaliyyətinin spesifikasiyasını anlamaları, müvafiq məsələləri müzakirə etmək və müstəqillik mədəniyyətinin əhəmiyyətini dərk etmək qabiliyyətləri nəzərə alınmaqla seçilməlidirlər. Bu müstəqil orqanın hakim olmayan üzvləri məşhur hüquqşünaslar və ya təcrübəli və cəmiyyətdəki nüfuzundan istifadə edən vətəndaşlar içərisindən seçilə bilərlər.

Hakimlərin vəzifəsinin artırılmasına aid bütün qərarlar, əgər onlar iş stajı meyarına əsaslanmırlarsa, hakimlərin təyin edilməsi üçün cavabdeh olan müstəqil orqan tərəfindən qəbul edilməli və məhkəmə vəzifəsinə təyin edilməsi üçün lazım olan ixtisas səviyyəsi, qabiliyyətlər, şəxsi keyfiyyətlər və peşəkarlıq nəzərə alınmaqla, konkret hakimin işinin obyektiv qiymətinə əsaslanmalıdır.

Dövlət məhkəmə orqanlarının normal fəaliyyəti üçün hakimlərin zəruri sayını təmin etməyə borcludur".

"Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nə uyğun olaraq hakimliyə namizədlərə aid tələblər Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı və "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-cü maddəsində əks olunmuşdur. Əsas Qanunun "Hakimliyə namizədlərə aid tələblər" adlanan 126-cı maddəsinin görə, "seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik olan, ali hüquq təhsilli və hüquqşünas ixtisası üzrə 5 ildən artıq işləyən Azərbaycan Respublikası vətəndaşları hakim ola bilərlər.

Hakimlər heç bir başqa seçkili və təyinatlı vəzifə tuta bilməzlər, elmi, pedaqoji və ya

radıcılıq fəaliyyətindən başqa heç bir sahibkarlıq, kommersiya və digər ödənişli fəaliyyətlə məşğul ola bilməzlər, siyasi fəaliyyətlə məşğul ola bilməz və siyasi partiyalara üzv ola bilməzlər, vəzifə maaşından, habelə elmi, pedaqoji və yaradıcılıq fəaliyyətinə görə aldığı vəsaitdən başqa məvacib ala bilməzlər".

"Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun "Hakim vəzifəsinə namizədlərə aid tələblər" adlı 93-cü maddəsinin birinci hissəsində isə deyilir ki, "Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsinin birinci hissəsinə uyğun olaraq yaşı 30-dan aşağı olmayan, seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik olan, ali hüquq təhsilli, hüquqşünas ixtisası üzrə 5 ildən artıq işləyən Azərbaycan Respublikası vətəndaşları hakim ola bilərlər".

Göründüyü kimi, hakim vəzifəsinə namizədlərə aid tələbləri müəyyən edən "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-cü maddəsi, həmin tələbləri özündə əks etdirən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsindən bir qədər fərqlənir. Belə ki, Əsas Qanunda hakim vəzifəsinə namizədlərə aid tələblərin içərisində yaşı 30-dan aşağı olmasına dair tələblər yoxdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cü maddəsinin III hissəsində göstərilir ki, "qanunlar Konstitusiyaya zidd olmamalıdır".

Əsas Qanunun 149-cü maddəsinin II hissəsinə əsasən, "referendumla qəbul olunmuş aktlar yalnız dərc edildikdə onların tətbiqi və icrası vətəndaşlar, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti, hüquqi şəxslər və bələdiyyələr üçün məcburidir".

Normativ hüquqi aktların hazırlanması, qəbul olunması, rəsmiləşdirilməsi, dərc edil-

məsi, qüvvədə olması, şərh edilməsi və sistəmləşdirilməsi qaydalarını müəyyən edən "Normativ hüquqi aktlar haqqında" 21 dekabr 2010-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun 2.3-cü maddəsində bildirilir ki, "referendumla qəbul edilmiş akt, qanun, fərman və ya digər normativ hüquqi akt Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə ziddiyyət təşkil etdikdə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası tətbiq edilir" [5].

Deməli, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsi ilə uyğunsuzluq təşkil etdiyi üçün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsi tətbiq edilməlidir. Təcrübədə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsi deyil, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-cü maddəsinin birinci hissəsi tətbiq edilir. Yəni yaşı 30-dan az olan ali hüquq təhsilli və hüquqşünas ixtisası üzrə 5 ildən artıq işləyən Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının hakim vəzifəsinə namizədlərin seçkisi iştirak etməsi hallarına rast gəlinmir.

Bu baxımdan, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-cü maddəsinin birinci hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsinə uyğunlaşdırılması məqsədəuyğun olardı.

Hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsi prosedurları "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-3-cü maddəsində əks olunmuşdur [2].

Vakant hakim vəzifələrinə hakim olmayan namizədlərin seçilməsinin təşkili, hakimlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, onların iş

yerinin dəyişdirilməsi, vəzifədə irəli çəkilməsi, habelə məhkəmə sisteminin təşkili ilə bağlı sair məsələləri Məhkəmə-Hüquq Şurası həyata keçirir.

"Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 14.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, "Məhkəmə-Hüquq Şurası hakim vəzifəsinə namizədlərin seçkisini həyata keçirmək məqsədi ilə 11 nəfərlik tərkibdə əsasən hakimlərdən, öz aparatının, Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin və prokurorluğun nümayəndəsindən, vəkil və hüquqşünas-alimdən ibarət olmaqla Hakimlərin Seçki Komitəsini formalaşdırır" [3].

Məhkəmə-Hüquq Şurasının 11 mart 2005-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Hakimlərin seçki komitəsi haqqında" Əsasnamənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq, öz fəaliyyətini qanunçuluq, kollegiallıq, qərəzsizlik və obyektivlik prinsipləri əsasında quran, fəaliyyəti dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilən, möhürə, müvafiq ştamlara və blanklara malik olan Hakimlərin Seçki Komitəsi "vakant hakim vəzifələrini tutmaq istəyən hakim olmayan şəxslərin sənədlərini qəbul edir, bu şəxslərlə hakim peşəsinə yiyələnmək məqsədi ilə tədris kurslarına qəbul edilmək üçün şəffaf surətdə yazılı və şifahi imtahanlar təşkil edir, hakim vəzifəsinə namizədləri tədris müəssisəsində ilkin uzunmüddətli tədris kurslarına cəlb edir, müsahibə yolu ilə onların hakim olmağa peşə yararlılığını müəyyən edir" [4].

"Hakimlərin seçki komitəsi haqqında" Əsasnamənin 3-cü bəndinə əsasən, komitə aşağıdakı işləri yerinə yetirir:

– "vakant hakim vəzifələrinə hakim olmayan namizədlərin sənədlərini qəbul edir;

– imtahanların suallar toplusunun hazırlanmasını və ekspertizadan keçirilməsini təşkil edir;

– öz tərkibindən imtahanların nəticələrinin qiymətləndirilməsinə cəlb edilən ad hoc (latın mənşəli "ad hoc" ifadəsi "xüsusi olaraq bu iş üçün" mənasını ifadə edir) [6] komissiyı formalaşdırır;

– hakim peşəsinə yiyələnmək məqsədi ilə tədris kurslarına qəbul edilmək üçün hakim vəzifəsinə namizədlərlə yazılı və şifahi imtahanlar təşkil edir;

– yazılı imtahanın birinci fazasının Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən keçirilməsi məqsədilə həmin quruma müraciət edir;

– ilkin uzunmüddətli tədris kurslarının tədris proqramını hazırlayır;

– Məhkəmə Hüquq Şurası ilə birlikdə vakant hakim vəzifələrinə namizədlər üçün ilkin uzunmüddətli tədris kursları təşkil edir;

– hakim vəzifəsinə namizədləri tədris müəssisəsində ilkin uzunmüddətli tədris kurslarına cəlb edir;

– tədris dövründə davranışı qənaətbəxş olmayan, məşğələlərdə üzrsüz səbəbdən iştirak etməyən və tədris proqramını qavramayan hakim vəzifəsinə namizədlərin tədris müəssisəsinin təqdimatına əsasən tədris kurslarından geri çağırılması və onların namizədliklərinin ləğv edilməsi haqqında Məhkəmə-Hüquq Şurasına təklif verir;

– müsahibə yolu ilə hakim vəzifəsinə namizədlərin hakim olmağa peşə yararlılığını müəyyən edir.

– tədris kurslarının və yekun müsahibənin nəticələri əsasında hakim vəzifəsinə seçilmiş namizədlərin ixtisaslaşdırılması haqqında rəy (mülahizə) tərtib edir və onların hakim

vəzifəsinə təyin edilməsi barədə Məhkəmə-Hüquq Şurasına təklif verir;

– hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsi prosesinin nəticələrini ümumiləşdirir;

– test imtahanlarının sual bankını daimi təkmilləşdirir;

– ilkin uzunmüddətli tədrisin təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflər hazırlayır;

– imtahanların yeni metodologiyalarını hazırlayır;

– hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsi prosedurunun təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflər hazırlayır;

– hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsi, seçilmiş namizədlərin tədrisi sahəsində beynəlxalq təcrübəni öyrənir".

Hakimlərin Seçki Komitəsi aşkarlığın və şəffaflığın təmin edilməsi məqsədilə vakant hakim vəzifələrini tutmaq istəyən şəxslərdən ərizələrin qəbulunun başlanma tarixini və son müddətini, bu şəxslər tərəfindən təqdim edilməli olan sənədlərin siyahısını, habelə imtahan suallarının tərtibində istifadə edilmiş qanunların və digər normativ hüquqi aktların siyahısını mütəmadi olaraq kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən internet informasiya ehtiyatında dərc edir.

Vakant hakim vəzifələrini tutmaq üçün qanunvericiliyin tələblərinə cavab verən hüquqşünaslar Hakimlərin Seçki Komitəsinə aşağıdakı sənədləri təqdim edirlər:

1) Hakimlərin Seçki Komitəsinə ərizə;

2) şəxsiyyət vəsiqəsi və onun surəti;

3) kadrların şəxsi uçot vəzifəsi;

4) tərcümeyi-hal;

5) ali təhsil haqqında sənəd (diplom) və onun surəti;

6) əmək kitabçasının təsdiq edilmiş (notarial və yaxud kadrlar şöbəsində) surəti;

7) fiziki və əqli cəhətdən sağlamlıq barədə tibbi arayış;

8) 4x6 ölçüdə 4 ədəd fotosəkil.

Surətləri ilə müqayisə edildikdən sonra şəxsiyyət vəsiqəsi və ali təhsil haqqında sənəd (diplom) geri qaytarılır.

Yuxarıda qeyd olunan sənədlər təqdim edildikdən sonra vakant hakim vəzifələrini tutmaq arzusunda olan hüquqşünaslara sənədlərin qəbulu barədə qəbz və "Hakim vəzifəsinə namizədin yaddaş kitabçası" verilir. Yaddaş kitabçasında yazılı və şifahi imtahanların, təlim mərhələsinin və yekun müsahibənin prosedur məsələləri, habelə vakant hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsi ilə bağlı digər zəruri məlumatlar əks etdirilir. Qeydiyyatdan alınmış hər bir namizədə şəxsi eyniləşdirmə kodu verilir. Şəxsi eyniləşdirmə kodu rəqəmlə ifadə olunur və namizədin sənədlərinin anonimliyinin qorunmasına xidmət edir.

Mövcud qaydalara görə yazılı imtahana 2 gün qalmış hər bir namizədə "İmtahana buraxılış vəzifəsi" verilir. Bu sənədə namizədin fotosəkilini yarışdırılır. "İmtahana buraxılış vəzifəsi"ndə habelə namizədin şəxsi eyniləşdirmə kodu, imtahan keçirilən ünvan, tarix, saat, auditoriyanın nömrəsi, auditoriyadakı sıra və yer nömrəsi göstərilir.

Yazılı imtahanda yalnız şəxsi eyniləşdirmə kodundan istifadə olunur. "İmtahana buraxılış vəzifəsi"ndə namizədin adının, soyadının və şəxsiyyətini müəyyən edən digər məlumatların yazılmasına yol verilmir. Bu qaydanı pozmuş namizəd imtahandan kənarlaşdırılır.

İmtahanların şəffaflığının təmin edilməsi məqsədilə Hakimlərin Seçki Komitəsi beynəlxalq, habelə hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarını, kütləvi informasiya vasitələrini

İmtahanları müşahidə etməyə dəvət edir. Dəvət olunmuş və ya imtahanları müşahidə etmək təşəbbüsü ilə müraciət etmiş təşkilatlar və kütləvi informasiya vasitələri öz nümayəndələrinin siyahılarını yazılı imtahana ən geci 7 gün qalmış Hakimlərin Seçki Komitəsinə təqdim edirlər. Təqdim edilmiş nümayəndələr Komitə tərəfindən akkreditə olunurlar.

Yazılı imtahanın birinci fazasının sualları konfidensiallıq gözlənilməklə Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən hüquq sahəsi üzrə mütəxəssislər cəlb edilməklə tərtib edilir. Hazırlanmış suallar toplusunda sualların sayı imtahanda istifadə ediləcək sualların sayından azı 10 dəfə çox olur.

İmtahan bitdikdən sonra cavab kartlarının yoxlanılmasını Hakimlərin Seçki Komitəsi həyata keçirir. Hər bir imtahan sualına düzgün cavab 1 balla qiymətləndirilir (cəmi 100 mümkün bal). Səhv cavablar və ya sualın cavabsız qoyulması "0" bala bərabər tutulur.

Yazılı imtahanın birinci fazasının yekununa görə 60 və ya daha çox bal toplamış namizədlər yazılı imtahanın ikinci fazasına buraxılırlar. Yazılı imtahanın ikinci fazasına buraxılmış namizədlərin siyahısı kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən internet informasiya ehtiyatında dərc edilir.

Yazılı imtahanın ikinci fazasında namizədlərdən 4 saat ərzində cinayət, cinayət prosessual, mülki və mülki prosesual qanunvericiliyi əhatə edən inşa yazmaq tələb edilir. Yazılı imtahanın ikinci fazasında hər bir inşa mövzusu ən çoxu 100 bal ilə qiymətləndirilir. Hər inşa mövzusunə görə 60 və ya daha çox bal toplamış namizəd yazılı imtahanın bu fazasından keçmiş hesab edilir.

İmtahan nəticələrindən narazı qalan namizəd bu barədə nəticənin ona elan olunduğu vaxtdan 5 gün müddətində mübahisəyə aydınlıq gətirilməsi üçün Hakimlərin Seçki Komitəsinə müraciət edə bilər. Məsələn ərizənin iştirakı ilə araşdırılır. Bu müddəə namizədi ümumi qaydada şikayət etmək hüququndan məhrum etmir.

Hakimlərin Seçki Komitəsinin qərarından həmin qərar təqdim edildiyi gündən 10 gün müddətində Məhkəmə-Hüquq Şurasına şikayət verilə bilər.

Yazılı imtahanın ikinci fazasından uğurla keçmiş namizəd növbəti mərhələ olan şifahi imtahanda iştirak etmək hüququ qazanır.

Şifahi imtahan barədə namizədlər Məhkəmə-Hüquq Şurasının Aparatı tərəfindən 5 gün əvvəl xəbərdar edilir və imtahanın keçirildiyi yer, tarix və vaxt barədə onlara məlumat verilir.

Şifahi imtahanda hüquq sahəsinə aid, habelə namizədlərin məntiqi nəticələr çıxarmaq qabiliyyətini, ümumi dünyagörüşünü və bilik səviyyəsini müəyyən edən suallar verilir.

Şifahi imtahan hər bir namizədlə fərdi qaydada söhbət formasında, bir qayda olaraq 30 dəqiqəyədək aparılır. Şifahi imtahan zamanı hər namizədə 5 sual verilir. Namizədlərin cavabları hər bir sual üzrə 20 ballıq şkala ilə qiymətləndirilir və hər bir namizəd ən çoxu 100 bal toplaya bilər. 60 və ya daha çox bal toplamış namizəd şifahi imtahandan keçmiş hesab olunur.

Yazılı və şifahi imtahandan müvəffəqiyyətlə keçmiş namizədlər tədris müəssisəsində təşkil olunan ilkin uzunmüddətli tədris kurslarına göndərilirlər. Tədris kurslarının müddəti Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən müəyyən edilir.

Tədrisin yekunları üzrə hər bir namizəd yazılı və şifahi imtahan verir. Tədrisin yekunları üzrə imtahanlar Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən tədris müəssisəsi ilə birlikdə keçirilir. Tədrisin yekunu üzrə hər bir imtahan 100 ballıq şkala ilə qiymətləndirilir. Hər imtahandan 60 və ya daha çox bal toplamış namizəd təlim mərhələsini müvəffəqiyyətlə bitirmiş hesab edilir.

Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən tədrisin yekunları üzrə imtahanlardan müvəffəqiyyətlə keçmiş hər bir namizədlə 1 saatadək müddətə yekun müsahibə aparılır. Müsahibədə hər namizədə 10 sual verilir. Namizədlərin cavabları hər bir sual üzrə 10 ballıq şkala ilə qiymətləndirilir. 60 və ya daha çox bal toplamış namizəd yekun müsahibədən keçmiş hesab olunur.

Namizədlər Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən qiymətləndirmə nəticəsində topladıqları ballara uyğun sıralanırlar.

Təlim mərhələsinin və yekun müsahibənin nəticələri əsasında Hakimlərin Seçki Komitəsi namizədlərin müvafiq məhkəmələrdə (ümumi və ya ixtisaslaşdırılmış) hakim vəzifəsinə uyğunluğuna dair rəy (müləhizə) tərtib edir.

Hakimlərin Seçki Komitəsi hakim vəzifəsinə seçilmiş namizədlərə dair Məhkəmə-Hüquq Şurasına təkliflər verir.

Məhkəmə-Hüquq Şurası hakim vəzifəsinə seçilmiş namizədlər barəsində Hakimlərin Seçki Komitəsinin təkliflərinə baxır, namizədlərin seçilməsində qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunmasını aydınlaşdırır və namizədlərlə söhbət aparır. Söhbətin nəticələrinə və Hakimlərin Seçki Komitəsinin müvafiq rəyinə (müləhizəsinə) əsaslanaraq Məhkəmə-Hüquq Şurası namizədlərin ixtisaslaşdırılmasını aparır və mövcud vakant

hakim vəzifələrinə təyin olunmaları məqsədilə onları Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir.

"Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 9-cu bəndinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin hakimlərini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti təyin edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 9-cu bəndinə və 95-ci maddəsinin 10-cu bəndinə uyğun olaraq Ali Məhkəmənin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin və apellyasiya məhkəmələrinin hakimlərini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatı əsasında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi təyin edir.

Yuxarı instansiya məhkəmələrinin hakimi vəzifələrinə bir qayda olaraq ən azı 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslər təyin oluna bilərlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikası məhkəmələrinə hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsində Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri iştirak edir.

Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin sədrləri, sədr müavinləri və məhkəmə kollegiyalarının sədrləri müvafiq məhkəmələrin hakimləri sırasından 5 il müddətinə təyin edilirlər. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrlərinin vəzifəyə təyin edilməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndinə uyğun olaraq həll edilir. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrləri istisna olmaqla, Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin sədrlərinin, sədr müavinlə-

rinin və məhkəmə kollegiyaları sədrlərinin təyinatı Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifinə əsasən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndinə uyğun olaraq aparılır" ("Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsi).

Göründüyü kimi, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin 3-cü hissəsinə əsasən, yuxarı instansiya məhkəmələrinin hakimi vəzifələrinə bir qayda olaraq ən azı 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslər təyin oluna bilərlər. Bu müddədən belə aydın olur ki, 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslər apellyasiya məhkəməsinin, yəni ikinci instansiya məhkəməsinin hakimi işləmədən birbaşa Ali Məhkəmənin hakimi vəzifəsinə təyin oluna bilərlər. Fikrimizcə, Ali Məhkəmənin hakimi vəzifəsinə 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi və 5 il apellyasiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslərin təyin olunması məqsədəuyğun olardı. Bu səbəbdən təklif edirik ki, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin 3-cü hissəsi dəyişdirilərək aşağıdakı redaksiyada verilsin: "Apellyasiya məhkəmələrinin hakimi vəzifəsinə bir qayda olaraq ən azı 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslər, Ali Məhkəmənin hakimi vəzifəsinə bir qayda olaraq ən azı 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi və 5 il apellyasiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslər təyin oluna bilərlər".

Qanunvericilikdə həmçinin hakim vəzifəsinə təyin edilmənin xüsusi qaydası nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respub-

likası Qanununun "Hakim vəzifəsinə təyin edilmənin xüsusi qaydası" sərlövhləli 93-4-cü maddəsində deyilir: "Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsinin I hissəsinin tələblərinə cavab verən, hüquq sahəsində nüfuza, hüquqşünas ixtisası üzrə 20 illik iş təcrübəsinə, yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik olan şəxslər bu Qanunun 93-3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş prosedurlardan kənar Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifinə əsasən qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada yüksək hakim vəzifələrinə təyin edilə bilərlər.

Hakim vəzifəsindən öz arzusu ilə azad olunaraq, bu Qanunun 93-3-cü maddəsinin yeddinci hissəsində nəzərdə tutulan orqanlarda işləyən şəxs həmin maddədə nəzərdə tutulmuş prosedurlardan kənar, Məhkəmə-Hüquq Şurasında müsahibədən keçirilməklə, bu Qanunun 94-cü maddəsi ilə müəyyən edilmiş qaydada yenidən hakim vəzifəsinə təyin edilə bilər".

Hakimlərin səlahiyyət müddəti ilə bağlı normalar "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 96-cı maddəsində əks olunmuşdur. Həmin maddənin 1-ci və 2-ci hissələrinin tələblərinə görə, "hakim vəzifəsinə hakimlər ilk dəfə üç il müddətinə təyin olunurlar. Həmin müddət ərzində onlar ildə ən azı bir dəfə tədris kurslarına cəlb edirlər. Bu müddətin sonunda hakimlərin fəaliyyəti qiymətləndirilir. Qiymətləndirmə nəticəsində hakimin fəaliyyətində peşəkar çatışmazlıq aşkar edilməzsə Məhkəmə-Hüquq Şurasının təklifi ilə onun səlahiyyətləri son yaş həddinədək uzadılır.

Ali Məhkəmənin hakimləri üçün son yaş həddi 68, digər instansiya məhkəmələrinin hakimləri üçün 66 yaşdır".

Beləliklə, ifadə olunanları yekunlaşdıraraq aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

Hakimlər korpusunun demokratik prinsiplərə uyğun olaraq formalaşması hakimlərin müstəqilliyinə təsir edən mühüm amillərdən biridir. Azərbaycan Respublikasında hakimlər korpusunun formalaşması ilə bağlı qəbul edilmiş qanunvericilik aktları demokratik prinsiplərə uyğundur. Bununla belə, hesab edirik ki, qeyd olunan qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi məqsədilə "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-cü maddəsinin birinci hissəsinin və 94-cü maddəsinin 3-cü hissəsinin dəyişdirilərək aşağıdakı redaksiyada verilməsi məqsəduyğun olardı:

"Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 93-cü maddəsinin birinci hissəsi: "Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 126-cı maddəsinin birinci hissəsinə uyğun olaraq, seçkilərdə iştirak etmək hüququna malik olan, ali hüquq təhsilli və hüquqsünas ixtisası üzrə 5 ildən artıq işləyən Azərbaycan Respublikası vətəndaşları hakim ola bilərlər".

"Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 94-cü maddəsinin 3-cü hissəsi: "Apellyasiya məhkəmələrinin hakimi vəzifəsinə bir qayda olaraq ən azı 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslər, Ali Məhkəmənin hakimi vəzifəsinə, bir qayda olaraq, ən azı 5 il birinci instansiya məhkəmələrinin hakimi və 5 il apellyasiya məhkəmələrinin hakimi işləmiş şəxslər təyin oluna bilərlər".

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası // 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul edilmişdir (24

- avqust 2002-ci il, 18 mart 2009-cu il və 26 sentyabr 2016-cı il tarixdə olan dəyişiklik və əlavələr). Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2017, 92 s.
2. "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikasının 10 iyun 1997-ci il tarixli Qanunu. <http://www.e-qanun.az/framework/3933> (21.04.2021).
3. "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 2004-cü il tarixli Qanunu (<http://www.e-qanun.az/framework/7303>).
4. Məhkəmə-Hüquq Şurasının 11 mart 2005-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Hakimlərin seçki komitəsi haqqında" Əsasnamə (<http://www.e-qanun.az/framework/17145>).
5. "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının 21 dekabr 2010-cu il tarixli Konstitusiyaya Qanunu (<http://www.e-qanun.az/framework/21300>).

На русском языке

6. Ad hoc (значения). [https://ru.wikipedia.org/wiki/Ad_hoc_\(%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Ad_hoc_(%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F))
7. Заключение Венецианской комиссии № 403/2006 о назначении судей от 16-17 марта 2007 года. Москва, Издательство "Закон и порядок", 2019, 12 с.
8. Касумов З.М. Разделение властей. Баку: Текнур, 2008, 268 с.
9. Нешатаева Т.Н. Модернизация статуса судьи: современные международные подходы. Москва: Норма, Инфра-М, 2011, 336 с.
10. Основные принципы независимости судебных органов. Приняты седьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшимся в Милане с 26 августа по 6 сентября 1985 года, и одобрены резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 40/32 от 29 ноября 1985 года ([https://www.un.org/ru/documents/ decl_conv/conventions/indep.shtml](https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/indep.shtml)).

**CONSTITUTIONAL AND LEGAL BASES OF
FORMATION OF THE JUDICIARY****VALIYEV KAMRAN ISAKHAN OGLU**

The article notes that the formation of the judiciary in accordance with democratic principles is one of the important factors influencing the independence of judges. Legislative acts adopted in connection with the formation of the judiciary in the Republic of Azerbaijan are in line with democratic principles.

Key words: Azerbaijan, article, constitution, court, civil.

**КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ
ФОРМИРОВАНИЯ СУДЕЙСКОГО КОРПУСА****Велиев Камран Исахан оглу**

В статье отмечается, что формирование судебной системы в соответствии с демократическими принципами является одним из важных факторов, влияющих на независимость судей. Законодательные акты, принятые в связи с формированием судебной системы в Азербайджанской Республике, соответствуют демократическим принципам.

Ключевые слова: Азербайджан, статья, конституция, суд, гражданский.

YARGININ OLUŞUMUNUN ANAYASAL VE YASAL TEMELLERİ**VALIYEV KAMRAN İSAKHAN OĞLU**

Makalenin yazarı, yargının demokratik ilkelere göre oluşmasının, hâkimlerin bağımsızlığını etkileyen önemli unsurlardan biri olduğuna dikkat çekiyor. Modern zamanlarda bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yargı sisteminin oluşturulması ile ilgili olarak gerçekleştirilen reformlar ve kabul edilen yasal düzenlemeler tamamen demokratik ilkelerle uyumludur.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, yargı, makale, anayasa, mahkeme, sivil.

DƏLƏDUZLUĞUN FƏLSƏFİ VƏ SOSIAL-PSIXOLOJİ ASPEKTLƏRİ

Sakit Hüseyinov,
AMEA Fəlsəfə İnstitutunun Davamlı
inkışafın fəlsəfəsi şöbəsinin müdiri,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor.
 e-mail: sakit48@mail.ru

Məqalədə müəllif tərəfindən müasir dövrdə dələduzluğun fəlsəfəsi və dələduzun sosial-psixoloji aspektləri, dələduzluğun meydana gəlməsinə təsir edən sosial şərait, ictimai mühit, dələduzluğun hüquqi təbiəti, onun sosial-

Əsas sözlər: dələduzluq, dələduzluğun fəlsəfəsi, dələduzluğun hüquqi təbiəti, sosial-psixoloji mahiyyət.

Dələduzluğun meydana gəlməsinə təsir edən sosial şərait

Bəşər tarixində insanların dələduzluqla bağlı olan davranışına həmişə rast gəlinir. Lakin son dövrlərdə, xüsusən XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq, insanlar arasında dələduzluq davranışı daha da genişlənməmişdir. Bəziləri cəmiyyətdə dələduzluğun XX əsrdən başlayaraq artmasının səbəbini elm və texnikanın inkişafı ilə əlaqələndirirlər. Ümumiyyətlə, dələduzluq fəaliyyəti irqindən, milliyətindən, dinindən asılı olmayaraq bütün xalqlarda mövcuddur. Faktlar göstərir ki, dələduzluq sosializm sistemi dağıldıqdan sonra keçmiş sovet məkanında daha geniş vüsət almışdır. Cəmiyyətşünas alimlərin fikrincə, hər hansı bir cəmiyyətdə siyasi-iqtisadi quruluş dəyişdikdə,

yəni bir siyasi iqtisadi quruluş başqa quruluşla əvəz olunduqda, həmin cəmiyyətdə insanların dələduzluq fəaliyyəti də müəyyən müddətdə daha geniş vüsət alır. Filosoflar bunu insanların uzun müddət öyrəşdikləri siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyat tərzinin dəyişməsi səbəbi ilə izah edirlər.

Sosioloji müşahidələr göstərir ki, bir çox ölkələrdə olduğu kimi, bizim ölkəmizdə də dələduzluq fəaliyyəti mövcuddur və ayrı-ayrı insanlar müxtəlif səbəblərdən hələ də dələduzların qurbanlarına çevrilməkdədirlər. Qeyd edək ki, respublikamızın sosial-iqtisadi və mədəni cəhətdən inkişaf etdiyi hazırkı dövrdə dələduzların fəaliyyət dairəsi hələ də davam etməkdədir. Doğrudur, son illərdə Prezident İlham Əliyevin göstərişi ilə ölkəmizdə sosial problemlərin həll edilməsinin asanlaşdırılması ilə bağlı mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Məsələn, ölkəmizdə "ASAN Xidmət"-in yaradılması vətəndaşlarımızın sosial problemlərinin həllində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bundan başqa Prezident İlham Əliyevin son illərdə həyata keçirdiyi uğurlu sosial-iqtisadi islahatlar vətəndaşlarımızın maddi rifahının və sosial problemlərinin həllində mühüm rol oynamaqdadır. Lakin, buna baxmayaraq, bəzi sosial problemlərin hələ də mövcud olması cəmiyyətdə dələduzların öz qanunazidd əməllərini davam etdirməsinə müəyyən şərait yaradır. Bunu nəzərə alaraq, cəmiyyətdə dələduzluğun azalması üçün əhali arasında geniş maarifçilik işinin aparılmasına ehtiyac vardır. Məhz cəmiyyətdə dələduzluq davranışından əziyyət çəkənlərin sayının azalması üçün bu cinayət növünün hüquqi, sosial-

psixoloji və fəlsəfi mahiyyətinin şərh edil-məsini indiki şəraitdə məqsədəuyğun və zəruri hesab edirik.

Dələduzluğun hüquqi təbiəti

Hər şeydən əvvəl, dələduzluq cinayət növlərindən biri olduğuna görə, öncə onun hüquqi mahiyyətinə diqqət yetirək. 2015-ci ildə nəşr edilmiş "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" kitabında dələduzluq anlayışı terminoloji cəhətdən aşağıdakı kimi şərh edilmişdir: "Dələduzluq-aldatma və ya etibar-dan sui-istifadə etmə yolu ilə özgənin əmlakını ələ keçirmə, yaxud əmlaka olan hüquqlarını əldə etmə". Əmlaka yiyələnmə üsulu kimi (stellionatus) aldatma hələ Qədim Roma qanunvericiliyində məlum idi". (Bax: Mənbə: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası.c.6, çin-dərk. "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" Elmi Mərkəzi. B.2015, s.534.) Qeyd edək ki, bütün ölkələrin cinayət qanunvericiliyində dələduzluq cinayət əməli kimi tanınır. Belə ki, "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası"nda göstərilir: "Dələduzluq, demək olar ki, bütün ölkələrin cinayət qanunvericiliklərində cinayət əməli kimi tanınır. Özgə əmlakını ələ keçirmə formalarından biri kimi dələduzluqla yanaşı, bir sıra ölkələrin cinayət məəcəllələrində dələduzluğun xüsusi növlərinə, məsələn, kompyuter dələduzluğu (AFR-in CM, §263 a, İsveçrənin CM, m. 147), dələduzluq yolu ilə subsidiya alınması (AFR-in CM, §264) və s.-ə görə də məsuliyyət müəyyən edilmişdir..

Azərbaycan Respublikasında Cinayət Məcəlləsinin 178-ci maddəsində dələduzluğa görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edilmişdir (bax: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası.c.6, çin-dərk. "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" Elmi Mərkəzi. Bakı,2015, s.535).

Göstərmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dələduzluğun hüquqi şərh: "Dələduzluq, yəni etibar-dan sui-istifadə etmə və ya aldatma yolu ilə özgənin əmlakını ələ keçirmə və ya əmlak hüquqlarını əldə etmə"-kimi verilmişdir (bax Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2013, s.153) Maraqlı cəhət ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda "dələduz" sözünün rus dilində lüğəti mənası olan "moşennik" sözü xalq arasında daha geniş yayılaraq xeyli populyarlıq qazanıb. Belə ki, "Elm" nəşriyyatı tərəfindən 1975-ci ildə nəşr olunmuş "Russko-Azerbaydjanskiy slovar" sözlüyündə "dələduz" sözünün rus dilindəki variantı olan "moşennik" sözünün lüğəti mənası: "fırıldaqçı, hiyləgər, adamaldadan, dələduz, dolandırıcı" (bax: Russko-Azerbaydjanskiy slovar. Bakı, "Elm", 1975, s. 104.) kimi tərcümə olunmuşdur. Buradan göründüyü kimi, "moşennik" sözü rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümədə məna baxımından daha əhatəli şərh edilmişdir. Azərbaycan dilində "dələduz" sözünün şərhinin paralel şəkildə "moşennik" kimi geniş yayılmasının səbəbi, bəlkə də, bununla bağlıdır. Hər halda xalq arasında kiminsə "dələduz" olduğu deyilirsə, insanlar bunu "moşennik" kimi qavrayır. Bunu nəzərə alaraq biz də bu yazıda dələduz və "moşennik" terminlərini yanaşı işlətməyi məqsədəuyğun hesab edirik.

Dələduzluğun sosial-psixoloji mahiyyəti

Tədqiqatçıların fikrincə, dələduzluğun sosial-psixoloji mahiyyəti iki keyfiyyətə: hiyləgərliyə və yalançılığa əsaslanır. Çünki dələduz ("moşennik") həmişə oğru və yalançıdır. Dələduz həmişə özünün yüksək ya-

lançılıq qabiliyyətindən sui-istifadə edərək ətrafdakıların inamını qazanmağa nail ola bilər. Dələduzun davranışında oğurluq və yalançılıq fəaliyyəti bütün insanlar üçün təhqiramiz təsir bağışlayır. Məharətli yalançılıq qabiliyyəti dələduzların xarakterində qeyri-səmimilik, hiyləgərlik, məkrilik, soyuqqanlılıq, xəyanətkarlıq, namərdlik, şərəfsizlik, həyasızlıq, ləyaqətsizlik, sırtıqlıq, başqalarının hüquqlarını tapdalamaq, yeri gələndə insanlara hədə-qorxu gəlmək və s. kimi mənfi xüsusiyyətlər yaradır. Dələduzlar ("moşennik"lər) öz daxilində yaranan hiyləgərlik və yalançılıqdan doğan (yuxarıda sadalanan) mənfi xüsusiyyətləri ilə çox vaxt özlərini dostluq, qarşılıqlı kömək, xeyrixahlıq, ədalət, mərhəmət və s. kimi bəşəri dəyərlərdən məhrum edirlər. Bu baxımdan, öz məkrli planlarını həyata keçirmək üçün fəaliyyətə başlayan dələduzlar öz ətraflarındakı insanlarla səmimi, normal, şəffaf, düzgün və təmännasız münasibət qura bilmirlər. Mənfi xüsusiyyətlərə malik olan peşəkar dələduzlar üçün ətrafdakılarla həqiqi dostluq əlaqələri qurmaq çox çətin olur. Çünki dələduzun daxilində formalaşmış məkr, hiylə, xəyanət, yüksək egoizm kimi mənfi duyğular ona ətrafdakılarla səmimi münasibətlər qurmağa imkan vermir. Dələduz öz ətrafında özünəməxsus psixoloji mühit yaratdıqdan sonra hamı ilə hər gün dırnaqarası "mehriban" görüşməsinə baxmayaraq, sanki ətrafdakılardan təcrid olunur. Bu mərhələdə dələduzlar daxili aləmlərində öz qurbanlarına qarşı məxfi planlar qurmaqla məşğul olurlar. Bu səbəbdən onlar bu məqamda öz qurbanlarına qarşı daha amansız və daha təhlükəli olurlar.

Hər hansı adi cinayətkar kimi, dələduz ("moşennik") da öz xüsusiyyətlərinə görə daha eqoist olur, özlərini başqalarından çox yüksək tuturlar. Bəzən onlar özlərini mötəbər

şəxslər kimi aparır, hər dəfə təzə kostyum geyinir, bahalı maşında gəzir, tanınmış vəzifəli şəxslərin adından istifadə edir, bəzi vəzifəli şəxslərlə yaxın qohumluq əlaqələri olduğunu ətrafdakılara bəyan edirlər. Dələduzların bu cür davranışı bəzi adamları çaşdırır, bəzilərini şübhələndirir, bəzilərini isə daha çox cəlb edir.

Qeyd edək ki, peşəkar dələduz müəyyən natiqlik istedadına malik olur, ətrafdakıları məharətlə inandırmağa çalışır və buna nail olur. Dələduz bir çox çətin məsələləri həll etməyə qadir olduğunu ətrafdakılara inandırmaq üçün bəzi tanınmış adamların adından sui-istifadə etməyi də bacarır.

Sosioloji müşahidələr göstərir ki, dələduzlar aldatdıqları, maddi və mənəvi zərər vurduqları insanların əvvəlcə təcüməyi-halını, psixologiyasını, xarakter və xasiyyətini, onların maraq dairəsini öyrənir. Bundan sonra isə onlar haqqında qurduqları məxfi planları yerinə yetirməyə başlayırlar. Peşəkar dələduzlar düzlük, saflıq, qanunlara hörmət, başqasının əmlakına toxunmamaq hissindən çox uzaqdırlar.

Dələduzun əsas psixoloji xüsusiyyətləri

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirərək, qeyd edək ki, dələduzluq davranışı bir çox xüsusiyyətlərə malikdir. Adamların dələduzların toruna düşməməsi üçün həmin xüsusiyyətləri şərh edək:

1. Qeyd edək ki, dələduzun psixologiyasına daxil olan xüsusiyyətlərdən biri yalançılıqdır. Məqalənin əvvəlində dələduzun ("moşennik" in) yalançılıq xüsusiyyəti haqqında geniş şərh verildiyinə görə onun üzərində geniş dayanmaq istəmirik.

2. Dələduzun şüur və davranışında özünü biruzə verən xüsusiyyətlərdən biri onun tez-tez artistlik etməsi, bir cildən başqa cildə girməsi və onun tez-tez saxtakarlıq etməsindən ibarətdir. Daha doğrusu, faktlar göstərir ki, yüksək aktyorluq istedadına malik olan dələduz ("moşennik") bəlağətli və pafoslu çıxışları ilə ətrafdakıların diqqətini özünə cəlb edə bilir, özünü hamıya kömək edən bir xeyriyyəçi, istədiyi adamları vəzifəyə qoya bilən, kimsəsizlərə əl tutan xeyirxah bir adam kimi tanıtmayı bacarır.

3. Məşhur rus hüquqşünas-alimi İ.Y.Foy-nitski dələduzun formalaşmasında "intellektual vasitə"ni əsas xüsusiyyətlərdən biri hesab etmişdir. Onun fikrinə görə, dələduzluq fəaliyyətində həm nəzəri, həm də praktiki cəhətdən "intellektual vasitələr" müəyyən əhəmiyyət kəsb edir. Başqalarının etibarını qazanmaq, insanları inandırmaq, adamları aldatmaq üçün diqqətlilik, ehtiyatlılıq, intuisiya, hiyləgərlik, ayıqlıq və s. kimi intellektual vasitələr mühüm rol oynayır. Bu baxımdan müşahidələr göstərir ki, dələduzlar öz intellektual səviyyələrinə görə adi insanlardan fərqlənirlər.

4. Yuxarıda göstərilən dələduzluğun psixologiyasının 2-ci və 3-cü xüsusiyyətlərinin birləşməsi 4-cünü - "Tamahkarlıq məqsədi ilə aldatma sənəti"ni doğurur. Dələduzun bu xüsusiyyətlərinin mahiyyəti mənfi olsa da mütəxəssislər tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bu xüsusiyyətlər: kreativlik, necə deyərlər, dələduzların həm şüurunda, həm də fəaliyyətində innovasiya xarakterindən ibarətdir.

5. Dələduzluğun digər xüsusiyyəti əxlaqsızlıq hesab olunur. Hər hansı intellektual vasitə qapalılıq və dolaşılıq olmasına baxmayaraq, burada dələduzluğun əxlaqsızlığı aydın görünür. Dələduzluğun əxlaqsızlığı aманsızlıq, həyasızlıq, vicdansızlıq, rəhmsizlik,

xainlik və s. kimi insan varlığının bir çox şəxə xüsusiyyətlərindən yaranmışdır.

6. Dələduzluğun digər xüsusiyyəti, bütövlükdə bu davranışın cinayət xarakteri daşımamasından ibarətdir. Dələduzluq yüksək dərəcəli əxlaqsızlıq olmaqla yanaşı, həm də tamahkarlıq məqsədi ilə, yaxud aldatma yolu ilə başqasına əmlak və maliyyə cəhətdən zərər vurmaq, eyni zamanda insanın fiziki və mənəvi-psixi sağlamlığına ziyan vurmaqdan ibarətdir. Dələduzluq davranışının bu istiqamətini qanunla müşayət olunan kriminal fəaliyyət adlandırmaq olar.

Beləliklə, yuxarıda qeyd olunan bütün xüsusiyyətləri dələduzluq kompleksi adlandırmaq olar. Qeyd edək ki, dələduzluğun göstərilən keyfiyyət xüsusiyyətləri heç də dələduzluq fəaliyyətinin bütün psixoloji mahiyyətini əks etdirmir. Bu baxımdan biz fəlsəfi və psixoloji cəhətdən dələduzluğun yuxarıda sadalanan bu kompleksinə məkan və zamana uyğun daimi dəyişən, modernləşən, həmişə gözlənilməz və qabaqcadan bilinməyən, xüsusi təhlükəli, məkrli, çoxcəhətli və çoxgörüntülü fenomen kimi yanaşmalıyıq.

Hansı xarakterli insanlar dələduzun toruna düşürlər?

Bəs dələduzların əsas hədəfləri, daha doğrusu, onların qurbanları kimlərdir? Tədqiqatçılar dələduzun ("moşennik"ın) aldatdığı adamları (qurbanları) aşağıdakı qruplara bölmürlər:

1. Həyatda özlərinin müəyyən sosial məsələlərini asan yolla həll etməyə çalışsın və hər şeyə inanan sadələvh insanlar;

2. Dələduzun bəlağətli, bəzəkli, təmtəraqlı və şirin sözlərinə inanan təmiz qəlbli, mənəvi cəhətdən saf və dürüst insanlar;

3. Zəhmət çəkmədən rahat yolla özlərinə karyera qurmaq istəyən insanlar;

4. Müəyyən vəzifə tutmaq istəyən xəyalpərəst vəzifə düşkünləri;

5. Asan yolla tez bir zamanda varlanmağa meyilli olan tamahkar və müftəxorlar;

6. Yüngülxasiyyətli, avantürist meyilli, macərə axtaran, hər şeyə tez inanan və s. bu kimi zəif xarakterli insanlar.

Dələduzlara aldananların psixologiyası

Sosioloji müşahidələr göstərir ki, dələduzlar ("moşennik"lər) öz qurbanlarını seçərək əvvəlcə onlarla ünsiyyət yaradır, onlara sanki mehribanlıq göstərir, sonra isə onların psixologiyasını, xarakterini, maraq dairəsini dərinlən öyrənərək onları özlərinə inandırır, sonra isə öz qurbanlarından müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, dələduzlara ("moşennik"lərə) aldananların psixologiyasında əsas məsələ inam məsələsidir. Yəni zərərçəkənin psixologiyasında yaranan dəyişiklik dələduza çox asanlıqla inanmaqdır. Zərərçəkən dələduza inanan kimi, onun təsirinə düşür və onun müxtəlif tapşırıqlarını yerinə yetirməyə başlayır. Bundan sonra dələduzlar şikarlarından öz məkrli məqsədləri üçün istifadə etməyə başlayırlar. Məsələn, dələduzlar qurbanlarının bəzilərindən informasiya mənbəyi kimi istifadə edir, bəzilərini məharətlə öz çirkin əməllərinə qoşur, bəzilərindən isə kimlərsə üzünə durmaq və kimləri isə şantaj etmək üçün istifadə edirlər. Son vaxtlar ən çox yayılmış dələduzluq növlərindən biri – aldatma yolu ilə başqasının əmlakını ələ keçirmə, bir mənzili bir neçə adama satmaq, kimlərdənsə böyük miqdarda

borc alıb-qaytarmamaq, kimlərsə adına banklardan kredit götürüb vaxtında ödəməmək və s. yəni peşəkar dələduzlar öz qurbanlarından öz cinayət məqsədini həyata keçirmək üçün müəyyən vasitə kimi istifadə edirlər.

Güman edirik ki, bu məqaləni oxuyanların əksəriyyəti bundan sonra özləri üçün müəyyən ibrət dərsi götürər, bir daha dələduzların şirin yalanlarına, məkrli insanların boğazdan yuxarı dedikləri sözlərə inanmayacaqlar. Digər tərəfdən, hiyləgər, yalançı, namərd, əxlaqsız, eyni zamanda cəmiyyətimizə və dövlətçiliyimizə ziyan vuran peşəkar dələduzların əməllərinə dəstək verən bəzi insanlar da bir daha dələduzların təsiri altına düşməyəcəklər. Yəqin ki, hər hansı bir kollektivdə belə hallar baş verərsə, minlərlə mərd insanlarımız bu cür dələduzların əməllərinə dözməyərək onların dələduz davranışlarına qarşı mübarizə aparacaqlar. Çünki bu məsələ, ən azından, yaşadığımız cəmiyyətin əxlaqi və hər bir insanın vicdan məsələsidir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası.c.6, çindərk. "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" Elmi Mərkəzi. Bakı, 2015, s.534.
2. Азярбайҗан Республикасынын Ынаият Мьяллыси / Бурахылыша мясул: Б.Ъ.Кяримли. Бақы: «ШЦгуг Йайын Еви», 2016, 416 с.
3. Азярбайҗан Республикасынын Ынаият-Просессуал Мьяллыси / Бурахылыша мясул: Яфяндийев Е.М. Бақы: «ШЦгуг ядыбий-аты», 2012, 692 с.
4. Юридическая энциклопедия. Издание 5-е, дополненное и переработанное / Под ред. М.Ю.Тихомирова. М.:Юринформцентр, 2005, 972 с.
5. URL:<http://www.e-qanun.az>

PHILOSOPHY AND SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FRAUD

Sakit Huseynov,

Head of the Department of Philosophy of Sustainable Development of the Institute of Philosophy of ANAS, Doctor of Philosophical Sciences, Professor.

e-mail: sakit48@mail.ru

The article examines the author's philosophy of fraud and the socio-psychological aspects of fraud, the social conditions that influence the occurrence of fraud, the legal nature of fraud, its social and psychological nature, and issues.

Key words: fraud, philosophy of fraud, legal nature of fraud, socio-psychological essence.

**ФИЛОСОФСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ
АСПЕКТЫ МОШЕННИЧЕСТВА**

Сакит Гусейнов,

заведующий отделом философии устойчивого развития Института философии НАНА, доктор философских наук, профессор.

электронная почта: sakit48@mail.ru

В статье рассматриваются вопросы философии мошенничества, социально-психологические аспекты мошенничества, социальные условия, влияющие на возникновение мошенничества, юридическая природа мошенничества, его социальная и психологическая природа, а также другие проблемы.

Ключевые слова: мошенничество, философия мошенничества, юридическая природа мошенничества, социально-психологическая сущность.

DOLANDIRICILIĞIN FELSEFE VE SOSYO-PSİKOLOJİK BOYUTLARI

Sakit Huseynov,

Sürdürülebilir Kalkınma Felsefesi Bölüm Başkanı, ANAS Felsefe Enstitüsü, felsefe elmləri doktoru, profesör.

e-posta: sakit48@mail.ru

Makale yazarın dolandırıcılık felsefesini ve bu emelin sosyo-psikolojik yönlerini, sahtekârlığın ortaya çıkmasını etkileyen sosyal koşulları, dolandırıcılığın hukuki niteliğini, sosyal ve psikolojik doğasını ve sorunlarını inceler.

Anahtar kelimeler: Dolandırıcılık, dolandırıcılık felsefesi, dolandırıcılığın yasal yapısı, sosyo-psikolojik öz.

DOST, QARDAŞ VƏ MÜTTƏFİQ ÖLKƏLƏRİN ÜÇTƏRƏFLİ GÖRÜŞÜNÜN YEKUNLARINA DAİR BAKI BƏYANNAMƏSİ İMZALANDI

İyulun 27-də Bakıda Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri Sahibə Qafarova, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin Sədri Mustafa Şentop və Pakistan İslam Respublikası Milli Assambleyasının Sədri Əsəd Qeysərin iştirakı ilə birinci üçtərəfli görüş keçirilib.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sədri Sahibə Qafarova giriş nitqi ilə çıxış edərək qonaqları səmimiyyətlə salımlayıb. O, ötən ay Azərbaycan parlament nümayəndə heyətinin İslamabad şəhərində İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının İkinci Ümumi Konfransında iştirakını xatırladaraq konfrans çərçivəsində keçirilən görüşlərin olduqca faydalı olduğunu, bir sıra vacib qərarlar qəbul edildiyini diqqətə çatdırıb. Bildirib ki, bunlardan biri də Azərbaycan tərəfindən irəli sürülmüş Azərbaycan, Pakistan və Türkiyə parlamentlərarası əməkdaşlıq formatının təsis edilməsi ilə bağlı təşəbbüsdür.

Beynəlxalq aləmdə öz sözü olan Azərbaycan, Pakistan və Türkiyənin bu gün öz regionlarında aparıcı ölkələr sırasına daxil olduqlarını diqqətə çatdıran Milli Məclisin Sədri hər üç dövlətin müstəqil xarici siyasət həyata keçirdiyini qeyd edib.

Dövlətlərimiz arasında mövcud olan münasibətlərin və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın beynəlxalq münasibətlər sistemində özünəməxsus yeri və rolu var. Azərbaycan, Pakistan və Türkiyə

bir-biri ilə sıx bağlı olan dost, qardaş və müttəfiq ölkələrdir, əlaqələrimiz qarşılıqlı hörmət və etimada əsaslanır. Sahibə Qafarova bildirib ki, ölkələrimiz artıq bir neçə sahədə üçtərəfli formatda əməkdaşlıq edir. Belə ki, Azərbaycan, Pakistan və

Türkiyə xarici işlər nazirləri, habelə müdafiə nazirlikləri arasında sıx əməkdaşlıq mövcuddur.

Xalqlarımızın hər zaman bir-birinə bağlı olduqlarını və öz dəstəklərini əsirgəmədiklərini xatırladan S.Qafarova bunun bariz nümunəsi olaraq, Vətən müharibəsi zamanı Pakistan və Türkiyənin Azərbaycana göstərdiyi mənəvi-siyasi dəstəyi qeyd edib. Onun sözlərinə görə, bu dəstək xalqımız tərəfindən çox böyük rəğbət və sevgi ilə qarşılıb, şəhər və kəndlərimizdə Azərbaycan bayrağı ilə yanaşı, Pakistan və Türkiyə bayraqları da qürurla dalğalandırılıb. Milli Məclisin Sədri xüsusi qeyd edib ki, hökumətlərimiz və xalqlarımız arasında qardaşlıq münasibətləri ali qanunvericilik orqanlarımızın timsalında da öz əksini tapır. Məhz bu münasibətlərin daha da genişləndirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi parlamentlərarası üçtərəfli əməkdaşlıq formatının təsis edilməsi təşəbbüsünü irəli sürüb. Bu təşəbbüs Pakistan və Türkiyə tərəfindən müsbət qəbul olunub.

Sonra gündəlikdə duran məsələlər müzakirə olunub.

Gündəliyə əsasən, əvvəlcə Bakı Bəyannaməsinin mətni müzakirə və təsdiq edilib. Sonra gələcək koordinasiya üçün əlaqələndirici şəxslər təyin olunub. Həmçinin Azərbaycan, Türkiyə və Pakistanın parlament sədrlərinin ikinci üçtərəfli görüşünün 2022-ci ildə İslamabad şəhərində keçirilməsi qərara alınıb.

Görüşün yekununda Sahibə Qafarova bu gün təməli qoyulan üçtərəfli parlamentlərarası əməkdaşlıq formatının ölkələrimiz arasında tarixi qardaşlıq və dostluq münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsinə, xalqlarımızın ortaq maraqlarına yüksək səviyyədə xidmət etməyə mühüm töhfə verəcəyini diqqətə çatdırıb.

Sonra parlament sədrlərinin birinci üçtərəfli görüşünün yekunlarına dair Bakı Bəyannaməsinin imzalanması mərasimi keçirilib.

Mərasimdə Milli Məclisin Sədri Sahibə Qafarova çıxış edərək Azərbaycan parlamentində belə bir tədbirin keçirilməsini tarixi hadisə kimi dəyərləndirib. Bildirib ki, Azərbaycan, Pakistan və Türkiyə arasında mövcud olan münasibətlər və əməkdaşlıq xalqlarımızın qardaşlıq əlaqələrinə, qarşılıqlı hörmət və etimadına söykənir.

Sahibə Qafarova qeyd edib ki, Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü və tarixi ədaləti bərpa edərək BMT Təhlükəsizlik Şurasının uzun illər kağız üzərində qalan qətnamələrinin icrasını öz gücü ilə təmin edib. Milli Məclisin Sədri diqqətə

çatdırıb ki, 2020-ci ilin noyabrında Azərbaycan, Rusiya prezidentlərinin və Ermənistan baş nazirinin imzaladıqları üçtərəfli bəyanatla münaqişəyə son qoyulub və hazırda bölgədə yeni reallıq yaranıb.

Parlamentin sədri söyləyib ki, haqlı mübarizəmizdə qardaş ölkələr Türkiyə və Pakistan tərəfindən bizə açıq siyasi və mənəvi dəstək göstərilməsi dövlətlərimiz arasında müttəfiqliyin yüksək səviyyədə olduğunu nümayiş etdirdi. Milli Məclisin Sədri dünyada qərəzli və ədalətsiz yanaşmaların mövcudluğu və getdikcə artması səbəbindən qardaş dövlətlərin parlamentlərinin də bu proseslərə fəal dəstək göstərməsinin çox əhəmiyyətli olduğunu deyib.

Sahibə Qafarova qeyd edib ki, parlament sədrlərinin üçtərəfli əməkdaşlıq platformasının səmərəli fəaliyyət göstərməsi ortaq milli maraqlarımızın beynəlxalq platformalarda, xüsusən beynəlxalq parlament təşkilatları çərçivəsində birgə müdafiəsini təmin edəcəkdir. Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsində Qələbəsi, 30 illik münaqişəyə son qoyulması, həmçinin regionun geosiyasi mənzərəsini dəyişib. Bu gün Cənubi Qafqaz regionu üçün sülh, sabitlik və hərtərəfli əməkdaşlıq imkanları, nəqliyyat və kommunikasiya əlaqələrinin reallaşması üçün şərait yaranıb. Bu gün artıq Zəngəzur dəhlizinin bərpa olunması üçün addımlar atılır.

Bu, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında birbaşa və daha səmərəli əlaqəni təmin edəcək bir dəhlizdir.

Milli Məclisin Sədri onu da diqqətə çatdırıb ki, Xəzər dənizi vasitəsilə Əfqanıstan və Mərkəzi Asiyanı Cənubi Qafqaz regionu və Türkiyə ilə birləşdirən LapisLazuli dəhlizi regional nəqliyyat əlaqələrini getdikcə genişləndirməkdədir. Zəngəzur dəhlizi işə salındıqdan sonra qardaş Pakistandan Türkiyəyə qədər olan nəqliyyat xəttinin səmərəli fəaliyyəti reallığa çevriləcəkdir.

Sahibə Qafarova bildirib ki, 3 qardaş ölkənin parlament sədrlərinin yeni formatda ilk görüşünün yekununda qəbul olunan Bakı Bəyannaməsində əksini tapan məsələlərin dövlətlərimiz arasında münasibətlərin inkişafının parlament ölçüsünü möhkəmləndirməyə kömək göstərəcəyinə əminliyini ifadə edib.

Milli Məclisin Sədri Ermənistan Respublikasının minalanmış ərazilərin xəritələrini verməkdən imtina etməsinin qınanmasının, azad olunmuş ərazilərin bərpası və məcburi köçkünlərin doğma yurdlarına qaytarılması söylərində Azərbaycanla həmrəylik göstərilməsinin vacibliyindən də danışıb.

Görüşdə çıxış edən Pakistan parlamentinin Sədri Əsəd Qeysər 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılan Qələbə münasibətilə Azərbaycan xalqını təbrik edib. Bildirib ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan xalqının qələbəsi Pakistanda da qeyd edilib.

Əsəd Qeysər deyib ki, parlament sədrlərinin üçtərəfli görüş formatı yaxşı fürsət yaradır. O, bu fürsətdən səmərəli istifadə etmək üçün bir sıra təkliflərini diqqətə çatdırıb. Ə.Qeysər ticarət, tu-

rizm, insan resurslarından istifadə sahələrində əməkdaşlığın vacibliyindən danışıb. Bildirib ki, Pakistanda Azərbaycan və Türkiyə mədəniyyət mərkəzlərinin yaradılması, birgə sənədli filmlərin çəkilməsi, tələbə mübadiləsinin həyata keçirilməsi çox faydalı olardı.

Sonra çıxış edən Türkiyə Böyük Millət Məclisinin Sədri Mustafa Şentop üç qardaş ölkənin parlament sədrlərinin ilk dəfə Bakıda keçirilən üçtərəfli formatda görüşünü yüksək qiymətləndirib. Bildirib ki, ölkələrimiz və bölgəmizə təhdidləri dəf etmədən inkişaf mümkün deyil. O, müdafiə, nəqliyyat, ticarət, enerji, təhsil sahələrində fəaliyyətin üçlü əməkdaşlığın təməl daşları olduğunu düşündüyünü deyib. TBMM-nin Sədri Şuşa Bəyannaməsini bu yolda atılmış bünövrə sayılacaq addım adlandırdı. Mustafa Şentop Bakı Bəyannaməsinin də əhəmiyyətini qeyd edib, Ermənistanın Azərbaycanın sülh anlaşması çağırışına cavab verməsinin vacibliyindən danışıb.

Sonra Milli Məclisin Sədri Sahibə Qafarova, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin Sədri Mustafa Şentop və Pakistan İslam Respublikası Milli Assambleyasının Sədri Əsəd Qeysər Bakı Bəyannaməsini imzalayıblar. Milli Məclisin Sədri Sahibə Qafarova bildirib ki, bu sənəd ölkələrimiz arasında strateji əlaqələrin möhkəmlənməsinə öz töhfəsini verəcək.

Bununla da Azərbaycan, Türkiyə, Pakistan parlament sədrlərinin birinci üçtərəfli görüşü başa çatıb.

“ŞUŞA BƏYANNAMƏSİ” MİNİATÜR KİTABI NƏŞR OLUNUB

2021-ci ilin 15 iyunu Azərbaycan Respublikasının şanlı zəfər tarixinə xüsusi əhəmiyyəti olan bir gün kimi daxil oldu. Bu, ölkəmizin azadlığını, müstəqilliyini və dövlətimizin daimi, əbədiyaşar olduğunu bir daha sübut etdi. Həmin gün Azərbaycanın mədəniyyət beşiyi olan Şuşa şəhərində Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında bağlanan, özündə ictimai həyatımızın bir sıra aspektlərinə dair vacib məsələləri əks etdirən müttəfiqlik münasibətləri haqqında bəyannamə imzalandı. Bu bəyannamə Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə iki qardaş respublika arasında imzalanan, hərbi təhlükəsizlik məsələlərini, onun müxtəlif parametrlərini göstərən ilk rəsmi sənəddir. Məhz bu baxımdan Şuşa Bəyannaməsi tarixi önəm daşıyaraq, regionda yeni geosiyasi və geoiqtisadi münasibətlərin başlanğıcını qoydu. İllər keçəcək, gələcək nəsillər Şuşa Bəyannaməsi haqqında tarix kitablarından oxuyarkən məsələnin mahiyyətini və əhəmiyyətini daha dərinlən dərk edəcəklər. İllər ötəcək, Şuşanın fəthi və Şuşa Bəyannaməsi yazılacaq tarix kitablarının ən şərəfli səhifəsini təşkil edəcək.

Bu mənada böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edən Şuşa Bəyannaməsini miniatür kitab şəklində çap etdirmək və oxucuların

ixtiyarına vermək nəcib bir missiya, böyük vətənpərvərlik və fədakarlıqdır.

Əməkdar mədəniyyət işçisi Zərifə Salahovanın təsisçisi və rəhbəri olduğu, dünyada analoqu olmayan Miniatur Kitab Muzeyi tərəfindən “Şuşa Bəyannaməsi” miniatür kitabı nəşr edilib.

“İndigo” mətbəəsində 100 nüsxə ilə çap olunmuş kitab 296 səhifədən ibarətdir. Forzasında Azərbaycanın və Türkiyənin bayraqları əks olunmuş kitabın ölçüsü 50x60 millimetrdir. Üç dildə – Azərbaycan, ingilis və rus dillərində oxuculara təqdim olunan kitabda 12 rəngli foto verilib. Kitabda Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında “Şuşa Bəyannaməsi”nin mətni yer alıb.

Oxucular bununla yanaşı, kitabda Azərbaycan və Türkiyə prezidentlərinin mətbuat üçün bəyanatları ilə tanış ola bilərlər.

“...İmzalanmış Bəyannamə tarixə əsaslanır. Bəyannamədə xalqlarımızın böyük liderləri, öndərləri Mustafa Kamal Atatürkün və Heydər Əliyevin kəlamları öz əksini tapıb. XX əsrin əvvəllərində Mustafa Kamal Atatürk demişdir: “Azərbaycanın sevinci sevincimiz, kədəri kədərimizdir”. XX əsrin sonlarında Heydər Əliyev demişdir: “Türkiyə və Azərbaycan bir millət, iki dövlətdir”. Bu tarixi sözlər,

kəlamlar bizim fəaliyyətimiz üçün əsas amildir. Biz bu vəsiyyətə sadıqlıq və XXI əsrdə azad edilmiş Şuşada Müttəfiqlik Bəyannaməsini imzalayarkən əcdadlarımıza sadıqlığımızı nümayiş etdiririk və gələcək nəsillərə yol göstəririk. Birgə Bəyannamədə tarixi Qars müqaviləsinə istinad edilir. Tarixi Qars müqaviləsi düz 100 il bundan əvvəl imzalanmışdır. Bu da böyük rəmzi məna daşıyır. Azad edilmiş Şuşa şəhərində 100 ildən sonra müttəfiqlik haqqında imzalanan Birgə Bəyannamə bizim gələcək iş birliyimizin istiqamətini göstərir.

Bəyannamədə bir çox önəmli məsələlər öz əksini tapır. Beynəlxalq müstəvidə birgə əməkdaşlığımız, fəaliyyətimiz, siyasi əlaqələr, iqtisadi-ticarət əlaqələri, mədəniyyət, təhsil, idman, gənclər siyasəti, demək olar ki, bütün sahələr əhatə olunur. Enerji təhlükəsizliyinin, Cənub Qaz Dəhlizinin önəmi Türkiyə, Azərbaycan və Avropa üçün göstərilir və hər bir məsələ çox böyük önəm daşıyır. Mən onların arasında iki məsələni xüsusilə qeyd etmək istərdim. Birincisi, müdafiə sahəsində əməkdaşlıq, iş birliyi məsələsi. Müdafiə sənayesi sahəsində və qarşılıqlı hərbi yardım məsələləri bu Bəyannamədə öz əksini tapır. Bu, tarixi nailiyyətdir. Biz bir daha göstəririk ki, bundan sonra da hər zaman bir yerdə olacağıq. Bundan sonra da bir-birimizin təhlükəsizliyini təmin edəcəyik, necə ki, bu günə qədər Türkiyə və Azərbaycan bütün məsələlərdə bir yerdədir, bundan sonra da bu, belə olacaq.

İkinci önəmli məsələ nəqliyyat məsələsidir. Bəyannamədə Zəngəzur dəhlizinin açılması ilə bağlı çox açıq ifadələr öz əksini tapmışdır. Bu da İkinci Qarabağ savaşından sonra yaranmış yeni geosiyasi vəziyyətin nəticəsidir. Bu gün biz Türkiyəni və Azərbaycanı dəmir yolu ilə, avtomobil yolu ilə birləşdirəcək Zəngəzur dəhlizi haqqında nəinki danışıyıq, bu dəhlizi əməli işlərlə yaradıyıq. Müttəfiqlik haqqında imzalanmış Birgə Bəyannamədə bu məsələnin əks olunması böyük məna daşıyır...” Bu fikirlər Prezident İlham Əliyevin bəyanatından götürülüb və onun siyasi uzaqgörənliyinin təsdiqidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, tükənməz enerjisi olan Zərifə xanımın miniatür kitabları ölkəmizdəki bütün əlamətdar və əhəmiyyətli hadisələrin mənzərəsini əks etdirir. Təkcə müstəqillik illərində onun tərəfindən miniatür formatda ən müxtəlif təmayüllü 200-dən artıq kitab çap edilib. Zərifə Salahovanın kolleksiyasında əsas yeri ümummillə lider Heydər Əliyevlə bağlı kitablar tutur.

İçərişəhərdə fəaliyyət göstərən və Zərifə Salahovanın adı ilə tanınan Miniatur Kitab Muzeyində dünyanın 70-ə yaxın ölkəsində, o cümlədən ölkəmizdə çap olunmuş 6 mindən çox miniatür kitab toplanıb. Onların hər biri Zərifə xanımın gərgin axtarışları nəticəsində əldə olunub. Muzeyin ən “qocaman” kitabı isə 1672-ci ildə Səudiyyə Ərəbistanında nəşr olunan Müqəddəs “Qurani-Kərim”in nüsxəsidir.

YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASI (YAP) “ZƏFƏR SALNAMƏSİ” ADLI KİTAB NƏŞR EDİB

Kitabda Azərbaycanın Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə diplomatiya və informasiya cəbhəsində qətiyyətli mübarizə aparması, şanlı Ordumuzun 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı xilaskarlıq missiyasını şərəflə yerinə yetirməsi nəticəsində tarixi ədalətin bərpa olunması və digər mühüm məsələlər öz əksini tapıb.

Azərbaycanın Vətən müharibəsi zamanı möhtəşəm qələbə qazanması, uzun müddətdir ki, Ermənistanın işğalı altında olan torpaqlarımızın azad olunması, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün və tarixi ədalətin bərpa edilməsi, heç şübhəsiz, xalqımızın çoxəsrlik dövlətçilik tarixinin ən şərəfli səhifələrindən biridir. Qüdrətli Azərbaycan Ordusunun 44 günlük Qələbə yürüşü nəticəsində yazılan şanlı qəhrəmanlıq dastanı unudulmaz Zəfər salnaməsi olmaqla yanaşı, dünya hərbi tarixinə düşən unikal nümunədir. Əlbəttə, ölkəmizin bu tarixi nailiyyəti təsadüfi xarakter daşmır və ötən müddət ərzində həm ordu quruculuğu sahəsində, həm diplomatiya cəbhəsində görülən işlərin, eyni zamanda, beynəlxalq informasiya müstəvisində Azərbaycan reallıqlarının sistemli və məqsədyönlü şəkildə təbliğinin nəticəsidir.

O da xüsusi olaraq vurğulanmalıdır ki, Azərbaycanın bu qürurverici və əzəmətli qələbəsinin müəllifi xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin layiqli davamçısı möhtərəm Prezident İlham Əliyevdir. Cənab İlham Əliyev hərbi meydanında müzəffər sərkərdə, diplomatik cəbhədə mahir strateq nümunəsi ortaya qoymaqla yanaşı, informasiya müharibəsində Azərbaycanın haqq-ədalət səsi oldu, qətiyyətlə və cəsarətlə bütün təzyiqləri dəf etdi, xalqın dəstəyindən güc alan prinsipial Lider kimi mübarizlik rəmzinə çevrildi. Ölkə rəhbəri ötən müddət ərzində hücum diplo-

matiyası həyata keçirməklə, müxtəlif beynəlxalq kürsülərdən tarixi həqiqətləri, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi ilə əlaqədar vacib hüquqi və siyasi məsələləri diqqətə çatdırmaqla, dünya miqyasında ictimai rəyin Azərbaycanın lehinə dəyişməsinə təmin etdi. Qeyd olunması vacib olan ən mühüm məsələlərdən biri budur ki, Azərbaycan Ordusunun 44 günlük müharibə zamanı ardıcıl uğurlarına paralel olaraq, dövlətimizin başçısı dünyanın nüfuzlu nəşrlərinə müsahibələri, xalq müraciətləri zamanı bütün reallıqları dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırdı, erməni yalanlarını ifşa etdi, anti-Azərbaycan dairələrin qarayaxma kampaniyasını iflasa uğratdı. Bunun nəticəsidir ki, beynəlxalq mediada Azərbaycanın haqlı, ədalətli mövqeyini əks etdirən çoxlu sayda məlumatlar, təhlil xarakterli materiallar tirajlandı, müxtəlif sülhəjetlər yayımlandı. Bu isə informasiya müharibəsində Azərbaycanın mütləq üstünlüyünü təmin edən mühüm amil oldu.

Bu gün də bəhs olunan məsələləri özündə ehtiva edən materiallar nəşr olunur, yerli və beynəlxalq auditoriyanın – geniş ictimaiyyətin diqqətinə təqdim edilir. Yeri gəlmişkən, Yeni Azərbaycan Partiyası tərəfindən bu günlərdə nəşr olunan “Zəfər salnaməsi” adlı kitabda Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə diplomatiya və informasiya cəbhəsində apardığı uğurlu və qətiyyətli mübarizə, Azərbaycan Ordusunun 44 günlük müharibə zamanı döyüş meydanında öz sözünü deməsi və xilaskarlıq missiyasını şərəflə yerinə yetirməsi ilə əlaqədar məsələlər öz əksini tapıb.

“Şərq-Qərb” mətbəəsində işıq üzə görən 536 səhifəlik nəşrdə Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin Azərbaycan

həqiqətləri, müharibə reallıqları ilə bağlı dünyanın aparıcı televiziya kanallarına, informasiya agentliklərinə və qəzetlərinə verdiyi müsahibələr, Türkiyənin, eləcə də müxtəlif ölkələrin hökumət və dövlət başçıları ilə görüşləri zamanı çıxışları, Azərbaycan xalqına müraciətləri, xüsusilə də Şuşanın işğaldan azad olunması ilə əlaqədar Şəhidlər xiyabanından xalqımıza səsələri öz əksini tapıb. Ən əsası, kitabda müasir, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, Ulu öndər Heydər Əliyevin “Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız isə, ümumiyyətlə, Azərbaycan yoxdur!” fikirlərinin ardınca Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin 44 günlük Vətən müharibəsi dövründə xalqa müraciətlərində yer alan, bu gün də fəxrlə ifadə etdiyimiz “Bu gün böyük qürur hissi ilə deyər bilərəm ki, Füzuli bizimdir, Cəbrayıl bizimdir, Zəngilan bizimdir, Qubadlı bizimdir, Ağdam bizimdir, Laçın bizimdir, Kəlbəcər bizimdir, Şuşa bizimdir, Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır! Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Yaşasın Azərbaycan!” sözlərinə yer verilib.

Yeri gəlmişkən, nəşrdə ilk olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Soçidə “Valday” Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik iclasının plenar sessiyasında çıxışının yer alması müstəsna əhəmiyyətə malikdir. O mənada ki, Vətən müharibəsində əsas şüara çevrilən “Qarabağ Azərbaycandır və nida işarəsi” çağırışı məhz bu sessiyada Prezident İlham Əliyev tərəfindən qətiyyətlə və cəsarətlə bəyan edilmişdi.

Diqqət çəkən məqamlardan biri cənab İlham Əliyevin bəzi nüfuzlu nəşrlərin, informasiya agentliklərinin və televiziya kanallarının jurnalistlərinin bəzən qərəzdən, bəzən isə məlumatlılıqdan irəli gələn qeyri-adekvat suallarını səbrlə, təmkinlə, diplomatik tərzdə cavablandırması, bu müsahibələri ilə həm işğalçı Ermənistanla, həm də dünyaya tarix, hüquq və qürur dərsi keçməsi oldu. Məhz bu

mühüm məqamlar da ətraflı şəkildə “Zəfər salnaməsi”ndə yer alıb.

Nəşr oxuculara, həmçinin dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın 1 saylı Kliniki Tibbi Mərkəzdə müalicə olunan hərbiçilərlə görüşünün mühüm məqamlarını çatdırıb. Həmin görüşdə Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin “Biz bu müharibəni şəhidlərimizin canı-qanı bahasına, hərbiçilərimizin rəşadəti hesabına, dövlətimizin siyasəti hesabına qazanmışıq” sözləri 44 günlük Vətən müharibəsində Azərbaycanın unudulmaz tarixi zəfərini təmin edən amillərin həm daxili, həm də beynəlxalq auditoriyanın diqqətinə çatdırılması baxımından çox önəmli fikirlər kimi nəşrdə əks olunub.

Kitabda dövlətimizin başçısı, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın işğaldan azad edilmiş torpaqlarımıza səfərlərinə də geniş yer ayrılıb.

“Zəfər salnaməsi” Bakının Azadlıq meydanında Vətən müharibəsində şanlı Qələbəyə həsr olunmuş Zəfər paradı ilə tamamlanıb. Bu hissədə dövlətimizin başçısının dərinməzmunlu nitqi və tarixi əhəmiyyətə malik fikirləri öz əksini tapıb.

Bunlarla yanaşı, ölkə Prezidentinin işğal altında olan torpaqlarımızın bir-birinin ardınca işğaldan azad edilməsi ilə bağlı “Twitter” səhifəsində paylaşdığı müjdəli xəbərlər də kitabın səhifələrini bəzəyir.

Bir sözlə, “Zəfər salnaməsi” Azərbaycanın tarixi ədalətin bərpası uğunda mübarizəsi ilə əlaqədar faktların öyrənilməsinə və möhtəşəm qələbəmizlə bağlı həqiqətlərin təbliğinə imkan verən çox əhəmiyyətli, zəruri informasiyalarla zəngindir. Nəşr, bütövlükdə, Azərbaycanın tarixi zəfərinin ayrı-ayrı məqamlarını özündə əks etdirən dəyərli, zəngin və mötəbər mənbədir.

GÖRKƏMLİ RƏSSAM TAHİR SALAHOVLA “DİALOQ” – YENİ KİTAB

**Tahir Salahovun həyat və yaradıcılığına işıq salan kitab
Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın
təşəbbüsü ilə nəşr edilib**

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü və “İçərişəhər” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin dəstəyi ilə görkəmli rəssam Tahir Salahov haqqında “Dialoq” adlı kitab işıq üzü görüb.

Rus dilində, nəfis tərtibatla nəşr edilmiş kitab Azərbaycanın, SSRİ-nin, habelə Rusiyanın Xalq rəssamı, iki dəfə Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, SSRİ və Rusiya Dövlət Mükafatı laureatı, Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının vitse-prezidenti, UNESCO-nun Beynəlxalq Plastik Sənətlər Assosiasiyasının vitse-prezidenti Tahir Salahovla dialoq janrında yazılıb. Kitabın müəllifi musiqişünas, pedaqoq, və publisist Raya Abbasovadır. Müəlliflə “Dialoq”da Tahir Salahov yaşadığı çətin və şərəfli ömür, həmçinin həyatının fərqli dövrləri ilə bağlı səmimi etiraflar edir, fikirlər səsləndirir.

Kitab Prezident İlham Əliyevin, birinci xanım Mehriban Əliyevanın böyük sənətkar Tahir Salahova 90 illik yubileyi münasibətilə ünvanladıkları məktublarla açılır.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, “Baku” jurnalının baş redaktoru Leyla Əliyeva “Böyük sənətkarın dünyası” sərəlövhəli məqaləsində rəssam Tahir Salahovun yaradıcılığının özəlliyindən, əsərlərinin qəhrəmanlarına məxsusi yanaşmasından bəhs edilir. Leyla xanım yazır ki, rəssamın qəhrəmanlarını - neftçiləri, fəhlələri, həkimləri, yazıçıları, bəstəkarları, musiqiçiləri, artistləri, din nümayəndələrini, doğmalarını və yaxınlarını peşələrinə məhəbbət və sadıqlıq birləşdirir. Ən əsası isə onların heç biri xəyali personaj deyil, hamısı rəssamın həyatında iz qoymuş insanlardır.

“Dialoq” kitabı rəssamın həyat və yaradıcılığının önəmli məqamlarını əks etdirən fotosəkillərlə, fırçasının məhsulu olan əsərlərlə müşayiət olunur.

Dünya şöhrətli sənətkar Azərbaycan mədəniyyətinə böyük töhfələr verib. Onun əsərləri mötəbər muzey və qalereyalarda, eləcə də şəxsi kolleksiyalarda saxlanılır. Tahir Salahov məşhur insanların, məsələn, Üzeyir Hacıbəyli, Qara Qarayev, Dmitri Şostakoviç, Mstislav Rostropoviç, Səttar Bəhlulzadə, Fikrət Əmirov, Rəsul Rza, Aleksandr Soljenitsın və başqalarının portretlərini çəkib. Bu əsərlərin sırasında Azərbaycan xalqının ümummillî lideri Heydər Əliyevin portreti xüsusi yer tutur. Rəssam Ulu Öndərin portretini böyük sevgi ilə, xüsusi məharətlə işləyib.

Tahir Salahov realist rəssam kimi tanınır. Onun rəssamlıqda “sərt üslub”un banilərindən biri kimi yaratdığı sənət nümunələrində insan taleyi vasitəsilə dünyaya, həyata baxışı və fəlsəfi düşüncələri rənglərin ən incə çalarları ilə dolğun ifadəsini tapıb. O, fikir və düşüncələrini fırça ilə çox aydın və anlaşılıqlı, obrazlı şəkildə çatdıran qüdrətli sənətkardır.

Dahi sənətkarın tabloları təkcə Azərbaycan incəsənətinin deyil, həm də dünya təsviri sənətinin inciləri sırasındadır. Onun yaratdığı hər bir portret, peyzaj fəlsəfi əsər təsiri bağışlayır.

Tahir Salahov mahir rəssam olmaqla yanaşı, həm də görkəmli ictimai xadim, pedaqoqdur. Onun çoxşaxəli fəaliyyəti dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Tahir Salahov ölkəmizin ən ali mükafatı olan “Heydər Əliyev” ordeninə layiq görülüb. O, həmçinin Azərbaycan Respublikasının və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimidir.

Prezident İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən, 2012-ci ildə İçərişəhərdə ustad sənətkarın ev-muzeyi yaradılıb. “İçərişəhər” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin İdarə Heyətinin sədri Əsgər Ələkbərov qeyd edir ki, bu gün muzey qədim şəhərdə ən çox ziyarət olunan məkanlardan, əsas incəsənət və mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Ekspozisiyada nümayiş etdirilən 700-dən çox eksponat rəssam tərəfindən muzeyə hədiyyə olunub.

Maraqla oxunan “Dialog” kitabı Tahir Salahov yaradıcılığına göstərilən diqqətin daha bir təzahürü olmaqla yanaşı, onun bənzərsiz irsinin gələcək nəsillərə çatdırılması baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

“İLHAM ƏLİYEV. İNKİŞAF - MƏQSƏDİMİZDİR” ÇOXCİLDLİYİNİN 111-ci KİTABI ÇAPDAN ÇIXIB

Münaqişədən sonrakı inkişaf mövzusunda toxunmazdan əvvəl başa düşülməlidir ki, bizim torpaqlarımız 30 ilə yaxın işğal altında olub. Biz ailə üzvlərini itirmiş, özlərinin doğma yurdlarında yaşamaqla bağlı fundamental hüquqlardan məhrum edilmiş insanların taleyini bir kənara qoya bilmərik. Biz Ermənistan ordusu tərəfindən törədilmiş vəhşilikləri unuda bilmərik. Biz heç vaxt Ermənistan və qondarma “Dağlıq Qarabağ rejimi”nin rəhbərliyi tərəfindən törədilmiş Xocalı soyqırımını və günahsız qurbanların xatirəsini unutmayaçağıq. Bu səbəbdən həmin yaddaşın bizimlə qalacağını anlamaq olduqca vacibdir. Bu yaddaş qəlblərimizdə yaşayacaq. Eyni zamanda, biz gələcəyə baxmalıyıq. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdəki dağıntıların miqyası bizim ən pis gözləntimizdən də qorxuncdur.

“İlham Əliyev. İnkişaf - məqsədimizdir” çoxcildliyinin 111-ci kitabında yer alan bu fikirləri Azərbaycan Prezidenti aprelin 13-də ADA Universitetində keçirilmiş “Cənubi Qafqaza yeni baxış: münaqişədən sonra inkişaf və əməkdaşlıq” adlı beynəlxalq konfransda çıxışı zamanı söyləyib.

Çoxcildliyin yeni kitabındakı materiallar 2021-ci ilin mart-may aylarını əhatə edir. İctimai-siyasi hadisələrlə zəngin olan həmin dövrdə Prezident İlham Əliyev Füzuli, Xocavənd rayonlarında olub, Hadrut qəsəbəsində Dövlət bayrağımızı qaldırıb. Daha sonra Şuşa şəhərinə gedərək Cıdır düzündə Novruz tonqalını alovlandıraraq və buradan Azərbaycan xalqına müraciət edib. Dövlətimizin başçısının bu səfərləri barədə informasiyalar və çıxışlarının mətni yeni kitaba daxil edilib. Nəşrdə Azərbaycan Prezidentinin Cəbrayıl və Zəngilan rayonlarına səfəri zamanı Dövlət Sərhəd Xidmətinin hərbi qulluqçuları ilə görüşündə etdiyi çıxışın mətni, Zəngilan sakinləri ilə görüşü haqqında materiallar da yer alıb.

Oxucular bu kitabda Azərbaycan Prezidentinin Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının videokonfrans formatında qeyri-formal Zirvə görüşündə çıxışının, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının mənzil-qərargahında keçirilmiş tədbirdə videomüraciətinin, BMT-nin “Asiya və Sakit okean hövzəsində regional əməkdaşlıq vasitəsilə böhranlardan sonra daha güclü inkişafın təmin olunması” mövzusunda həsr edilmiş 77-ci sessiyasında videoforamtada çıxışının mətnləri ilə tanış ola bilərlər.

Yeni nəşrdə Prezident İlham Əliyevin Azərbaycana işgüzar səfərə gəlmiş Belarus Prezidenti Aleksandr Lukaşenko ilə görüşü və sənədlərin imzalanması haqqında informasiya, iki dövlətin liderlərinin mətbuata bəyanatlarının mətnləri verilib. Kitabda Azərbaycan Prezidentinin Slovakiya, Rusiya, Türkiyə və digər dövlətlərdən ölkəmizə gəlmiş nümayəndə heyətləri ilə, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının baş katibi Yusif bin Əhməd əl-Osayminlə, BMT Baş Assambleyasının 75-ci sessiyasının sədri Volkan Bozkırla görüşləri haqqında materiallar da toplanıb. Azərbaycan Prezidentinin Türkiyənin “Baykar” şirkətinin texniki direktoru Səlcuq Bayraktarı və ASELSAN şirkətinin İdarə Heyətinin rəhbəri və baş direktoru Haluk Görgünü, Dünya Bankının regional direktoru Sebastian Molineusu, “Boeing Commercial Airplanes” şirkətinin prezidenti və baş icraçı direktoru Stenli Dili qəbul etməsi, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının baş direktoru Tedros Adhanom Qebreyesusla, Dünya İqtisadi Forumunun prezidenti Borge Brende ilə videokonfrans formatında görüşləri barədə materiallar da kitaba daxil edilib.

Çoxcildliyin 111-ci kitabında Prezident İlham Əliyevin Bakıda Hərbi Qənimətlər Parkının açılış mərasimində iştirakına dair informasiya və Parkla tanışlıqdan sonra hərbi qulluqçularla görüşü zamanı çıxışının mətni verilib.

Nəşrdə dövlətimizin başçısının Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədri vəzifəsinə təyin olunmuş Zaur Mikayılova videoformatda qəbul edərkən çıxışının mətni ilə də tanış olmaq mümkündür.

Bu kitaba Azərbaycan Prezidentinin Hacıqabul Sənaye Məhəlləsinin açılışında, Hacıqabul-Muğan avtomobil yolunun yenidən qurulmadan sonra istifadəyə verilməsi mərasimində iştirakına, Meyniman kəndi ərazisində fermer Elşən Xəlilovun pambıq tarlası ilə tanışlığına, “Agro Dairy” MMC aqroparkının təqdimatında, “Qarasu” yarımstansiyasının istismara verilməsi, “Azərsun Şamaxı Aqropark”ın açılışında iştirakına dair materiallar və Hacıqabulda Azərbaycan Televiziyasına müsahibəsinin mətni daxil olunub.

“Azərnəşr” tərəfindən buraxılan 111-ci kitabın hazırlanmasında Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyinin (AZƏRTAC) materiallarından istifadə edilib.

Şuşa Bəyannaməsi Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi həyatında mühüm hadisədir.

İNSAN ORQAN VƏ TOXUMALARININ DONORLUĞU VƏ TRANSPLANTASIYASI HAQQINDA

Bu Qanun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında insan orqanlarının və toxumalarının (bundan sonra – orqanlar) donorluğunun və onların transplantasiyasının hüquqi əsaslarını, donorların, resipiyentlərin, orqan transplantasiyası sahəsində fəaliyyət göstərən tibb müəssisələrinin və tibb işçilərinin hüquqlarını və vəzifələrini müəyyən edir, bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyir.

1-ci fəsil

Ümumi müddəalar

Maddə 1. Əsas anlayışlar

1.1. Bu Qanunda istifadə edilən əsas anlayışlar aşağıdakı mənalara ifadə edilir:

1.1.1. insan orqanları – şəxsiyyətin xarakterik xüsusiyyətlərini müəyyən etməyən anatomik struktur vahidi;

1.1.2. insan toxumaları – insan orqanının eyni mənşəyə, quruluşa və funksiyaya malik hüceyrə və hüceyrəarası maddələr qrupu;

1.1.3. donor orqan – müalicə məqsədilə bir insandan digərinə köçürülən orqan və ya toxuma;

1.1.4. insan orqanlarının transplantasiyası (bundan sonra – transplantasiya) – sübutlu təbabətə əsaslanan bütün digər müalicə üsulları effekt vermədikdə insan həyatının xilas edilməsi və sağlamlığının bərpası üçün cərrahiyyə əməliyyatı aparmaqla xəstəliyi olan şəxsə olmayan və ya funksiyasını itirmiş orqanların donordan alınmış orqanlarla əvəz edilməsi;

1.1.5. orqan donorluğu – donor orqanların transplantasiya məqsədilə canlı insandan, yaxud meyitdən götürülməsi, donorun diaqnostik müayinəsi, ölümdən sonra donorluq zamanı donor orqanların funksionallığının təmin edilməsi, donor orqanların saxlanması və daşınması, idxalı və ixracı üzrə fəaliyyət;

1.1.6. donor – orqanları transplantasiya məqsədi ilə götürülən canlı insan, yaxud meyit;

1.1.7. canlı donor – öz orqanlarını xəstəliyi olan şəxslərə transplantasiya məqsədilə könüllü olaraq verən tam fəaliyyət qabiliyyətli on səkkiz yaşına çatmış (sümük iliği və kök hüceyrələri istisna olmaqla) şəxs;

1.1.8. meyit donor – orqanları transplantasiya məqsədilə götürülən, bioloji ölüm və ya beynin bütün funksiyalarının tam dayanması və geridönməz prosesləri qeydə alınmış (bundan sonra - beyin ölümü) bir yaşına çatmış şəxs;

1.1.9. resipiyent – müalicə məqsədilə donor orqanı köçürülən şəxs;

1.1.10. məlumatlandırılmış razılıq – donorun, resipiyentin və ya onların qanuni nümayəndəsinin donor orqanların götürülməsi və transplantasiya barədə könüllü qərar qəbul etdiyini, müalicənin məqsədləri və faydası, müalicə tədbirlərinin həcmi, metodu, ehtimal olunan risklər, həmçinin müalicədən imtina və onun dayandırılması imkanı barədə ona təqdim edilmiş məlumatı başa düşdüyünü forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilən, bu Qanunun 17.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan halda notarial qaydada təsdiq olunmuş ərizə ilə bildirməsi;

1.1.11. resipiyentin gözləmə vərəqəsi – transplantasiya məqsədi ilə uçota götürülən resipiyentlərin növbəli siyahısı;

1.1.12. ksenotransplantasiya – heyvan orqanlarının insana köçürülməsi;

1.1.13. əlaqələndirici qurum – orqan donorluğu və transplantasiyanın təşkili və əlaqələndirilməsini həyata keçirən dövlət qurumu.

1.2. Bu Qanunda istifadə olunan digər anlayışlar Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində, “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda və Azərbaycan Respublikasının digər normativ

hüquqi aktlarında müəyyən olunmuş mənaları ifadə edir.

Maddə 2. Orqan donorluğu və transplantasiya haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi

Orqan donorluğu və transplantasiya haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunundan, bu Qanundan, digər normativ hüquqi aktlardan və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən ibarətdir.

Maddə 3. Bu Qanunun tətbiq dairəsi

3.1. Bu Qanun Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına, Azərbaycan Respublikasının ərazisində daimi yaşayan əcnəbilərə, vətəndaşlığı olmayan şəxslərə, habelə orqan donorluğu və transplantasiya ilə məşğul olan tibb müəssisələrinə şamil olunur.

3.2. Orqan donorluğu və transplantasiyaya dair bu Qanunla müəyyən edilmiş tələblər insan toxumalarının donorluğu və transplantasiyasına da şamil olunur.

3.3. Bu Qanun reproduksiya vasitələrinə və bu məqsədlə istifadə edilən orqanlara, onların hissələrinə və (və ya) toxumalara (yumurta hüceyrələri, sperma, yumurtalıq, xaya və ya embrion), eləcə də qan və onun komponentlərinə şamil edilmir.

Maddə 4. Orqan donorluğu və transplantasiyanın əsas prinsipləri

4.1. Orqan donorluğu və transplantasiya qanunçuluq, humanizm, könüllülük, həmrəylik, şəfəqət və təmənnasızlıq prinsiplərinə əsaslanır.

4.2. Orqan donorluğu və transplantasiya zamanı meyit donorun cəədinə ehtiramlı münasibət göstərilməsi, meyit donorun qohumlarına münasibətdə resipiyentin, resipiyentə və onun qohumlarına münasibətdə meyit donorun anonimliyinin qorunması prinsiplərinə riayət olunmalıdır.

Maddə 5. Orqan donorluğu və transplantasiyanın təşkili sahəsində dövlətin vəzifələri

5.0. Orqan donorluğu və transplantasiyanın təşkili sahəsində dövlətin vəzifələri aşağıdakılardır:

5.0.1. orqan donorluğu və transplantasiya

sahəsində dövlət siyasətinin müəyyən edilməsi, habelə normativ hüquqi aktların işlənilib hazırlanması və qəbul edilməsi;

5.0.2. orqan donorluğu və transplantasiya sisteminin inkişafına yönəldilmiş tədbirlərin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi;

5.0.3. transplantasiya məqsədilə donor orqanların götürülməsi, saxlanması, daşınması və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi də daxil olmaqla, orqan donorluğu prosesinin təşkili və əlaqələndirilməsi;

5.0.4. tibb müəssisələrində donor orqanların transplantasiyası metodu ilə tibbi yardımın göstərilməsinin təşkili;

5.0.5. orqan donorluğu və transplantasiya ilə bağlı “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada keyfiyyətə nəzarətin və tibbi fəaliyyətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;

5.0.6. orqan donorluğu və transplantasiya sahəsində innovativ yeniliklərin tətbiqi, elmi-tədqiqat və beynəlxalq əməkdaşlıq fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi;

5.0.7. orqan donorluğu və transplantasiya haqqında əhalinin məlumatlandırılmasının təmin edilməsi;

5.0.8. orqan donorluğu və transplantasiya prosesinin monitorinqinin aparılması;

5.0.9. orqan donorluğu və transplantasiyanın həyata keçirilməsi zamanı vahid uçotun aparılması və bu məqsədlə Donorlar, resipiyentlər və donor orqanların vahid dövlət informasiya bazasının (bundan sonra – vahid dövlət informasiya bazası) yaradılması;

5.0.10. donor orqanların transplantasiyası metodu ilə müalicə zərurətinin təcililik statusuna dair meyarların müəyyən edilməsi.

Maddə 6. Donor orqanların və toxumaların siyahısı

6.1. Canlı donordan transplantasiya məqsədilə yalnız böyrəyin biri, ağciyərin bir payı, qaraciyərin bir hissəsi, mədəaltı vəzin bir hissəsi, nazik bağırsağın bir hissəsi, dərinin bir hissəsi, sümük iliği, kök hüceyrələr götürülə bilər.

6.2. Meyit donordan transplantasiya məqsədilə ürək, ağciyər (ürək-ağciyər kompleksi), böyrəklər, qaraciyər, mədəaltı vəzi, mədə, bağırsaqlar, uşaqlıq, yuxarı və aşağı ətraflar, sümüklər, dəri-fassiya-əzələ kompleksi və onların seqmentləri, sümük iliyi, gözün buynuz qışası və kök hüceyrələri götürülə bilər.

6.3. Azərbaycan Respublikasında ksenotransplantasiya (elmi-tədqiqat işləri istisna olmaqla) qadağandır.

Maddə 7. Donor orqanların götürülməsi və transplantasiyasını həyata keçirən tibb müəssisələri

7.1. Canlı və ya meyit donordan donor orqanların götürülməsi, hazırlanması, saxlanması, daşınması, idxalı və ixracı siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilmiş dövlət tibb müəssisələrində, habelə "Lisensiyalar və icazələr haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq lisenziya almış özəl tibb müəssisələrində (lisenziyanın əlavəsinə uyğun olaraq) həyata keçirilir.

7.2. Donor orqanların transplantasiyası siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilən ixtisaslaşdırılmış tibb müəssisələrində həyata keçirilir.

Maddə 8. Donor orqanların götürülməsi, hazırlanması, saxlanması, daşınması və transplantasiyası

Donor orqanların götürülməsi, hazırlanması, saxlanması, daşınması və transplantasiyası müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurumun) müəyyən etdiyi qaydada həyata keçirilir.

2-ci fəsil

Orqan donorluğu və transplantasiyanın təşkili

Maddə 9. Orqan donorluğu və transplantasiyanın təşkili və əlaqələndirilməsi

9.1. Orqan donorluğu və transplantasiyanın təşkili və əlaqələndirilməsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurumun) yaratdığı əlaqələndirici qurum tərəfindən həyata keçirilir.

9.2. Əlaqələndirici qurum orqan donorluğu və transplantasiya ilə bağlı informasiya təminatını həyata keçirir, o cümlədən tibb müəssisələrindən məlumatların toplanılmasını təmin edir, vahid dövlət informasiya bazasını aparır, donor orqanların resipiyentlərə verilməsi ardıcılığını təmin edir, habelə orqan donorluğu və transplantasiya sahəsində fəaliyyəti koordinasiya edir.

9.3. Əlaqələndirici qurum orqan donorluğu və transplantasiya fəaliyyətini həyata keçirə bilməz.

Maddə 10. Orqan donorluğu və transplantasiya sistemi

10.0. Orqan donorluğu və transplantasiya sisteminə aşağıdakılar daxildir:

10.0.1. müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum);

10.0.2. əlaqələndirici qurum;

10.0.3. vahid dövlət informasiya bazası;

10.0.4. Orqan donorluğu və transplantasiyası üzrə etika komissiyası.

Maddə 11. Transplantasiya üzrə koordinator

11.1. Orqan donorluğu və transplantasiya sahəsində işlərin əlaqələndirilməsi və monitorinqin aparılması donor orqanın götürülməsini və transplantasiyanı həyata keçirən tibb müəssisələrinin transplantasiya üzrə koordinatoru tərəfindən həyata keçirilir.

11.2. Transplantasiya üzrə koordinator ali və ya orta ixtisas tibb təhsilli mütəxəssisdir.

11.3. Transplantasiya üzrə koordinator:

11.3.1. tibb müəssisəsinə müraciət etmiş resipiyent haqqında məlumatı vahid dövlət informasiya bazasına daxil edir və uyğun donor tapıldıqda bu Qanunun 11.3.6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş tədbirləri görür;

11.3.2. meyit donorun orqanlarından transplantasiya məqsədi ilə istifadə edilməsi barədə sağlığında razılıq verməsi, yaxud imtina etməsi barədə məlumatları vahid dövlət informasiya bazasından əldə edir;

11.3.3. canlı donordan bu Qanunun 17.1-ci maddəsinə uyğun olaraq məlumatlandırılmış razılıq alır və həmin məlumatları vahid dövlət informasiya bazasına daxil edir;

11.3.4. sağlığında donorluq barədə iradəsini ifadə etməmiş meyit donorun orqanlarının götürülməsi ilə bağlı onun bu Qanunun 21.2-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş qohumlarından razılıq alır və həmin məlumatları vahid dövlət informasiya bazasına daxil edir;

11.3.5. tibb müəssisəsində donorun olması barədə məlumatların vahid dövlət informasiya bazasına daxil edilməsini təmin edir;

11.3.6. tibbi müayinə və müdaxilələrin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan tədbirlər də daxil olmaqla, orqan donorluğu ilə bağlı digər təşkilati tədbirlərin, eləcə də donor orqanların daşınmasının təşkilində iştirak edir;

11.3.7. bu Qanunun 7.1-ci və 7.2-ci maddələrində nəzərdə tutulan tibb müəssisələri ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

11.4. Transplantasiya üzrə koordinator insanın ölümünün müəyyən edilməsində, donor orqanın götürülməsində və transplantasiyasında iştirak edə, eləcə də resipiylərin maraqlarını təmsil edə bilməz.

Maddə 12. Həkim-transplantoloqun vəzifələri

12.1. Donor orqanın donordan resipiylə transplantasiyası, transplantasiyadan sonra resipiylərin müalicə və müşahidəsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) təsdiq etdiyi tələblərə cavab verən və bu Qanunun 13.2.10-cu maddəsində nəzərdə tutulan həkim-transplantoloqların reyestrinə daxil edilmiş şəxslər tərəfindən həyata keçirilir.

12.2. Həkim-transplantoloqun vəzifələri aşağıdakılardır:

12.2.1. canlı donoru və resipiyləni hərtərəfli müayinə etmək, transplantasiyaya göstəriş və əks-göstərişlərin olub-olmamasını müəyyən etmək, transplantasiyaya hazırlığı, transplantasiyanı və transplantasiyadan sonrakı müşahidəni həyata keçirmək;

12.2.2. transplantasiya və onun mümkün nəticələri barədə resipiylə ətraflı məlumat vermək;

12.2.3. canlı donora transplantasiyanın mahiyyəti və mümkün ağırlaşmalar haqqında ətraflı məlumat vermək;

12.2.4. donor ailəli olduqda arvadını (ərini) bu barədə məlumatlandırmaq.

12.3. Həkim-transplantoloq aşağıdakı hallarda transplantasiyanın həyata keçirilməsindən imtina etməlidir:

12.3.1. canlı donorun məlumatlandırılmış razılığı olmadıqda və ya donor hər hansı bir mərhələdə donor olmaqdan imtina etdikdə;

12.3.2. resipiylənin əsas xəstəliyi və ümumi vəziyyəti transplantasiya üçün uyğun olmadıqda;

12.3.3. donorun sağlamlığı transplantasiyaya uyğun olmadıqda;

12.3.4. bu Qanunun 18.1-ci maddəsinə uyğun olaraq canlı və ya meyit donorda resipiylə keçə bilən təhlükəli xəstəlik olduqda;

12.3.5. canlı donora resipiylə arasında donor orqanın alqı-satqısına dair əsaslandırılmış məlumat olduqda;

12.3.6. bu Qanunun 16.6-cı və 18.4-cü maddələrində nəzərdə tutulan hallarda.

Maddə 13. Donorlar, resipiylələr və donor orqanların vahid dövlət informasiya bazası

13.1. Orqan donorluğu və transplantasiya fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) vahid dövlət informasiya bazasını yaradır.

13.2. Vahid dövlət informasiya bazasında aşağıdakı istiqamətlər üzrə reyestrlər yaradılır:

13.2.1. ölümdən sonra donorluğa razılıq vermiş şəxslərin reyestri;

13.2.2. ölümdən sonra donorluqdan imtina etmiş şəxslərin reyestri;

13.2.3. canlı donorların reyestri;

13.2.4. resipiylələrin reyestri;

13.2.5. sümük ili donorluğuna namizədlərin reyestri;

13.2.6. süni orqan və material köçürülmüş şəxslərin reyestri;

13.2.7. transplantasiyanı həyata keçirən tibb müəssisələrinin reyestri;

13.2.8. donor orqanların götürülməsi, hazırlanması, saxlanması, daşınması, idxalı və ixracını həyata keçirən tibb müəssisələrinin reyestri;

13.2.9. transplantasiya üzrə koordinatorların reyestri;

13.2.10. həkim-transplantoloqların reyestri.

Maddə 14. Transplantasiyanın zəruriliyi haqqında qərar

14.1. Xəstəliyi olan şəxsin transplantasiyaya ehtiyacının olub-olmamasını transplantasiyanı həyata keçirən tibb müəssisəsinin təşkil etdiyi, tərkibində həkim-transplantoloq olan transplantasiya üzrə həkim komissiyası müəyyən edir. Həkim komissiyasının xəstəliyi olan şəxsin transplantasiyaya ehtiyacının zəruriliyi və onun resipiyentlərin reyestrinə daxil edilməsi barədə və ya orqan transplantasiyası üçün tibbi göstərişlərin olmaması barədə qərarı üç nüsxədən ibarət protokolla rəsmiləşdirilir. Həkim komissiyasının qərarının bir nüsxəsi 3 (üç) iş günü müddətində şəxsin özünə və ya onun qanuni nümayəndəsinə, bir nüsxəsi əlaqələndirici quruma təqdim edilir (göndərilir), digər nüsxəsi isə şəxsin tibbi sənədlərinə əlavə edilir.

14.2. Xəstəliyi olan şəxsin transplantasiyaya ehtiyacının olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün tibb müəssisəsinə göndərişin forması, tibb müəssisəsinin həkim komissiyasının qərarının forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilir.

Maddə 15. Resipiyentin gözləmə vərəqəsi

15.1. Şəxsin transplantasiyaya ehtiyacının zəruriliyi və onun resipiyentlərin reyestrinə daxil edilməsi barədə həkim komissiyasının qərarı qəbul edildikdən sonra tibb müəssisəsi şəxsin yazılı məlumatlandırılmış razılığını alır və 3 (üç) iş günü müddətində resipiyentlərin reyestrinə daxil edilməsi üçün onun adına resipiyentin gözləmə vərəqəsini tərtib edir.

15.2. Resipiyentin gözləmə vərəqəsi iki nüsxədə tərtib olunur, onun bir nüsxəsi resipiyentlərin reyestrinə daxil edilmək üçün əlaqələndirici quruma göndərilir, bir nüsxəsi isə resipiyentin özünə təqdim edilir.

15.3. Resipiyentin gözləmə vərəqəsinin forması və tərtib olunması qaydası müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilir.

3-cü fəsil

Canlı donordan donor orqanın götürülməsi

Maddə 16. Canlı donordan donor orqanın götürülməsi qaydası və şərtləri

16.1. Digər tibbi üsullarla və meyit donor orqanları vasitəsi ilə insan həyatının xilas edilməsi və ya sağlamlığının bərpası mümkün olmadıqda resipiyentə canlı donordan donor orqanların transplantasiyasına yol verilir.

16.2. Canlı donordan resipiyentə transplantasiyanın həyata keçirilməsinin zəruriliyi və mümkünlüyü transplantasiyanı həyata keçirən tibb müəssisəsinin təşkil etdiyi, həkim-transplantoloq, anestezioloq-reanimatoloq və resipiyentin müalicə həkimi, eləcə də zəruri olduqda digər ixtisaslı həkimlərin iştirak etdiyi həkim komissiyasının qərarı ilə, tibbi müayinə nəticələri, o cümlədən tibbi göstəriş olarsa gen və toxuma tipləndirməsi nəticələri əsasında müəyyən edilir. Həkim komissiyasının qərarı protokolla rəsmiləşdirilir və canlı donurun tibbi sənədlərinə əlavə edilir.

16.3. Canlı donordan transplantasiya məqsədilə donor orqanın götürülməsinə həkim komissiyasının qərarında donor orqanın götürülməsi nəticəsində canlı donurun sağlamlığının geriye dönməyə pozulmasına, əmək qabiliyyətinin uzunmüddətli itirilməsinə gətirib çıxaran, əlilliyin müəyyən olunması ilə nəticələnən ciddi zərərin dəyməyəcəyi və transplantasiya üçün tibbi əks göstərişlərin olmaması qeyd olunduğu halda yol verilir.

16.4. Canlı donordan transplantasiya məqsədilə donor orqanın götürülməsinin zəruriliyinə və mümkünlüyünə dair həkim komissiyasının qərarının forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilir.

16.5. Canlı donordan transplantasiya məqsədilə donor orqanların götürülməsi zamanı aşağıdakı şərtlərə əməl olunmalıdır:

16.5.1. canlı donor resipiyentin yaxın qohumu olduğu halda, qohumluq əlaqəsi müvafiq sənədlərlə təsdiq olunmalıdır;

16.5.2. yaxın qohum olmayan canlı donordan orqanın götürülməsi bu Qanunun 29.2-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir;

16.5.3. canlı donor transplantasiya ilə bağlı sağlamlığı üçün baş verə biləcək ağırlaşmaların mahiyyəti ilə tanış olmalıdır;

16.5.4. canlı donor orqanların götürülməsinə cəsarət təsir olmadan, könüllü qərar verdiyinə dair yazılı şəkildə məlumatlandırılmış razılığını bu Qanunun 17.1-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş qaydada bildirməlidir.

16.6. Hər hansı şəxsi orqanlarının götürülməsinə məcbur etmək qadağandır.

Maddə 17. Canlı donorun məlumatlandırılmış razılığı

17.1. Donor orqanın götürülməsindən əvvəl canlı donor arvadının (ərinin) və ya digər yaxın qohumlarının birinin şahidliyi ilə bu Qanunun 1.1.10-cu maddəsində müəyyən edilmiş qaydada məlumatlandırılmış razılıq ərizəsini yazıb imzalamalıdır. Məlumatlandırılmış razılıq ərizəsinin forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilir.

17.2. Canlı donor və onun məlumatlandırılmış razılığına dair məlumatlar canlı donorların reyestrinə daxil edilir.

Maddə 18. Canlı donordan donor orqanın götürülməsinə məhdudiyət

18.1. Siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilən resipiyentin sağlamlığı üçün təhlükə törədən xəstəlikləri olan şəxslərdən transplantasiya məqsədilə orqan götürülməsi qadağandır.

18.2. 18 yaşına çatmayan şəxsdən transplantasiya məqsədi ilə orqan və toxumaların (sümük iliği və kök hüceyrələr istisna olmaqla) götürülməsi qadağandır.

18.3. 18 yaşına çatmayan şəxsdən sümük iliği və kök hüceyrələrinin götürülməsinə onun valideynlərinin razılığı ilə yol verilir.

18.4. Resipiyentin tabeliyində olan və ondan maddi-mənəvi asılılığı olan şəxslərdən, həbsdə olan şəxslərdən, daha əvvəl orqan donoru olmuş şəxslərdən, hamilə qadınlardan, valideynlərini itirmiş və valideyn himayəsindən məhrum olmuş uşaqlardan, hərbi əsirlərdən, habelə bu Qanunun 18.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hal istisna olmaqla, tam fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxslərdən transplantasiya məqsədilə orqan götürülməsi qadağandır.

18.5. Canlı donordan transplantasiya üçün cüt orqanlardan birini, tək orqanlardan isə o miqdarda və həcmdə götürmək olar ki, donorun həyatı üçün təhlükə, yaxud onun sağlamlığında bərpa olunmaz pozuntular yaranmasın.

Maddə 19. Canlı donorun hüquqları və vəzifələri

19.1. Canlı donorun hüquqları aşağıdakılardır:

19.1.1. tibb müəssisəsindən transplantasiya, o cümlədən baş verə biləcək ağırlaşmalar barədə tam və obyektiv məlumat almaq;

19.1.2. transplantasiya ilə bağlı bu Qanunun 7.1-ci və 7.2-ci maddələrində nəzərdə tutulan tibb müəssisələrində müalicə və reabilitasiya olunmaq, daimi dispanser müşahidəsində olmaq, o cümlədən dərman vasitələri ilə təmin olunmaq;

19.1.3. istənilən mərhələdə orqan donorluğundan imtina etmək;

19.1.4. orqanı götürüldükdən sonra özünə orqan köçürülməsinə ehtiyac yaranarsa donor orqanla növbədən cəsarət təmin olunmaq;

19.1.5. orqan donorluğu ilə əlaqədar əmək qabiliyyətini müvəqqəti itirdikdə Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş təminatlardan istifadə etmək;

19.1.6. orqan donorluğu ilə əlaqədar əlilliyi müəyyən edildikdə əmək pensiyası və ya sosial müavinət almaq.

19.2. Donor orqanların köçürülməsinə razılıq verən donor özünün zərərli vərdişləri və ona məlum olan xəstəlikləri barədə məlumat verməlidir.

Maddə 20. Donor orqanı götürülmüş canlı donorun müşahidəsi

Canlı donor donor orqanı götürüldükdən sonra yaşayış yeri üzrə dövlət tibb müəssisəsində müşahidəyə götürülür və daimi dispanser qeydiyyatına alınır. Canlı donorun dispanser müşahidəsinə dair məlumatlar canlı donorların reyestrinə daxil edilir və müntəzəm olaraq yenilənir.

4-cü fəsil

Meytdən donor orqanların götürülməsi

Maddə 21. Transplantasiya məqsədilə meytdən donor orqanların götürülməsinə razılıq prezumpsiyası

21.1. Şəxs sağlığında donor orqanların transplantasiyasına, tədris və elmi məqsədlərlə istifadə edilməsinə bu Qanunun 22.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada yazılı razılığını bildirərsə, ölümündən sonra onun donor orqanları transplantasiya, tədris və elmi məqsədlərlə istifadə oluna bilər.

21.2. Şəxs sağlığında orqan donorluğu ilə bağlı bu Qanunun 22.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada yazılı razılığını bildirmədikdə, ölümündən sonra arvadının (ərinin), onlar olmadıqda yetkinlik yaşına çatmış övladlarının və ya valideynlərinin, onlar olmadıqda isə qardaşının (bacısının) yazılı razılığı ilə onun orqanlarının transplantasiya, tədris və elmi məqsədlə götürülməsinə yol verilir.

21.3. Şəxs sağlığında donorluqdan yazılı şəkildə imtina etdikdə, ölümündən sonra onun meytindən transplantasiya məqsədilə orqanların götürülməsinə yol verilmir.

21.4. Qəza və təbii fəlakət nəticəsində beyin ölümü baş verdikdə sağlığında donorluqdan yazılı şəkildə imtina etməyən və razılıq vermək üçün bu Qanunun 21.2-ci maddəsində göstərilən qohumu olmayan şəxslərin meytindən transplantasiya məqsədilə orqanların götürülməsinə yol verilir. "Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq meytin məhkəmə-tibbi ekspertizasına zərurət olduqda donor orqanların götürülməsi transplantasiya üzrə koordinatorun dəvət etdiyi məhkəmə-tibb ekspertinin iştirakı ilə həyata keçirilir.

Maddə 22. Şəxsin ölümdən sonra transplantasiya məqsədilə orqanlarının götürülməsinə razılıq və ya orqanlarının götürülməsindən imtina barədə iradə ifadəsi

22.1. Yetkinlik yaşına çatmış tam fəaliyyət qabiliyyətli şəxsin sağlığında ölümdən sonra transplantasiya məqsədilə orqanlarının götürülməsinə razılığı və ya orqanlarının götürülməsindən imtinası forması bu Qanunun 22.6-cı maddəsinə uyğun olaraq təsdiq edilən ərizə ilə rəsmiləşdirilir. Ərizə vahid dövlət informasiya bazasına daxil edilmək məqsədilə əlaqələndirici quruma göndərilir.

22.2. Şəxsin iradə ifadəsi haqqında informasiya onun tibbi sənədlərinə daxil edilir.

22.3. Əlaqələndirici qurum şəxsin iradə ifadəsinə dair ərizəsinin daxil olduğu gündən 7 (yeddi) iş günü müddətində bu Qanuna uyğun olaraq tərtib edildiyini yoxlayır.

22.4. Şəxsin iradə ifadəsinə dair ərizə tam doldurulmadıqda və ya ərizədə əks olunan məlumatların dəqiqləşdirilməsi zərurəti olduqda əlaqələndirici qurum ərizəçiyə həmin çatışmazlıqların aradan qaldırılması barədə bildiriş göndərir.

22.5. Şəxsin ölümdən sonra transplantasiya məqsədilə orqanlarının götürülməsinə razılıq və ya orqanlarının götürülməsindən imtina barədə ərizəsindəki çatışmazlıqlar aradan qaldırıldıqdan sonra ərizə vahid dövlət informasiya bazasında müvafiq olaraq ölümündən sonra donorluğa razılıq vermiş şəxslərin reyestrinə və ya ölümündən sonra donorluqdan imtina etmiş şəxslərin reyestrinə daxil edilir və bu barədə şəxsə bildiriş göndərilir.

22.6. Şəxsin ölümdən sonra orqanlarının transplantasiya məqsədilə götürülməsinə razılığı və ya orqanlarının götürülməsindən imtina barədə ərizənin forması müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 23. Şəxsin donorluqla bağlı iradə ifadəsinə dəyişdirməsi

Şəxs ölümdən sonra orqanlarının transplantasiya məqsədilə götürülməsinə razılıq və ya orqanlarının götürülməsindən imtina barədə iradə ifadəsinə istənilən vaxt dəyişdirə bilər.

Maddə 24. Donorun iradə ifadəsinin olması haqqında informasiyanın məxfiliyinin təmin edilməsi

24.1. Tibb müəssisəsi və əlaqələndirici qurum şəxsin ölümdən sonra orqanlarının transplantasiya məqsədilə götürülməsinə razılığı və ya orqanlarının götürülməsindən imtina etməsi barədə iradə ifadəsinin olması haqqında informasiyanın məxfiliyini təmin etməlidir.

24.2. Şəxsin ölümdən sonra orqanlarının transplantasiya məqsədilə götürülməsinə razılıq və ya orqanlarının götürülməsindən imtina barədə iradə ifadəsinin olmasına dair məlumatların yayılması qadağandır.

Maddə 25. Meyitdən transplantasiya məqsədilə orqanların götürülməsi vaxtının müəyyən edilməsi

25.1. Meyitdən transplantasiya məqsədi ilə orqanların götürülməsi yalnız “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş tələblər nəzərə alınmaqla bioloji ölümün və ya beyin ölümünün baş verməsi barədə həkim konsiliumunun qərarı və tibb müəssisəsinin rəhbərinin razılığı ilə həyata keçirilir.

25.2. “Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq meyitin məhkəmə-tibb ekspertizasının aparılması tələb olunduqda ekspertiza məhkəmə-tibb eksperti tərəfindən donor orqanlar götürülərkən və ya orqanlar götürüldükdən sonra həyata keçirilir.

25.3. Bioloji ölüm və beyin ölümü faktının müəyyən edilməsi barədə qərar donor orqanın götürüldüyü tibb müəssisəsində on beş il saxlanmalıdır.

25.4. Donorun ölüm anının təsdiqində həkim-transplantoloqun və transplantasiya üzrə koordinatorun iştirakı qadağandır.

Maddə 26. Meyit donordan götürüləndə donor orqanların qorunub saxlanmasının təmin edilməsi tədbirləri

Meyit donordan donor orqanlar götürüləndə onların anatomik və funksional baxımdan qorunub saxlanmasının təmin edilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada tibbi tədbirlər, o cümlədən donorun kondisiyalaşdırılması həyata keçirilir.

Maddə 27. Meyit donordan donor orqanların transplantasiya məqsədilə götürülməsinin aktlaşdırılması

27.1. Meyit donordan donor orqanların transplantasiya məqsədilə götürülməsi başa çatdıqdan sonra donorun bədənindən götürülmüş hər bir orqanla bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) müəyyən etdiyi formada üç nüsxədə akt tərtib edilir. Aktın bir nüsxəsi donor orqanların götürülməsinin

həyata keçirildiyi tibb müəssisəsində saxlanılır, bir nüsxəsi donor orqanla birlikdə resipiyyentin olduğu və transplantasiyasının həyata keçiriləcəyi tibb müəssisəsinə, digər nüsxəsi isə əlaqələndirici quruma göndərilir.

27.2. Donor orqan səyyar cərrahiyyə briqadası tərəfindən götürüldükdə donor orqanların götürülməsi haqqında aktın dördüncü nüsxəsi də tərtib edilərək səyyar cərrahiyyə briqadasının aid olduğu tibb müəssisəsinin arxivində saxlanılır.

27.3. Donor orqanların götürülməsi zamanı onun zədələnməsi və ya transplantasiya məqsədilə istifadəsini mümkün edən digər hallar barədə məlumatlar bu Qanunun 27.1-ci maddəsinə uyğun olaraq tərtib edilmiş aktda qeyd olunur.

Maddə 28. Meyit donordan götürülmüş donor orqanların transplantasiya məqsədilə bölgüsü

28.1. Meyit donordan götürülmüş donor orqanların resipiyyentlər arasında bölgü ardicillığı vahid dövlət informasiya bazasındakı məlumatlar əsasında elektron qaydada donor-resipiyyent cütlüyünün müəyyən edilməsi yolu ilə həyata keçirilir.

28.2. Meyit donordan götürülmüş donor orqanlar əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə bu şərtlə transplantasiya oluna bilər ki, bu Qanunun 28.1-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş donor-resipiyyent cütlüyünə uyğun Azərbaycan Respublikası vətəndaşı olan resipiyyent olmasın.

5-ci fəsil

Yekun müddəalar

Maddə 29. Orqan donorluğu və transplantasiya üzrə etika komissiyası

29.1. Yaxın qohum olmayan canlı donordardan donor orqanın götürülməsi məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən tərkibində psixoloq və hüquqşünas olan Orqan donorluğu və transplantasiya üzrə etika komissiyası (bundan sonra – etika komissiyası) yaradılır.

29.2. Etika komissiyası donorun şəxsiyyətini, orqan donorluğuna razılığının könüllülüüyünü və bu Qanunun 18-ci maddəsinin tələblərinə uyğunluğunu müəyyən edir və şəxsin donor

olub-ola bilməməsi barədə müvafiq qərar qəbul edilir.

29.3. Etika komissiyasının tərkibinə həkim-transplantoloqun və transplantasiyanın təşkilində hər hansı formada iştirak edən şəxslərin daxil edilməsinə yol verilmir.

29.4. Etika komissiyasında müraciətlərə əlaqələndirici qurumun təqdimatı və həkim komissiyasının qərarı əsasında baxılır.

Maddə 30. Orqan donorluğu və transplantasiya yardımının maliyyələşdirilməsi

30.1. Sağlamlığı icbari qaydada sığortalanmış fiziki şəxslər üçün donor müayinəsi, habelə orqan köçürülməsi və ondan irəli gələn sonrakı tibbi yardım icbari tibbi sığorta üzrə xidmətlər zərfinə daxil edildiyi halda “Tibbi sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq (sığorta limiti, müştərək maliyyələşmə məbləği, gözləmə müddəti və sair nəzərə alınmaqla) xidmətlər zərfi çərçivəsində maliyyələşdirilir.

30.2. Bu Qanunun 30.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmayan hallarda orqan donorluğu və transplantasiyanın maliyyələşdirilməsi qanunla qadağan olunmayan mənbələr hesabına həyata keçirilir.

Maddə 31. Orqan donorluğu və transplantasiya sahəsində maarifləndirilmə və məlumatlandırılma

31.1. Orqan donorluğu və transplantasiya barədə məlumatlar elmi-praktik araşdırmaların və statistik təhlillərin aparılması məqsədlə yalnız tibb sahəsində ixtisaslaşdırılmış mətbu nəşrlərdə, tibb işçiləri və əczaçılar üçün keçirilən tədbirlərdə yayımlana bilər.

31.2. Orqan donorluğunun təbliği məqsədilə tibb müəssisələri, qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq sosial reklamlar nümayiş etdirilə, seminar və konfranslar təşkil oluna bilər.

Maddə 32. Donor orqanların alqı-satqısının və reklamının qadağan edilməsi

Azərbaycan Respublikasında donor orqanların alqı-satqısı və reklamı qadağandır.

Maddə 33. Beynəlxalq əməkdaşlıq

33.1. Azərbaycan Respublikası tərəfdar çıxdığı müqavilələrə uyğun olaraq xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlarla orqan donorluğu və transplantasiya sahəsində aşağıdakı istiqamətlər üzrə əməkdaşlıq edir:

33.1.1. orqan və toxumaların mübadiləsi;

33.1.2. donor orqanlarla, o cümlədən kök hüceyrələrlə bağlı vahid dövlət informasiya bazasında olan məlumatların məxfilik rejiminə riayət etməklə mübadiləsi;

33.1.3. elmi-texniki əməkdaşlıq.

33.2. Donor orqanın ixracına vahid dövlət informasiya bazasındakı resipiyentlərin reyestrində həmin orqana ehtiyacı və genetik, immunoloji uyğunluğu olan resipiyentin olmadığı halda yol verilir.

33.3. Transplantasiya məqsədilə donor orqanların idxalı və ixracı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqanın (qurumun) müəyyən etdiyi qaydada həyata keçirilir.

Maddə 34. Bu Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət

Bu Qanunun tələblərini pozan şəxslər Azərbaycan Respublikasının Mülki, İnzibati Xətalər və Cinayət məəcəllələrində nəzərdə tutulmuş hallarda məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 35. Keçid müddəalar

35.1. Bu Qanun 2022-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minir.

35.2. Bu Qanun qüvvəyə mindiyi gündən “İnsan orqan və (və ya) toxumalarının transplantasiyası haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1999-cu il 28 oktyabr tarixli 726-IQ nömrəli Qanunu (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2000, № 1, maddə 5; 2001, № 12, maddə 731; 2008, № 7, maddə 602; 2017, № 1, maddə 1; 2020, № 7, maddə 827) ləğv edilir.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 20 oktyabr 2020-ci il

№ 189-VI Q

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12 yanvar
2021-ci il tarixli 1249 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir*

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin

NİZAMNAMƏSİ

1. Ümumi müddəalar

1.1. Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi (bundan sonra – Agentlik) medianın inkişafının dəstəklənməsi, media sahəsində mütəxəssislər hazırlanması və onların əlavə təhsilinin təşkili, audiovizual, çap, onlayn media subyektlərinin və informasiya agentliklərinin (bundan sonra – media subyektləri), habelə jurnalistlərin və digər media işçilərinin fəaliyyətinin, eləcə də media sahəsində yeni informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının və innovasiyaların tətbiqinin stimullaşdırılması istiqamətində (bundan sonra – müvafiq sahə) fəaliyyət göstərən publik hüquqi şəxsdir.

1.2. Agentlik öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, bu Nizamnaməni, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin digər fərmanlarını, həmçinin sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, digər normativ hüquqi aktları rəhbər tutur.

1.3. Agentlik öz vəzifələrini yerinə yetirərkən və hüquqlarını həyata keçirərkən dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları ilə, beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları ilə, digər hüquqi və fiziki şəxslərlə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

1.4. Agentlik ümumdövlət və ictimai əhəmiyyət daşıyan fəaliyyətlə məşğul olur. Agentlik bu Nizamnamədə qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmaq üçün sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul ola bilər.

1.5. Agentliyin müstəqil balans, əmlak, xəzinə və bank hesabları, öz adı həkk olunmuş möhürü, müvafiq ştampları və blankları, loqotipi (emblem) vardır.

1.6. Agentliyin əqdlər bağlamaq, öz adından əmlak və qeyri-əmlak hüquqları əldə etmək və həyata keçirmək hüququ, həmçinin vəzifələri vardır. O, məhkəmədə iddiaçı və ya cavabdeh qismində çıxış edə bilər.

1.7. Agentliyin rəsmi adı aşağıdakı kimidir:

1.7.1. tam halda – Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi, qısaltılmış halda – MEDIA;

1.7.2. ingilis dilində tam halda – Media Development Agency of the Republic of Azerbaijan, ingilis dilində qısaltılmış halda – MEDIA.

1.8. Agentlik Bakı şəhərində yerləşir.

2. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri

2.0. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

2.0.1. müvafiq sahənin inkişafını təmin etmək;

2.0.2. müvafiq sahədə dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

2.0.3. müvafiq sahədə aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə əməkdaşlıq etmək, təkliflərin işlənilməsində və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

2.0.4. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş digər istiqamətlərdə fəaliyyət göstərmək.

3. Agentliyin vəzifələri və hüquqları

3.1. Bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, Agentliyin vəzifələri aşağıdakılardır:

3.1.1. müvafiq sahədə normativ hüquqi aktların, inkişaf konsepsiyalarının və məqsədləli proqramların hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak etmək;

3.1.2. fikir, söz və məlumat azadlığının, plüralizmin təmin edilməsi, media subyektləri ilə cəmiyyət və dövlət arasında münasibətlərin tənzimlənməsi məqsədilə normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər hazırlamaq;

3.1.3. media subyektlərinin iqtisadi müstəqilliyinin gücləndirilməsi istiqamətində tədbirlər görmək;

3.1.4. dövlət orqanları (qurumları) ilə media subyektləri arasında əməkdaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsinə şərait yaratmaq;

3.1.5. jurnalistlərin peşəkarlığının və məsuliyyətinin artırılmasına, o cümlədən sosial müdafiəsinə yönəldilmiş tədbirlər həyata keçirmək;

3.1.6. medianın inkişafına maliyyə təminatı yaratmaq məqsədilə tədbirlər görmək;

3.1.7. media sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsilinin təşkili məqsədilə müvafiq tədbirlər həyata keçirmək;

3.1.8. media subyektlərinin xarici media subyektləri ilə əməkdaşlıq etməsi, qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması və həmin subyektlərin təcrübəsinin öyrənilməsinin stimullaşdırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirmək;

3.1.9. əhalinin və ya müəyyən təbəqənin maarifləndirilməsinə, ictimai normalara uyğun davranış qaydalarının formalaşdırılmasına, onların diqqətinin cəmiyyətdəki aktual məsələlərə cəlb edilməsinə yönəlmiş proqramları və materialları sifariş vermək və mediada yayımlanmasını təmin etmək;

3.1.10. audiovizual məhsulların istehsalı və yayımı üzrə dövlət sifarişçisi kimi çıxış etmək, bu məqsədlə müsabiqələr keçirmək;

3.1.11. cəmiyyətdə baş verən hadisələrin, dövlət siyasətinin mediada ədalətli, balanslı, obyektiv, qərəzsiz işıqlandırılmasına, jurnalistlərin peşəkarlığının artırılmasına, media subyektlərində peşə etikası (etik davranış) qaydalarına riayət edilməsinə, beynəlxalq informasiya mübadiləsində yeni imkanlar açan müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının, innovasiyaların tətbiqinə, vətəndaşın, cəmiyyətin və dövlətin informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunmasına istiqamətlənmiş layihələrin həyata keçirilməsi üçün tədbirlər görmək;

3.1.12. media subyektlərinin inkişafına, iqtisadi müstəqilliyinin gücləndirilməsinə, fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəldilən, həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 31 iyul tarixli 2957 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kütləvi informasiya vasitələrinin inkişafına dövlət dəstəyi Konsepsiyası”na uyğun olaraq, dövlət və cəmiyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən layihələrin həyata keçirilməsini təşkil etmək;

3.1.13. media subyektləri və jurnalistlərlə bağlı Agentlik tərəfindən maliyyələşdirilən layihələrin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar media subyektlərinin və jurnalistlərin hesabatlarını nəzərdən keçirmək və qiymətləndirmə aparmaq;

3.1.14. media subyektlərinin fəaliyyətinə mane olan problemlərin həllinə dair təkliflərin

dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarına təqdim etmək;

3.1.15. dövlət orqanları (qurumları) ilə media subyektləri arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi, dövlət orqanlarının (qurumlarının) media subyektləri ilə əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi, qarşılıqlı etimadın artırılması ilə əlaqədar tədbirlər həyata keçirmək;

3.1.16. media subyektlərinin fəaliyyəti ilə bağlı təhlillər aparmaq, ictimai rəyin öyrənilməsinə təşkil etmək;

3.1.17. çap mediası məhsullarının abunə və satışının təşkilinə dəstək göstərilməsi istiqamətində tədbirlər görmək;

3.1.18. onlayn mediada yayımlanan informasiya qanunla nəzərdə tutulan tələblərə cavab vermədikdə, bununla bağlı tədbir görülməsi məqsədilə aidiyyəti üzrə müraciət etmək;

3.1.19. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri ilə tənzimlənən və Agentliyin səlahiyyətinə aid olan məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikasının götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin etmək;

3.1.20. çap mediası və onlayn media sahəsində inzibati xəta əlamətləri aşkar etdikdə, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə uyğun olaraq tədbirlər görmək, cinayət əlamətləri olduqda isə aidiyyəti üzrə məlumat vermək;

3.1.21. dövlət orqanları və qurumlarının, yerli özünüidarəetmə orqanlarının, hüquqi və fiziki şəxslərin müvafiq sahə üzrə fəaliyyətini əlaqələndirmək;

3.1.22. fəaliyyət istiqamətləri üzrə elektron xidmətləri “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, inteqrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi və elektron hökumətlə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 12 sentyabr tarixli 263 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq təşkil etmək;

3.1.23. Agentliyin fəaliyyəti ilə bağlı daxil olan müraciətlərə “Vətəndaşların müraciətləri haqqında”, “İnzibati icraat haqqında” və “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq baxmaq və qanunla müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

3.1.24. kargüzərliyi və vətəndaşların qəbulunu müvafiq normativ hüquqi aktların tələblərinə

uyğun təşkil etmək, Agentlik əməkdaşlarının əlavə təhsili və peşəkarlığının yüksəldilməsi üçün tədbirlər görmək;

3.1.25. öz fəaliyyəti haqqında əhalinin məlumatlandırılmasını, internet saytının yaradılmasını, malik olduğu və siyahısı "İnformasiya əldə etmək haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daim yenilənməsini təmin etmək;

3.1.26. Agentliyə ayrılan büdcə vəsaitindən, kredit, qrant və digər maliyyə vəsaitindən təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunmasını təmin etmək;

3.1.27. dövlət və kommersiya sirlininin, habelə məxfilik rejiminin qorunması üçün tədbirlər görmək;

3.1.28. Agentliyin informasiya təminatını təşkil etmək və onun təhlükəsizliyini təmin etmək;

3.1.29. Agentliyin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görmək;

3.1.30. qabaqcıl beynəlxalq təcrübəni nəzərə almaqla, müvafiq sahədə elmi-texniki nailiyyətlərinin tətbiqini təmin etmək;

3.1.31. müvafiq sahədə peşəkar mütəxəssislərin hazırlanması və tədris proqramlarının tərtibi ilə bağlı təkliflər vermək və onların həyata keçirilməsini təmin etmək;

3.1.32. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

3.2. Öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün Agentliyin aşağıdakı hüquqları vardır:

3.2.1. müvafiq sahədə normativ hüquqi aktın layihəsinin qəbul olunması, aktda dəyişikliklər edilməsi, aktın şərh edilməsi, qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi haqqında aidiyyəti üzrə təklif vermək;

3.2.2. müvafiq sahədə beynəlxalq müqavilələrə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxması barədə təkliflər vermək;

3.2.3. beynəlxalq təcrübənin tətbiqi imkanlarının araşdırılması məqsədilə beynəlxalq təşkilatlarla, xarici dövlətlərin aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) ilə əməkdaşlıq etmək, xarici dövlətlərin müvafiq təcrübəsini öyrənmək;

3.2.4. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlərlə bağlı araşdırmalar aparmaq, işçi qruplar və komissiyalar yaratmaq;

3.2.5. dövlət orqanlarına və qurumlarına,

yerli özünüidarəetmə orqanlarına, hüquqi və fiziki şəxslərə zəruri məlumatlar (sənədlər) barədə sorğu vermək və onlardan belə məlumatları (sənədləri) almaq;

3.2.6. fəaliyyət istiqamətləri üzrə rəy və təkliflər vermək, təhlillər və ümumiləşdirmələr aparmaq, analitik materiallar hazırlamaq;

3.2.7. müstəqil ekspertləri və mütəxəssisləri öz fəaliyyətinə cəlb etmək;

3.2.8. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlərlə bağlı konfranslar, müşavirələr, seminarlar keçirmək və digər tədbirlər təşkil etmək;

3.2.9. əməkdaşlarını dövlət təltiflərinə və digər mükafatlara təqdim etmək, onların həvəsləndirilməsi üçün tədbirlər görmək;

3.2.10. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəziliyyəti ilə təsərrüfat cəmiyyətləri yaratmaq və ya onlarda iştirak etmək;

3.2.11. xüsusi bülletenlər və digər nəşrlər buraxmaq;

3.2.12. media sahəsində peşə (etik) davranış qaydalarına riayət edilməsi üzrə araşdırmalar aparmaq, onların nəticələrini dərc etmək və bu istiqamətdə tövsiyələr hazırlamaq;

3.2.13. media sahəsində peşə etikası (etik davranış) məsələləri ilə bağlı media subyektləri, jurnalist təşkilatları və müstəqil ekspertlərə əməkdaşlıq etmək;

3.2.14. Agentliyin maliyyələşdirdiyi layihələr üzrə müqavilə şərtlərini pozan media subyektlərini belə layihələrdə iştirakdan məhrum etmək;

3.2.15. "Reklam haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq sosial reklamlar sifariş vermək;

3.2.16. media savadlılığının artırılması məqsədilə tədbirlər həyata keçirmək;

3.2.17. medianın inkişafına dəstək layihələri üzrə elektron informasiya bankını formalaşdırmaq;

3.2.18. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş digər hüquqları həyata keçirmək.

4. Agentliyin idarə olunması

4.1. Agentlik öz fəaliyyətində və idarəetmədə mütərəqqi korporativ idarəetmə standartlarını tətbiq edir.

4.2. Agentliyin idarəetmə orqanları Müşahidə Şurası və İcraçı direktordur.

4.3. Agentliyin Müşahidə Şurası (bundan sonra – Şura) Agentliyə ümumi rəhbərliyi və nəzarəti həyata keçirir.

4.4. Şura Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi sədr və 6 (altı) üzvdən ibarətdir.

4.5. Şura ictimai (ödənişsiz) əsaslarla fəaliyyət göstərir.

4.6. Şura qərar qəbul etməkdə müstəqildir.

4.7. Şuranın vəzifələri aşağıdakılardır:

4.7.1. təsisçinin səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təkliflər vermək və müvafiq sənədlər (o cümlədən Agentliyin maliyyə hesabatını və fəaliyyətinə dair illik hesabatı) təqdim etmək;

4.7.2. Agentliyin inkişaf istiqamətlərini, strateji məqsədlərini və planlarını müəyyən etmək;

4.7.3. Agentliyin fəaliyyətinə nəzarət etmək;

4.7.4. Agentliyin strukturunu və əməyin ödənişi fondunu təsdiq etmək, işçilərinin say həddinə və onların əməkhaqlarının (vəzifə maaşının, vəzifə maaşına əlavələrin, mükafatların və digər ödənişlərin) məbləğinə dair təkliflər vermək, o cümlədən Agentliyin əldə etdiyi vəsait (dövlət büdcəsindən və dövlətə məxsus digər fondlardan ayrılan vəsait istisna olmaqla) hesabına işçilərə əlavə ödənilən həvəsləndirmə sistemini müəyyənləşdirmək;

4.7.5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin razılığı ilə Agentliyin təsərrüfat cəmiyyətlərinin yaradılması və ya onlarda iştirak barədə, həmçinin Agentliyin idarə, filial və nümayəndəliklərinin yaradılması barədə qərar qəbul etmək;

4.7.6. Agentliyin maliyyə planlaşdırmasını və büdcəsini təsdiq etmək;

4.7.7. Agentliyin fəaliyyətinə dair daxili qaydaları (o cümlədən maraqlar münaqişəsinin istisna olunması qaydasını), habelə idarə, filial və nümayəndəliklərinin əsasnamələrini, təsərrüfat cəmiyyətlərinin nizamnamələrini təsdiq etmək;

4.7.8. İcraçı direktorun fəaliyyətinə nəzarət etmək və onun fəaliyyətini yoxlamaq;

4.7.9. Şura üzvlərinin və İcraçı direktorun müraciətlərinə baxmaq və qərar qəbul etmək;

4.7.10. Agentliyin fəaliyyətinə dair illik hesabatı dinləmək;

4.7.11. Agentliyin kənar auditorunu təyin etmək və audit hesabatını qəbul etmək;

4.7.12. kənar auditorun yoxlamalarının, habelə digər yoxlamaların nəticələrinə dair tədbirlər görmək;

4.7.13. Agentliyin daxili audit bölməsinin fəaliyyətinə nəzarət etmək və fəaliyyətinə dair

hesabatlar almaq, habelə onun üzvlərini vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etmək;

4.7.14. Agentliyin xalis aktivlərinin dəyərini 25 faizindən artıq məbləğdə olan əqdin (xüsusi əhəmiyyətli əqdin) və aidiyyəti şəxslə dəyəri Agentliyin aktivlərinin 5 faizini və daha çox hissəsini təşkil edən əqdin bağlanması haqqında qərar qəbul etmək;

4.7.15. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş digər vəzifələri həyata keçirmək.

4.8. Şuranın sədri ildə azı bir dəfə Şuranın iclasını çağırır və iclaslara sədrlik edir. Şuranın iclaslarının keçirilməsi təşəbbüsü ilə Şuranın üzvü və ya İcraçı direktor çıxış edir. Şuranın iclasları Şura üzvlərinin yarından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir. Şuranın iclasında qərarlar hər üzvün bir səsi olmaqla sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Səsvermə zamanı üzvlərin bitərəf qalmasına icazə verilmir. Səslər bərabər olduqda, iclasa sədrlik edən səs həlledicidir.

4.9. Şuranın üzvlərinə iclasın keçiriləcəyi yer və vaxt, habelə gündəliyə daxil edilmiş məsələlər barədə iclasa azı 3 (üç) iş günü qalmış, zəruri sənədlər əlavə edilməklə yazılı məlumat verilir.

4.10. Şuranın iclasında İcraçı direktor da iştirak edə bilər.

4.11. İclasın gündəliyinə Şuranın hər hansı üzvünün maraqlarına toxunan məsələ çıxarıldıqda, həmin üzv bununla bağlı maraqları haqqında ətraflı məlumat verməli, bu məsələnin müzakirəsində və həmin məsələyə dair səsvermədə iştirak etməməlidir.

4.12. Gündəliyə daxil edilməmiş və ya tələb olunan aidiyyəti sənədləri iclasdan qabaq təqdim edilməmiş məsələlər barədə, bütün iştirakçı üzvlərin razılıq verdiyi hallar istisna olmaqla, qərar qəbul edilə bilməz.

4.13. Şuranın iclasının nəticəsi Şura üzvlərinin və katibinin imzaladıqları protokolda əks olunmaqla rəsmiləşdirilir. Şuranın katibi Şuranın iclasında iştirak edə bilmədikdə, Şuranın sədri onu əvəz edəcək şəxsi təyin edir. Şura protokolu təsdiq edərək İcraçı direktora göndərir.

4.14. Şuranın katibini Şuranın üzvü olmayan əməkdaşlar sırasından Şuranın sədri təyin edir və Şuranın katibi Şuranın sədrinə hesabat verir.

4.15. Şuranın katibi:

4.15.1. Şuranın iclaslarını təşkil edir;

4.15.2. Şuranın iclaslarının keçiriləcəyi yer və vaxt barədə Şura üzvlərinə, habelə İcraçı direktora və Şuranın iclaslarına dəvət olunan şəxslərə iclasa azı 3 (üç) iş günü qalmış yazılı məlumat verir;

4.15.3. Şuranın iclaslarının protokollarını tərtib edir və imzalanmaq üçün Şura üzvlərinə təqdim edir;

4.15.4. Şuranın qərarlarının layihələrini hazırlayır, baxılmaq və imzalanmaq üçün Şuranın sədrinə təqdim edir;

4.15.5. Şuranın qəbul etdiyi qərarların aidiyyəti üzrə göndərilməsini təmin edir.

4.16. Şuranın sədri:

4.16.1. Şuranın işini təşkil edir və onun fəaliyyətinə rəhbərlik edir;

4.16.2. Şuranın iclaslarının gündəliyini müəyyənləşdirir, iclasları çağırır və iclaslara sədrlik edir;

4.16.3. öz təşəbbüsü ilə, habelə Şuranın hər hansı digər üzvünün və ya İcraçı direktorun müraciəti əsasında digər şəxsləri Şuranın iclasında iştirak etməyə dəvət edir;

4.16.4. Şuranın fəaliyyətinin təşkili ilə bağlı digər tədbirlər görür.

4.17. Şuranın üzvləri:

4.17.1. Şuranın səlahiyyətlərinə aid məsələlərin həllində iştirak edirlər;

4.17.2. Şuranın iclasının gündəliyi ilə və baxılması nəzərdə tutulan materiallarla əvvəlcədən tanış olurlar;

4.17.3. Şurada qəbul ediləcək qərarlara dair fikir bildirirlər;

4.17.4. Şuranın səlahiyyətlərinə aid məsələlərə Şuranın iclaslarında baxmaq barədə təklif verirlər;

4.17.5. Şuranın qərarları ilə, iclas protokolları ilə və digər sənədlərlə tanış olurlar.

4.18. Şura üzvləri Şuranın iclaslarında baxılan məsələlərə qərəzsiz yanaşmalı, Şura üzvünün adına xələl gətirə biləcək hərəkətlərə və çıxışlara yol verməməlidirlər, həmçinin Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 49-cu maddəsində müəyyən edilmiş digər tələbləri yerinə yetirməlidirlər.

4.19. İcraçı direktor Agentliyin fəaliyyətinə cari rəhbərliyi həyata keçirir. İcraçı direktor Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilir. İcraçı direktorun onun təqdimatı əsasında Müşahidə

Şurası tərəfindən vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilən iki müavini vardır.

4.20. İcraçı direktor müvəqqəti olmadıqda, müvafiq əmrlə onun müavirlərindən biri onu əvəz edir.

4.21. İcraçı direktor və onun müavirləri adlarına xələl gətirə biləcək hərəkətlərə və çıxışlara yol verməməlidirlər, həmçinin Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 49-cu maddəsində müəyyən edilmiş digər tələbləri yerinə yetirməlidirlər.

4.22. İcraçı direktorun vəzifələri aşağıdakılardır:

4.22.1. Agentliyin fəaliyyətini təşkil etmək;

4.22.2. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün Şuraya təkliflər vermək və sənədlər təqdim etmək;

4.22.3. Şuranın qərarlarını icra etmək;

4.22.4. aidiyyəti şəxslə dəyəri Agentliyin aktivlərinin 5 faizədək hissəsini təşkil edən əqdin bağlanması haqqında qərar qəbul etmək;

4.22.5. Agentliyin strateji məqsədlərinin və planlarının, habelə büdcəsinin icrasına nəzarət etmək;

4.22.6. bu Nizamnamənin 3.1.26-cı yarımbəndində nəzərdə tutulan vəsaitdən təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunmasını təmin etmək;

4.22.7. cari və operativ məsələlər barədə Şuranı məlumatlandırmaq;

4.22.8. bu Nizamnamənin 3.1.1-ci və 3.2.1-ci yarımbəndlərində nəzərdə tutulmuş məsələlərin həlli üçün tədbirlər görmək;

4.22.9. Agentliyin cari fəaliyyətinə rəhbərlik və onu təmsil etmək;

4.22.10. Agentliyin fəaliyyətinin təşkili ilə əlaqədar icrası məcburi olan daxili sərəncam və əmrlər vermək;

4.22.11. Agentliyin fəaliyyət istiqamətlərinə dair qəbul olunan qərarların icrasını təşkil etmək, yoxlamaq və buna nəzarəti həyata keçirmək;

4.22.12. Agentliyin vəzifəli şəxslərinin qanunvericiliyə zidd olan qərarlarını ləğv etmək;

4.22.13. müəyyən edilmiş struktur, əməyin ödənişi fondu və işçilərin say həddi daxilində Agentliyin Aparatının və digər struktur bölmələrinin strukturunu, ştat cədvəlini və xərclər sənədini təsdiq etmək;

4.22.14. Agentlik işçilərinin vəzifə maaşlarının, vəzifə maaşlarına əlavələrin, mükafatların və di-

gər ödənişlərin verilməsini əməyin ödənişi fondu çərçivəsində təşkil etmək;

4.22.15. Bu Nizamnamədə müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, Agentliyin, o cümlədən onun idarə, filial və nümayəndəliklərinin, habelə tabeliyindəki digər qurumların işçilərinin (təsərrüfat cəmiyyətlərində isə yalnız rəhbərlərin) vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsi, onlar barəsində həvəsləndirmə və intizam tənbehi tədbirləri görülməsi barədə qərarlar qəbul etmək;

4.22.16. Agentliyin əmlakından bu Nizamnamədə nəzərdə tutulmuş məqsədlərə uyğun istifadə olunmasına nəzarət etmək;

4.22.17. bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş səlahiyyətlər çərçivəsində Agentliyin adından əməliyyatlar aparmaq, müqavilələr bağlamaq və onların yerinə yetirilməsini təmin etmək;

4.22.18. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri ilə bağlı məşvəratçi komitələr və işçi qruplar yaratmaq;

4.22.19. Agentliyin fəaliyyət istiqamətləri üzrə dövlət sirrinin və məxfilik rejiminin, habelə qanunla qorunan digər məlumatların mühafizəsi üçün zəruri tədbirlər görmək;

4.22.20. Agentlikdə kargüzarlıq və arxiv işinin aparılmasını təmin etmək;

4.22.21. Agentlikdə müraciətlərə baxılmanı və vətəndaşların qəbulunu təmin etmək;

4.22.22. Şüaranın səlahiyyətlərinə aid edilməyən bütün digər məsələlər barədə qərar vermək.

5. Agentliyin nizamnamə fondu, əmlakı və maliyyə fəaliyyətinin əsasları

5.1. Agentliyin nizamnamə fondunun məbləği 285405 (iki yüz səksən beş min dörd yüz beş) manatdır.

5.2. Agentliyin əmlakı nizamnamə fondundan, təsisçinin verdiyi əmlakdan, həmçinin dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitdən, fəaliyyətindən əldə olunmuş gəlirdən, ianələrdən, qrantlardan, cəlb edilən investisiyalardan və qanunla qadağan edilməyən digər vəsaitdən formalaşır.

5.2-1. Agentliyin Müşahidə Şurası formalaşanaq bu Fərmanın 2-ci hissəsi ilə təsdiq edilən Nizamnamənin 4.7.4-cü və 4.7.6-cı yarımbəndlərində nəzərdə tutulan vəzifələri Agentliyin İcraçı direktoru həyata keçirir.

5.3. Agentlik öz əmlakından yalnız bu Nizamnamə ilə müəyyən olunmuş məqsədlərə

uyğun istifadə edir, balansında olan dövlət əmlakına münasibətdə səlahiyyətlərini “Dövlət əmlakının qorunub saxlanılması və səmərəli istifadə edilməsinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 6 iyun tarixli 586 nömrəli Fərmanı ilə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirir.

5.4. Agentlik qanunla nəzərdə tutulmuş vergiləri və digər məcburi ödənişləri müəyyən edilmiş qaydada ödədikdən sonra Agentliyin, onun idarə, filial, nümayəndəliklərinin və təsərrüfat cəmiyyətlərinin, habelə tabeliyindəki digər qurumların fəaliyyətindən əldə edilmiş vəsait üzərində müstəqil sərəncam vermək hüququna malikdir.

5.5. Agentliyin mənfəəti bu Nizamnamədə nəzərdə tutulmayan məqsədlər üçün yalnız Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qərarı ilə dövlət büdcəsinə köçürülür.

5.6. Agentliyin məhsulları tənzimlənən qiymətlərə aid deyildir.

6. Agentliyin fəaliyyətinə nəzarətin forması və əhatə dairəsi

6.1. Agentliyin fəaliyyətinə nəzarəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, həmçinin bu Nizamnamə ilə müəyyən edilmiş qaydada Agentliyin idarəetmə orqanları həyata keçirirlər.

6.2. Agentliyin fəaliyyətinə dair illik hesabat Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edilir.

7. Agentlikdə uçot və hesabat

7.1. Agentlik “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə publik hüquqi şəxslər üçün müəyyən edilmiş qaydada mühasibat uçotu aparır, maliyyə hesabatlarını tərtib, təqdim və dərc edir.

7.2. Agentlik “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq statistik hesabatları tərtib və təqdim edir.

7.3. Agentlik idarə, filial, nümayəndəlik və təsərrüfat cəmiyyətlərinin, habelə tabeliyindəki digər qurumların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin yoxlanılmasını təmin edir.

7.4. Agentlik öz fəaliyyətinin müstəqil surətdə yoxlanılması üçün kənar auditor cəlb edir.

8. Agentliyin ləğvi və yenidən təşkil

Agentliyin ləğvini və yenidən təşkilini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir.

“Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Federal Gömrük Xidməti (Rusiya Federasiyası) arasında müəyyən növ mallara münasibətdə gömrük nəzarətinin nəticələrinin elektron qaydada qarşılıqlı tanınması haqqında” Protokolun təsdiq edilməsi barədə

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 17-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

1. “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Federal Gömrük Xidməti (Rusiya Federasiyası) arasında müəyyən növ mallara münasibətdə gömrük nəzarətinin nəticələrinin elektron qaydada qarşılıqlı tanınması haqqında” 2021-ci il mayın 20-də Moskva şəhərində imzalanmış Protokol təsdiq edilsin.

2. Bu Fərmanın 1-ci hissəsində göstərilən Protokol qüvvəyə mindikdən sonra Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi onun müddələrinin həyata keçirilməsini təmin etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi Protokolun qüvvəyə minməsi üçün zəruri olan dövlətdaxili prosedurların yerinə yetirildiyi barədə Rusiya Federasiyası Hökumətinə bildiriş göndərsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 26 iyun 2021-ci il
№ 1385

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ NAZİRLƏR KABİNETİ
Q Ə R A R

“Yol-nəqliyyat hadisələri nəticəsində dəyən sosial-iqtisadi və ekoloji zərərin qiymətləndirilməsi və hesablanması Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 27 dekabr tarixli 852 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında yol hərəkətinin təhlükəsizliyinə dair 2019-2023-cü illər üçün Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planı”nın 7.1.4.1-ci yarımbəndinin icrasının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti **qərara alır**:

“Yol-nəqliyyat hadisələri nəticəsində dəyən sosial-iqtisadi və ekoloji zərərin qiymətləndirilməsi və hesablanması Qaydaları” təsdiq edilsin.

Əli Əsədov
Azərbaycan Respublikasının Baş naziri
Bakı şəhəri, 30 iyun 2021-ci il
№ 192

*Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2021-ci il
17 iyul tarixli 217 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.*

Uyğunluq sertifikatının və uyğunluq bəyannaməsinin forması, hazırlanması və təqdim edilməsi QAYDALARI

1. Ümumi müddəalar

1.1. Bu Qaydalar "Texniki tənzimləmə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 13.5-ci maddəsinə uyğun olaraq uyğunluq sertifikatının və uyğunluq bəyannaməsinin forması, hazırlanması və təqdim edilməsi qaydalarını müəyyən edir.

1.2. Bu Qaydalarda istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

1.2.1. uyğunluq sertifikatı - malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunu təsdiq edən müəyyən formalı sənəd;

1.2.2. uyğunluq bəyannaməsi - malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunun bəyan edildiyi müəyyən formalı sənəd;

1.2.3. malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının təhlükəsizliyi - malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının insanların həyat və sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına ziyan vurmaması hallarının olmaması;

1.2.4. xarici mənşəli uyğunluq sənədi - xarici dövlətlərdə verilmiş və idxal olunan malların təhlükəsizliyinə dair məcburi tələbləri müəyyən-ləşdirən xarici texniki rəqlamentlərin və ya digər xarici texniki normativ hüquqi aktın tələblərinə uyğunluğunu təsdiq edən müəyyən formalı sənəd;

1.2.5. risk - malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının insanların həyat və ya sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına zərər vurmaması ehtimalı;

1.2.6. texniki rəqlament - mallara, onlarla əlaqəli proseslərə və istehsal metodlarına dair məcburi tələbləri müəyyən edən texniki normativ hüquqi akt;

1.2.7. təsərrüfat subyekti - istehsalçı, idxalçı və ticarət nümayəndəsi (agent);

1.2.8. uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurları - texniki rəqlamentlərdə nəzərdə tutulmuş tələblərin yerinə yetirildiyini müəyyən etmək üçün istifadə olunan müvafiq prosedurlar;

1.2.9. uyğunluğun qiymətləndirilməsi sxemləri (modulları) - uyğunluğun qiymətləndirilməsi üçün nəzərdə tutulan prosedurlar və onların ardıcılığı;

1.2.10. uyğunluğu qiymətləndirən qurum - "Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində akkreditasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq akkreditasiya edilmiş, malların texniki rəqlamentlə müəyyən olunmuş tələblərə uyğunluğunun qiymətləndirilməsini təmin edən təşkilatlar, hüquqi və fiziki şəxslər;

1.2.11. malın partiya nömrəsi - istehsalçısı, etiketlənməsi, istehsal tarixi, istehsal növbəsi, istifadə olunan xammalı eyni olan eynixassəli mallara istehsalçı tərəfindən tətbiq edilən eyniləşdirmə nömrəsi;

1.2.12. malın seriya nömrəsi - istehsalçı tərəfindən mala tətbiq edilən hərf, rəqəm və ya onların kombinasiyasından ibarət eyniləşdirmə nömrəsi;

1.2.13. reyestr - uyğunluq sertifikatı və uyğunluq bəyannaməsi barədə elektron informasiya ehtiyatı.

1.3. Uyğunluq sertifikatı və ya uyğunluq bəyannaməsi Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan mallara, onlarla əlaqəli proseslərə və istehsal metodlarına, habelə Azərbaycan Respublikasına idxal olunan mallara tətbiq edilir.

1.4. Azərbaycan Respublikasına idxal olunan mallara verilmiş xarici mənşəli uyğunluq sənədləri "Texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğa

dair xarici dövlətlərdə verilmiş uyğunluq sənədlərinin tanınması Qaydaları”na müvafiq olaraq tanınmadıqda və ya bu cür sənədlər olmadıqda, həmin malların uyğunluğunun qiymətləndirilməsi bu Qaydalara uyğun olaraq həyata keçirilir.

1.5. “Texniki tənzimləmə haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18.2-ci maddəsinə əsasən texniki rəqlamentlər qüvvəyə minənədək malların, onlarla əlaqəli proseslərin və ya istehsal metodlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsi onlara dair standartlar, həmçinin uyğunluğun qiymətləndirilməsi ilə bağlı müddəaları müəyyən edən normativ hüquqi aktlar əsasında həyata keçirilir.

1.6. Uyğunluq sertifikatı və uyğunluq bəyannaməsi onlarda qeyd olunan mal partiyasına və ya seriyasına şamil edilir.

1.7. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi xərcləri tərəflər arasında razılaşmaya əsasən təsərrüfat subyektlərinin vəsaiti hesabına nağd, bank, poçt, plastik kart, elektron ödəmə sistemləri və ya internet vasitəsilə ödənilir.

1.8. Bu Qaydaların məqsədləri üçün istifadə olunan digər anlayışlar “Texniki tənzimləmə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulan mənaları ifadə edir.

2. Uyğunluq sertifikatının forması, hazırlanması və təqdim edilməsi qaydası

2.1. Uyğunluq sertifikatı (bundan sonra - sertifikat) təsərrüfat subyektinin müraciəti əsasında yüksək riskli malların istehsalı mərhələsində, mal bazara yerləşdirilməzdən, realizə edilməzdən və ya istismara verilməzdən əvvəl texniki rəqlamentlərdə nəzərdə tutulmuş uyğunluğun qiymətləndirilməsi üsulu ilə malın, onunla əlaqəli prosesin və istehsal metodunun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi nəticələrinə əsasən uyğunluğu qiymətləndirən qurumlar tərəfindən verilir.

2.2. Sertifikatın aşağıdakı formaları tərtib edilir:

2.2.1. malın uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə sertifikat;

2.2.2. mal ilə əlaqəli prosesin və istehsal metodunun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə sertifikat.

2.3. Sertifikatda aşağıdakı məlumatlar qeyd olunur:

2.3.1. sertifikatın adı;

2.3.2. blankın qeydiyyat nömrəsi;

2.3.3. sertifikatın verilmə tarixi;

2.3.4. sertifikatın qeydiyyat nömrəsi;

2.3.5. sertifikat verilən hüquqi şəxsin adı, hüquqi ünvanı və VÖEN-i, fiziki şəxsin soyadı, adı, atasının adı, ünvanı və VÖEN-i;

2.3.6. sertifikatı verən uyğunluğu qiymətləndirən qurumun adı və hüquqi ünvanı, akkreditasiya attestatının qeydiyyat nömrəsi və verilmə tarixi, uyğunluğu qiymətləndirən qurumun rəhbərinin (səlahiyyətli nümayəndəsinin) və uyğunluğu qiymətləndirən səlahiyyətli şəxsin imzası, soyadı, adı və atasının adı;

2.3.7. texniki rəqlamentin adı, nömrəsi və tarixi;

2.3.8. istinad edilmiş standartların və ya texniki şərtlərin adı, nömrəsi və tarixi;

2.3.9. möhür yeri (olduqda).

2.4. Bu Qaydaların 2.3-cü bəndində qeyd olunanlardan əlavə malın uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə sertifikatda malın adı, növü, modeli, markası, partiya və ya seriya nömrəsi, istehsalçının adı və ünvanı, istehsal tarixi, texniki rəqlamentdə nəzərdə tutulduğu hallarda malın saxlanma müddəti və şərtləri, miqdarı, istifadə sahəsi, xarici iqtisadi fəaliyyətin mal nomenklaturası, məhsul növləri üzrə təsnifat kodu, malın istehlak xüsusiyyətinə və ya keyfiyyətinə dair təsərrüfat subyektinin tərəfindən verilən əlavə məlumatlar (olduqda), mal ilə əlaqəli prosesin və istehsal metodunun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə sertifikatda işə mal ilə əlaqəli prosesin və istehsal metodunun tətbiq edildiyi fəaliyyət sahəsi və istehsal müəssisəsinin ünvanı göstərilir.

2.5. Malın uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə sertifikatın forması bu Qaydaların 1 nömrəli əlavəsinə, mal ilə əlaqəli prosesin və istehsal metodunun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi

barədə sertifikatın forması isə bu Qaydaların 2 nömrəli əlavəsinə uyğun olaraq tərtib edilir.

2.6. Malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin təmin edilməsi üçün təsərrüfat subyekti özünün sərbəst seçdiyi uyğunluğu qiymətləndirən quruma "İnzibati icraat haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 29-cu və 30-cu maddələrinə uyğun olaraq ərizə ilə müraciət edir.

2.7. Ərizəyə aşağıdakı sənədlər əlavə olunur:

2.7.1. ərizəçi hüquqi şəxs, xarici hüquqi şəxsin filialı və yaxud nümayəndəliyi olduqda, hüquqi şəxslərin dövlət reyestrindən çıxarışının surəti;

2.7.2. ərizəçi fiziki şəxs olduqda, şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti;

2.7.3. ərizəçinin vergi ödəyicisi kimi uçota alınması haqqında şəhadətnamənin surəti;

2.7.4. idxal olunan mallara dair xarici mənzəli uyğunluq sənədləri və ya malın təhlükəsizliyinə dair aparılmış sınaqların nəticələri;

2.7.5. idxal olunan mallara dair hesab-faktura (invoys);

2.7.6. Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal olunan malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının təhlükəsizliyinə dair aparılmış sınaqların nəticələri (olduqda);

2.7.7. istinad edilmiş standartlar və ya texniki şərtlər;

2.7.8. ərizəçini səlahiyyətli nümayəndə təmsil etdikdə onun səlahiyyətini təsdiq edən etibarnamənin əsli.

2.8. Təsərrüfat subyekti "Texniki tənzimləmə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 18.2-ci maddəsinə əsasən texniki rəqlamentlər qüvvəyə minənədək texniki rəqlamentlərin əhatə etdiyi mallara, onlarla əlaqəli proseslərə və istehsal metodlarına dair standartları, belə standartlar olmadığı təqdirdə və ya təsərrüfat subyekti tərəfindən müəyyən olunmuş yeni texniki həllərin istifadəsini təmin etmək məqsədilə istehsal olunan mallara, onlarla əlaqəli proseslərə və ya istehsal metodlarına dair texniki şərtləri uyğunluğu qiymətləndirən quruma təqdim edir.

2.9. Xarici dildə olan bütün sənədlər Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq təqdim edilməlidir.

2.10. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizəçi tərəfindən təqdim olunmuş ərizəni qəbul edir və həmin gün qeydiyyat alır. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizəçinin təqdim etdiyi ərizənin və ona əlavə olunmuş sənədlərin bu Qaydaların 2.6-cı və 2.7-ci bəndlərinin tələblərinə uyğunluğunu yoxlayır. Ərizədə və ona əlavə olunmuş sənədlərdə aradan qaldırılması mümkün olan və sertifikatın verilməsindən imtinaya səbəb olmayan çatışmazlıqlar aşkar edildikdə, ərizənin qeydiyyatı alındığı tarixdən 2 (iki) iş günündən gec olmayaraq uyğunluğu qiymətləndirən qurum onların aradan qaldırılması barədə məlumatı ərizəçiyə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir. Ərizəçi həmin çatışmazlıqları məlumatı aldığı vaxtdan ən gec 10 (on) iş günü müddətində aradan qaldırmalıdır. Bu zaman sertifikatın verilməsi ilə bağlı müddətin axımı dayandırılır və dayandırılmış müddət sertifikatın verilməsi müddətinə daxil edilmir. Çatışmazlıqların aradan qaldırılması barədə ərizəçinin müraciətindən sonra müddətin axımı bərpa olunur.

2.11. Ərizəçi ərizədə və ona əlavə olunmuş sənədlərdə aşkar edilmiş çatışmazlıqları bu Qaydaların 2.10-cu bəndində qeyd olunan müddətdə aradan qaldırmadıqda, uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizənin baxılmamış saxlanması haqqında qərar qəbul edir və bu barədə məlumatı 2 (iki) iş günü müddətində ərizəçiyə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

2.12. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsini yüksək risk səviyyəsinə uyğun olaraq tətbiq ediləli olan uyğunluğun qiymətləndirilməsi sxemlərinə (modullarına) və prosedurlarına müvafiq olaraq həyata keçirir.

2.13. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı istifadə olunan uyğunluğun qiymətləndirilməsi sxemləri (modulları) və prosedurları həmin malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının əhatə olunduğu texniki rəqlamentlərdə göstərilir.

2.14. Təsərrüfat subyektləri uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurlarının həyata keçirilməsi üçün uyğunluğu qiymətləndirən qurumların mütəxəssislərinə şərait yaradır.

2.15. Təsərrüfat subyekti Azərbaycan Respublikasında istehsal olunan malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsi prosedurlarının həyata keçirilməsi üçün uyğunluğu qiymətləndirən quruma istehsal obyektinə baxışın keçirilməsi və texniki rəqlamentlərdə nəzərdə tutulduğu hallarda və qaydada seçmə üsulu ilə mal nümunələrinin əvəzsiz götürülməsinə şərait yaradır.

2.16. Təsərrüfat subyekti malın idxalından əvvəl texniki rəqlamentlərdə nəzərdə tutulduğu hallarda və qaydada uyğunluğu qiymətləndirilən malın nümunəsini uyğunluğu qiymətləndirən quruma əvəzsiz qaydada təqdim edir.

2.17. Malın ölçüsü, forması, saxlanma və daşınma şərtləri və ya istehlak xüsusiyyətləri səbəbindən nümunələrin malın idxalından əvvəl təqdim edilməsi mümkün olmadıqda, təsərrüfat subyekti uyğunluğu qiymətləndirən qurumun mütəxəssislərinə ixracatçı ölkədə həmin malın istehsal olunduğu obyektə baxışın keçirilməsini və texniki rəqlamentlərdə nəzərdə tutulduğu qaydada seçmə üsulu ilə mal nümunələrinin götürülməsini öz vəsaiti hesabına təmin edir.

2.18. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi zamanı istehlak üçün yararlılığını itirməmiş mal nümunələri həmin uyğunluğu qiymətləndirən qurum tərəfindən təsərrüfat subyektinə qaytarılır.

2.19. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurlarını həyata keçirmək üçün obyektə baxışın keçirilməsi və seçmə üsulu ilə mal nümunələrinin götürülməsi təsərrüfat subyektinin fəaliyyətinə maneələr yaratmamalıdır.

2.20. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum təqdim edilmiş ərizənin qeydiyyatına alındığı tarixdən malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin nəticələri əsasında 7 (yeddi) iş günündən gec olmayaraq sertifikatın verilməsi və ya sertifikatın verilməsindən imtina haqqında əsaslandırılmış qərar qəbul edir. Uyğunluğu qiymətləndirilməsi prose-

durlarının icrası zamanı malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının müayinəsinə, tədqiqinə və ya sınaqlarına, habelə ixracatçı dövlətlərin istehsalçılarına məxsus obyektlərə baxışın keçirilməsinə sərf olunan müddət sertifikatın verilməsi ilə bağlı müddətə daxil edilmir.

2.21. Sertifikatın verilməsi barədə qərar qəbul edildiyi halda uyğunluğu qiymətləndirən qurumlar Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş "Uyğunluq sertifikatlarının və uyğunluq bəyannamələrinin reyestrinin aparılması Qaydası"nda nəzərdə tutulmuş sənədlərin və məlumatların reyestrə daxil olunması üçün həmin gün ərzində Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyinə (bundan sonra - Nazirlik) təqdim edir.

2.22. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum məlumatları reyestrə daxil olduğu gün sertifikatı təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir. Sertifikatın verilməsindən imtina haqqında qərar qəbul edildiyi gündən 2 (iki) iş günü müddətində təsərrüfat subyektinə təqdim edilir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərilir.

2.23. Uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosedurlarının icrası zamanı malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının müayinəsinə, tədqiqinə və ya sınaqlarına sərf olunan müddət texniki rəqlamentlərlə, ixracatçı dövlətlərin istehsalçılarına məxsus obyektlərə baxışın keçirilməsinə sərf olunan müddət isə tərəflərin öz razılaşmaları əsasında müəyyən edilir.

2.24. Təsərrüfat subyekti sertifikatı müvafiq texniki rəqlamentdə malın saxlanma müddəti və risk səviyyəsi əsasında müəyyən edilmiş müddət ərzində saxlamalı, habelə malı müşayiət olunmasını təmin etməlidir.

2.25. Sertifikatın sahibi sertifikatdan yalnız özü istifadə edə bilər.

2.26. Sertifikat xüsusi nömrələnmiş blanklarda Azərbaycan və ingilis dillərində tərtib edilir.

2.27. Sertifikatın blankları uyğunluğu qiymətləndirən qurumun sifarişinə əsasən onun vəsaiti hesabına mətbəə üsulu ilə hazırlanır.

2.28. Sertifikat tam şəkildə doldurulmalı və çap üsulu ilə təsvir edilməlidir. Üzərində düzəlişlər

edilmiş və yaxud zədələnmiş sertifikatlar etibar-sızdır.

2.29. Sertifikat zədələndikdə və yaxud itiril-dikdə, sertifikat sahibi onun dublikatını əldə et-mək üçün həmin sertifikatı vermiş uyğunluğu qiymətləndirən quruma müraciət edə bilər. Uy-ğunluğu qiymətləndirən qurum ərizənin qeydiyyatı alındığı tarixdən 1 (bir) iş günü müddətində üzərində "dublikat" qeydi aparılmış sertifikatın dub-likatını ərizəçiyə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

2.30. Malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının istismar xüsusiyyətləri uy-ğunluğun qiymətləndirilməsi aparıldıqdan sonra dəyişdirildikdə, təsərrüfat subyekti bununla bağlı bu Qaydaların 2.6-2.9-cu bəndləri ilə müəyyən olunmuş qaydada özünün sərbəst seçdiyi uy-ğunluğu qiymətləndirən quruma ərizə ilə müraciət edir.

2.31. Təsərrüfat subyekti tərəfindən malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərin uyğunluğunun qiymətləndirilməsi məqsədilə hə-min malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının texniki rəqlamentin tələblərinə uy-ğunluğunun qiymətləndirilməsini aparmış uy-ğunluğu qiymətləndirən quruma müraciət etdiyi hallarda bu Qaydaların 2.7-ci bəndində qeyd olunan sənədlər tələb edilir.

2.32. Malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərin texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi bu Qaydalara əsasən həyata keçirilir. Bu halda malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsi edilmiş dəyi-şikliklərin müvafiq texniki rəqlamentlərə uyğun olduğunu göstərən əməliyyatlarla məhdudlaşır.

2.33. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərin texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi nəticələrinə əsasən, bu Qay-daların 2.20-ci, 2.21-ci və 2.22-ci bəndləri ilə müəyyən olunmuş qaydada və müddətdə yeni sertifikatı və ya onun verilməsindən imtina haq-

qında qərarı təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

2.34. Sertifikatın qüvvəsi aşağıdakı hallarda dayandırılır:

2.34.1. sertifikat sahibi tərəfindən uyğunluğun qiymətləndirilməsini aparmış quruma ərizə təq-dim edildikdə;

2.34.2. "Texniki tənzimləmə haqqında" Azər-baycan Respublikası Qanununun 15.1 -ci mad-dəsinə uyğun olaraq, "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada aparılan yoxlamalar zamanı malda, onunla əlaqəli proseslərdə və istehsal metodlarında aradan qaldırılma biləcəkdir çatışmazlıqlar aşkar edil-dikdə;

2.34.3. məhkəmənin müvafiq qərarı olduq-da;

2.34.4. qanunda nəzərdə tutulan digər hallar-da.

2.35. Sertifikat aşağıdakı hallarda ləğv edilir:

2.35.1. sertifikat sahibi tərəfindən uyğunluğun qiymətləndirilməsini aparmış quruma ərizə təq-dim edildikdə;

2.35.2. "Texniki tənzimləmə haqqında" Azər-baycan Respublikası Qanununun 15.1 -ci mad-dəsinə uyğun olaraq, "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada aparılan yoxlamalar zamanı malın, onun-la əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının insanların həyat və ya sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına təhlükə törətdiyi müəyyən edildikdə;

2.35.3. sertifikat verilməsi üçün təqdim edilmiş ərizədə və ona əlavə olunmuş sənədlərdə sonradan təhrif edilmə aşkar olunduqda;

2.35.4. sertifikat bu Qaydaların tələbləri po-zulmaqla tərtib edildikdə;

2.35.5. məhkəmənin müvafiq qərarı olduq-da;

2.35.6. qanunda nəzərdə tutulan digər hallar-da.

2.36. Bu Qaydaların 2.34.2-ci və 2.35.2-ci yarım-bəndlərinə uyğun olaraq malda, onunla

əlaqəli proseslərdə və istehsal metodlarında aradan qaldırılma biləcəkdir çatışmazlıqlar aşkar edildikdə və ya malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının insanların həyat və ya sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlakla və dövlətin maraqlarına təhlükə törətdiyi müəyyən olunduqda Nazirlik bu barədə məlumatı 2 (iki) iş günü müddətində həmin sertifikatı vermiş uyğunluğu qiymətləndirən quruma təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

2.37. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum bu Qaydaların 2.34-cü (2.34.3-cü yarımbəndində qeyd olunan hal istisna olmaqla), 2.35-ci (2.35.5-ci yarımbəndində qeyd olunan hal istisna olmaqla) və 2.36-cı bəndlərinə uyğun olaraq müvafiq məlumatı aldığı tarixdən 1 (bir) iş günü müddətində sertifikatın qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi barədə qərar qəbul edir və bu barədə məlumatı reyestrə daxil olunması üçün həmin gün ərzində Nazirliyə təqdim edir.

2.38. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum məlumatları reyestrə daxil olunduğu gün dayandırılma və ya ləğv edilmə barədə qərarı təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

2.39. Sertifikatı vermiş uyğunluğu qiymətləndirən qurum bu Qaydaların 2.34.1-ci yarımbəndində göstərilən əsas üzrə sertifikat sahibinin müvafiq ərizəsini, bu Qaydaların 2.34.2-ci və 2.34.4-cü yarımbəndlərində qeyd olunan hallarda isə həmin halların aradan qaldırılması barədə sertifikat sahibinin təqdim etdiyi yazılı məlumatı aldığı tarixdən 1 (bir) iş günü müddətində sertifikatın qüvvəsinin bərpası ilə bağlı qərar qəbul edir və bu barədə məlumatı reyestrə daxil olunması üçün həmin gün ərzində Nazirliyə təqdim edir.

2.40. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum məlumatların reyestrə daxil olunduğu gün bərpa barədə qərarı təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

2.41. Sertifikat aşağıdakı hallarda yenidən rəsmiləşdirilir:

2.41.1. sertifikatın sahibi olan hüquqi şəxs yenidən təşkil edildikdə;

2.41.2. sertifikatın sahibi olan hüquqi şəxsin, xarici hüquqi şəxsin filialının və yaxud nüma-

yəndəliyinin adı və ya hüquqi ünvanı dəyişdikdə;

2.41.3. sertifikatın sahibi olan fiziki şəxsin soyadı, adı, atasının adı və ya fəaliyyət ünvanı dəyişdikdə;

2.41.4. sertifikatın tərtibi ilə bağlı sonradan texniki səhvlər aşkar edildikdə.

2.42. Bu Qaydaların 2.41-ci bəndinə uyğun olaraq sertifikatın yenidən rəsmiləşdirilməsi zərurəti yarandığı halda, təsərrüfat subyekti bu Qaydaların 2.6-cı bəndi və 2.7.1-ci, 2.7.2-ci, 2.7.3-cü yarımbəndləri ilə müəyyən edilmiş qaydada həmin malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsini aparmış uyğunluğu qiymətləndirən quruma ərizə ilə müraciət edir. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizənin qeydiyyata alındığı tarixdən 2 (iki) iş günündən gec olmayaraq sertifikatın yenidən rəsmiləşdirilməsi barədə qərar qəbul edir və bu barədə məlumatın reyestrə daxil olunması üçün həmin gün ərzində Nazirliyə təqdim edir.

2.43. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum məlumatları reyestrə daxil olunduğu gün yenidən rəsmiləşdirilmiş sertifikatı təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

2.44. Malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının uyğunluğunu qiymətləndirmiş qurumun hüquq və vəzifələri digər uyğunluğu qiymətləndirən quruma ötürülmədən ləğv edildikdə və ya onun fəaliyyəti dayandırıldıqda həmin qurumun verdiyi sertifikatın qüvvəsinin dayandırılması, bərpası və ləğv edilməsi, yenidən rəsmiləşdirilməsi bu Qaydalara əsasən Nazirliyin müəyyən etdiyi uyğunluğu qiymətləndirən qurum tərəfindən həyata keçirilir.

3. Uyğunluq bəyannaməsinin forması, hazırlanması və təqdim edilməsi qaydası

3.1. Təsərrüfat subyekti orta və aşağı riskli malların istehsalı mərhələsində malların idxalından, bazara yerləşdirilməzdən, realizə edilməzdən və ya istismara verilməzdən əvvəl texniki rəqlamentlərdə nəzərdə tutulmuş uyğunluğun qiymətləndirilməsi üsulu ilə malın, onunla əlaqəli prosesin və istehsal metodunun uyğunluğunun

qiymətləndirilməsi nəticələri əsasında uyğunluq bəyannaməsini (bundan sonra - bəyannamə) tərtib edir.

3.2. Bəyannamənin aşağıdakı formaları tərtib edilir:

3.2.1. malların uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə bəyannamə;

3.2.2. mal ilə əlaqəli prosesin və istehsal metodunun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə bəyannamə.

3.3. Bəyannamədə aşağıdakı məlumatlar qeyd olunur:

3.3.1. bəyannamənin adı;

3.3.2. bəyannamənin verilmə tarixi;

3.3.3. bəyannamənin qeydiyyat nömrəsi;

3.3.4. bəyannaməni tərtib edən hüquqi şəxsin adı, hüquqi ünvanı və VÖEN-i, fiziki şəxsin soyadı, adı, atasının adı, ünvanı və VÖEN-i;

3.3.5. texniki rəqlamentin adı, nömrəsi və tarixi;

3.3.6. istinad edilmiş standartların və ya texniki şərtlərin adı, nömrəsi və tarixi;

3.3.7. orta riskli mallara münasibətdə uyğunluğun təsdiqlənməsi məqsədilə cəlb edilmiş uyğunluğu qiymətləndirən qurumun adı və hüquqi ünvanı, akkreditasiya attestatının qeydiyyat nömrəsi və verilmə tarixi;

3.3.8. bəyannaməni tərtib edən təsərrüfat subyektinin rəhbərinin (səlahiyyətli nümayəndəsinin), malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının təhlükəsizliyinə məsul şəxsin imzası, soyadı, adı və atasının adı;

3.3.9. möhür yeri (olduqda).

3.4. Bu Qaydaların 3.3-cü bəndində olan məlumatlardan əlavə bəyannamədə bu Qaydaların 2.4-cü bəndindəki məlumatlar qeyd olunur.

3.5. Malın uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə bəyannamənin forması bu Qaydaların 3 nömrəli əlavəsinə, mal ilə əlaqəli prosesin və istehsal metodunun uyğunluğunun qiymətləndirilməsi barədə bəyannamənin forması isə bu Qaydaların 4 nömrəli əlavəsinə uyğun olaraq tərtib edilir.

3.6. Təsərrüfat subyekti orta riskli mallar üçün bəyannaməni tərtib etməklə yanaşı, uyğunluğun təsdiqlənməsi məqsədilə uyğunluğu

qiymətləndirən qurumu cəlb edir. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum uyğunluğun təsdiqi barədə təsdiqedicisi sənəd verir. Uyğunluğun təsdiqi barədə təsdiqedicisi sənəddə malların texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğun olması qeyd edilir.

3.7. Təsərrüfat subyekti orta riskli malların uyğunluğunun təsdiqlənməsi məqsədilə özünün sərbəst seçdiyi uyğunluğu qiymətləndirən quruma "İnzibati İcraat haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 29-cu və 30-cu maddələrinə uyğun olaraq ərizə ilə müraciət edir.

3.8. Ərizəyə aşağıdakı sənədlər əlavə olunur:

3.8.1. ərizəçi hüquqi şəxs, xarici hüquqi şəxsin filialı və yaxud nümayəndəliyi olduqda, hüquqi şəxslərin dövlət reyestrindən çıxarışının surəti;

3.8.2. ərizəçi fiziki şəxs olduqda, şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti;

3.8.3. ərizəçinin vergi ödəyicisi kimi uçota alınması haqqında şəhadətnamənin surəti;

3.8.4. idxal olunan mallara dair xarici mənşəli uyğunluq sənədləri və ya malın təhlükəsizliyinə dair aparılmış sınaqların nəticələri;

3.8.5. idxal olunan mala dair hesab-faktura (invoys);

3.8.6. Azərbaycan Respublikasının ərazisində istehsal olunan malların "Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində akkreditasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq akkreditasiyadan keçmiş laboratoriyalarda aparılmış sınaqların nəticələri;

3.8.7. istinad edilmiş standartlar və texniki şərtlər;

3.8.8. ərizəçini səlahiyyətli nümayəndə təmsil etdikdə onun səlahiyyətini təsdiq edən etibarnamənin əsli.

3.9. Təsərrüfat subyekti "Texniki tənzimləmə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 18.2-ci maddəsinə əsasən texniki rəqlamentlər qüvvəyə minənədək texniki rəqlamentlərin əhatə etdiyi mallara dair standartları belə standartlar olmadığı təqdirdə və ya təsərrüfat subyekti tərəfindən müəyyən olunmuş yeni texniki həllərin istifadəsini təmin etmək məqsədilə istehsal olunan mallara dair texniki şərtləri uyğunluğu qiymətləndirən quruma təqdim edir.

3.10. Xarici dildə olan bütün sənədlər Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq təqdim edilməlidir.

3.11. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizəçi tərəfindən təqdim edilmiş ərizəni qəbul edir və həmin gün ərzində qeydiyyat alır. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizəçinin təqdim etdiyi ərizənin və ona əlavə olunmuş sənədlərin bu Qaydaların 3.7-ci və 3.8-ci bəndlərinin tələblərinə uyğunluğunu yoxlayır. Ərizədə və ona əlavə olunmuş sənədlərdə aradan qaldırılması mümkün olan və uyğunluğun təsdiq edilməsindən imtinaya səbəb olmayan çatışmazlıqlar aşkar olunduqda, ərizənin qeydiyyatı alındığı tarixdən 2 (iki) iş günündən gec olmayaraq uyğunluğu qiymətləndirən qurum onların aradan qaldırılması barədə məlumatı ərizəçiyə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir. Ərizəçi həmin çatışmazlıqları məlumatı aldığı vaxtdan ən gec 10 (on) iş günü müddətində aradan qaldırmalıdır. Bu zaman təsdiqedicinin sənədin verilməsi ilə bağlı müddətin axımı dayandırılır və dayandırılmış müddət təsdiqedicinin sənədin verilməsi müddətinə daxil edilmir. Çatışmazlıqların aradan qaldırılması barədə ərizəçinin müraciətindən sonra müddətin axımı bərpa olunur.

3.12. Ərizəçi ərizədə və ona əlavə edilmiş sənədlərdə aşkar olunmuş çatışmazlıqları bu Qaydaların 3.11 -ci bəndində qeyd olunan müddətdə aradan qaldırmadıqda uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizənin baxılmamış saxlanması haqqında qərar qəbul edir və bu barədə məlumatı 2 (iki) iş günü müddətində ərizəçiyə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

3.13. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum uyğunluğun təsdiqi məqsədilə bu Qaydaların 3.7-ci və 3.8-ci bəndləri ilə müəyyən olunmuş qaydada təqdim edilmiş sənəd və məlumatları malların əhatə olunduğu texniki rəqlamentlərdə qeyd edilmiş uyğunluğun qiymətləndirilməsi sxemləri (modulları) və prosedurlarına uyğun olaraq təhlil edir və onların mala aid olmasını araşdırır.

3.14. Uyğunluğun təsdiqi zamanı istifadə olunan uyğunluğun qiymətləndirilməsi sxemləri (modulları) və prosedurları həmin malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının əhatə olunduğu texniki rəqlamentlərdə göstərilir.

3.15. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum təqdim edilmiş ərizənin qeydiyyatı alındığı tarixdən malların texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin nəticələri əsasında 5 (beş) iş günündən gec olmayaraq, təsdiqedicinin sənədin verilməsi və ya onun verilməsindən imtina haqqında əsaslandırılmış qərar qəbul edir. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum müvafiq qərar qəbul edildiyi tarixdən 2 (iki) iş günü müddətində təsdiqedicinin sənədi və ya onun verilməsindən imtina haqqında əsaslandırılmış qərarı təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

3.16. Orta riskli mallara münasibətdə təsərrüfat subyekti təsdiqedicinin sənəd əsasında bəyannaməni tərtib edir.

3.17. Təsərrüfat subyekti malların, onlarla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsini orta və aşağı risk səviyyəsinə uyğun olaraq təbiiq edilməli olan uyğunluğun qiymətləndirilməsi sxemlərinə (modullarına) və prosedurlarına müvafiq olaraq həyata keçirir.

3.18. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum tərəfindən verilmiş təsdiqedicinin sənəd təsərrüfat subyekti tərəfindən tərtib edilmiş bəyannaməyə müşayiətedici sənəd kimi əlavə olunur. Orta riskli mallara münasibətdə təsdiqedicinin sənəd olmadıqda, tərtib edilmiş bəyannamə etibarsız hesab edilir.

3.19. Bəyannamə A4 (210x297mm) formatında Azərbaycan və ingilis dillərində tərtib edilir.

3.20. Bəyannamə tam şəkildə doldurulmalı və çap üsulu ilə təsvir edilməlidir. Üzərində düzəlişlər edilmiş və yaxud zədələnmiş bəyannamə etibarsızdır.

3.21. Orta riskli malların uyğunluğunun qiymətləndirilməsi zamanı verilmiş təsdiqedicinin sənədlər zədələndikdə və yaxud itirildikdə, onun sahibi dublikatını əldə etmək üçün həmin təsdiqedicinin sənədi vermiş uyğunluğu qiymətləndirən quruma müraciət edə bilər. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum ərizənin qeydiyyatı alındığı tarixdən 1 (bir) iş günü müddətində üzərində "dublikat" qeydi aparılmış təsdiqedicinin sənədin dublikatını ərizəçiyə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

3.22. Təsərrüfat subyekti Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş "Uyğunluq sertifikatlarının və uyğunluq bəyannamələrinin reyestrinin aparılması Qaydası"nda nəzərdə tutulmuş sənədləri və məlumatları bəyannamə tərtib edildiyi gün reyestrə daxil olunması üçün Nazirliyə təqdim edir.

3.23. Təsərrüfat subyekti bəyannaməni müvafiq texniki rəqlamentdə malın saxlanma müddəti və risk səviyyəsi əsasında müəyyən olunmuş müddət ərzində saxlayır, habelə malın müşayiətini təmin edir.

3.24. Malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərin texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi bu Qaydalara əsasən həyata keçirilir. Bu halda malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının uyğunluğunun qiymətləndirilməsi edilmiş dəyişikliklərin müvafiq texniki rəqlamentlərə uyğun olduğunu göstərən əməliyyatlarla məhdudlaşır.

3.25. Orta riskli mallara münasibətdə malın istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərə bağlı təsdiqedicisi sənədin alınması üçün təsərrüfat subyekti bu Qaydaların 3.7-3.10-cu bəndləri ilə müəyyən olunmuş qaydada özünün sərbəst seçdiyi uyğunluğu qiymətləndirən quruma ərizə ilə müraciət edir.

3.26. Orta riskli mallara münasibətdə təsərrüfat subyekti malın istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərin uyğunluğunun qiymətləndirilməsi məqsədilə həmin malın texniki rəqlamentin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinə cəlb edilmiş uyğunluğu qiymətləndirən quruma müraciət etdiyi hallarda bu Qaydaların 3.8-ci bəndində qeyd olunan sənədlər tələb edilmir.

3.27. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum malın istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərin texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi nəticələrinin verilməsindən imtina haqqında qərarı bu Qaydaların 3.15-ci bəndi ilə müəyyən olunan müddətdə və qaydada təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

3.28. Təsərrüfat subyekti malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının istismar xüsusiyyətlərində edilmiş dəyişikliklərin texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsinin müsbət nəticələri əsasında yeni bəyannaməni tərtib edir.

3.29. Bəyannamənin qüvvəsi aşağıdakı hallarda dayandırılır:

3.29.1. bəyannamə sahibinin öz qərarı əsasında;

3.29.2. "Texniki tənzimləmə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 15.1 -ci maddəsinə uyğun olaraq, "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada aparılan yoxlamalar zamanı malda, onunla əlaqəli proseslərdə və istehsal metodlarında aradan qaldırılmalı biləcək çatışmazlıqlar aşkar edildikdə;

3.29.3. məhkəmənin müvafiq qərarı olduqda;

3.29.4. qanunda nəzərdə tutulan digər hallarda.

3.30. Bəyannamə aşağıdakı hallarda ləğv edilir:

3.30.1. bəyannamə sahibinin öz qərarı əsasında;

3.30.2. "Texniki tənzimləmə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 15.1 -ci maddəsinə uyğun olaraq, "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada aparılan yoxlamalar zamanı malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının insanların həyat və ya sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına təhlükə törətdiyi müəyyən edildikdə;

3.30.3. bəyannamənin tərtibi zamanı əsas götürülmüş sənədlərdə sonradan təhrif olunmuş məlumatlar aşkar edildikdə;

3.30.4. bəyannamə bu Qaydalara uyğun tərtib edilmədikdə;

3.30.5. məhkəmənin müvafiq qərarı olduqda;

3.30.6. qanunda nəzərdə tutulan digər hallarda.

3.31. Bu Qaydaların 3.29.2-ci və 3.30.2-ci yarımbəndlərinə uyğun olaraq malda, onunla əlaqəli proseslərdə və istehsal metodlarında aradan qaldırılma biləcək çatışmazlıqlar aşkar edildikdə və ya malın, onunla əlaqəli proseslərin və istehsal metodlarının insanların həyat və ya sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına təhlükə törətdiyi müəyyən olduqda, Nazirlik bu barədə məlumatı 2 (iki) iş günü müddətində təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir.

3.32. Təsərrüfat subyekti bu Qaydaların 3.29.2-ci, 3.29.4-cü, 3.30.2-3.30.4-cü, 3.30.6-cı yarımbəndlərinə və 3.31-ci bəndinə uyğun olaraq müvafiq məlumatı aldığı tarixdən 1 (bir) iş günü müddətində bəyannamənin qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi barədə qərar qəbul edir.

3.33. Təsərrüfat subyekti bu Qaydaların 3.29.1-ci, 3.30.1-ci yarımbəndlərinə və 3.32-ci bəndinə uyğun olaraq bəyannamənin qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi ilə bağlı qərar qəbul etdiyi gün bu barədə məlumatı reyestrə daxil olunması üçün Nazirliyə təqdim edir.

3.34. Təsərrüfat subyekti bu Qaydaların 3.29.2-ci yarımbəndində qeyd olunan əsas üzrə çatışmazlıqların aradan qaldırıldığına dair Nazirliyin qərarını, 3.29.4-cü yarımbəndində həmin halların aradan qaldırılması barədə məlumatı aldığı tarixdən 1 (bir) iş günü müddətində, 3.29.1-ci yarımbəndində qeyd olunan halda isə öz təşəbbüsü əsasında bəyannamənin qüvvəsinin bərpası ilə bağlı qərar qəbul edir.

3.35. Təsərrüfat subyekti bəyannamənin qüvvəsinin bərpası ilə bağlı qərar qəbul etdiyi gün bu barədə məlumatı reyestrə daxil edilməsi üçün Nazirliyə təqdim edir.

3.36. Bəyannamə aşağıdakı hallarda yenidən rəsmiləşdirilir:

3.36.1. bəyannamə sahibi olan hüquqi şəxs yenidən təşkil edildikdə;

3.36.2. bəyannamə sahibi olan hüquqi şəxsin, xarici hüquqi şəxsin filialının və yaxud nümayəndəliyinin adı və ya hüquqi ünvanı dəyişdikdə;

3.36.3. bəyannamə sahibi olan fiziki şəxsin soyadı, adı, atasının adı və ya fəaliyyət ünvanı dəyişdikdə;

3.36.4. bəyannamənin və ya təsdiqedicisi sənədin tərtibi ilə bağlı sonradan texniki səhvlər aşkar edildikdə.

3.37. Bu Qaydaların 3.36-cı bəndinə uyğun olaraq, bəyannamənin yenidən rəsmiləşdirilməsi zərurəti yarandığı halda, orta riskli mallara münasibətdə təsərrüfat subyekti bu Qaydaların 3.7-ci bəndi və 3.8.1-3.8.3-cü yarımbəndləri ilə müəyyən olunmuş qaydada həmin malın uyğunluğunun təsdiqlənməsi məqsədilə cəlb edilmiş uyğunluğu qiymətləndirən quruma müraciət edir. Uyğunluğu qiymətləndirən qurum 2 (iki) iş günü müddətində yeni təsdiqedicisi sənədi təsərrüfat subyektinə təqdim edir və ya sifarişli poçt vasitəsilə göndərir. Təsərrüfat subyekti həmin təsdiqedicisi sənəd əsasında yenidən rəsmiləşdirilmiş bəyannaməni tərtib edir.

3.38. Malın uyğunluğunun təsdiqlənməsi məqsədilə cəlb edilmiş uyğunluğu qiymətləndirən qurumun hüquq və vəzifələri digər uyğunluğu qiymətləndirən quruma ötürülmədən ləğv edildikdə və ya onun fəaliyyəti dayandırıldıqda, bəyannamənin yenidən rəsmiləşdirilməsi ilə əlaqədar yeni təsdiqedicisi sənədin verilməsi bu Qaydalara əsasən Nazirliyin müəyyən etdiyi uyğunluğu qiymətləndirən qurum tərəfindən həyata keçirilir.

3.39. Bu Qaydaların 3.36-cı bəndinə uyğun olaraq aşağı riskli mallara münasibətdə bəyannamənin yenidən rəsmiləşdirilməsi zərurəti yarandığı halda, təsərrüfat subyekti yenidən rəsmiləşdirilmiş bəyannaməni tərtib edir.

3.40. Təsərrüfat subyekti bəyannamənin yenidən rəsmiləşdirilməsi barədə qərar qəbul etdiyi gün bu barədə məlumatı reyestrə daxil olunması üçün Nazirliyə təqdim edir.

4. Yekun müddəə

4.1. Təsərrüfat subyektləri tərəfindən məlumatları reyestrə daxil olunmayan sertifikatların, bəyannamələrin, habelə onların qüvvəsinin dayandırılması, bərpası, ləğvi və yenidən rəsmiləşdirilməsi barədə qərarların istifadəsinə yol verilmir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Siyasi idarəetmə fakültəsi, Hüquqşünaslıq ixtisası, H 171 qrupunun tələbəsi Ələsgərov Əkrəm Aləddin oğlunun “Ailə hüququnda mediasiya” mövzusunda buraxılış işinə dair

R Ə Y

Hüquq sahələri hüquq sisteminin əsas struktur bölməsi olmaqla, ayrı-ayrı institutlardan əmələ gəlir. Hüquq normalarının, institutların və onlara müvafiq olan hüquq münasibətlərinin bir sahədə birləşməsi müəyyən qrup ictimai münasibətlərin xüsusiyyətlərindən irəli gəlir. Hər bir sahə üzrə qanunvericiliyin təhlili isə olduqca əhəmiyyətlidir. Belə istiqamətlərdən biri də Azərbaycanda yeni formalaşmaqda olan mediasiya münasibətləri və ailə hüququnda mediasiyanın tətbiqi ilə əlaqədar məsələlərin araşdırılmasıdır ki, müəllif təqdim etdiyi buraxılış işində bu məqamlara ətraflı şəkilə toxunur.

Buraxılış işində mediasiya hüququ və ailə hüququnda mediasiya münasibətləri qarşılıqlı dialektik əlaqə kontekstində nəzərdən keçirilir, bu iki anlayış əsasında əsaslandırılmış təhlillər aparılır, bununla bağlı hüquq ədəbiyyatında mövcud fikir müxtəlifliyinə diqqət yetirilir. Mediasiya hüququ timsalında ailə hüququnda mediasiyanın tətbiqi ilə bağlı məsələlərin müqayisəli şəkildə təhlil edilməsi mövzunun aktuallığını bir daha təsdiq edir.

Buraxılış işində, haqlı olaraq, göstərilir ki, mediasiya hüququ mediasiya münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının məcmusu kimi hüquq institutlarından biridir.

Buraxılış işində mediasiya hüquq institutunun digər aspektlərinə ətraflı surətdə diqqət yetirilir. Burada Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Mülki Məcəlləyə, “Mediasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa, Ailə Məcəlləsinə və digər normativ-hüquqi aktlara istinad edilir.

Ümumilikdə götürüldükdə buraxılış işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Giriş hissəsində mövzunun aktuallığına dair məsələ, tədqiqat mövzusunun elmi işlənmə dərəcəsi, tədqiqatın obyektivi, predmeti, empirik bazası, məqsədi və vəzifələri, metodologiyası və metodikası, işin nəzəri əsasları, elmi yeniliyi və s. barədə mülahizələr işıqlandırılır.

Birinci fəsil mediasiya institutunun anlayışı və məzmunu, onun inkişaf tarixi, mediasiya institutunun tətbiqi məsələlərinə həsr olunmuşdur. Çox önəmli

haldır ki, müəllif tərəfindən mediasiya-nın növləri (ümumi mediasiya, ixtisaslaşdırılmış mediasiya, sadələşdirici mediasiya, qiymətləndirici mediasiya, transformativ mediasiya), mediasiyanın prinsipləri (kənullülük, tərəflərin hüquq bərabərliyi və əməkdaşlığı, mediatorun qərəzsizliyi, müstəqilliyi və mediasiya prosesinə müdaxilənin yolverilməzliyi, konfidensiallıq), eləcə də məcburi mediasiya barədə məsələlərin tətbiqinə elmi cəhətdən yanaşılır.

İkinci fəsildə Azərbaycan Respublikasında ailə münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr üzrə mediasiyanın tətbiqinin hüquqi əsasları, ər-arvad arasında əmələ gələn mübahisələrin həllində mediasiyanın rolu, ailə mediasiyasında mediatorun yeri və funksiyası, ailə hüququnda mediasiya prosesi və s. məsələlər təhlil edilərək onlara elmi cəhətdən aydınlıq verilir.

Üçüncü fəsildə isə xarici ölkələrdə ailə hüquq mübahisələrinin həlli zamanı mediasiyanın tətbiqi məsələləri inkişaf etmiş Avropa ölkələrinin (Böyük Britaniya, Finlandiya, Fransa, Almaniya, İtaliya) və Amerika Birləşmiş Ştatlarının hüquq sistemləri təmsalında nəzərdən keçirilərək şərh olunur.

Buraxılış işinin nəticə hissəsində müəllif tərəfindən aparılmış tədqiqat işi üzrə gəldiyi qənaət ümumiləşdirilir. Qeyd olunur ki, mediasiya ixtisaslaşmış və təlim

keçmiş mediator vasitəsilə tərəflər arasında yaranmış mübahisənin qarşılıqlı razılıq və kənullülük prinsipi əsasında həll yoluna qovuşdurulması metodudur. Eyni zamanda, mediasiya prosesinin tətbiqi məhkəmələrin iş yükünü azaltmağa əlverişli imkan yaradacaqdır.

Əsərin yazılmasında müəllif tərəfindən xeyli ədəbiyyatlardan, xarici hüquq ədəbiyyatı qaynaqlarından və milli mediasiya qanunvericiliyinə aid normativ-hüquqi aktlardan istifadə olunmuşdur. Tədqiqat işinin yazı dili sadə və oxunaqlıdır.

Milli hüquq sistemində müasir dövrdə mediasiya hüququnun elmi cəhətdən araşdırılmasına həsr edilən bu əsər, zənnimizcə, ilk tədqiqat işlərindəndir və elmi ictimaiyyətdə mediasiya hüquq elminin formalaşmasına layiqli töhfədir.

Beləliklə, müəllif tərəfindən aparılmış araşdırmalar və tədqiqatlar üzrə əhəmiyyətli elmi nəticələrin əldə edildiyini nəzərə alaraq, buraxılış işinin müdafiəyə buraxılması məqsədəməvafiq hesab edilir və onun praktiki vəsait kimi çap edilməsi tövsiyə olunur.

Rəyçi:

Əliyev Etibar Əli oğlu,
Bakı Dövlət Universiteti, Hüquq fakültəsi, “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” üzrə UNESCO kafedrasının professoru, hüquq elmləri doktoru, mübahisələrin məhkəməyə qədər alternativ həlli üzrə mediator.

METODOLOJİ İZAHAT

Nəqliyyat sektorunda yük daşınması – mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq əsas fəaliyyəti nəqliyyat işi olan hüquqi şəxslər – müəssisələr və hüquqi şəxs yaratmadan avtomobil nəqliyyatı sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslər tərəfindən kommersiya məqsədilə daşınmış yüklərin həcmidir.

Qeyri-nəqliyyat sektorunda yük daşınması – nəqliyyat sektoru istisna olmaqla iqtisadiyyatın digər sahələrində (sənaye, kənd təsərrüfatı və s.) fəaliyyət göstərən müəssisələrin nəqliyyat vasitələri ilə qazanc əldə etmədən öz daxili ehtiyacları üçün daşdıqları yüklərin həcmidir. Kənd təsərrüfatında, ev təsərrüfatlarının avtomobil nəqliyyatı vasitələri ilə daşınmaları barədə məlumatlar qeyri-nəqliyyat sektoru üzrə məlumatlara daxil olunmamışdır. Növbəti illərdə bu sahədə tədqiqat aparılmaqla əldə olunmuş məlumatlar məcmuədə əksini tapacaq və eyni zamanda əvvəlki illərin məlumatları da təshih olunacaqdır.

Dəmir yolu nəqliyyatı ilə yük daşınması – təsərrüfat daşınmaları da daxil edilməklə dəmir yolu vasitəsilə istiqamətindən asılı olmayaraq işçi parkının bütün növlərindən olan vaqonlarla yola salınmış, gətirilmiş və ölkə ərazisindən ötürülmüş tranzit yüklərin həcmidir. Nəqliyyat sektorunda dəmir yolu ilə yük daşınması əsas fəaliyyəti dəmir yolu ilə yük daşınması olan müəssisələrin fəaliyyətini göstərir. Qeyri-nəqliyyat sektorunda yük daşınması isə iqtisadiyyatın digər sahələrinin (sənaye, tikinti və s.) müəssisələri tərəfindən müəssisənin balansında olan və ya ümumi istifadədə olmayan dəmir yolları vasitəsilə öz daxili ehtiyaclarını ödəmək üçün daşdığı yüklərin həcmi göstərir.

Dəniz nəqliyyatında yük daşınması – dəniz gəmiçiliyi müəssisələrinin özünə məxsus, mülkiyyətindən asılı olmayaraq digər gəmiçilikdən və ya hər hansı müəssisədən icarəyə götürülmüş gəmilərlə, bütün növlərdən olan

üzgü vasitələri ilə yola salınmış və gətirilmiş yüklərin miqdarı ilə ölçülür (qiymətləndirilir) və bütün reyslər üzrə göndərilmiş və gətirilmiş yüklərin cəmi hesab olunur. Daşınmış yüklərin həcmi yükdaşıma sənədlərinə müvafiq müəyyənləşdirilir. Göndərilən yüklərin həcmi yüklərin yüklənmə anından asılı olmayaraq gəminin limandan reysə çıxdığı ana, gətirilən yükün həcmi isə limana daxil olmuş və təhvil verilmiş yükün faktiki miqdarına görə müəyyənləşdirilir. Yük sənədlərində çəkisi göstərilməyən, ədədlə və s. göstərilən yüklər gəmiçiliyin müvafiq preyskurantları əsasında, müvafiq əmsallarla hesablanır. Yük daşınması üçün quraşdırılmış və daşıma sənədlərində əks olunmuş avadanlıqların çəkisi daşınmış yüklərin ümumi həcminə daxildir. Daşınmış yüklərin həcminə bir liman daxilində hərəkət etməklə, yükdaşıma sənədlərində göstərilməyən, əsas fəaliyyətə kömək, əlavə və ya xidmət-yardımcı məqsədlə həyata keçirilən daşımalar; limanlarda yükləmə-bəşaltma işləri həyata keçirilərkən, gəmidən sahilə və ya əksinə sahildən gəmiyə daşımalar daxil edilmir.

Avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşınması – yük avtomobilləri, pikaplar, minik furqonları və avtoqoşqular vasitəsilə daşınan yüklərin həcmi göstərir. Nəqliyyat sektorunda bu nəqliyyat növü ilə yük daşınmasını əsas fəaliyyəti avtomobil nəqliyyatı olan hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan bu sahədə kommersiya məqsədilə yük daşıyan fiziki şəxslər həyata keçirir. Fiziki şəxslərin nəqliyyat fəaliyyəti keçirilmiş seçmə müayinəsinin nəticələrinə əsasən müəyyən edilmişdir. Qeyri-nəqliyyat sektorunda avtomobil nəqliyyatı ilə yük daşınması dedikdə qeyri-nəqliyyat müəssisələrinin (sənaye, tikinti, kənd təsərrüfatı və s.) öz daxili ehtiyaclarını ödəmək məqsədilə daşdıqları yüklərin həcmi başa düşülür. Kəndli ev təsərrüfatlarının bu sahədə daşıma fəaliyyəti qeyri-dövlət sektorunun nəticələrinə daxil olunmamışdır.

Hava nəqliyyatı ilə yük daşınması – aviasiya nəqliyyatının təyyarə və vertolyotları ilə, bütün uçuş növlərində daxili və beynəlxalq əlaqə üzrə ölkənin xüsusi təyinatlı aviasiyası ilə daşınan bütün yükləri, poçt və pullu baqajları əhatə edir. Xüsusi ixtisaslaşdırılmış aviasiya vasitəsi ilə daşınmış yüklərə təyyarələrin uçuş təyinatı üzrə tapşırığı yerinə yetirmək üçün tələb olunan təchizatlar daxil edilmir.

Boru kəmərləri - neft və qaz kəmərləri vasitəsilə yük daşınması magistral boru kəmərləri ilə nəql edilmiş neft və neft məhsullarının və qazın həcmi göstərir. Qeyri-nəqliyyat sektorunda boru kəmərləri ilə yük daşınması dedikdə əsas fəaliyyəti nəqliyyat olmayan müəssisələrin öz məhsullarının nəqli başa düşülür. Məsələn, neftin hasil edilməsi və onun satışı ilə məşğul olan sənaye müəssisəsinin neft məhsullarının bazara çıxarılması üçün öz magistral boru kəmərlərindən istifadə etməklə nəql etdiyi yükün həcmi qeyri-nəqliyyat sektorunda yük daşınması hesab olunur. Belə ki, bu proses müəssisənin boru kəmərlərindən yalnız öz daxili ehtiyacını ödəmək üçün yardımçı fəaliyyətini xarakterizə edir.

Nəqliyyat sektorunda yük dövriyyəsi göstəricisi – nəqliyyat müəssisələri və hüquqi şəxs yaratmadan avtomobil nəqliyyatı sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslərin-fərdi sahibkarların nəqliyyat vasitələrinin daşdığı yükün həcmi daşınmış məsafə ilə əlaqədə ton-kilometrlərlə ifadə edilir. Bu göstərici hər bir reys üzrə daşınmış yükün tonla miqdarının daşınma məsafəsinə–kilometrlərə vurulması hasilərinin cəmi kimi hesablanır.

Qeyri-nəqliyyat sektorunda yük dövriyyəsi – qeyri-nəqliyyat müəssisələrinin nəqliyyat vasitələri tərəfindən daşınmış yüklərin tonla miqdarının daşınma məsafəsinə vurulması yolu ilə müəyyən edilir.

Dəmir yolu nəqliyyatında yük dövriyyəsi – daşınmış yükün tonla miqdarının hər bir yol həddində yükdaşınmasının ən qısa məsafəsinə vurulması yolu ilə hesablanır. Ölkə ərazisi üzrə yük dövriyyəsi onun ərazisindən

keçən hər bir dəmir yolu xətti üzrə ayrılıqda hesablanır.

Dəniz nəqliyyatında yük dövriyyəsi – gəmiçilik müəssisəsinin özünə məxsus olan və ya başqa gəmi sahiblərindən icarəyə götürülmüş gəmilərdə daşınmış yükün tonla çəkisinin yükün göndərildiyi (gətirildiyi) limanla təyinat limanı arasında millə ölçülən ən qısa məsafəyə vurulmasından əldə edilən hasilərinin cəmi kimi hesablanır. Mülki dəniz nəqliyyatında ölçü vahidi kimi istifadə olunur və quru yol məsafəsində şərti olaraq 1852 metrə bərabər götürülür.

Avtomobil nəqliyyatı ilə yük dövriyyəsi – avtomobil nəqliyyatı vasitəsinin hər birinin bir reysində daşınmış yükün miqdarının onun daşdığı məsafənin uzunluğuna vurulması qaydasında hesablanır. Bu qayda əsasında hesablanmış ton-kilometrlər cəmlənir. Buna uyğun olaraq yük avtomobillərinə və yaxud dərəcəyə birləşdirilmiş avtoqoşqularla daşınmış yüklərin dövriyyəsi hesablanır.

Boru kəmərinə yük dövriyyəsi – yerinə yetirilmiş ton (kub. metr)-kilometrlərin cəmidir. Bu göstərici faktiki nəql edilmiş yüklərin daşınma məsafəsinə vurulması yolu ilə müəyyən olunur. Ayrı-ayrı nəqletmə zamanı faktiki nəql edilmiş yüklərin onların daşınma məsafəsinə (nəqletmə məsafəsinə) vurmaq və alınmış hasilələri cəmləmək lazımdır.

Hava nəqliyyatında yük dövriyyəsi – hər bir reys üzrə daşınmış yükün tonunu (poçt və pulu ödənilən baqaj da daxil edilməklə) daşınmış məsafəyə (uçuş məsafəsinə) vurmaq və alınmış hasilələri cəmləmək yolu ilə formalaşdırılır.

Nəqliyyat sektorunda sərnişin daşınması göstəricisi – ölkə ərazisində və beynəlxalq marşrutlarda bütün növlərdən olan qatarlar, gəmilər, avtobus, taksi, təyyarə və vertolyotlar, habelə tramvay, metro və trolleybuslar vasitəsi ilə kommərasiya əsasında daşınmış sərnişinlərin sayını əhatə edir. Sərnişin daşınmasının həcmi, gediş haqqını almaq üçün tətbiq edilən tarif dərəcəsinə asılı olmayaraq, ölkə daxilində və beynəlxalq xətlərdə daşınmış sərnişinlərin

hamısı (pulsuz getmək hüququ olan sərnişinləri də daxil etmək şərti ilə) daxildir.

Dəmir yolu nəqliyyatında sərnişin daşınmasına – bütün stansiyalardan uzaq məsafələrə və şəhərətrafi xətlər üzrə daşınmış sərnişinlərin cəmi daxil edilir. Bu göstərici hesablanarkən ölkənin öz stansiyalarından yola salınmış, xarici ölkələrdən gəlmiş, habelə beynəlxalq marşrutlar üzrə bu ölkəyə tranzit yolu ilə gəlmiş sərnişinlərin hamısı nəzərə alınır.

Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin daşınması – tətbiq edilən tarifdən asılı olmayaraq, avtobuslar və minik taksiləri vasitəsi ilə ölkə daxilində (şəhər nəqliyyatı da daxil olmaqla) və beynəlxalq marşrutlarda daşınmış sərnişinlərin sayı hesab edilir. Bu nəqliyyat növündə sərnişin daşınması nəqliyyat və qeyri-nəqliyyat sektorunda həyata keçirilir. Nəqliyyat sektorunda sərnişin daşınması dedikdə əsas fəaliyyəti nəqliyyat işi olan nəqliyyat müəssisələrinin və bu sahədə hüquqi şəxs yaratmadan fiziki şəxslərin fərdi sahibkarların fəaliyyəti başa düşülür. Fiziki şəxslər tərəfindən sərnişin daşınması keçirilmiş seçmə müayinənin yekunları əsasmda qiymətləndirilərək avtomobil nəqliyyatının ümumi işinə daxil edilmişdir.

Tramvay, trolleybus və metro nəqliyyatı ilə sərnişin daşınması. Tramvay və trolleybuslar vasitəsi ilə daşınmış sərnişinlərin sayı satılmış biletlərin sayına (konduktor varsa) görə müəyyən olunur. Konduktor olmayan nəqliyyat növlərində isə abonent talonları və biletlərin pərakəndə satışından əldə olunmuş gəliri şəhər üçün müəyyən edilmiş vahid tarifə bölmək qaydasında hesablamaqla alınmış say hesab olunur. Metropolitəndə daşınmış sərnişinlərin sayı birdəfəlik gediş haqqını ödəmə jetonlarına əsasən platformaya keçmiş sərnişinlərin sayma görə hesablanır. Bu sayə xidməti keçiddən keçmiş imtiyazlı sərnişinlərin sayı da əlavə edilir. Tramvay, trolleybus və metro nəqliyyatında pulsuz getmək hüququndan istifadə etmiş sərnişinlərin sayını seçmə müayinənin məlumatları (məsələn, yarım ildə bir dəfə) əsasmda

və yaxud pulsuz gediş üçün verilmiş arayışların sayına əsasən müəyyən etmək olar.

Hava nəqliyyatında daşınmış sərnişinlərin sayı göstəricisinə tarif tətbiq edilməsindən asılı olmayaraq, daxili və beynəlxalq hava xətləri, habelə bunlardan kənar xətlər üzrə bütün uçuş növlərində ölkənin nəqliyyat və sanitariya təy-yarələri və vertolyotları vasitəsilə daşınmış bütün sərnişinlər (tranzit sərnişinlərin göndərilməsini çıxmaqla, sifariş reyslər ilə sərnişin daşınması da daxil etməklə) daxil edilir.

Dəniz nəqliyyatı ilə daşınmış sərnişinlərin sayına bütün gəmi səfərləri üzrə özünə məxsus olan və icarəyə götürülmüş gəmilərin bütün reyslərində daşınmış sərnişinlərin hamısı daxil edilir. Xarici gəmi səfərləri üzrə xaricə göndərilmiş, xarici ölkələrdən gəlmiş və həmin ölkənin gəmiləri vasitəsilə xarici limanlar arasında daşınmış sərnişinlər, daşınmış sərnişinlərin cəminə daxil edilir.

Nəqliyyat sektorunda sərnişin dövriyyəsi – sərnişindəşımə nəqliyyatının işinin həcmi məsafə ilə xarakterizə edir və sərnişin-kilometrə ölçülür. Sərnişin dövriyyəsi daşınmış sərnişinlərin sayını onların daşınma məsafəsinə vurmaq yolu ilə hesablanır.

Dəmir yolu nəqliyyatında sərnişin dövriyyəsi – hesabat dövründə daşınmış sərnişinlərin sayını onların daşınmasının tarif məsafəsinə vurulması yolu ilə hesablanır. Ölkə ərazisində dəmir yolu nəqliyyatının sərnişin dövriyyəsi bu ölkənin ərazisindən keçən dəmir yollarının sərnişindəşımə dövriyyəsinin cəmi kimi hesablanır.

Avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin dövriyyəsi – daxili və beynəlxalq xətlərdə daşınmış sərnişinlərin sayını onların daşınma məsafəsinə vurmaqla hesablanır. Bir sərnişinin orta daşınma məsafəsi keçirilmiş birdəfəlik seçmə müayinələrin yekunu əsasında müəyyən edilir. Minik taksilərində sərnişin dövriyyəsi avtomobilin yüklü yürüşünü bir reys üzrə orta hesabla (2 sərnişinə bərabər götürülür) daşınmış sərnişinlərin sayına vurmaq və alman hasilləri topla-maq yolu ilə hesablanır.

Tramvay, trolleybus və metro nəqliyyatında sərnişin dövriyyəsi – daşınmış sərnişinlərin sayını sərnişinin orta hesabla getdiyi məsafəyə vurulması yolu ilə hesablanır. Sərnişinin orta hesabla getdiyi məsafə bu şəhərin tramvay, trolleybus xətlərində və metropolitenində sərnişinlərin gedişinin müayinəsi (beş ildə bir dəfə) üzrə məlumatlara əsasən hesablanır.

Hava nəqliyyatında sərnişin dövriyyəsi – hesabat dövründə ölkənin aviasiya nəqliyyatının təyyarə və vertolyotları ilə daşınmış sərnişinlərin sayını sərnişinlərin daşınma məsafəsinə vurulması və vurma hasillərinin cəmlənməsi ilə müəyyən edilir.

Dəniz nəqliyyatında sərnişin dövriyyəsi – (sərnişin-mil) hər bir reys üzrə sərnişinlərin sayını onların daşdığı məsafəyə vurmaqla (bir mil 1.852 km-ə bərabərdir) hesablanır və alınmış nəticələr toplanır.

Yol xətlərinin uzunluğu – Yol xətti dedikdə dəmir yolu, avtomobil, dəniz və sair yollar, habelə elektrik nəqliyyatı üçün xüsusi uyğunlaşdırılmış və təchiz edilmiş, üzərində müvafiq nəqliyyat vasitəsinin hərəkət etməsi üçün istifadə edilən yollar nəzərdə tutulur. Yol xəttinin uzunluğu nəqliyyat müəssisəsinin yol üçün texniki pasportlarının məlumatlarına əsasən müəyyən edilir. Nəqliyyat müəssisələrinin balansında olan əlaqə yolları nəqliyyat sektorunun (ümumi istifadədə olan) yollarına aiddir. Qeyri-nəqliyyat müəssisələrinə məxsus dəmir və avtomobil yolları qeyri-nəqliyyat sektorunun (ümumi istifadədə olmayan) yollarına aid edilir.

İstismar edilən dəmir yolunun uzunluğu – ayrı-ayrı dəmir yolu xətlərinin uzunluqlarının cəmi kimi hesablanır, ayrı-ayrı dəmir yolu xətlərinin uzunluğu isə baş yol xətti ilə stansiyalar arasındakı məsafə ilə müəyyən edilir. Ümumi istifadədə olmayan istismar edilən yol xəttinin uzunluğu isə “giriş yolunun sərhədi” işarəsi vurulmuş yerdən başlayaraq dəmir yolunun sonuna qədər olan və istifadə edilən məsafəyə uyğun olaraq hesablanır. Ümumi istifadədə olan dəmir yolu şəbəkəsinə çıxış ol-

mayan yolların istismar edilən uzunluğu müəssisənin obyektlərinin son məntəqələri arasındakı yol istiqamətinə əsasən müəyyən edilir.

Ümumi istifadədə olan avtomobil yollarının uzunluğu. Ümumi istifadədə olan avtomobil yollarının uzunluğuna şəhərlərin küçələri və sənaye, tikinti, kənd təsərrüfatı və sair təşkilatlara məxsus olan yollardan başqa, ölkənin bütün yol şəbəkəsi daxil edilir. Təhkim edilmiş və fərdi yollara texnoloji, xüsusi və fərdi ehtiyaclar üçün müəssisə, birlik və təşkilatların, kənd (fermer) təsərrüfatının, işgüzar adamların, birliklərin və sair təşkilatların istifadəsinə verilmiş yollar aiddir. Avtomobil yolları örtük şəraitinə görə bərk örtüklü və torpaq yollarına bölünür və əhəmiyyətinə görə dövlət əhəmiyyətli və yerli əhəmiyyətli yollar hesab olunur.

Trolleybus xətti – trolleybus nəqliyyat vasitəsinin hərəkət etməsi üçün çəkilmiş elektrik xətləri (havada) nəzərdə tutulur. Trolleybus xətlərinin istismar uzunluğu qoşa xətt hesabı ilə hesablanır və trolleybusların marşrutu üzrə təyin edilmiş və geriyə dönmək üçün müəyyənləşdirilmiş hissəsi də əlavə edilir.

Tramvay yolları – tramvay nəqliyyatı vasitələrinin hərəkət etməsi və yalnız sərnişin daşınması üçün təchiz edilmiş relslər nəzərdə tutulur. Tramvay nəqliyyatında da geriyə dönmək üçün müəyyənləşdirilmiş hissə də əlavə edilir.

Magistral neft kəmərinin uzunluğu – neft axıtmaq üçün ölkənin ərazisindən keçən magistral kəmərin uzunluğuna görə hesablanır; birqat boru çəkilişinə görə kilometrə ölçülür.

Magistral qaz kəmərinin uzunluğu – nasos stansiyasından ölkənin sənaye və paylaşdırıcı müəssisələrinə qaz göndərmək üçün nəzərdə tutulmuş ayrı-ayrı qaz kəmərinin uzunluqlarının cəmi kimi hesablanır. Bu məlumatlara məişət istehlakçılarına qaz göndərən paylaşdırıcı şəbəkələrin uzunluğu daxil edilmir; birqat boru çəkilişinə görə kilometrə ölçülür.

SAĞLAM HƏYAT**QARPIZIN ŞİRİNLİYİNİN ARXASINDA GİZLƏNƏN MÖCÜZƏ**

İsti yay aylarında süfrələrimizin vazkeçilməzi sayılan qarpız haqqında məşhur yazıçı Mark Tven “Allahın lütfü ilə bizə bəxş olunan bu nemət yer üzərindəki bütün meyvələrin padşahıdır. İnsan onun dadına baxdıqda mələklərin nə yediğini hiss edə bilər” fikirlərini söyləmişdir. Bəs qarpızın sağlamlığımızı necə faydalı olduğunu bilirikmi?

Louisiana Dövlət Universitetinin tədqiqatçıları qarpızın tərkibindəki sitrulin maddəsinin orqanizmə faydalarını araşdırıblar.

Tərkibi kalium, maqnezium kimi minerallarla zəngin olan qarpız, üstəlik C, A, B1, B5 və B6 vitaminlərinə sahibdir. Meyvəyə qırmızı rəng verən likopenin antioksidantlardan biridir və A, C vitaminləri ilə birlikdə iltihab əleyhinə təsir göstərərək insult riskini aşağı salır. Qarpızın tərkibindəki likopenin səviyyəsi pomidordan təxminən 40 faiz daha yüksəkdir.

“Journal of Agriculture and Food Chemistry” jurnalında dərc olunan məqalədə qarpızın suyundakı sitrulin adlı amin turşusunun əzələ ağrılarının aradan qaldırılmasına kömək etdiyi bildirilir. Sitrulin eyni zamanda qan damarlarının sağlamlığı üçün vacib olan azot oksidinin istehsalında da vacib rol oynayır. Elm adamları meyvənin təbii şəkərə və yüksək qlisemik indeksə sahib olmasına baxmayaraq, qan təzyiqini aşağı sala biləcəyini söyləyirlər.

“Qarpız olduqca bənzərsizdir, onun suyunda olan fayda çox meyvələri geridə qoyur”-deyə Biotibbi Tədqiqat Mərkəzinin professoru Tim Allerton bildirib.

ÇOXLARIMIZIN İNFARKTLA BAĞLI BİLMƏDİYİ ƏLAMƏTLƏR

Hər gün dünyada saysız-hesabsız insan infarktdan həyatını itirir. Bu xəstəliyin xəbərdaredici əlamətlərini düşündüyümüz zaman, ağılımıza ilk olaraq sinə ağrısı, nəfəs darlığı, sol qolda narahatlıq kimi klassik simptomlar gəlir.

ABŞ-ın Xəstəliklərə Nəzarət və Qarşısını Alma Mərkəzinin (CDC) tədqiqatçıları infarktın yeni əlamətlərini ortaya çıxarıblar. İndiyə qədər laqeyd yanaşılan infarkt simptomlarına çənə, boyun və bel ağrıları da əlavə edilib.

“Bəzən infarkt, yaxud ürək tutmaları zamanı çənələrdə, dişlərdə, boyunda ağrılar hiss olunur və hətta şiddətli sancmalar gedib-gələ bilər. Ürək böhranının, yaxud infarktın əlamətlərini tanımaq vacibdir, çünki erkən müdaxilə sağqalma şansınızı xeyli dərəcədə artırır. Mümkün qədər həkimə tez müraciət etməyiniz vacibdir. Onu da qeyd edim ki, qadınlarda sinə ağrısı yalnız sol tərəfdə deyil, sağ tərəfdə də ola bilər” - deyərək tədqiqat müəllifi Steven Bender bildirib.

Elm adamları infarktın xəbərdaredici simptomlarına diqqət yetirməyiniz vacib olduğunu və bu bəlanın hər iki qola, çənəyə, başa yayılaraq tutma şəkilli ağrılarla müşayiət olunduğunu söyləyiblər. Onların sözlərinə görə ürəklə bağlı problem sinə ağrısı olmadan da baş verə bilər.

CDC-də aparılan araşdırmalar zamanı respondentlərin yarısından çoxunun bu əlamətlərin fərqi olmadığını aşkar edilib.

Tədqiqat işi “Bestlife” portalında işıq üzü görüb.

ACI BİBƏRİN “ŞİRİN” FAYDALARI

Ömründə bircə dəfə də olsun Çili bibəri dadmış insan, bu tərəvəzin ağızda necə bir “yanğın”a səbəb olduğunu bilir. Yeyərkən həm sevgimizə, həm də nifrətimizə səbəb olan bitkini mütəmadi istehlak edən insanlar daha uzun yaşaya bilirlər.

Amerika Ürək Dərnəyi tərəfindən aparılan yeni araşdırma mövzuya dair “isti” bir düşüncəyə sahibdir. Amerikalı tədqiqatçılar Çili bibəri yeməyin yalnız sağlamlığımıza deyil, ürək xəstəliklərini və xərçəngi azaltmaqla daha uzun ömür sürməyimizə kömək edə biləcəyini söyləyirlər.

Elm adamları bibərə acılı ləzzət verən kapsaitsin maddəsinin orqanizmə iltihab əleyhinə təsir göstərərək patogen mikroorqanizmlərin inkişafına maneə törətdiyini və xərçəngə yoluxmuş hüceyrələrdə metastaz prosesini dondurduğunu söyləyirlər. Kapsaitsin alkaloidinin iltihab əleyhinə, antioksidant, antixərçəng və qan-qlükoza tənzimləyici təsirləri ürək xəstəlikləri, xərçəng riskini azaltmaqla insanların daha uzun ömür sürməyinə kömək edir.

Tədqiqat bibər istehlakının ürək-damar xəstəliklərindən ölüm riskinin 26, xərçəngdən isə 23 faiz az olduğunu göstərir.

“İlkin tapıntılarımızı təsdiq etmək üçün daha çox tədqiqata ehtiyacımız var” – deyə Cleveland Clinics Heart klinikasının həkimi, həmmüəllif Boxu söyləyib.

Məqalə “Medical Xpress” veb saytında yayımlanıb.

HƏR GÜN YEDİYİMİZ BU QIDA ÜRƏYİMİZİ SAĞLAMLAŞDIRA BİLƏR

Çox sağlam bir pəhriz ilə sevdiyiniz qidaların arasında mükəmməl tarazlıq tapmağa çalışmaq, düzgün qidalanmağın ən çətin tərəfidir. Nə də olsa, bilirik ki, müəyyən maddələrdən az miqdarda da olsa istifadə etmək orqanizmimiz üçün vacibdir. Ancaq son bir araşdırma bəzi şərti pəhriz ənənəsinin köhnəlmiş ola biləcəyini göstərir. Purdue Universitetində aparılan yeni bir araşdırmada, daha çox kartof yeməyin qan təzyiqini aşağı salaraq ürəyin sağlamlığını artırdığı üzə çıxıb.

“Nutrients” jurnalında yayımlanan məqalədə kalium tərkibli qidaların istehlakının hipertoniya və digər ürək sağlamlığı problemlərinə təsirləri təhlil edilib. Kartofun tərkibinin kaliumla zəngin olması, alimləri bu tərəvəzlə bağlı ətraflı araşdırma aparmağa təşviq edib. Bu məqsədlə elm adamları 16 gün ərzində sınaq iştirakçılarının pəhrizlərini kartofla zənginləşdiriblər. Nəticələr respondentlərdə kartofun hansı formada istehlak edilməsindən asılı olmayaraq (qaynadılmış, qızardılmış və s.) qan təzyiqində azalmanı göstərib. Araşdırmadan alınan ən təəccüblü dəlil, kartof qızartmasının da qan təzyiqinə heç bir mənfi təsiri olmamasıdır.

“İnsanlar onsuz da çox kartof yeməyə meyillidirlər. Əslində, bu tərəvəz gündəlik qida qəbulumuzun yüzdə 20 faizini təşkil edir. Orta ölçülü bir kartof gündəlik orqanizmimizə lazım olan kaliumun yüzdə 10 faizini təmin edir” – deyə tədqiqatın aparıcı müəllifi Connie Weaver qeyd edib.

Hazırladı:

**Elenora HƏSƏNOVA,
“Respublika”.**

MÜNDƏRİCAT

Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin Anım Günü ilə əlaqədar xalqa müraciəti	3
Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi	7
<i>Arif Şəkəraliyev.</i> Şuşa Bəyannaməsi Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi həyatında mühüm hadisədir	12
<i>Fatma Yıldırım.</i> Şuşa Bəyannaməsi Qarabağın təhlükəsizliyinin qarantıdır	15
<i>Ziyafət Əsgərov.</i> Beynəlxalq və regional təhlükəsizliyə töhfə	17
<i>Jalə Əliyeva.</i> Qardaşlıq münasibətlərini yüksək zirvəyə qaldıracaq Bəyannamə	20
<i>Qənirə Paşayeva.</i> Şuşadan görünən yol	23
<i>Октай Эфендиев.</i> О международно-правовом значении Шушинской Декларации о союзнических отношениях Азербайджана и Турции	28
<i>Fərid Mustafayev.</i> Şuşa Bəyannaməsi tarixi əhəmiyyətə malikdir	40
<i>Natiq İbrahimov.</i> Şahidi olduğumuz şanlı tarix	42
Xalqımızın milli ruhunu yaşadan ictimai-siyasi xadim	44
<i>Elçin Babayev.</i> Fədakarlıq, ziyalılıq, xeyirxahlıq nümunəsi	50
<i>Hidayət Nurəlibəyov.</i> Tərəqqinin əsas dayaqlarından biri hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsidir	53
<i>Rafiq Nəcəfquliyev.</i> Azərbaycan polisinin inzibati fəaliyyətinin təşkilati-hüquqi forma və əsasları	56
<i>Əli Cabbarov.</i> Naxçıvan–Zəngəzur dəhlizinin bölgədə sabitlik və əməkdaşlıq perspektivləri	60
<i>İradə Hüseynova.</i> Müasir dünyanın çağırışları və elmin qarşısında duran vəzifələr	65
<i>Səyyad Ağayev.</i> İslahatlar insan hüquqlarının təminatına geniş imkanlar yaradır	71
<i>Aydın Qasimov.</i> Xalqın qəlbində əbədi yaşayan ümummilli lider	75
<i>Rasim Kazimov.</i> Ümummilli liderin ideyaları yeni müstəvidə uğurla reallaşdırılır ...	85
<i>Səbinə Əliyeva.</i> İnsan hüquqlarının müdafiəsi milli və ümumbəşəri dəyər kimi	95
<i>Elşad Həsənov.</i> Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin bəzi digər hakimiyyət orqanları (Prokurorluq, müvəkkil, Mərkəzi Bank və Hesablama Palatası) ilə qarşılıqlı əlaqəsinin xüsusiyyətləri və inkişaf perspektivləri	103
<i>Игорь Шувалов.</i> Система субъектов предпринимательской деятельности в Российской Федерации	111

<i>Etibar Əliyev, Fatimə Hüseynova.</i> Müasir dövrdə Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin formalaşması: hüquqi aspektlər	123
<i>Kamran Vəliyev.</i> Hakimlər korpusunun formalaşmasının konstitusion-hüquqi əsasları	138
<i>Sakit Hüseynov.</i> Dələduzluğun fəlsəfi və sosial-psixoloji aspektləri	148
Dost, qardaş və müttəfiq ölkələrin üçtərəfli görüşünün yekunlarına dair Bakı Bəyannaməsi imzalandı	154

Yeni Kitablər

“Şuşa Bəyannaməsi” miniatür kitabı nəşr olunub	157
Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) “Zəfər salnaməsi” adlı kitab nəşr edib	159
Görkəmli rəssam Tahir Salahovla “Dialog” – yeni kitab	161
“İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir” çoxcildliyinin 111-ci kitabı çapdan çıxıb	163

Rəsmi Sənədlər

İnsan orqan və toxumalarının donorluğu və transplantasiyası haqqında	165
Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin Nizamnaməsi	174
“Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi ilə Federal Gömrük Xidməti (Rusiya Federasiyası) arasında müəyyən növ mallara münasibətdə gömrük nəzarətinin nəticələrinin elektron qaydada qarşılıqlı tanınması haqqında” protokolun təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı	180
“Yol-nəqliyyat hadisələri nəticəsində dəyən sosial-iqtisadi və ekoloji zərərin qiymətləndirilməsi və hesablanması Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı	180
Uyğunluq sertifikatının və uyğunluq bəyannaməsinin forması, hazırlanması və təqdim edilməsi qaydaları	181
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Siyasi idarəetmə fakültəsi, Hüquqşünaslıq ixtisası, H 171 qrupunun tələbəsi Ələsgərov Əkrəm Aləddin oğlunun “Ailə hüququnda mediasiya” mövzusunda buraxılış işinə dair rəy	191
METODOLOJİ İZAHAT	193
SAĞLAM HƏYAT	197

Jurnal Azərbaycan Respublikası Əqli Mülkiyyət Agentliyində
19 fevral 2020-ci il tarixdə qeydə alınmışdır (Şəhadətnamə № 11479)

**JURNALDA ÇAP OLUNAN ELMİ MƏQALƏLƏRƏ
DAİR ƏLAVƏ TƏLƏBLƏR**

Word proqramı

Səhifənin formatı – A4

**Azərbaycan, rus və ingilis dillərində mətnlər «Times New Roman»,
Az_Times_lat şriffləri ilə verilsin**

Əsas mətn – 14 pt

Sətirlərarası məsafə – 1,5 interval

**Vərəqin sağ və sol hissəsindən 2 sm, yuxarı və aşağıdan isə 3 sm ölçüdə
zolaq ayrılısın**

Məqalənin həcmi – 10 səhifəyədək

Məqalə fiziki kağız və elektron versiyada verilməlidir.

“Hüquqi müstəvi” elmi-nəzəri, təcrübi jurnalın
Redaksiyası” MMC-nin direktoru:
Faiq HÜSEYNOV, hüquqşünas.

Əlaqə telefonları:

+ 99450-210-24-42

+ 99455-210-24-42

«SkyE» nəşriyyatı.
Ofset üsulu ilə çap edilmişdir.
Formatı 70×100 1/16.
Şərti çap vərəqi 12,5. Tirajı 300.

